



GAB AKADEMİ

GENÇ AKADEMİSYENLER BİRLİĞİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YOUNG ACADEMICS UNION JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Hakemli Bilimsel Dergi
Journal of Social Sciences

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

GAB AKADEMİ

Genç Akademisyenler Birliği Adına İmtiyaz Sahibi

Dr. Yunus Kocabiyik

Editörler

Dr. Mustafa Murat Batman
Dr. Yunus Kocabiyik

Editör Yardımcısı

Volkan Kutluca

Alan Editörleri

İlahiyat

Arş. Gör. Ümit Döngel
Dr. Muhammed Yamaç
Arş. Gör. Gülten Çam

Eğitim Bilimleri-Psikoloji

Zeynep Çetin
Şeyma Nur Bal

Hukuk

Arş. Gör. Ali Koç

Tarih-Coğrafya

Dr. Necmettin AYAN

İktisat

Arş. Gör. Sevim Nur Şahbalı

İşletme

Öğr. Gör. Ömer Faruk Acar

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Dr. Ömer Faruk Karaman

Dil Editörleri

İngilizce Dil Editörü:

Arş. Gör. Zehra Oruk Akman

Arapça Dil Editörü:

Yucef SAMAH

Almanca Dil Editörü

Öğr. Gör. Ayşe Adıyaman

Kitap – Vaka Değerlendirmesi

Meltem Nazlı

Redaktörler

Nurşen Çağlak
Hatice Tuncer Uçar

İnternet Sayfası Sorumlusu

Ahsen Tuba Satılmış

Tasarım ve Dizin

Öğr. Gör. Emine Türkaslan
Havva Boran
Gülsüm Merve Arazlı
İsmail Öztürk

İndekstenme Sorumluları

Feride Esra Muslu

Sekreteryası

Fatma Nur Ateş
Aykut Karataş

Bilim Kurulu / Science Board

Dr. Mustafa Murat Batman	Amasya Üniversitesi
Dr. Yunus Kocabıyık	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Hasan Sözen	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Alper Ener	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. İsa Güceyüz	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Vahdettin Şimşek	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Şuay Nilhan Açıklalın	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Öğr. Gör. Samet Tengiz	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Öğr. Gör. Zeyid Korkmaz	Uşak Üniversitesi
Arş. Gör. Ali Koç	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Musa Eşit	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Arş. Gör. Necmettin Ayan	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Mustafa Murat Batman	Amasya Üniversitesi
Dr. Hasan Sözen	Bayburt Üniversitesi
Dr. Alper Ener	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. İsa Güceyüz	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Vahdettin Şimşek	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Şuay Nilhan Açıklalın	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Öğr. Gör. Samet Tengiz	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Öğr. Gör. Zeyid Korkmaz	Uşak Üniversitesi
Arş. Gör. Yunus Kocabıyık	Kırıkkale Üniversitesi
Arş. Gör. Ali Koç	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Musa Eşit	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Arş. Gör. Necmettin Ayan	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Hakem Kurulu / Referee Board

GAB AKADEMİ Genç Akademisyenler Birliği Sosyal Bilimler Dergisi, en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayınlanmamaktadır. *GAB AKADEMİ Young Academics Union Journal of Social Sciences uses double-blindreview fulfilled by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.*

İçindekiler

Contents

- 9 **EDİTÖRDEN / EDITORIAL**
ARAŞTIRMA MAKALELERİ/RESEARCH ARTICLES
- 11-24 **Türklerde Çadır Kültürünün Gelişimi**
Development of Tent Culture in Turks
Göksu GÖNER
Gülderen GÖNEN
- 25-42 **Şeyh Sait İsyanının Nedenleri Gelişim Süreci ve Sonuçlarına Dair Değerlendirme**
An Evaluation Of The Causes, Development, And Consequences Of The Sheikh Sait Rebellion
Nihat Onur BAYSAL
- 43-55 **Covid-19 Pandemisinin Spor Sektörüne Etkisi**
The Effect of The Covid-19 Pandemic on The Sports Industry
Damla BİLGİN
Yrd. Doç. Dr. İhsan Erol ÖZÇİL

- 56-71 **Said Halim Paşa'ya Göre Modernleşme ve Aydın Kavramları**
Modernization and Intellectual Concepts According to Said Halim Pasha
Hande GÜNDÜZ
- 72-92 **Hastane Öncesi Acil Sağlık Çalışanlarının Karşılaştığı Mesleki Riskler ve Risk Yönetimi**
Occupational Risks Encountered by Pre-Hospital Emergency Health Workers and Risk Management
Tolga SALAR
- 93-114 **Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî ve Şiirlerinde Özgürlük Teması**
Palestinian Poet Mourid al-Barghouti and Freedom Theme in his Poems
Hayrettin BAHAR
- 115-144 **Köy Enstitüleri ve Pakize Türkoğlu ile Köy Enstitüleri Üzerine Bir Söyleşi**
Village Institutes And An Interview With Pakize Türkoğlu On Village Institutes
Muhammet DEMİR
- 145-209 **H.1053-1059 (M.1643-1659) Tarihli 36 Numaralı Ankara Şer'îyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi**
Introducing and Indexing the Ankara Şer'îyye Registry No. 36 dated H.1053-1059 (M.1643-1659)
Süheyla ACAR

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Kıymetli okurlarımız, GAB AKADEMİ - Genç Akademisyenler Birliği Sosyal Bilimler Dergisi olarak 2022 yılının Aralık ayında üçüncü sayımızla karşınızdayız. Yayımlanan ilk iki sayımızda siz değerli okurlarımızla buluşmanın heyecanını ve mutluluğunu yaşamıştık. Şimdi ise ilk tecrübemizden hareketle daha nitelikli bir yayım politikası geliştirmekte ve Dergipark'ta ilk sayımızı yayınlamaktayız.

Bu sayımızda sosyal bilimlerin farklı alanlarından oluşan 8 araştırma makalesiyle karşınızdayız. Yoğun bir şekilde ve fedakârca yürütölen çalışmaların karşılığı hiç şüphesiz siz değerli okurlarımızın takdir ve beğenileri olacaktır.

Dergimiz, yayın hayatına gelecekte de ilk günkü heyecan ve azimle devam etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda sizlere arz edilen bu sayımızla ilgili değerlendirmeleriniz ve gelecek sayılardaki katkılarınız bizler için yolumuzu aydınlatan çok değerli bir ışık olacaktır. Bu vesileyle 3. sayımızın paydaşları olan tüm yazarlarımıza, değerlendirme süresince eleştiri ve önerileriyle katkı sağlayan tüm hakemlerimize ve yayın kurulumuza katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Editörler

Dr. Mustafa Murat BATMAN

Dr. Yunus KOCABIYIK

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Türklerde Çadır Kültürünün Gelişimi Development of Tent Culture in Turks

Göksu GÖNER

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi
goksugoner@gmail.com orcid.org/0000-0001-7601-1919

Gülderen GÖNEN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi
gulderengonen1@gmail.com orcid.org/0000-0003-3910-5320

Article Information / Makale Bilgisi
Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Geliş Tarihi: 14.11.2022
Accepted / Kabul Tarihi: 24.12.2022
Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022
Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık
Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 11-24



Öz:

İlk çağlardan bu yana insanlar, vahşi hayvanlardan ve olumsuz hava koşullarından kendilerini koruyabilmek adına barınma ihtiyacı hissetmişlerdir. Barınma ihtiyacını karşılamak için de buldukları coğrafyanın onlara sunmuş olduğu imkânları kullanmışlardır. Konar-göçer yaşam biçimini benimseyen eski Türkler ve günümüzde yine konar-göçer yaşam biçimini sürdüren Yörükler; yaylaklar ve kışlaklar arasında sürekli mekik dokudukları için barınma ihtiyaçlarını, kurulup sökülmesi ve taşınması kolay olan çadır tipi evler ile karşılamışlardır. Eski Türkler, yaşamlarının birer parçası olarak gördükleri çadırların mimari gelişiminde Türk mitolojisi ve eski Türk dininden motiflere de yer vermişlerdir. Zaman içerisinde çadır türleri çeşitlenerek farklı türde çadırların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu çadırların çeşitliliği, bazen çadır sahiplerinin ekonomik gücü açısından bazen de kullanılan malzemeler açısından farklılık göstermektedir. Muhtelif kaynaklardan faydalanılarak ortaya çıkarılan bu makale, Türklerde çadır kültürünün gelişimini ve sembolizmini irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Konar-göçer, Yörük, Çadır, Yurt, Kara Çadır

Abstract:

Since ancient times, people have felt the need for shelter in order to protect themselves from wild animals and adverse weather conditions. In order to meet their need for shelter, they used the opportunities that their geography offered them. The ancient Turks who adopted the nomadic lifestyle and the Yörüks who still maintain the nomadic lifestyle today; Since they constantly shuttle between highlands and winter quarters, they have met their shelter needs with tent-type houses that are easy to set up, disassemble and transport. The ancient Turks also included motifs from Turkish mythology and old Turkish religion in the architectural development of the tents, which they saw as a part of their lives. Over time, tent types have diversified and different types of tents have emerged. The variety of these tents differs sometimes in terms of the economic power of the tent owners and sometimes in terms of the materials used. This article, which was revealed by making use of various sources, examines the development and symbolism of tent culture in Turks.

Keywords: Nomad, Yörük, Tent, Yurt, Black Tent

Giriş

İlk çağlardan bu yana insanlar, vahşi hayvanlardan ve olumsuz hava koşullarından kendilerini koruyabilmek adına barınma ihtiyacı hissetmişlerdir. Barınma ihtiyacını karşılamak için de buldukları coğrafyanın onlara sunmuş olduğu imkânları kullanmışlardır. Bunun neticesinde de her kavim kendisine özgü bir yaşam biçimi oluşturmuştur. İbn Haldûn'a atfedilen coğrafyanın insanın kaderi olduğu yönündeki söz göz önüne alındığında toplumların farklı yaşam biçimlerini tercih etmelerindeki sebep daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Mezopotamya bölgesinde hayatını sürdüren milletler, buldukları coğrafyanın şartlarından dolayı köylü kültürü¹ olarak da adlandırabileceğimiz yerleşik yaşam biçimini benimserken, Türkistan coğrafyasının engin bozkırlarında yaşayan Türkler, Bozkır Kültürü olarak da bilinen konar-göçer yaşam tarzını benimsemişlerdir.² Elbette bu durum, farklı coğrafyalarda yaşayan farklı kavimlerin çeşitli malzemeler kullanarak bambaşka mimariler geliştirmelerine, kendi sanat anlayışlarını ve düşünce yapılarını mimari yapılarına yansıtma vesile olmuştur.

Konar-göçer yaşam biçimini benimseyen eski Türkler ve günümüzde yine konar-göçer yaşam biçimini sürdüren Yörükler; yaylaklar ve kışlaklar arasında sürekli mekik dokudukları için barınma ihtiyaçlarını, kurulup sökülmesi ve taşınması kolay olan çadır tipi evler ile karşılamışlardır. Türklerde çadır kültürü hususuna değinmeden önce "çadır" sözcüğünün etimolojisini irdelemek faydalı olacaktır.

Çadır kelimesinin kökeni hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Bunlardan biri, çadır sözcüğünün Türk diline Farsça örtü anlamına gelen "çâtur" sözcüğünden gelmiş olabileceği ve Farsça "çâtur" sözcüğünün ise Öz Türkçede bulunan ve birleştirmek manasına gelen "çatmak" fiilinin kökünden türemiş olabileceği yönündedir. Yani sözcüğün kökeni Türk dilinden gelmektedir. Diğer bir görüş ise Sanskritçede "şemsiye, gölgelik" manasına gelen ve Farsçaya "çetr" şeklinde geçen "çhatra" kelimesinin "çadır" sözcüğünün kökeni olduğu yönündedir.³

Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Lügâti't-Türk* adlı sözlüğünde "çadır" sözcüğü "çatır جاتر" olarak geçmektedir.⁴ Yine Kâşgarlı Mahmud'un lüğatinde "çaçır جاجر" ve "çaşır جاشر" kelimeleri de çadır manasında olup farklı söyleniş biçimleri olarak verilmiştir.⁵ Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre "çadır" kelimesi Farsça kökenli olup aslı "çâr

1 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2015), 17.

2 Göksu Göner, "Türk Destanlarında Kuş Figürü", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sy. 4 (2020), 274.

3 Nebi Bozkurt, "Çadır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 158.

4 Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, trc. Besim Atalay, c.1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006), 406.

5 Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, c. 1, 406.



der” biçimindedir.⁶ Farsça sözlükte de Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde bahsedildiği gibi kelime, “چادر” olarak verilmiştir.⁷ Bu bilgiler göz önüne alındığında ilk görüşte bahsedildiği gibi “çadır” sözcüğünün, Türk dilinde “çatmak” eyleminin kökü olan “çat-” kökünden türediği ve Fars diline geçerek “çâter/çâtur/çâtor/çâder” şeklini aldığı ve tekrardan Türk diline girdiği düşünülebilir. Nitekim hem anlam olarak hem de yapı olarak irdelendiğinde “çadır” sözcüğünün “çatmak” eyleminin kökeninden türemiş olma ihtimali uygun gibi gözükmektedir. Ayrıca askerlik terimleri içerisinde yer alan “silah çatmak” tabirinde de tıpkı konik bir çadır kurar gibi silahların uç uca çapraz bir biçimde durdurulması, çadır sözcüğünün yine “çatmak” fiilinin kökeninden gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.

1. ESKİ TÜRKLERDE ÇADIR

Konar-göçer yaşam biçiminde iktisadi hayat büyük oranda hayvancılığa dayanmaktadır. Bu durum eski Türklerin hayvansal ürünler geliştirmesine katkı sağlamıştır. Yani yeme, içme ve giyim kültürlerinin yanı sıra barınma konusunda da hayvansal ürünlere dayalı bir mimari kültürden söz etmek mümkündür. Nitekim kükbaş hayvanların kürklerinden üretilen keçeler⁸, eski Türklerin kıyafetlerinden atlarının eyerlerine, yattıkları yastıklarından üzerlerini örttükleri yorganlarına, çadırların örtülerinden çadırların içerisindeki döşemelere ve yer yaygılarına kadar çeşitli yerlerde türlü amaçlar için kullanılmıştır.⁹

Dede Korkut Destanları içerisinde yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda şâmî, otağ, ev ve çadır sözcüklerinin “çadır” kelimesini anlatmak için kullanılması, Türklerde farklı çadır tiplerinin ve isimlerinin olduğunu göstermektedir.¹⁰ Alaçuk, çatır/çaşır, çerge, çum, ev/üy, kapa, keregü/kerege, oba ve otağ gibi çeşitli adlar taşıyan bu çadırların içerisinde en ilkel yapıda olanı, sııkların birbirine çatılarak üzerinin örtüldüğü konik biçimli çadırlardır.¹¹ Zeminde daire oluşturacak biçimde 7-9 arşın uzunluğunda 10-14 direğin yan yana dizilmesi ve uç kısımlarının tepede çapraz biçimde çatılması sonucu iskeleti oluşturulan konik biçimli çadırların iskeletinin üzeri

6 Türk Dil Kurumu, “Sözcük anlamı: Çadır” erişim 9 Kasım 2022, <https://www.sozluk.gov.tr>

7 Ahmet Çelik, *En Önemli 1000 Sözcük Farsça Temel Sözcük Hazinesi* (İstanbul: Fono Yayınları, 2009), 42.

8 Keçe; yünlere ısı, nem ve basınç uygulanarak birbirine kenetlenmesi ile imal edilen bir tekstil ürünüdür. Türklerde keçe üretimi, hayvancılığın yaygın olması ve konar-göçer yaşamın şartlarına bağlı olarak gelişmiştir. Günümüzde Afyon, Akşehir, Balıkesir, Bigadiç, Konya, Kula, Maraş, Niğde, Ödemiş, Urfa, Tire, Yalvaç gibi yöreler önemli keçe üretim merkezleridir. Aysen Soysaldı, “Toros Türkmenlerinde Keçecilik”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, sy. 78 (2008), 71-72.

9 Hülya Tezcan, “Osmanlı Keçeciliğinde Saray İçin Üretilen Keçelerin Yeri ve Önemi”, *8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Kültürel Miras Bildiriler – I*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2015), 251-252.

10 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012), 21-23.

11 Nebi Bozkurt, “Çadır”, 160.

başlarda karaçam ya da kayın ağacı kabuğu ile kaplansa da zaman içerisinde keçeden imal edilmiş örtüler kullanılmaya başlanmıştır. “Çum” ya da “kapa” olarak adlandırılan konik yapıdaki çadırların üst kısmında, gerekli durumlarda kapatılabilmesi mümkün olan ufak bir duman deliği bulunmaktadır. Bu delik, Türk kültürünün bir geleneği olarak diğer çadır tiplerinde de yerini almıştır.¹²

Türkler tarafından en çok kullanılan çadır türü, keçeden yapılmış olan ve “yurt” olarak adlandırılan, tabanı yuvarlak, üstü alçak kubbe şeklindeki çadırlardır.¹³ Şekli itibarıyla “topak ev” ve yapıldığı malzeme sebebiyle “kiyiz üy” (keçe ev) olarak da adlandırılan yurt tipi çadırlara Kâşgarlı Mahmud’un lügatinde verilen bir diğer isim ise “kışlık ev” anlamına gelen “keregü کراکر” adıdır.¹⁴

Aslı Çandarlı Şahin’in yapmış olduğu araştırmaya göre yurt tipi çadırlar üç aşamada kurulmaktadır. İlk olarak zemine ölçü ipiyle bir daire çizilerek çadırın yerleştirileceği taban belirlenmektedir. Çadırın çevre duvarını oluşturmak için kanatlar yani keregeler keçi derisinden imal edilmiş sırimlarla birbirine çaprazlama bir şekilde bağlanmaktadır. İdeal büyüklükteki bir yurdun çapı 5 ila 7 metre arasında değişirken yüksekliği 2,5 ila 4 metre arasında olmalıdır.¹⁵ Genellikle gündoğusuna kapı için hazırlanmış bir çerçeve konulur.¹⁶ Bunun sebebi eski Türklerin Güneş’in doğduğu yöne saygı duymasından kaynaklıdır.¹⁷ Bu saygının kökeninde ise Türk mitolojisi ile bağlantılı olarak Türkler tarafından insanoğlunun ilk büyük annesi olarak kabul edilen Yaşık Ana ya da diğer adıyla Küneş Ana (Güneş Ana)’ya duyulan sevgi ve saygı olmalıdır.¹⁸ Nitekim Hunlar döneminden başlayarak Türk hakanlarının, dizlerinin üzerine çökerek doğan Güneş’i üç defa selamladıkları bilinmektedir.¹⁹ Bu durum göz önüne alındığında yurt tipi çadırların kapısının niçin Güneş’in doğduğu yöne baktığı daha iyi anlaşılabilir.

Yurt tipi çadırların kurulumunda ikinci aşama, çadırın tavan çatkısının oluşturulmasıdır. “Ok/UK” olarak adlandırılan eğik değneklerin keregelere bağlanması ile yurdun çatısı oluşturulmaktadır. Okların/UKların ucu çadırın en tepesine yerleştirilen ve “çangarak”, “şaynak”, “tüynük” veya “tündük” gibi çeşitli isimlerle adlandı-

12 Wilhelm Radloff, *Sibirya’dan II*, trc. Ahmet Temir (İstanbul: Maarif Basımevi, 1956), 278-280; Aslı Çandarlı Şahin, “Türk Çadırı Üzerine”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 16 (2016), 28-29.

13 Önder Yazıcıoğlu, *Türklerin Kültür Tarihi*, (İstanbul: Kalipso Yayınları, 2003), 65.

14 Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, c. 1, 447; Aslı Çandarlı Şahin, “Türk Çadırı Üzerine”, 29.

15 Aslı Çandarlı Şahin, “Türk Çadırı Üzerine”, 30.

16 Nebi Bozkurt, “Çadır”, 160.

17 Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi*, trc. Aykut Kazancıgil – Lale Arslan (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2015), 120.

18 Göksu Göner, “Türk Mitolojisinde Dişi Ruhlar, Hayvan Analar ve Türk Destanlarında Kadın Olgusu”, *Genel Türk Tarihi Üzerine Makaleler* (İstanbul: KDY Yayınları, 2020), 51.

19 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. 2 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 242.



rılan ahşap çemberde son bulmaktadır. Güzellikleri ve gerçekleri yansıtan bir aynaya benzetilen tüynük sayesinde Türk'ün mukaddes olarak kabul ettiği gök ve gök cisimleri ile iletişimi devam etmektedir. Çadırın en önemli parçalarından biri olan tüynük, Türkmenlere ait bir deyimde de geçmektedir. "Ayın on dördü gece tüynükten görülür," biçimindeki deyim ile anlatılmak istenen, "Ayın on dördü geldiğinde gece vakti ayın tüynükten görüldüğü gibi yaşamdaki gerçeklerin de aşikâr biçimde görüleceği," şeklindedir.²⁰ Ayrıca tüynüğün Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bayrağında da yer alması, Türkler için tüynüğün önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Yurt tipi çadırların kurulumunda üçüncü ve son aşama ise kurulan ahşap kafesin örtülmesi işlemidir. Bu aşamada keregeler yani kanatlar, "çiy" olarak adlandırılan, halı gibi desenlerle süslenmiş bir hasır ile örtülmektedir. Hasır, renkli iplerden dokunmuş üzerinde desenler bulunan ve yaklaşık 15-18 santimetre ene sahip "başkur" adındaki kolanla²¹ iyice sarıldıktan sonra kolanın uçları kapının iki yanına bağlanarak sabitlenmektedir. Daha sonra çadırın ölçülerine göre hazırlanan beyaz ya da boz renkli bir keçe ile kubbenin üstü örtülmekte ve keçenin uçmaması için nakışlı kolanlar ile keçe sabitlenmektedir. Temiz havanın ve ışığın içeri girmesini ve ocaktan yükselen dumanın dışarı çıkmasını sağlayan çadırın tepesinde bulunan açıklık, yağmurlu ve soğuk havalarda tünlük adı verilen keçe ile örtülmektedir. Çadırın kapısında rulo hâlinde bulunan ve gerektiğinde toplanabilen keçeden bir perde ya da ağır, kalın bir halı bulunmaktadır. Aşırı soğuk havalarda çadırların üzerinde bulunan keçe sayısı artırılabilir gibi hava akımını engellemek için yurdun duvarlarının kenarlarına toprak ve kar da yığılabılır. Sıcak havalarda ise keçelerin aşağıdan yukarı doğru toplanabilmesinin yanı sıra üst kısımdan da açılması mümkündür. Ayrıca çadırın yan duvarlarını kapatan keçeler kaldırılarak onların yerine kamış ya da saz çitler de kullanılabilir.²²

Yurtların iç düzeninin her yerde aynı olduğu Wilhelm Radloff tarafından aktarılan bilgiler arasındadır.²³ Yurdun tam ortasında "korluk" olarak adlandırılan bir ocak bulunmaktadır.²⁴ Ocak yerinin üzerinde ise büyük bir üçayak ve üçayağın üzerinde de büyükçe bir kazan bulunmaktadır.²⁵ Ocak, yurtların en saygıdeğer yeri olarak görülmektedir.²⁶ Bu sebeple ateşin söndürülmeden gün boyu yanmasına özen gösterilmek-

20 Abdurrahman Devenci, "Türkmen Kültüründe Çadır", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 10, sy. 54 (2017), 442.

21 Kolan, genellikle keçi kılından örülen dayanıklı, uzun ve enlice bir bağ türüdür.

22 Aslı Çandarlı Şahin, "Türk Çadırı Üzerine", 30-31; Nebi Bozkurt, "Çadır", 160; Wilhelm Radloff, *Sibirya'dan II*, 279-286.

23 Wilhelm Radloff, *Sibirya'dan II*, 281.

24 Nebi Bozkurt, "Çadır", 160.

25 Wilhelm Radloff, *Sibirya'dan II*, 281.

26 Pertev Naili Boratav, *Türk Mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi* (Ankara: Bilgesu Yayınları, 2020), 35.

tedir.²⁷ Nitekim ocak aynı zamanda soyun devamı manasına gelmektedir. Günümüzde bir ailenin soyunun tükenmesi anlamında kullanılan “ocağı sönmek” deyişi de Türk yurtlarında bulunan ocak ile ilgilidir.²⁸ Bir çadırın bacasından duman çıkmaması, o çadırda yaşam olmadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca evin oğlu evlendiği zaman babasının çadırının ocağından ateş alması ve kendi çadırının ateşini bu od ile yakması yine soyun devamıyla alakalı olarak ocağın kutsallığına ve saygınlığına işaret etmektedir. Nitekim ateş, arındırıcı bir özelliğe sahip olduğundan eski Türkler için kutsaldır.²⁹

Ocağın hemen iki yanında “sırguk” adı verilen iki direk bulunmaktadır. Bu iki direk, duman deliğinin çemberini yani tüynüğü yerinde tutmaktadır ve yurdun ayakta kalmasını sağlamaktadır.³⁰ Esasında yurt tipi çadırlar, Türklerin evren anlayışının minik bir yansımasıdır. Nitekim çadırı ayakta tutan ve “sırguk” olarak adlandırılan direk, Türk kozmogoni anlayışı içerisinde gökyüzünü ayakta tutan göğün direği inancından esinlenerek dikilmiş olmalıdır. Eğer göğün direği yıkılırsa gökler çökecek ve kıyamet kopacaktır.³¹ Benzer şekilde yurdu ayakta tutan sırguk direği yıkılırsa çadır çökecektir. Günümüzde, evin beyi vefat ettiği vakit kullanılan “evimin direği yıkıldı” tabirinin de buradan geldiği düşünülebilir.

Yurt tipi çadırın kapısından girildiğinde tam karşıda kalan ve duvar boyunca “yük” adı verilen sandıkların, heybelerin, büyük bohçaların ve çuvalların dizili olduğu kısım “tör” olarak adlandırılmaktadır. Bu kısımda yüklerin önüne keçe ya da halı serilerek oturulmaktadır. Tör kısmı genellikle en yaşlı, en saygın ve en kıymetli erkek misafirler için hazırlanmıştır. Bir nevi başköşe olan bu kısım, “ocakçı” olarak adlandırılan özel halılarla ya da “koşma” adı verilen nakışlı keçe örtülerle kaplanmıştır. Sıradan erkek konukların yeri ise kapıdan girince sol tarafta bulunmaktadır. Kapıdan girince sağ tarafta kalan nakışlı hasırdan bir paravan ile bölünmüş kısım ise kadın misafirler için ayrılmıştır. Kap, kacak gibi mutfak eşyaları bu kısımda bulunmaktadır. Kadınların bulunduğu bölmenin ilerisinde, çadırın sağ arka tarafında kalan kısım ailenin özel yaşam alanıdır. Yataklar bu bölümde bulunmaktadır. Mahremiyetin sağlanması adına yatağın ön tarafına bir örtü gerilmiştir. Yatağın sağ tarafında giysi ve pusatların asıldığı demir ya da gümüşten yapılmış bir kazık dikilidir. Yatağın sol

27 Aslı Çandarlı Şahin, “*Türk Çadırı Üzerine*”, 31.

28 Pertev Naili Boratav, *Türk Mitolojisi*, 35.

29 Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*. trc. Musa Yaşar Sağlam (Ankara: Bilgesu Yayınları, 2015), 40; Pertev Naili Boratav, *Türk Mitolojisi*, 34.

30 İpek Yolu, “Eski Türk Çadırında Neler Vardır” erişim 10 Kasım 2022, <http://ipekyoluasya.blogspot.com/2015/03/eski-turk-cadirinda-neler-varidir.html>

31 Göksu Göner, *Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni ve Eskatoloji Açısından Türk Mitolojisi ve İslâm Dini Arasındaki Benzerlikler* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 72.



tarafında duvar boyunca yine “yük” adı verilen sandıklar, heybeler, büyük bohçalar ve çuvallar iki sıra hâlinde dizilidir. Bu bölüm muhtemelen daha önceden de bahsettiğimiz tör kısmı olmalıdır. Girişin sol tarafında eyer ve at koşum takımları asılıdır. Kapının kenarı ise hizmetkârların yeridir.³²

Türk kozmogonisinde yer alan gök kubbe anlayışının, yurt adı verilen Türk çadırlarına esin kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim çadırın şekli genel itibarıyla gök kubbeyi anımsatmaktadır. Oğuz Kağan Destanı’nda geçen “Gökyüzü çadırımız, Güneş de bayrağımız olsun”³³ ifadesi, Türk yurtlarının gök kubbeden esinlenerek yapıldığını gösteren bir örnek olarak kabul edilebilir.³⁴ Benzer şekilde kozmogoni ile alakalı olarak “sırguk” adlı direğin “gögün direği” inancı ile bir bağlantısının olduğuna yukarıda değinilmişti. Bütün bu bilgilerden yola çıkılarak eski Türklerin, kozmogoni ile bağlantılı olarak yurtlarını küçük bir kozmos olarak tasarladıkları düşünülebilir. Nitekim gök kubbe altında devlet düzeni, yurt kubbesi altında ise aile düzeni yer almaktadır. Bu durumda gök kubbe devletin, yurt ise ailenin örtüsü olarak düşünülmüş olmalıdır.³⁵

2. OSMANLI DÖNEMİNDE YÖRÜK ÇADIRLARI

Osmanlı Devleti süresince gelişmeye devam eden kültür ve sanat, çadırın etkinliği üzerinde de tesirini göstermiştir. Saray teşkilatından devlet yönetim birimlerine, harplerden günlük eğlencelere, adalet işlerinden sıhhi ihtiyaçlara kadar çeşitli alanlarda çadırlardan istifade eden Osmanlılar, ölen kişiler için de geçici türbe olarak çadırlardan faydalanmışlardır.³⁶ Osmanlı İmparatorluğu’nun en ihtişamlı döneminde bile haneler ülkeyi saraydan değil çadırdan yönetmeyi tercih etmişlerdir. Nitekim seferlere katılan padişahlar, kurdurdukları otağ-ı hümayunlar³⁷ ile ordunun sevk ve idare işlerini buradan idare etmişlerdir.³⁸ Başta padişah olmak üzere ileri gelen vezir ve paşaların çadırlarında; saray ve konaklarda yapılan hizmetler büyük bir başarı içerisinde

32 Aslı Çandarlı Şahin, “Türk Çadırı Üzerine”, 32-33; Nebi Bozkurt, “Çadır”, 160; Wilhelm Radloff, *Sibirya’dan II*, 281-283.

33 Tufan Gündüz, *Oğuz Kağan Destanı* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2021), 149.

34 Göksu Göner, *Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni ve Eskatoloji Açısından Türk Mitolojisi ve İslâm Dini Arasındaki Benzerlikler*, 73.

35 Aslı Çandarlı Şahin, “Türk Çadırı Üzerine”, 35.

36 Cenap Çürük, “Osmanlılar’da Çadır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993) 162.

37 Otağ-ı Hümayun, padişahın konaklaması için sefer sırasında çadır mehteri ekipleri tarafından önceden alana gidilerek kurulan çadırıdır. Ortalama bir çadırdan daha büyük ve gösterişli olan Otağ-ı Hümayun, gezer saray olarak düşünülebilir. Metin Işık-Erdal Bilici, “Konar-Göçer Türk Geleneğinde Çadır”, *Uluslararası Türk Kültür ve Sanat Sempozyumu Bilidir Kitabı*, (Ankara: Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2020), 128.

38 Fatih Uslu, “Atayurttan Anayurda Yörük Obalarında Komşuluk İlişkileri”, *Türk Ekini Dergisi*, sy. 3 (2019), 36.

yürütülürken, sefer sırasında kurulan çadırlarda taşınabilir bir Enderun'un hizmet verdiği de bilinmektedir. Seferlerde kurulan çadırlar; ibadet etmek için mescid, yalanan ve hastalananları iyileştirmek için hastane, erzak ve mühimmatları istifleme için depo, aş pişirmek için mutfak, temizlenmek için hamam, ihtiyaç gidermek için helâ, adaleti tesis etmek için mahkeme gibi pek çok alanda hizmet vermiştir.³⁹Çeşitli amaçlar için devlet tarafından kullanılan çadırların yanı sıra geçimini hayvancılık ile sağlayan Yörüklerin ev olarak kullandıkları çadırlar da bulunmaktadır.

Anadolu'da yaşayan konar-göçerlerin çadır yapısının, Türkistan bölgesinde kullanılan yurt tiplerine benzediği görülmektedir. Ancak Türkistan çadırlarına nazaran daha basit bir yapıya sahiptir. Osmanlı Devleti idaresi altında yaşayan konar-göçer Türklerin çadır şekli üç tiptir. Osmanlı döneminde kullanılan çadır tiplerinden biri Yörüklerin büyük bir kısmı tarafından kullanılan ve kıl çadır olarak da bilinen kara çadırıdır.⁴⁰ Rengin-den dolayı kara çadır ismini alan bu çadır tipi, karakeçilerin kürkünün kırılması, taranması, eğilmesi, dokunması ve kıldan yapılan iplerle dikilmesi sonucunda elde edilen malzemeler ile yapılır. Öncelikle temizlenmesi için kırılmış olan kıllar taranır. Kıllar eğrilip çiftlenerek ip hâline getirilir. Bu iplerle çadırın çulları⁴¹ dokunur. Kara çadırın çulunun bir ucu "söğen" adı verilen ahşap kazıklar ile yere sabitlenir. Diğer ucu ise gerdirilip istenilen ayara getirilmesinin ardından 20-25 cm uzunluğunda çuvaldızlar vasıtasıyla özel bir teknikle dikilir. Genellikle üç veya daha fazla direkli olabilen kara çadırın direkleri en az 2 metre boyunda dayanıklı ahşap malzemeden yapılır. Direk sayısının fazla olması çadır sahibinin zenginliği ile orantılıdır. Çadırı yırtmaması için direklerin başına konulan ahşap parça, "çanak" olarak adlandırılmaktadır. Çadırı, zemine çakılan kazığa bağlayan ipler "çadır bağı" olarak isimlendirilmektedir. Örneğin üç direkli bir çadırda sekiz adet çadır bağı bulunmaktadır. Her bağın farklı bir ismi vardır. Dikdörtgen şeklindeki çadırın ensiz olan yanlarını ortadan bağlayan bağ iki tanedir. Bu iki bağa "böğür bağı" adı verilir. Böğür bağı, çadırın daha sağlam olması için kullanılır. Çadırın arka kısmında kalan bağa "arka bağı", ön kısmında bulunan bağa ise "ön bağı" denir. Köşelerde kalan dört bağa ise "pinti bağı" adı verilir. Çadırda sitilin⁴² bağlandığı yerde "siyek kolanı" bulunmaktadır. İki tane olan bu kolan, 25-30 cm enindeki kıl şeritlerden oluşmaktadır. Direğin tepesinde bulunan çanağın konulduğu yerdeki 25-30 cm enin-

39 Cenap Çürük, "Osmanlılar'da Çadır", 162.

40 Latif Armağan, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", *Osmanlı 4 Toplum*, Ed. G. Eren (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 145.

41 Çadırın "çul" adı verilen kıl örtüsü, doğal renklerden oluşmaktadır. Genellikle kahverengi olan bu kıl dokumaların beyaz renkli olanları oba beylerinin ya da yeni evli çiftlerin çadırlarına gerilmek üzere dokunmaktadır. Meral Akan, "Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleniği", *Kalem İşi Dergisi*, c. 4, sy. 7 (2016), 47.

42 Sital: Çadır örtüsüne göre daha seyrek dokunmuş olan dokumalardır. Çadırda duvar görevi yapan parçalardır. Çul olarak da adlandırılır. Meral Akan, "Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleniği", 47.



deki kıl şeride ise “böğür kolanı” adı verilir. Böğür kolanı iki adettir. Yağışlı havalarda suyun çadırın içine akmasını engelleyen, çadırın kenarlarında bulunan ve aşağı doğru sarkan kıldan püsküllere “siyek” adı verilir. Çadır ve çadırın bağlarını birleştiren ahşap kancaya “bakara” denir. Çadırın iç kısmının çığ adı verilen kamışlarla çevrilmesine “dolama” veya kullanılan kamışlardan dolayı “çığ” adı verilir. Yaz aylarında hava akışının sağlanması sebebiyle serin olan kara çadır, kış aylarında içeriği sıcak tutmaktadır. Ayrıca yağmura karşı da dayanıklıdır. Çok şiddetli yağışlarda üzerine naylon serilerek çadırın suya karşı dayanıklılığı artırılır.⁴³

Kara çadırların içi, yurt tipi çadırlardan nispeten farklıdır. Nitekim ocak, yurtların aksine kapının yan tarafında, ön başına yakın bir konumda bulunmaktadır. Misafirler için çadırın başköşesi ayrılır. Buraya minderler serilerek, gelen misafirin rahat etmesi için ve dirseğini dayayabilmesi için yan tarafına üst üste bir iki yastık yerleştirilir ve misafirin arkasına da bir yastık konulur. Ev sahibi ise misafirin oturduğu yere göre kendi yerini ayarlar. Çuvalların bulunduğu kısım “azıklık” veya “azık yükü” olarak adlandırılmaktadır. Çadırın içindeki mümüş, alyanak, göklü ve karaburun gibi isimlerle anılan çuvallarda ne bulunduğunu çadırın hanımı, çuvalların biçimlerinden, motiflerinden ve renklerinden anlamaktadır.⁴⁴ Örneğin; kurşuni ve beyaz renkte olan yoz çuvallar, genelde kıldan dokunmakla birlikte yün ya da pamuktan da yapılabilir. Yoz çuvalların üzeri düz dokunmuştur. Dokuma kalitesi düşük olsa da yoz çuvallar oldukça dayanıklıdır. Yoz çuvalların içinde un, bulgur ve bakla gibi kuru yiyecekler bulunur. Bu yiyeceklerin nemlenmemesi için yoz çuvallar ahşap ya da taş üzerine yerleştirilir.⁴⁵ Ala çuval ise yoz çuvala göre daha renkli ve nakışlıdır. Çadırın sağ köşesine yerleştirilerek üzeri açık bırakılır. Çadırı renklendirdikleri gibi genç kızların da çeyizlerinin önemli bir parçasıdır. Üzerinde süsleme bulunmayan kıl çuvalların büyük olanlarına ise “harrar” adı verilir.⁴⁶

Anadolu Yörükleri tarafından kullanılan ikinci tip çadır, “Alaçık” ya da “Alaycık” olarak adlandırılan çerçedir. Bu çadır, Kara çadıra göre daha dardır. Bu yüzden ekonomik açıdan daha dar olan obalar genelde bu çadırı kullanır. Tünel görünümüne sahip olan bu çadır keçeden yapılmıştır ve ağaç direkleri ile desteklenmiştir.⁴⁷ Birbirine bağlanmış birkaç değneğin bir araya getirilmesiyle inşa edilir. Öncelikle üç ya da dört değneğin bir araya getirilip bağlanmasıyla kanatlar oluşturulur. Üç dört kanadın bir araya getirilmesi ile de çadır meydana getirilir. Değneklerin gerilmesiyle iskelet oluşturulduktan sonra üzerine keçe örtülerek çadır kurulmuş olur.⁴⁸

43 Mehmet Aydın, *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 59-60, 63-64.

44 Mehmet Aydın, *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler*, 61.

45 Mehmet Aydın, *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler*, 64.

46 Meral Akan, “Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği”, 48.

47 Latif Armağan, “Osmanlı Devleti’nde Konar-Göçerler”, 145.

48 Mehmet Aydın, *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler*, 67.

Üçüncü çadır tipi ise Türkistan'daki Kırgız Türklerinin evlerine çok benzeyen bir çadır yapısına sahip olan "Topak Ev" ismindeki yurttur. Bu çadırın tavanı kubbe biçiminde olup, baklava dilimi şeklindeki ağaç parçalarından meydana gelen iskeletin üzerine akçe çekilmesi ile kurulmaktadır.⁴⁹ Ailede bulunan birey sayısına göre bu çadırın kanat sayısı artırılabilir ya da azaltılabilir. Tepelik olarak adlandırılan kanatların üzerindeki direnin tam ortasında çadırın ahşap direğinin bir yatağı vardır. Direk yatağının dış tarafı bir tuğ ile süslenmiştir. Yatağın iç kısmı ise oyuntuludur. Tepeliğin ortasından kadesine doğru olan kısım, aşağı doğru 18-24 adet dokuma kolonlarla sağlamlaştırılır. Böylece çadırın sağlamlığının artırılmasının yanı sıra görsel açıdan da çadır güzelleştirilmiş olur.⁵⁰

Osmanlı döneminde Yörükler tarafından kullanılan çadır tiplerinin günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşamlarını sürdüren Yörükler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Hâlâ yaylaklar ve kışlaklar arasında konar-göçer bir yaşam sürdüren Yörükler, atalarından miras kalan yaşam biçimini koruyarak çadırlarda yaşamlarını devam ettirmektedir.⁵¹

Türkiye'de konar-göçer yaşam tarzını benimseyen Yörüklerin nüfusunun Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda aşağı yukarı bir milyon civarında olduğu Masatake Matsubara tarafından aktarılan bir bilgidir. 2012 senesinde Yörüklerin nüfusunun % 90 oranında yerleşik hayata geçtiği söylenmektedir.⁵² Bu sayının günümüzde daha da azalmış olabileceği dikkate alınırsa Türklerde çadır kültürünün gelecekte yok olma tehlikesi içerisinde olduğu söylenebilir.

SONUÇ

En ilkel biçimiyle sırıkların birbirine çatılarak üzerinin örülmesiyle elde edilen konik biçimli çadırlar ile başlayan konar-göçer Türklerin çadır serüveni, günümüzde Yörüklerin kullandığı kara çadırlar ile devam etmektedir. Türkistan coğrafyasının sunduğu imkânlar dâhilinde Bozkır Kültürü olarak da bilinen konar-göçer yaşam tarzını benimsemiş olan eski Türklerin yaylaklar ve kışlaklar arasında hareket etmelerinde kolaylık sağlayan çadırlar, hayatlarının bir parçası olarak önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yurt adı verilen çadırların Türk mitolojisinden ve eski Türk inancından izler taşıdığı görülmektedir. Yani Türklerin, inanç ve düşünce yapılarını çadır mimarisine aktardıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gök kubbeden esinlenilerek geliştirilen yurt tipi çadır mimarisinin, ilerleyen dönemlerde Türkler tarafından inşa edilen önemli mabetlerin kubbe yapısını da etkile-

49 Latif Armağan, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", 145.

50 Mehmet Aydın, *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler*, 67.

51 Fatih Uslu, "Atayurttan Anayurda Yörük Obalarında Komşuluk İlişkileri", 38.

52 Masatake Matsubara, *Göçebeliğin Dünyası*, trc. Kiyotaka Sugihara, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012), 3.



diği söylenebilir. Nitekim Uygur Türkleri tarafından inşa edilen Hoço Beta Tapınağı, Karahanlılar döneminde inşa edilen Talhatan Baba Camii, Osmanlılar döneminde inşa edilen Sultan Ahmed Camii ve Cumhuriyet döneminde inşa edilen Kocatepe Camii gibi yapıların kubbeleri, yurt tipi çadırların kubbelerini anımsatmaktadır.

Osmanlı döneminde özellikle sefer zamanlarında devlet işlerinin yürütülmesinden, Enderun hizmetlerinin sürdürülmesine, ibadet maksatlı mescid olarak kullanımından hastane hizmetlerine kadar pek çok alanda çadırlardan faydalandığı görülmektedir. Bu durum Türk çadır kültürünün gelişerek devam ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde geçimini hayvancılıkla sağlayan Yörükler için çadırın önemi büyüktür. Kara çadır, topak çadır ve alaçık gibi çeşitli türleri bulunan Yörük çadırlarından en yaygın olarak kullanılanın kara çadır olduğu görülmüştür. Konar-göçerlerin yaşam biçimlerine uygun şekilde tasarlanan çadırların, Türk kültürünün vazgeçilmez bir parçası olduğu, bu kültürün günümüze kadar ulaşmış olmasından anlaşılmaktadır. Ancak son yıllarda Yörüklerin büyük bir kısmının yerleşik hayata geçmelerinin sonucu olarak, Yörük sayısında ciddi oranda bir azalma olmuştur. Bu nedenden dolayı Türk çadır kültürünün gelecekte devam edip etmeyeceği bir tartışma konusudur.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yörükler hakkında söylediği “Arkadaşlar! Gidip Toros dağlarına bakınız, eğer orada bir tek Yörük çadırı görürseniz ve o çadırda bir duman tütüyorsa, şunu çok iyi bilin ki bu dünyada hiçbir güç ve kuvvet asla bizi yenemez,” sözü ile çalışmamızı neticelendirecek olursak, konar-göçer yaşam tarzına sahip Yörüklerin ve atalarından miras kalan kültürün önemi bir kere daha anlaşılacaktır.

Kaynakça

- Akan, Meral. “Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği”. *Kalem İş Dergisi*, c. 4, sy. 7 (2016): 39-58.
- Armağan, Latif. “Osmanlı Devleti’nde Konar-Göçerler”. *Osmanlı 4 Toplum*, Ed. G. Eren. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Aydın, Mehmet. *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- Bozkurt, Nebi. “Çadır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993). 158-162.
- Boratav, Pertev Naili. *Türk Mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayınları, 2020.
- Çelik, Ahmet. *En Önemli 1000 Sözcük Farsça Temel Sözcük Hazinesi*. İstanbul: Fono Yayınları, 2009.

- Çürük, Cenap. "Osmanlılar'da Çadır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993). 162-164.
- Deveci, Abdurrahman. "Türkmen Kültüründe Çadır". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 10, sy. 54 (2017): 433-452.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.
- Göner, Göksu. "Türk Destanlarında Kuş Figürü". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sy. 4 (2020): 273-286.
- Göner, Göksu. "Türk Mitolojisinde Dişi Ruhlar, Hayvan Analar ve Türk Destanlarında Kadın Olgusu". *Genel Türk Tarihi Üzerine Makaleler*, (İstanbul: KDY Yayınları, 2020): 41-66.
- Göner, Göksu. *Teogoni, Kozmogoni, Antropogoni ve Eskatoloji Açısından Türk Mitolojisi ve İslâm Dini Arasındaki Benzerlikler*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Gündüz, Tufan. *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2021.
- Işık, Metin-Erdal Bilici. "Konar-Göçer Türk Geleneğinde Çadır". *Uluslararası Türk Kültür ve Sanat Sempozyumu Bilidir Kitabı*. 121-139. Ankara: Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2020.
- İpek Yolu, "Eski Türk Çadırında Neler Vardır" erişim 10 Kasım 2022, <http://ipekyoluasya.blogspot.com/2015/03/eski-turk-cadirinda-neler-varidir.html>
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015.
- Kâşgarlı, Mahmud. *Divanü Lûgat-it Türk*. trc. Besim Atalay, c. 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.
- Matsubara, Masatake. *Göçebeliliğin Dünyası*. trc. Kiyotaka Sugihara, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi*. c. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Radloff, Wilhelm. *Sibirya'dan II*. trc. Ahmet Temir, İstanbul: Maarif Basımevi, 1956.
- Roux, Jean-Paul. *Türklerin Tarihi*. trc. Aykut Kazancıgil – Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2015.
- Roux, Jean-Paul. *Eski Türk Mitolojisi*. trc. Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Bilgesu Yayınları, 2015.
- Soysaldı, Aysen. "Toros Türkmenlerinde Keçecilik". *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, sy. 78 (2008): 71-78.



Şahin, Aslı Çandarlı. "Türk Çadırı Üzerine". *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 16 (2016): 25-40.

Tezcan, Hülya. "Osmanlı Keçeciliğinde Saray İçin Üretilen Keçelerin Yeri ve Önemi". 8. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Kültürel Miras Bildiriler – I*. 251-258. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2015.

Türk Dil Kurumu, "Sözcük anlamı: Çadır" erişim 9 Kasım 2022, <https://www.sozluk.gov.tr>

Uslu, Fatih. "Atayurttan Anayurda Yörük Obalarında Komşuluk İlişkileri". *Türk Ekini Dergisi*, sy. 3 (2019): 36-41.

Yazıcıoğlu, Önder. *Türklerin Kültür Tarihi*. İstanbul: Kalipso Yayınları, 2003.

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Şeyh Sait İsyanının Nedenleri Gelişim Süreci ve Sonuçlarına Dair Değerlendirme

An Evaluation Of The Causes, Development, And Consequences Of The
Sheikh Sait Rebellion

Nihat Onur BAYSAL

Ankara Medipol Üniversitesi
Ankara / Türkiye

nihatnur@hotmail.com orcid.org/ 0000-0003-2888-8008

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 20.09.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 24.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 25-42



Özet

Dünya tarihi boyunca kurulan belki de bütün devletler türlü isyan girişimleri ve isyanlar ile uğraşmıştır. Bu durum ölüm kalım savaşı olarak niteleyebileceğimiz İstiklâl Harbi'nden çıkan, yeni bir devlet halinde teşekkül eden Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Kurtuluş Savaşı'nda ve kuruluşunun ilk yıllarından itibaren isyanlarla boğuşmak zorunda kalan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş itibarıyla Nasturi isyanı ve ardından Şeyh Sait ile başlayan ve Dersim isyanına kadar devam eden bir isyan dalgası ile karşılaşmıştır. İsyen dalgası özellikle Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde meydana gelmiştir. İsyenlar ağırlıklı olarak belli bir etnik milliyet tarafından çıkarılmıştır. Çıkarılan isyanlar, dini ve etnik nedenler gibi çeşitli nedenler ile başlamış, türlü zorluklarla bastırılmış, maddi, manevi ve siyasi sonuçlar doğurarak son bulmuştur. Çalışmamızda kaynaklar analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada isyan kavramını açıkladıktan sonra çıkan isyanlar içerisinde ayrı bir önemi olduğunu düşündüğümüz Şeyh Sait İsyeni'nin nedenleri açıklanmaya çalışılmış, gelişimi ve bastırılması incelenerek sonuçlar tartışılmış ve son halde değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsyen, Şeyh Sait, Din, Etnik, Milliyetçilik

Abstract

Perhaps all states established throughout the World history encountered various attempts of riots and rebellions. This is also true for the Republic of Turkey which emerged from an Independence War, a life-or-death war, and was formed into a new state. The Republic of Turkey, which had to deal with riots in the Independence War and from the first years of its foundation, faced a wave of riots that began with the Nasturi rebellion and then the Sheikh Sait rebellion and continued with the Dersim rebellion. The wave of riots occurred especially in the Eastern and Southeastern regions of Turkey. The riots were mainly carried out by a certain ethnic nationality. They emerged out of religious and ethnic motivations and were suppressed with various difficulties, and had financial, moral and political consequences. In this study, the related sources are analyzed and tried to be evaluated. After explaining the concept of rebellion, the reasons for the Sheikh Sait Rebellion, which is considered to have a special importance in the riots that occurred, are tried to be explained, its development and suppression are examined, the results are discussed and a final evaluation is made.

Keywords: Rebellion, Sheikh Sait, Religion, Ethnicity, Nationalism

Giriş

İsyan kelimesi başkaldırı¹ anlamını taşısa da bunun yanında azgınlık, bozgunculuk gibi anlamları da ifade etmektedir. Diğer yandan direnme, kalkışma, emre itaat etmeme gibi anlamları da barındırmaktadır. Geçmişe bakıldığında isyan siyasi, sosyal ve ekonomik nedenleri içerisinde barındırmakla beraber asli nedenler işsizlik, siyasi sorunlar, vergi artışları, dini ve sosyal baskılar, etnik çatışmalar ile kıtlık gibi durumlar isyanın nedenleri olabilmektedir.² İsyanların genel özellikleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- 1- Birçok isyan sosyal ve siyasal değişimin ateşleyicisi ya da ivmelendiricisi olmuştur.
- 2- Halk içerisinde sorun olarak görülen neden ve nedenlerin dışı vurumu halini almıştır.
- 3- Her isyanın bir çeşit tetikleyicisi bir başlangıç olayı meydana gelmiştir.
- 4- İsyanlılar genel olarak şiddet eylemlerine başvurmuştur.
- 5- Günlerce veya aylarca süren devamlılığa sahiptir.
- 6- Toplumsal bir olay olduğundan kitle psikolojisi³ etkin olmuştur.⁴

İsyan ya da isyanlar çeşitli nedenleri ve sonuçları içinde barındırarak olay ve yer yer bir olguya dönüşüp etkilerini yıllar bazen de asırlar boyu devam ettirebilmiştir. Türk tarihi açısından zaman kapsamını daraltarak baktığımızda Selçuklu' dan Osmanlı' ya ve Cumhuriyet' e kadar birçok isyan girişimi ve isyanın kendisi ile karşılaşmamız mümkündür. Selçuklu' da İbrahim Yınal⁵, Osmanlı'da Celali İsyanları⁶, konumuzun içeriği olan Şeyh Sait İsyanı Türk tarihinden bazı örnekler olarak önümüze çıkmaktadır.

Açıklamasını yapmaya çalıştığımız İsyan, yıllardır süre gelen, bazen bir sonuç ortaya koyan bazen de bir sonuca ulaşmadan bastırılan bu eylem, bir olgu ve olay olarak dünya ve devletler tarihinde yerini almıştır. Hemen her medeniyette gerçekleşen bu eylem bildiğimiz üzere hukuki anlamda cezai bir karşılık almaktan pek de

-
- 1 "Güncel Türkçe Sözlük", Türk Dil Kurumu, Erişim: 08.05.2022, <https://sozluk.gov.tr/>.
 - 2 T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, *Güvenlik Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yay., 2017), 361.
 - 3 Bk. "Kitle Psikolojisi Nedir?", Felsefe, Erişim: 09.05.2022, <https://www.felsefe.gen.tr/kitle-psikolojisi-nedir/>.
 - 4 T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, *Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, s.362, 363.
 - 5 Cihan Piyadeoğlu, "Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal", *Türkiyat Mecmuası* 223, sy. 2 (2013): 132.
 - 6 Bk. Mustafa Akdağ, *Celali İsyanları (1550-1603)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., 1963).



kurtulamamıştır. Her fiilin nedeni veya nedenleri vardır düşüncesi ile başkaldırının, bozgunculuğun yani isyanın da nedenleri olmak zorundadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi dini, siyasi, ekonomik, toplumsal veya etnik sebepler isyanların akla gelen ilk nedenleri arasında sayılabilmektedir. Bu çerçevede Şeyh Sait İsyanı'nın nedenlerini ve sürecini inceleyeceğiz.

1. Şeyh Sait İsyanı

Şeyh Sait' in ailesi Diyarbakır'dan Palu' ya yerleşmişti. Dedesi Ali Septi daha sonra Hınıs' a göçmüş ise de Palu' ya geri dönmüştür. Nakşibendi şeyhi olan Ali Septi' nin Mahmut isimli oğlunun çocuğu olan Şeyh Sait, aile Hınıs' a göçmeden önce dünyaya gelmiştir.⁷ Şeyh Sait, maddi imkanlara sahip bir ailede büyümesinin yanı sıra; sosyoloji, felsefe gibi alanlarda iyi bir eğitim almıştır. Aşiretler içerisinde saygı gören, ticaret ile uğraşan Şeyh Sait aynı zamanda Nakşibendi tarikatının da lideriydi. Şey Sait' in bulunduğu durumu anlatan ve isyana katılımına anlam veremeyen Yusuf Mazhar şöyle demişti:

“Şeyh Sait çok zengin olduğu gibi Zazalar ve Kürtler arasında büyük bir nüfuza sahipti. İsyanı tertip edenler de sırf bu yüzden Şeyh Sait'i isyanın başına geçirmeyi faydalı bulmuşlardı. Diğer bir hakikatte Şeyh Sait' in başlı başına isyan edecek durumda olmamasıdır. Şeyhi isyandan önce tanıyanlar Sait'in din, mezhep, siyaset ve hükümet ile alakasının hiçbir zaman koyun sürülerinden daha fazla olmadığını söylerler. Şeyh Sait bu bolluk ve rahatlık içerisinde hayatının son günlerinde niçin böyle bir olayın içerisine girip hükümetin başına dert açmak istesin ki? Bunun nedenini uzun bir olaylar zincirinde bulmak mümkündür.”⁸

İsyan 13 Şubat 1925' te başlamış olsa da bu tarihin öncesindeki gelişmelere bakmak isyanı anlamak açısından faydalı olacaktır. Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan Kürt Teali Cemiyeti bağımsız bir Kürt devleti kurma amacı taşımaktaydı. Bu amaçla doğu illerinde yayılmaya çalışıyordu. Cemiyetin başında da Seyit Abdulkadir bulunuyordu. Cemiyet Millî Mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra kapatıldı ve sonrasında Seyit Abdulkadir, Hacı Musa, Yusuf Ziya ve ailelerinin yer aldığı gizli bir komite (Azadi) oluşturuldu. Ardından bu komiteye Şeyh Sait de katılmıştı.⁹ Komitenin ikinci toplantısında isyan kararı alınmış ve tarih olarak Mayıs 1925 belirlenmişti. Türk İstihbaratı Şeyh Sait isyanının İngiliz destekli olduğunu düşünüyordu. İsyancılar ile bağlantısı olan Kör Sadi vasıtasıyla Seyit Abdulkadir ile görüşme ayarlanıyor ve İngiliz Şark Müdürü adı ile görüşme sağlanıyordu. Görüşme sırasında anlaşmaya varılmasına karşın, Seyit Abdulkadir bu anlaşmadan vazgeçiyor ve isyan planlanandan daha erken başlıyordu.¹⁰ Doğu illerinde iyileştirmelerin, yatırımların ve çeşitli düzenlemele-

7 Metin Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı* (Ankara: Yeni Haber Yayıncılık, 1998), 37.

8 Hasan Acar, “Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, sy.3 (2019): 2936.

9 *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 1. Baskı (İstanbul: Kaynak Yay., 1992), 117.

10 Acar, “Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı”, 2937.

rin yapılmasını evvelden beri dile getiren Kazım Karabekir, hükümetin bu toplantılardan haberi olduğundan Dahiliye Vekaleti' nin İstanbul'a emir gönderdiğini, Kürt ileri gelenlerinden bilgi alındığını ve ilk baharda bir isyan tertip edildiğinin öğrendiğini ve bu bilginin Dahiliye Vekaleti' ne bildirildiğini ancak bunlarla beraber de herhangi bir tedbir alınmadığını ve yerel amirlere de bilgi verilmediğini söylemiştir.¹¹

Şeyh Sait her sene yaptığı gibi 1925 senesinde de ailesinin kabrini ziyaret amacıyla ile Palu' ya gitmiş ve yol üzerinde olan Piran' da konaklamıştı. Konaklama esnasında bir Jandarma Teğmeni Şeyh Sait ile görüşmek istediğini belirterek, Şeyh' in yanında tutuklama emri olan kişilerin olduğunu ve onların teslim edilmesi gerektiğini dile getirmişti. Şeyh Sait Nasturi isyanın da etkisi olduğu için tutuklanmaktan korkmakta ayrıca isyan sırasında taraf değiştiren askerin kaçırılmasında katkısı olduğu içinde telaşlanmaktaydı. Bu nedenle İstanbul ve Bitlis Harp Divanı ile bağlantı kurmaya bile çalışmıştı. Bu düşünceler doğrultusunda Şeyh Sait kendisinin de tutuklanacağını düşünmüştü. Tutuklama emri olan kişileri vermeye yanaşmayan Şeyh Sait ve adamları jandarma ile çatışmak suretiyle 13 Şubat 1925' te isyan ateşini yakıyordu.¹² Başka bir görüşe göre; Çapakçur' da öğretmen olan Mehmet Zeki ile eski vekil Hamdi Bey' in İçişleri Bakanlığını uyarması, Ağnot Bucak Müdürü Tevfik Bey' in isyan hakkında valiliğe rapor vermesi, isyancı Fakih Hasan'ın valiyi uyarması isyanın çıkacağını gösterir durumlardı. Ayrıca Şeyh Sait' in propagandalarını arttırması ve Piran saldırısında telgraf hatlarının kesilmesi isyanın önceden hazırlıklı olduğunu göstermekteydi.¹³

1.2. İsyân' nın Nedenleri

Şeyh Sait isyanı, daha yeni doğmuş Türk Cumhuriyeti' ne karşı çeşitli etkileri içinde barındıran büyük isyandı. Her fiilin nedenleri olmalıdır düşüncesinden yola çıkarak bu isyanın nedenlerini incelemek yerinde olacaktır. Şeyh Sait yakalandıktan sonra İstiklâl mahkemesinde verdiği ifadeler ve isyandan önce söyledikleri, isyanın sebepleri içerisinde dinin olduğunu göstermektedir. Şeyh Sait' in sözleri içerisinde: "Şeriat hükümlerinin hükümetimiz tarafından uygulanmasını sağlamak düşüncesi benim başımda yaşayan bir fikir ve arzuydu. Bunu gereğinde söylemekten de çekinmezdim. Fakat, böyle olsun diye kimseye bir şey söylemedim."¹⁴ ifadesi yer almaktadır. Mahkemede verdiği ifadelerden biri de şöyledir: "Diyarbakır' ı aldıktan sonra ne yapacak ve nereye gidecektiniz? Diyarbakır' ı aldıktan sonra Hükümet ile görüşecek ve şeriatı isteyecek, kabulü halinde hükümetin raiyesi olacaktır."¹⁵

"Medreselerde fıkıhı şafiye okudum. Harekâtı ahireyi (son hareketleri) haşa, elimle yapma-

11 Kazım Karabekir, *Kürt Meselesi*, 12. Baskı (İstanbul: Emre Yay., 2004), 13.

12 Toker, *Şeyh Sait*, 38-42.

13 *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 127.

14 Uğur Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması 1919-1925*, 11. Baskı (Ankara: Tekin Yayınevi, 1993), 124.

15 Age., 125.



dım. Ahkamı şeriye (şeriat hükümleri) tatbik edilmezse kıyam (ayaklanma) vaciptir (yapılması şeriatça gereklidir). Kaza ve kader beni bu vakaya sevketti. Bir daha içinden çıkamam. Sebülürreşat çok şeyler yazıyor, hizmetimizi arttırıyordu. - Binaenaleyh, şeriatımız yolunda ölürsük dinsiz gitmeyiz.”¹⁶

Şeyh Sait verdiği ifadeler ile Şeriat istediğini, bu düşüncesini söylemekten de çekinmediğini belirtmiştir. Diyarbakır’ ı aldıktan sonra da elinde bir koz olacağını düşünerek hükümet ile isteği doğrultusunda görüşebileceğini düşünmüştür. Bunun yanı sıra şer-i hükümlerin uygulanmaması kendince isyanın da haklılığını göstermekteydi. Mahkemedeki ifadelerinin yanı sıra isyandan önceki ifadeleri de isyanın içerisinde dini nitelik olduğunu göstermektedir. Halifeliğin kaldırılması yönündeki sözü de bu yöndedir. “İslam’ ın Türklerle Kürtler arasındaki tek bağ olduğu, Türkler ise şimdi bu bağ kopardığına göre; Kürtler de kendi geleceklerini düşünmek zorundadırlar.”¹⁷ Şeyh Sait’ in başka bir söylemi de şu şekildedir:

“Kurulduğu günden beri Din-i Mübin-i Ahmedî’ nin temellerini yıkmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti Reisi Mustafa Kemal ile arkadaşlarının ahkâmına aykırı hareket ederek Allah ve Peygamberi inkâr ettikleri ve Halife-i İslâmı sürdükleri için gayr-i meşru olan bu idarenin yıkılmasının bütün İslâmlar üzerine farz olduğu, Cumhuriyetin başında olanların mal ve canlarının Şeriat-i Garrâ-i Muhammediyye’ ye göre helal olduğu ilan olunur.”¹⁸

Yeni kurulan Türk Devleti’ nin ve Mustafa Kemal Paşa’nın İslam dinine karşı olduğunu, Allah ve Peygamberi Hz. Muhammed’ i yok saydığını ileri süren Şeyh Sait, devleti yönetenlerin mallarının ve canlarının şeriata göre helal olduğunu belirtmiştir. Bu sözlerin isyana teşvik olmadığı ileri sürülse de en düşük ihtimalle tehdit ve cana kastı ifade edecek sözler olduğu düşünülebilir. Şeyh Sait’ in diğer bir söylemine bakıldığında “Medreseler kapatıldı. Din ve Vakıflar Vezareti kaldırıldı. Gazetelerde birtakım dinsiz yazarlar dine hakaret etmeye, Peygamber Efendimize dil uzatmaya cüret ediyorlar. Ben bugün, elimden gelse bizzat dövüşmeye başlar ve dinin kurtarılmasına yardımcı kesilirim.”¹⁹ sözleri görülmektedir. Metin Toker’ e göre Şeyh Abdürrahim’ in evinde (başka kaynaklara göre Piran camisinde) verilen vaazda da Şeyh Sait’ in yapılan devrimlere ki özellikle dini nitelikli olanlara karşı olduğu görülmektedir. Kazım Karabekir’in de dediği gibi isyanda Kürtlük ve irtica vardı.²⁰ İsyanın bir diğer nedeni de burada gün yüzüne çıkmaktadır.

Kürt milliyetçiliği ya da Kürtçülük düşüncesi, yukarıda kısmen de olsa bahsetti-

16 Toker, *Şeyh Sait*, 141.

17 Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Türkiye’de Kürt Sorunu (1924-1938): Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim Ayaklanmaları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 21.

18 Hilmi Özden, “Şeyh Sait İsyanı, İngiltere ve Musul (13 Şubat 1925)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 3, sy. 6 (2019): 53.

19 Toker, *Şeyh Sait*, 45.

20 Karabekir, *Kürt Meselesi*, 15.

ğimiz Kürt Teali Cemiyeti' nden önce başlamıştır. 1829 Türk-Rus savaşı ertesini, Bulgar bağımsızlık hareketinden sonra Kürt bağımsızlık hareketleri olmuştu.²¹ Bunların yanı sıra Osmanlı Devleti' nde Kürtler cemiyet kurmaya ve örgütlenmeye de başlamıştı: Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kürt Tevaün ve Terakki Cemiyeti, Kürdistan Teali Cemiyeti vs. adları altında toplanıyorlardı.²² Mustafa Kemal Paşa Kürt Teali Cemiyeti için "Bunlar arasında Diyarbakir, Bitlis, Elaziz vilayetlerinde, İstanbul'dan idare olunan Kürt Teali Cemiyeti vardı. Bu cemiyetin maksadı, yabancı himayesi altında bir Kürt hükümeti vücuda getirmektir" demektedir.²³ Çarlık Rusya' nın Cihan Harbi' nde Doğu'daki Kürtleri kullanma düşüncesi Bolşevik devrimi ile değişmişken, İngiltere de bölge üzerinde politika geliştirmeye başlamıştı. Bölgede hakimiyet kurma planı içerisinde olan İngiltere Kürtlerden yararlanmayı düşünmüştür.²⁴ İngiliz politikasını anlamak doğrultusunda Lord Curzon' un "Hindistan sınırı Fırat' da olmalıdır." ve General Niessel' in "Kürdistan Kürtlerindir" sözleri önemlidir.²⁵ Paris Barış Konferansı' nda Ermeni istekleri ile Kürt istekleri de belirtilmiş, daha sonra ortaklaşa bir muhtıra da ilan edilmişse de Osmanlı Devleti içerisinde bu isteklere karşı sesler yükselmiştir.²⁶ Konferans sırasında Kürt isteklerinin de ifade edilebilmesi İngiliz desteği olmadan düşünülemez kanaatindeyiz.

İngiliz subayı Noel 1919 ortalarında Kürtleri kışkırtmak, mümkünse İngiliz etkisi altına almak amacı ile Kürtler arasında faaliyette bulunmuş, aşiret reisleri ile görüşmeler sağlamıştı. Görüşmelerden olumsuz yanıtlar alsa da faaliyetlerine devam etmişti. Olumsuz cevap almasında Kürtlerin Ermeni devleti kurulmasına karşı olmaları ve İngiliz hakimiyeti istememeleri de bir etkendi. Başka bir etken ise Mustafa Kemal Paşa' nın aşiret reisleri ile temas kurmasıydı. Mustafa Kemal Paşa bu yönde şu söylemde bulunmuştu: "Sizler gibi din ve namus sahibi büyükler oldukça Türk ve Kürdün yekdiğerinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam edeceği ve Hilafet makamı etrafında sarsılmaz bir vücut halinde kalacağı, iç ve dış düşmanlara demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir."²⁷ Kazım Paşa (Karabekir) aşiretlerin Kürtçülük akımına uzak olduklarını ama cehalet ve para ile satın alınarak bu yola girebileceklerini belirtmişti.²⁸ Binbaşı Noel Kürtçülük faaliyetleri yanında Ali Galip ile Sivas kongresini de basma girişiminde bulunacak lakin başarılı olamayıp, tutuklanacağını öğrenince

21 Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1, 116.

22 Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 12.

23 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (Ankara: Kaynak Yay., 2015), 34.

24 Suat Zeyrek, "Millî Mücadele Sürecinde Türk – İngiliz Rekabeti: Kürt Sorunu", *Türkiyat Mecmuası* 23 sy. 1 (2013): 112.

25 Age., 113.

26 Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 13-14.

27 Zeyrek, "Millî Mücadele Sürecinde Türk – İngiliz Rekabeti: Kürt Sorunu", 120-121.

28 Karabekir, *Kürt Meselesi*, 50.



kaçarak Rişvan Aşireti' ne sığınacaktı.²⁹ Binbaşı Noel' in başarıya ulaşamaması yüzünden İngilizler Yüzbaşı Woolley' i de Kürtçülük konusunda kullanmaya çalışacaklar lakin kesin bir başarı elde edemeyeceklerdi.³⁰

Millî Mücadele yıllarında kesin bir başarı elde edemeyen Kürtçülük (İngiliz destekli) düşüncesi Lozan Konferansı'nda da Türkiye' nin karşısına çıkmış, Sevr' de olduğu gibi bağımsız bir Kürdistan düşüncesi İngiltere tarafından desteklenmişti. Düşünceye destek vermelerindeki amaç petrol bölgesi olan Musul ve çevresini kontrolleri altında tutmaktı.³¹ Uzun ve yorucu tartışmalar neticesinde Musul sorunu üzerine bir anlaşmaya varılmadı ve çözüm Lozan Antlaşması' ndan sonraki bir tarihe bırakıldı.

Kürt Teali Cemiyeti kapandıktan sonra Azadi (Kürt İstiklâl Cemiyeti) cemiyeti Mayıs 1923' de kurulmuştur. Cemiyetin ilk başkanı Mutki aşiretinden Hacı Musa olmuş, gerçekleşen ilk toplantıda, Mayıs 1925' e kadar bir isyanın çıkarılacağı ve dış desteğin ise Rus, Fransız ve İngiliz' den alınacağını ifade edilmiştir.³² Robert Olson bu cemiyetin kuruluş tarihi ve yerini, İngiliz İstihbaratı' na ulaşan raporlardan çıkarımla 1921 yılı Erzurum şehri olarak belirtmiştir.³³ Cemiyet içinde eski askerler ile milletvekili de bulunuyordu. Şeyh Sait ise Ağustos 1924' te³⁴ cemiyetin başına geçirilmiştir.³⁵

Yabancı gözlerin Kürt konusunda neler söylediklerine kısaca değinmek gerekirse, ABD Yüksek Komiseri Kürt sorunu hakkında şöyle diyordu: "Normal koşullarda bile Kürtler daima komşuları için sorun olmuştur. Şimdi Kürdistan' ın ünlü petrol yatakları nedeniyle, yabancı entrikalar kuşkusuz başladığı için, ciddi sonuçlar çıkabilir. İngilizler herhalde Kürdistan' ı denetim altına almak için Kürtleri Türkler' e karşı kullanmak isteyecektir."³⁶ Amiral Sir Robeck, "Kürdistan Türkiye' den tamamen ayrılıp özerk olmalıdır" ve Lord Curzon ise "Kürtler İngiliz mandası istiyor" demektedir.³⁷ Amerikan basınından The Tyrone Daily Herald gazetesine göre de Şeyh Sait Kürdistan' ı kurmak istiyordu. Indiana Evening gazetesi Şeyh Sait İsyanı' nın nedenlerinden bahsederek bu nedenleri saltanatı, hilafeti yeniden kurmak ve petrol olarak açıklamıştı.³⁸

29 Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 22.

30 Zeyrek, "Millî Mücadele Sürecinde Türk – İngiliz Rekabeti: Kürt Sorunu", 127.

31 Agm., 131.

32 Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 56.

33 Robert Olson, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı 1880-1925*, trc. Bülent Peker-Nevzat Kırac (Ankara: Özge, 1992), 72.

34 Eserde, Şeyh Sait' in cemiyetin başına geçiş tarihi Ağustos 1925 olarak yazılıdır. Lakin bu tarihte isyan bastırılmış olduğundan yazım ya da basım hatası olduğu düşüncesindeyiz.

35 Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 57.

36 Hulki Cevizoğlu, *1919' un Şifresi*, 1. Baskı (Ankara: Ceviz Kabuğu Yay., 2007), 147.

37 Age., 155.

38 Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Amerikan Basınında Doğu İsyanları 1925-1938", *Gazi Akademik Bakış* 3, sy. 6, (Yaz 2010): 100-101.

Şeyh Sait İsyanı üzerine farklı görüşleri de belirtmek yerinde olacaktır. İsyan üzerindeki İngiliz etkisini açıklamaya çalışan Baskın Oran: Şeyh Sait' in yanında bulunan İngiliz silah kataloglarının bir anlamı olmadığını ve o dönemde İngiliz şirketlerin herkese silah sattığını söylemektedir. Ayrıca isyan çıktıktan sonra İngiliz konsolosluklarının İngiltere' ye, isyanı Ankara'nın Irak' a müdahale için çıkarmış olabileceğini yazan telgrafların gönderildiğini, isyanın çıktığı Genç ilinin de Irak' a uzak olduğunu söylemiş ve İngiliz gizli belgelerinde de isyana yönelik bir kanıt olmadığını ifade etmiştir. Sonuç olarak bu isyandan fayda sağlamış olan İngiltere olduğu için isyanı da İngiltere desteklemiş/çıkarmış varsayımına gidildiğini belirtmektedir.³⁹ İsyan' a İngiliz desteğinin olmadığına dair bir diğer bilgiyi ise Robert Olson vermektedir. Olson İngiliz belgelerine dayanarak, İngilizlerin Kürtleri sürekli oyun içinde tutarak kullanılacağını ancak Yunanlılarla birleşerek isyan çıkarılmasını desteklemeyeceklerini, İngilizlerin Araplara verilen sözlerin açtığı sıkıntılar gibi Kürtlerle de bir sıkıntı istenmediğini belirtmektedir. Ancak bunların yanında Kürtler ile olan temasın da devam edeceğini ifade etmiştir.⁴⁰ Olson yine İngiliz istihbaratçılarının belgelerinden yola çıkarak İsyan' ın Türkler tarafından çıkarılmış olabileceğini belirtmiştir.⁴¹ Ömer Kürkçüoğlu da İngiliz belgeleri üzerindeki araştırmalarında isyana doğrudan katkının olmadığını ifade etmiştir.⁴² Bütün bunların yanı sıra Mayıs 1925' te Fransız kontrolündeki (Suriye) demiryolunda, isyan bölgesine taşınan Türk askerinin sayısının azaltılması İngiltere tarafından Fransa' dan istenir.⁴³ Bu istek akıllarda soru işareti de bırakmaktadır.

1.3. İsyan' ın Süreci

İsyan Piran' da başlamış ve isyancılar Piran' dan Eğil bucağına geçmiştir. Genç hapishanesi ve jandarma karakolu basılmış, jandarmalar esir edilmiştir. Ardından Genç ilinin merkezi Darahini' ye saldırıldı. Ziraat Bankasına el konmuş, telgraf hatları kesilmiş ve isyanı haber veren öğretmen Mehmet Zeki esir alındıktan sonra öldürülmüştür. Darahani' den sonra Hani de ele geçirilmiş ve Lice' ye doğru harekete başlanmıştı. Hani bucağını aldıktan sonra ilerlemeye devam eden isyancılar Çapakçur, Muş ve Diyarbakır olmak üzere 3 kola ayrılmıştır. Çapakçur kolunun yönetimi Şeyh Şerif, Muş kolunun yönetimi Şey Abdullah ve Diyarbakır kolunun yönetimi de Şeyh Sait' in elindeydi.⁴⁴ 16 Şubat' ta isyancılar ile Türk ordusu çatışmaya başlamıştır.⁴⁵

39 Baskın Oran, Şeyh Sait Ayaklanması Kutusu, ed. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 6. Baskı (İstanbul: İletişim Yay., 2002), 266.

40 Olson, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları*, 116-117.

41 Age., 192; Ömer Kürkçüoğlu, *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1978), 312.

42 Age. s. 310.

43 Age., s. 203.

44 Sinan Meydan, *Hafıza*, 22. Baskı (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2019), 210; Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 68-70.

45 *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 137.



Meclis' te ise Giresun vekili Hakkı Tarık Bey gazetelerdeki isyan haberlerinden dolayı Dahiliye Vekilinden bilgi istemiştir.⁴⁶ Dahiliye Vekili Cemil Bey ise Hınıs ile Delice arasında Şeyh Sait, kardeşleri ve mahiyetinin isyan ettiğini, hükümetin tedbir alıp isyanı bastıracağını söylemiştir.⁴⁷ 21 Şubat' ta ordu kuvvetleri ile çatışan Şeyh Sait' in kuvvetleri yenilgiye uğratmıştır. Bu sırada Hani isyancılarından geri alınmış ve Şeyh Sait' e teslim ol çağrısı da yapılmış olmasına rağmen 23 Şubat' ta Hani tekrar kaybedilmiştir.⁴⁸ İsyanın büyümesi ve yayılması üzerine Fethi Okyar hükümeti yeni önlemler almak zorunda kalmıştı. Bu nedenle “Şark Vilayetlerinden Bazılarında Bir Ay Müddetle İdarei Örfiye İlan Olunduğuna Dair Başvekalet Tezkeresi” Meclis' de görüşülerek sıkı yönetim ilan edilmiştir.⁴⁹ Aynı gün isyanın dini kullandığı düşüncesi ile “Hıyaneti Vataniye Kanununun Tadili Hakkındaki Kanuna Bir Madde Tezyidine Dair Kanun Lâyihası ve Adliye Encümeni Mazbatası” ile Hıyaneti Vataniye Kanunu' na ekleme yapılır ve dini siyasi amaçlar doğrultusunda kullanan, dinin ve din açısından önemli şeyleri bu amaçla kullanan, devlet güvenliğini bozan, toplum içine nifak sokulması ve bu yönde yayın yapılmasını sağlayanlar vatan haini sayılmışlardır.⁵⁰

Askeri ve kanuni tedbirlere rağmen isyanın büyüyerek devam etmesi Fethi Okyar hükümetinin hem hükümet içinden hem de hükümet dışından şiddetli eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Meclis içerisinde Fethi Bey'in isyanı pek önemsemediği ve yerel müdahale ile bastırılacağını düşündüğü yönünde eleştiriler vardı. İsyanı İstanbul' dan takip eden İsmet Paşa Ankara' ya gelmiş ve Fethi Bey' e zıt bir görüşü savunmuştur.⁵¹ 2 Mart 1925 tarihli Cumhuriyet Halk Fırkası toplantısında sert önlemlerin alınması kararı çıkmış ve bunun üzerine Fethi Bey istifa etmiştir. Yeni hükümet İsmet Paşa tarafından kurulmuştur. İsmet Paşa hükümeti, isyanı bastırabilmek ve daha sert önlemler almak amacıyla meclise bir yasa tasarısı sunacaktır.⁵²

4 Mart 1925 tarihinde “Tahriri Sükûn Hakkında Kanun Lâyihası” ve yine aynı gün “Harekâtı Askeriye Mıntıkasında ve Ankara' Da Birer İstiklâl Mahkemesi Teşkilî Hakkında Başvekâletten Mevrut Tezkere” adları ile Tahriri Sükûn kanunu kabul edilmiş ve İstiklâl Mahkemeleri' nin kurulması kararı alınmıştır.⁵³ Tahriri Sükûn Kanunu:

46 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 59, C: 2, 18.02.1341 (1925), 123-124.

47 TBMM ZC, 131.

48 *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 144.

49 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 64, C: 2, 25.02.1341 (1925), 306.

50 TBMM ZC, s. 309-311.

51 Nurgün Koç, “Şeyh Sait Ayaklanması”, *Journal of Turkish Studies* 8, sy. 2 (2013): 159.

52 Durmuş Yalçın v.dğr., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 8. Baskı (Ankara: AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2008), 54.

53 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ:69, C: 1, 04.03.1341 (1925), 129; Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 69, C: 2, 04.03.1341 (1925), 149.

“İrticaa ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâlêe bais bilûmum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbûsat ve neşriyatı Hükümet, Reiscumhurun tasdikıyla, resen ve idareten mene mezundur. İşbu efal erbabını Hükümet İstiklâl Mahkemesine tevdi edebilir.”⁵⁴

İsmet Paşa'nın hükümeti kurmasını, Takriri Sükûn Kanunu ve İstiklâl mahkemelerinin kuruluşunu eleştiren Kazım Karabekir, kanunun hükümetin keyfince icra edilebileceğini, milli hakimiyete muhalif bir kanun olduğunu ve kanunun kabulünün Cumhuriyet tarihi için bir şeref olmadığını söylemiştir. İstiklâl mahkemeleri için de bu mahkemelerin, İstiklâl savaşında kaldığını ve tarihe karışması gerektiğini belirterek: “İsmet Paşa Hazretleri fikren İstiklâl mahkemelerini islahat aleti zannediyorlarsa pek ziyade yanılıyorlar.” şeklinde ifadede bulunmuştur.⁵⁵

7 Mart'ta isyancılar Diyarbakır'a saldırmıştır. Kuzeyden yapılan saldırı önlenmişse de güneyden yapılan saldırı sonucu Şeyh Sait ve isyancılar Diyarbakır'a girmiş ancak Mürsel Paşa'nın göndermiş olduğu süvari birlikleri isyancıları 8 Mart'ta şehirden atmıştır. İlk kez ağır bir yenilgi alan isyancılar geri çekilmeye başlamıştır. Silvan'a saldırıp burayı alan isyancılar ise daha sonra Mardin'e de saldırı düzenlemiş, Malatya Çemişgezek'e kadar ulaşmıştır. Hükümet tarafından ilan edilmiş olan sıkı yönetim kararı 23 Mart tarihinde Elâzığ, Genç, Muş, Ergani, Dersim, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri, Malatya, Erzurum ve Kiği kazasında bir ay daha uzatılmıştır.⁵⁶ 26 Mart itibarıyla 3. Ordu Varto, Elâzığ ve Diyarbakır yönünden tenkil hareketi başlatmış Lice, Hani, Silvan ve Genç isyancılarından alınarak temizlenmiştir.⁵⁷ İsyancılar 27 Mart'ta Hınıs'a saldırmıştır. Fakat isyancılar ordu tarafından sıkıştırılmış ve Hasenanlı Halit ile Ali Rıza İran'a kaçmışlardır. Ordu 1 Nisan'da Hani'yi, 6 Nisan'da Palu'yu, 8 Nisan'da Çapakçur'u ve 12 Nisan'da Darahini'yi isyancılarından geri almıştır. 14 Nisan'da Şeyh Sait teslim olmayı düşünse de daha sonra vazgeçmiş ve İran'a kaçmak istemiştir. Ancak 15 Nisan günü Emekli Binbaşı Kasım tarafından tutuklanarak askeri kuvvetlere teslim edilmiştir.⁵⁸ Şeyh Sait'in yakalanmasından sonra ordu isyan bölgesinde temizlik harekâtına başlamıştır. Bu harekâta 5. ve 8. Kolordu'ya ait tümenler görev almıştır. Özellikle Hani bölgesinde Şeyh Abdurrahim ve Hanili Mustafa yönetimindeki isyancılar ile çatışmalar olsa da temizlik harekâtı amacına ulaşmış ve isyan 31 Mayıs 1925'te son bulmuştur.⁵⁹

İsmet Paşa, 20 Nisan'da Meclis'e isyan sırasında alınan önlemlerin devamı ve yeni düzenlemeler için dört teklifte bulunmuştur. Bunlar: İstiklâl Mahkemeleri'nin

54 TBMM ZC, s. 145.

55 Karabekir, *Kürt Meselesi*, 18-19.

56 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 85 C: 2, 23.03. 1341 (1925), 128.

57 Meydan, *Hafıza*, s. 210; Yalçın v.dğr., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 54; *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 182.

58 Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması*, 101-103.

59 *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 189-190.



süresinin altı ay daha uzatılması, Ankara İstiklâl Mahkemesi' ne idam cezasını Meclis açılıncaya kadar kullanma hakkı, sıkı yönetimin 7 ay daha uzatılması ve Meclis tatili sırasında isyan bölgesindeki idari yapıda değişiklik yetkisidir ve bu dört teklif tartışmalar neticesinde kabul edilmiştir.⁶⁰ İsyancıların yargılanacağı Diyarbakır İstiklâl mahkemesi 12 Nisan' da kurulmuş ve 14 Mayıs' da yargılamalar başlamıştır. Yargılamalar neticesinde 23 Mayıs günü Seyit Abdulkadir, Seyit Mehmet, Kör Sadi, Hacı Ahdi, Kemal ve Fevzi' nin idam kararı alınmış ve bu karar 27 Mayıs günü uygulanmıştır. Şeyh Sait' in ise ilk sorgusu 21 Mayıs günü yapılmıştı. 23 Mayıs' da savcılık Şeyh Sait' i İstiklâl mahkemesine sevk etmiş ve yargılama sonucunda idam kararı verilerek 28 Haziran' da karar açıklanmıştır. Şeyh Sait, Şeyh Abdullah, Şeyh Şerif dahil olmak üzere 47 kişinin idam cezası 29 Haziran 1925 tarihinde uygulanmıştır.⁶¹

1.4. İsyan' nın Sonuçları

Başlangıcından sonuna 4 ay civarında süren (13 Şubat-31 Mayıs) Şeyh Sait İsyanı, sadece isyancıların idamlarını değil başka sonuçları da beraberinde getirmiştir. İsyan maddi külfet olarak Olson' in Mete Tunçay' dan aktardığına göre 20 bin İngiliz lirasına ya da Abdurrahman Gassemlou' dan aktardığına göre ise 60 milyon Türk lirasına mal olmuştur.⁶² Komüntern belgelerinde ise Şeyh Sait İsyanı' nın 20 milyon Türk lirasına mal olduğu yazmaktadır.⁶³ İsyanda ortaya çıkan asker ve malzeme kaybı ise şöyledir; 1 milyona yakın çeşitli cinste tüfek mermisi, 4092 adet tüfek, 51 adet makineli, 4 adet ağır makineli tüfek, 2026 adet kasatura ve 11 adet bomba atar tüfek. Asker sayısı olarak da 17 subay ve 300 er yaralanmış, 16 subay ve 106 er de şehit olmuştur.⁶⁴ Olson karşılıklı olarak kayıpları 7- 8 bin kişi olarak öngörse de bu sayının da fazla olabileceğini ve 5 bin kişinin ölmüş olabileceğini belirtir. Bu sayının üstündeki ölüm sayılarının ise abartılı olacağını belirtmiştir.⁶⁵

İsyan' ın dinsel niteliği hem bölge bazındaki faaliyetlerde hem de isyan liderinin özelinde öne çıkmaktadır. Şeyh Sait' in sorgudaki şeriat hükümlerine dair ifadeleri, yazdığı mektupları ile isyan sırasında kullandığı unvanlar dini özellikler göstermektedir. Bunların yanı sıra Şeyh Sait' in tarikat şeyhi olması ve bununla beraber diğer isyancı liderlerin de dini özellikler taşıması isyanın dinsel tarafını ve özelliğini daha da arttırmaktadır. İsyancıların yargılandığı 28 Haziran tarihli son celsede okunan iddianamede tekke ve zaviyeler de söz konusu edilmiş ve zararları, Cumhuriyet' e karşı

60 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 107, C: 1, 20.04.1341 (1925), 239.

61 Meydan, *Hafıza*, s. 210; Yalçın v.dğr., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 55; *Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*, 193.

62 Olson, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları*, 187.

63 *Komintern Belgelerinde Türkiye- 3 Kürt Sorunu*, ed. Doğu Perinçek (İstanbul: Kaynak Yay., 1994), 42.

64 Ahmet Süreyya Örgüevren, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi* (İstanbul: Temel Yay., 2002), 28.

65 Olson, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları*, 188.

durumları ifade edilmiştir. İddianamenin okumasından sonra verilen hükümler arasında mahkeme yetki bölgesinin içerisinde kalan tüm tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı da yer almıştır.⁶⁶ Verilen bu karar Cemiyetler Kanunu' nun ruhsatsız açılan cemiyetler hakkındaki kararına göreydi.⁶⁷ İsyan' dan sonraki süreç içerisinde Mustafa Kemal Paşa' da tekke ve zaviyeler üzerine rahatsızlığını belirten konuşmalar yapmıştı. Kastamonu' da yaptığı konuşmasında şöyle demişti:

“Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek yol, medeniyet yoludur (sürekli alkışlar). Medeniyetin gerektirdiğini yapmak insan olmak için yeterlidir. Tarikat reisleri bu dediğim gerçeği bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden hemen tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık erginliğe ulaştıklarını elbette kabul edeceklerdir.”⁶⁸

İsyan bölgesindeki tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra yurt genelindekilerin de kapatılması için 8 Eylül 1925' te Bakanlar Kurulu bazı kararlar almış⁶⁹ ve ardından da Ankara İstiklâl Mahkemesi ülke genelinde tekke ve zaviyelerin kapatılması yönünde hükümete öneride bulunmuştur. İlerleyen süreç içerisinde bu yerlerin kapatılmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve meclis görüşmelerinden sonra tekke ve zaviyelerin kapatılması yönünde kanun kabul edilmiştir.⁷⁰ “Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun”⁷¹ ile tekke ve zaviyeler ülke genelinde kapatılmıştır.

Çok partili hayata geçişin ilk adımı olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası' nın kapatılması da bu isyanın sonuçları arasında yer almaktadır. Şeyh Sait' in isyan öncesi konuşma ve görüşmelerinde, parti programının içeriğindeki “müskirat ve fuhuşun menü” ve “itikadı diniyeye hürmetkarız” maddeleri ve partinin dini kurtaracağı düşünceleri,⁷² partinin izlediği siyaset ve isyan bölgesindeki üyelerin çalışmaları partinin kapatılmasına neden gösterilmiş ve bu durum Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası' nın kapatılmasına yol açmıştır. Fırka' nın kurucularından Rauf Orbay hatıralarında, dindar biri olduğunu ama dini siyasete alet etmeyeceğini, Hilafet propagandacısı olmadığını, annesi tarafından Kürt olduğunu ama Kürtçü bir cemiyete girmişliğinin olmadığını, vatana ve millete sadık bir subay olarak yaşadığını ve yaşayacağını belirterek isyan

66 Sabit Dokuyan, “Tekkelerin Kapatılması ve Tasfiye Süreci (1925-1938)”, *Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi* 98 (Yaz 2021): 222.

67 Örgüvren, *Şeyh Sait İsyanı*, 279.

68 “Kastamonu' da İkinci Konuşma”, T.C. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Erişim 25.05.2022, <https://www.atam.gov.tr/aturkun-soylev-ve-demecleri/kastamonuda-ikinci-konusma>.

69 Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.28.4.

70 Dokuyan, “Tekkelerin Kapatılması ve Tasfiye Süreci (1925-1938)”, 223.

71 Resmî Gazete 13.12.1925 Sayı: 243

72 Örgüvren, *Şeyh Sait İsyanı*, 248; Toker, *Şeyh Sait*, 148.



ile ilgisinin olmadığını söylemiştir.⁷³ Mustafa Kemal Paşa, Fırka' nın kapatılmasına yönelik olarak Nutuk' unda şunları söylemiştir:

“Fırka, dini fikirlere ve inançlara hürmetkârdır” düsturunu bayrak olarak eline alan zevattan iyi niyet beklenebilir miydi? Bu bayrak, asırlardan beri, cahil ve mutaassıpları, hurafeperesterleri aldatarak özel maksatlar teminine kalkışmış olanların taşıdıkları bayrak değil miydi? ... Efendiler, vakalar ve hadiseler dahi gösterdi ve ispat etti ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programı en hain zihinlerin mahsulüdür. Bu fırka, memlekette suikastçıların, mürtecilerin kalesi, ümidi, dayanağı oldu. Harici düşmanların, yeni Türk Devleti'ni, taze Türk Cumhuriyeti'ni mahvetmeye yönelik planlarının kolayca tatbikine hizmete çalıştı.”⁷⁴

Şeyh Sait İsyani' nın bir diğer sonucu olarak İskân Kanunu' nu da gösterebiliriz. İsyani' nin son zamanlarına doğru bölgede isyancıların silahlarının toplanması, güvenliği tehdit eden şahısların, şeyh ve reislerin bölgeden uzaklaştırılarak Batı vilayetlerine sürgün edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁵ Bu kararın ardından “Şarktan Garba Nakledilecek Kişiler Hakkında Kanun”⁷⁶ tasarısı ilgili encümenlere gönderilmiş ve 6 Aralık 1927' de kanun kabul edilmiştir.⁷⁷ Kanunun öz itibarıyla amacı, bölgede yapılacak yeniliklerin önünde engel olabilecek nedenlerin ortadan kaldırılmasıydı. Bu sebeptir ki az önce de belirttiğimiz üzere bölgede isyana katılmış aşiret reisleri, kendini dini lider olarak gösteren şeyhler ve isyana katılanlar aileleriyle veya şahsi olarak göç ettirilmişlerdir. Ayrıca göç ettirilenlerden buldukları bölgede herhangi bir olaya karışmayıp, iyi halde olanların geri dönebilmeleri için de Bakanlar kuruluna yetki verilmişti.⁷⁸ Kanun ile birlikte 1400 kişi ve 80 isyancı aileleri ile birlikte göç ettirilmiş, yerleştirildikleri mahalden ayrılmaları da yasaklanmıştır.⁷⁹ Kanun düzenlemelerinin yanı sıra yeni bir isyanın çıkmasını önlemek, yapılacak düzenlemelerin, idari, ekonomik ve sosyal yapının düzen içerisinde işleyebilmesini sağlamak amacı ile 1. Umumi Müfettişlik kurulmuş, İbrahim Tali Öngören de müfettiş olarak atanmıştır.⁸⁰ Kurulan Müfettişlik Urfa, Elâzığ, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Van ve Mardin illerini yetki alanı içerisine almaktadır.⁸¹

73 Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni- Siyasi Hatıralarım II* (İstanbul: Emre Yay., 1993), 189-190.

74 Atatürk, *Nutuk*, s. 661-662.

75 Dokuz Eylül Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşiv, Erişim 26.05.2020, <http://acikeri-sim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6624/206206.pdf?sequence=1>, s.66

76 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 18, C: 1, 25.12.1926, s. 124

77 Muhammed Sarı, “Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 14 (Güz 2011): 98.

78 Agm., 99.

79 Elif Zülal Saygın, “Atatürk Dönemi Göç ve İskân Politikaları”, *ASSAM* 9, sy. 20 (2022): 13.

80 Ahmet İlyas, “Tek Parti Döneminde Aşiretleri Kontrol Altına Almak İçin Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 28 (Sonbahar 2014): 336-337.

81 Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.70.7.

Değerlendirme ve Tartışma

13 Şubat 1925' te başlayan, Devlet' in tabiri ile isyan, bazı yazarlara göre Karşı İhtilal ve Şeyh Sait' e göre Kıyam olarak adlandırılan olay hem kendi süreci içerisinde hem de günümüze kadar adlandırma da dahil olmak üzere türlü tartışmalara sebep olmuştur. İsyan devam ederken çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri ile başlayan tartışmalar, bu kanunun baskı ortamı ile muhalefeti ve basını susturmayla, bireysel özgürlükleri kısıtlamaya yönelik çıkarıldığı yönündedir. Mahkemelerin ise özellikle idam yetkisini kullanması Meclis' de tartışma konu olmuştur. Tartışmalar haklı ya da haksız olsun bahsi geçen konular muallakta kalmamıştır. Kanunun uygulanması çerçevesinde isyan taraftarı sayılabilecek muhalif basın organları ve İstiklâl mahkemesi eliyle de Cumhuriyet' in ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Fırka kapatılmıştır. Bu uygulamalar yine kimi araştırmacı ve yazarlara göre haksız, memleketteki muhalefeti baskı altında tutmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik olarak yorumlanırken kimilerine göre de isyan süreci ile sonunda gerekli ve yapılacak olan yenilikleri koruyacak uygulamalardır. Diğer bir açıdan baktığımızda bunlar Devlet' in ya da Cumhuriyet' in kendini koruma mekanizmaları olarak görülebileceği düşüncesindeyiz.

İsyan' nın bir diğer tartışma konusu ise bölgede yapılan uygulamalar üzerinedir. İskân kanunu ile zorunlu göçlerin gerçekleşmesi, isyana katılanların cezalandırılması ve isyan bölgesinde devlet otoritesinin kurulmaya çalışılması yine farklı görüşleri ortaya çıkarmıştı. Bir taraf bu uygulamaların baskı, şiddet, zulüm ve katliam şeklinde gerçekleştiğini ileri sürmekte, Kürt halkının kırılmaya çalışıldığını söylemekte iken diğer taraf ise bu uygulamalara isyan bölgesinde yeni bir isyanın çıkmasına engel olmaya çalışmak ve devlet otoritesini kurmaya yönelik uygulamalar olarak bakmaktaydı. İlk belirttiğimiz görüşü bölgeden, isyancıların akrabaları arasından çıkan milletvekilleri, bakanlar ve çeşitli bürokratların olması muallakta bırakmaktadır.

İsyan' nın etnik milliyetçilik özelliği taşıdığı mı yoksa dini özelliğinin mi ağır bastığı tartışması da bir diğer konudur. İsyan' nın hazırlık aşaması olarak değerlendirilen isyan öncesi safhada Kürtçü grupların (Kürt İstiklâl -Azadi- Cemiyeti), şahısların çalışmaları, isyana katılanların Kürt aşiretleri ve liderleri olması isyanda etnik milliyetçilik özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Bunların yanı sıra Şeyh Sait' in dini bir lider olması, isyana dini nedenlerin yol açtığını söylemesi, isyan sürecinde dinsel sıfatlar kullanılması ve aşiretleri bir araya getirmede dinsel olguların kullanılması gibi etkenler isyana dini bir özellik de katmaktadır. Bize göre ise araştırma boyunca karşılaşılan kaynaklardan edindiğimiz fikir, isyanın dini özelliğinin ağır bastığı ama etnik milliyetçilik özelliğinin de görmezden gelinemeyeceği ve günümüze kadar da devam ettiği yönündedir.

Halâ kısmen de olsa kabul görmeye devam eden diğer tartışma konusu ise isyanın gerçekleşmesinde İngiltere' nin bir etkisinin olup olmadığı yönündedir. Cihan Harbi öncesi ve sonrasında İngilizlerin bölgedeki etkinlikleri, Şeyh Sait İsyanı' ndan önce bölgede çıkan



Nasturi İsyanı'nda ki İngiliz etkisi, isyan sırasında isyancılarda bulunan İngiliz silah katalogları, isyancıların İngiltere ile görüşme çabaları ve İngilizlerin Fransa hakimiyetindeki demiryolunda taşınan Türk askerinin sayısının kısıtlanmasına yönelik isteği gibi etkenler isyana İngiltere'nin desteği olduğu yönündeki düşünceleri kuvvetlendirmektedir. Saydığımız bu etkenler Emperyalist devletlerin hali hazırda yapacakları içerisindedir. Ancak İngiliz belgelerinde yapılan araştırmalar, İngiltere'nin isyana doğrudan bir destek vermediği yönündedir. Bununla beraber bağımsız Kürt Devleti taraftarı da olmadıkları yine belgelerden anlaşılmaktadır. Bize göre İngiltere Kürtler ile bağlarını koparmadan bölge üzerinde bir şekilde etkinliklerini sürdürmeye çalışmıştır. İngiltere'nin isyana desteği üzerindeki söylemin ucu Musul'un kaybına dayanmaktadır. İsyan ile Türkiye'nin yaşadığı güç kaybı ortadadır ve bu güç kaybı da Musul'un kaybedilme sebeplerinden biri olmuş, mevcut durum İngiltere'nin işine yaramıştır. Lâkin bu durum bile İngiltere'nin en azından mevcut belgeler ışığında isyanı doğrudan desteklediği anlamına gelmemektedir.⁸²

Sonuç itibarıyla isyanın kendisi ve sonuçları çeşitli tartışmaları doğurmuş, belki de başka tartışmaların çıkmasına da gebe olmuştur. Tartışmaları bir yana bırakarak isyanın kendisine baktığımızda görünen durum, Cihan Harbi'nden büyük zararlar ile çıkan, bir nevi ölüm kalım halinde Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştiren Türk devleti, belki de dünyadaki diğer devletlerin bünyelerinde çıkan isyanlara verdiği karşılık gibi var gücüyle isyanı bastırmaya çalışmış olabilir. İsyan sırasında kullanılan askeri gücün bazı Akademik çevrelerde fazla şiddetli bulunması, tartışmalı bir durum oluşturmuşsa da kuruluşunun başında olan Türkiye Cumhuriyeti, güvenliğini ve gerçekleştireceği devrimleri koruma isteği ile isyanı bastırmak için gereken müdahaleyi yapmak zorunda kalmış olabilir.

Kaynakça

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.70.7.

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.28.4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 59, C: 2, 18.02.1341 (1925): 123-124.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 59, C: 2, 18.02.1341 (1925): 131.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 64, C: 2, 25.02.1341 (1925): 306.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 64, C: 2, 25.02.1341 (1925): 309-311.

82 İngiltere, Şeyh Sait İsyanı sonrasında da Kürtçü faaliyetlere doğrudan destek vermese de kışkırtma ve yönlendirmelere devam etmiştir. Bu konuda Hoybun Cemiyeti'nin İngiliz ve Fransız desteği görmesi ile Ağrı isyanlarındaki rolü ortadadır. Konu için Bk., Yusuf Sarınoy, "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14, sy. 40 (1998): 208-244.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ:69, C: 1, 04.03.1341 (1925): 129.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 69, C: 2, 04.03.1341 (1925): 149.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 69, C: 2, 04.03.1341 (1925): 145.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 85 C: 2, 23.03. 1341 (1925): 128.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 107, C: 1, 20.04.1341 (1925): 239.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ: 18, C: 1, 25.12.1926, s. 124.
- Resmî Gazete 13.12.1925 Sayı: 243.
- Acar, Hasan. "Türk Siyasal Hayatında Şeyh Said İsyanı". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, sy. 3 (2019): 2934-2952.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. Ankara: Kaynak Yayınları, 2015.
- Akdağ, Mustafa. *Celali İsyanları (1550-1603)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1963.
- Cevizoğlu, Hulki. *1919' un Şifresi*. 1. Baskı. Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları, 2007.
- Dokuyan, Sabit. "Tekkelerin Kapatılması ve Tasfiye Süreci (1925-1938)". *Türk Kültürü ve Hacibektaş Veli Araştırma Dergisi* 98 (Yaz 2021): 217-244.
- Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 1*. 1. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. *Güvenlik Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2017.
- İlyas, Ahmet. "Tek Parti Döneminde Aşiretleri Kontrol Altına Almak İçin Çıkarılan Kanun ve Hazırlanan Raporlar". *The Journal of Academic Social Science Studies* 28 (Sonbahar 2014): 329-348.
- Karabekir, Kazım. *Kürt Meselesi*. 12. Baskı. İstanbul: Emre Yayınları, 2004.
- Komintern Belgelerinde Türkiye-3 Kürt Sorunu*. ed. Doğu Perinçek. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1994.
- Koç, Nurgün. "Şeyh Said Ayaklanması". *Journal of Turkish Studies* 8, sy. 2 (2013): 153-166.
- Kürkçüoğlu, Ömer. *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1978.
- Meydan, Sinan. *Hafıza*. 22. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2019.
- Mumcu, Uğur. *Kürt İslam Ayaklanması 1919-1925*. 11. Baskı. Ankara: Tekin Yayınevi, 1993.
- Oran, Baskın. Şeyh Said Ayaklanması Kutusu. ed. Baskın Oran. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. I. 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Olson, Robert. *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı 1880-1925*. trc. Bülent Peker-Nevzat Kıracı. Ankara: Özge, 1992.
- Orbay, Rauf. *Cehennem Değirmeni- Siyasi Hatıralarım II*. İstanbul: Emre Yayınları, 1993.



- Örgeevren, Ahmet Süreyya. *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi*. İstanbul: Temel, 2002.
- Özden, Hilmi. "Şeyh Sait İsyanı, İngiltere ve Musul (13 Şubat 1925)". *Eskişehir Osman-gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 3, sy. 6 (2019): 52-60.
- Piyadeoğlu, Cihan. "Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yınal". *Türkiyat Mecmuası* 223, sy. 2 (2013): 117-143.
- Sarı, Muhammed. "Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 14 (Güz 2011): 87-113.
- Sarıkoyuncu Değerli, Esra. "Amerikan Basınında Doğu İsyanları 1925-1938". *Gazi Akademik Bakış* 3, sy. 6 (Yaz 2010): 97-121.
- Saygın, Elif Zülal. "Atatürk Dönemi Göç ve İskân Politikaları". *ASSAM* 9, sy. 20 (2022): 1-18.
- Şimşir, Bilal. *İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu (1924-1938): Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim Ayaklanmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Token, Metin. *Şeyh Sait ve İsyanı*. Ankara: Yeni Haber Yayıncılık, 1998.
- Yalçın, Durmuş, Yaşar Akbiyık, Yücel Özkaya, Gülnihal Bozkurt, Erdinç Tokgöz, Refik Turan, Nuri Köstüklü, Mustafa Balcıoğlu, Mehmet Akif Tural, Cezmi Eraslan ve Cemal Avcı. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. 8. Baskı. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2008.
- Zeyrek, Suat. "Millî Mücadele Sürecinde Türk – İngiliz Rekabeti: Kürt Sorunu". *Türkiyat Mecmuası* 23, sy. 1 (2013): 109-140.
- Felsefe. "Kitle Psikolojisi Nedir?". Erişim 09.05.2022. <https://www.felsefe.gen.tr/kitle-psikolojisi-nedir/>.
- Dokuz Eylül Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşiv. Erişim 26.05.2020. <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6624/206206.pdf?sequence=1>.
- T.C. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. "Kastamonu' da İkinci Konuşma". Erişim 25.05.2022. <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/kastamonuda-ikinci-konusma>.
- Türk Dil Kurumu. "Güncel Türkçe Sözlük". Erişim 08.05.2022. <https://sozluk.gov.tr>.

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Covid-19 Pandemisinin Spor Sektörüne Etkisi The Effect of The Covid-19 Pandemic on The Sports Industry

Damla BİLGİN

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi
Uluslararası İşletme Yönetimi Bölümü

damlabilgin18@gmail.com orcid.org/ 0000-0002-1066-2062

Yrd. Doç. Dr. İhsan Erol ÖZÇİL

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Bölümü

e.ozcil@auc.edu.tr orcid.org/ 0000-0002-7717-1794

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 24.10.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 01.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 43-55



Özet

2019 yılında ortaya çıkan korona virüs (Covid 19) insanlar arasında hızla yayılarak dünyada bulunan her sektörü ciddi anlamda etkilemiştir. Bu çalışmanın temel problemi sağlık alanında ciddi etkileri olan Covid 19 hastalığının spor sektörüne nasıl bir etkisi olabilir düşüncesidir. Bu araştırmanın amacı, Covid 19 hastalığının dünya genelinde spora etkisi, spor ekonomisine etkisi, sporcu üzerine etkisi ve spor için alınan tedbirlerin nasıl olduğu konusunu araştırmak ve nesnel bir takım sonuçlara ulaşmaktır. Dünyada oldukça yaygın olan spor sektöründe organizasyonların bir anda ertelenmesi veya iptal edilmesi, sporcuları ve izleyicileri derinden etkilemiştir. Bununla birlikte sektörde bulunan arz ve talep dengesinin sarsılmasıyla birlikte ekonomik anlamda olumsuz etkilenen tarafın federasyonlar ve spor kulüpleri olduğu görülmektedir. Covid 19 hastalığının etkileri büyük kitleleri derinden etkilediği için Dünya Sağlık Örgütü (WHO) spor sektörü üzerinde yeni tedbirler alarak sporun tekrardan başlamasına yönelik bazı tedbirler geliştirmiş ve çeşitli politikalar uygulamıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid 19, Spor, Spor Ekonomisi, Sporcu Üzerine Etkisi, Alınan Tedbirler

Abstract

The corona virus (Covid 19), which emerged in 2019, spread rapidly among people and seriously affected every sector in the world. The main problem of this study is the thought of how the Covid 19 disease, which has serious effects in the field of health, can affect the sports sector. The purpose of this study is to investigate the effects of Covid 19 disease on sports around the world, its effect on sports economy, its effect on athletes and how the measures taken for sports are, and to reach some objective results. The sudden postponement or cancellation of organizations in the sports industry, which is very common in the world, has deeply affected the athletes and the audience. On the other hand, it is seen that the federations and sports clubs are the party that has been negatively affected economically with the deterioration of the supply and demand balance in the sector. Since the effects of the Covid 19 disease deeply affect large masses, the World Health Organization (WHO) has taken new measures on the sports sector, has developed some measures for the resumption of sports and implemented various policies.

Keywords: Covid 19, Sports, Sports Economy, Effect on Athletes, Measures Taken



GİRİŞ

Korona virüs hastalığı (Covid 19) son dönemde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan, aynı zamanda hayati tehlike yaratan bir virüstür. Bu virüs çok kolay yayılan ve insanların virüse karşı geliştirdikleri önlemleri de mutasyona uğrayarak etkisiz hale getirebilen özelliklere sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı virüse karşı en etkili önlem insanların topluluk yaratacak şekilde bir araya gelmelerini sınırlandırmak olarak ön plana çıkmıştır.

Spor ise insanların bir arada veya bireysel olarak yaptıkları aktivitelerin geniş kitleler tarafından takip edilmelerini içeren bir yapıya sahiptir. Spor; bireysel ve takım halinde belli kurallar ve tekniklerle kişinin bedensel ve zihinsel gelişimini sağlayan aktivite türü olarak tanımlanabilir.

Covid 19 sürecinin spor ekonomisine etkisi incelendiğinde ciddi krizlere neden olduğu söylenebilir. Bunun yanında covid 19 salgını sürecinde yaygınlaşmaya başlayan e-spor etkinlikleri spor ekonomisinin büyümesinde bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Covid 19 hastalığı sporcular üzerinde gerek performans gerekse psikolojik olarak ciddi etkiler bırakmaktadır. Bu etkilerin minimuma inmesi için dünya sağlık örgütü tarafından alınan tedbirlerle sporcular normalleşme sürecine geçmeye başlayınca yavaş yavaş bu etkiden kurtulmaya başlanmıştır. Sonuç olarak bütün bu durumlar gözden geçirilerek covid 19 salgınının pandemi haline gelmesi, spor sektörüne etkisi ve bu konuda önlemler alınması için önerilerin sunulması bu araştırmanın önemini artırmıştır.

Bu çalışmanın amacı covid 19 pandemisinin spor sektörüne etkisini araştırmaktır. Bu bağlamda; Covid 19 sürecinin etkisi spor sektörleri için farklılık gösterdi mi?, Covid 19 sürecinin etkisi sporcular bakımından farklılıklar gösterdi mi?, Covid 19 sürecinin etkisi bireysel ve takım sporcuları arasında farklılık gösterdi mi?, Covid 19 sürecinde spor müsabakalarının ertelenmesi ve iptali spor sektöründe farklılık gösterdi mi? soruları araştırma soruları olarak çalışmanın temelinde yer almaktadır.

Bu araştırmanın amacı; ekonomik açıdan spor sektörünün nasıl etkilendiği ve sporcuya nasıl yansdığına incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda pandemi süresince spor sektörünün ve sporcuların olumsuz etkilenmelerinin önüne geçebilmek amacıyla gerekli tedbirlerin alınabilmesi için zemin hazırlanması bakımından bu araştırma büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma literatür taraması ve nitel araştırma yöntemiyle sınırlandırılmıştır.

Covid-19 Tanımı

Covid 19 son dönemde ortaya çıkan diğer virüslere oranla çok daha tehlikeli olup, 2020 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alarak pandemi haline dönüşmüş ve dünya üzerinde yaşayan herkesi olumsuz etkileyerek; pandemi öncesindeki sosyal, iş ve spor yaşamını olumsuz etkilemiş olup etkilemeye devam etmektedir. Bu virüsü

farklılaştıran unsur, kısa zamanda çok fazla yayılması ve çok büyük kitleleri etkileyen bir bulaş haline dönüşmesidir. Esasen covid 19 virüsü, doğrudan nefes alış verişini etkileyen bir hastalık olarak ortaya çıkmıştır. Kısa zaman içerisinde nefes darlığı semptomu ile başlayan, daha sonrasında ise çok fazla sayıda vücut hasarına sebebiyet veren, ayrıca dünya üzerinde büyük bir etki yaratan bir hastalık olarak kendini göstermiştir.

Covid 19 hastalığı her birey üzerinde farklı reaksiyon göstermekte olup bunun temel nedeni virüsün sürekli RNA mutasyonuna uğraması ve hastalığa maruz kalan bireylerin vücut direnci ile doğrudan alakalı olmasıdır.

Covid 19 Hastalığının Spor Üzerindeki Etkileri

İçinde bulunduğumuz Covid 19 pandemisi sürecinde spor dünyası da bu hastalıktan oldukça etkilenmiş ve spor alanında da ciddi bir kriz baş göstermiştir. Bunun en belirgin göstergesi, bu süreçte spor müsabakalarının ertelenmesi ve iptal edilmesidir. Bu bağlamda hastalık sürecinde sporcuların hastalığa yakalanmaları ve akabinde karantina altına alınmaları ile spor alanında olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu yaşanan olumsuzluklarla birlikte spor organizasyonlarına ilişkin gerek dünya sağlık örgütü gerekse de yerel anlamda sağlık otoritelerinin hastalığın yayılmasını önlemeye yönelik bir dizi kararlar alınmasının akabinde tüm dünyayı etkileyen ligler ve spor organizasyonlarının kısa zaman içerisinde iptal edilmesi veya ertelenmesi ile sonuçlanmıştır. Bu iptallerin içerisinde en başta seyirci ve sporcuların kalabalık oluşturacak etkinlikleri gelmektedir. Bu bağlamda en çok ilgi gören spor branşlarından olan Amerikan basketbol ligi olan NBA 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla yeni bir tedbir alanına kadar liglerin durdurulması kararı almıştır. Ayrıca 2020 Tokyo olimpiyatlarının Ürdün'de yapılması kararı alınmış buna ilaveten olimpiyat elemelerinin Avrupa ve Amerika'da yapılacak olan eleme müsabakalarının iptali ile sonuçlanan bir dizi kararlar alınmıştır. Bunun yanında İngiltere'de yapılan dünyaca ünlü Wimbledon Tenis Turnuvası da iptal edilmiştir. Wimbledon Tenis Turnuvası 2. Dünya Savaşından bu yana ilk defa Covid 19 hastalığı yüzünden iptal edilmiştir. Bu iptallerle birlikte dünyaca ünlü olan ve oldukça fazla sayıda seyirci ve sporsever tarafından takip edilen Rotand Garos Fransa Tenis Turnuvası, Budapeşte Fed Cup, Dünya Salon Atletizm Şampiyonası, Londra ve Boston Maratonları da ileri tarihlere ertelenmiştir. Bu iptal ve ertelemelerin yanında spor müsabakalarında normalleşme çabaları da bu süreçte kendini göstermiştir. Normalde üç bin sporcunun katılacağı Tokyo Maratonu, özel bir izinle ve olağan dışı önlemler alınarak sadece 200 sporcunun katılacağı bir organizasyon haline çevrilerek pandemi döneminde yapılan en büyük spor organizasyonu olmuştur (Korona Virüs Spor Dünyası, 2020).

Diğer yandan hemen hemen tüm spor branşlarında yerel anlamda ülkeler benzer erteleme ve iptal kararları almış, özellikle fazla sayıda seyircinin takip ettiği ve takım oyunlarının olduğu branşlardaki müsabakalar iptallere uğramıştır. Bireysel



branşlardaki spor müsabakaları ise seyircisiz bir şekilde ertelenerek gerçekleştirilmiştir. Pandemi sürecinde virüse karşı koruyucu aşının geliştirilmesi ve toplumsal bağışıklığın kazanılmasına yönelik sürecin içerisinde zamanla spor müsabakalarında bazı esnemeler olmuşsa da pandeminin henüz sona ermemiş olması sebebiyle halen birçok branşta iptal ve ertelemeler yaşanmaya devam etmektedir.

Covid-19'un spor üzerindeki ana etkisi, sosyal ve profesyonel yaşam üzerinde bir etki yaratmıştır. Bu etkinlikler, hem küçük boyutlu sporlarda hem de sayısallaştırılabilen çevrimiçi tasarımları geliştirmiştir. Günümüzde olduğu gibi sporcular online ve elektronik imkanlar kullanarak antrenmanlara başlaması durumunda, etkinliklere yönelik sporlar için online antrenmanların uygulamalarıyla yapılabiliyor olduğunu görmekteyiz. Spor eğitiminde mevcut durumlar ele alındığında spor sektörünün ciddi tecrübeler aldığı görülmektedir. Bu deneyimlerle birlikte spor sektöründe kullanılan e-spor temelde köklü değişimlere yol açmıştır. Elektronik sporların hızla yükselmesi ve covid 19 hastalığının ortaya çıkardığı gerçeklik, spor dünyasında yöneticilerin sağlayacağı imkânları daha yakından takip edilmesiyle birlikte sonuçlanmıştır. COVID-19 pandemisinin bireysel ve kolektif hareketlerin farklı şekilde etkilendiğini görebiliyoruz. (Türkmen ve Özseri,2020).

Covid 19 Hastalığının Spor Sektörüne Ekonomik Etkileri

Covid 19 dünyayı etkisi altına alırken spor ekonomisinin de ciddi krizler içerisinde olduğu görülmektedir. Covid 19 ile birlikte oluşan küresel etkiler spor faaliyetlerinin ertelenmesi ve iptal kararlarının alınması ile ekonomik krizler başlamıştır. Spor ekonomisinin olumsuz etkilerinden başlıca spor kulüpleri, ürün satışı yapan mağazalar, uluslararası spor medyası etkilenmiştir ve tüm organizasyonların finansal yapıları bozulmuştur.

Bugün, spor dünyası bireylerin boş zamanlarını geçirip sosyal medya paylaşımlarının yapıldığı bir alan olmaktan çıkıp, sporun daha çok sağlık ve yaşam biçimine dönmesiyle birlikte kendi içerisinde ayrı bir ekonomiye sahip olan bir alan haline gelmiş durumdadır. Spor ekonomisinin doğuşu ile birlikte kuralların oluşumu, sporun ekonomik üst yapıya katkı sağlayan bir sektör haline gelmesine neden olmuştur. Spor ekonomisinin finansal bir sektör haline geldiği düşünüldüğünde, ekonomistler bu ekonomik değer ne kadar başarılı ve başarısız olduğunu karşılaştırmaya başlamışlardır (Sivrikaya ve Demir,2019). Bu karşılaştırma Covid 19 pandemisinin sektörleri olumsuz etkilediği süreçte daha da önemli hale gelmiştir.

Yapılan araştırmalarda, covid 19 nedeniyle dünyada spor ekonomisi içerisinde en fazla yer tutan branşın futbol olduğu, futbolunda sektör olarak en çok geliştiği ülkeler arasında bulunan *Fransa (Ligue 1)*, *İngiltere (Premier Lig)*, *İspanya (La Liga)*, *Almanya (Bundesliga)* ve *İtalya'nın (Serie A)* içinde bulunduğu en büyük beş ligin maddi anlamda büyük bir darbe aldığı saptanmıştır. Ekonomistler bu dönem içerisinde sporcuların

bonservis değerlerinde yaklaşık 4 milyar Euro'luk kayıp olabileceğini belirtmiştir (Alayont, 2020). Ayrıca spor ekonomisi konusunda uzmanlaşan iktisatçılar, covid 19 sebebiyle sportif alanlarda dünya üzerinde yaklaşık 160 milyar dolarlık bir kayıp olacağını tahmin etmektedirler (Devecioğlu, 2020).

Covid 19 ile mücadele kapsamında spor ekonomisinin en çok olumsuz etkilenen spor dalı Futbol olmuştur. Yapılan araştırmalarda Avrupa Futbol Federasyonu (UEFA) EURO 2020 maçı sonrası sponsorluklardan alınan katkının %80'lik bir kısmının kulüplere verilmekte olduğunu, ancak covid 19 pandemisi ile birlikte maç iptal kararlarının alınması neticesinde kulüplere verilecek katkının da iptal edilmesi sonucunda ciddi bir ekonomik erozyonun oluşacağına ilişkin görüş birliği oluşmuştur. Bunun yanında diğer büyük bir federasyon olan Uluslararası Birlik Futbol Federasyonu (FIFA) federasyona kayıtlı futbol kulüplerine ciddi maddi destek sağlamaktadır. Pandemi sürecinde FIFA covid 19 ile mücadele kapsamında Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) dayanışma fonuna 10 milyon dolarlık bir katkı yapmıştır. Bu katkı sonucunda FIFA tarafından yapılacak kulüp yatırımlarında da bir kayıp oluşmuştur (Deloitte,2020). Sonuç olarak pandemi sürecinden en çok etkilenen spor branşı futbol gibi gözükse de diğer tüm branşlarda da kaçınılması imkânsız kayıplar yaşanmıştır.

Covid 19, spor ekonomisine sadece olumsuz yönlerde etki yaratmamaktadır. Covid 19 hastalığı ile birlikte e-spora ilginin arttığı söylenebilir. E-spor, çevrimiçi oyunlara dayalı bir spor türü olup sanal dünyada internet teknolojileri kullanılarak yapılan organizasyondur. E-spor, dünyanın dört bir yanından insanların internet üzerinden buluşup oynayabildiği veya belirli zamanlarda düzenlenen büyük uluslararası e-spor organizasyonları aracılığıyla dünyanın dört bir yanından insanların gerek sanal olarak gerekse de yüz yüze buluşup oynayabildiği bir spor olarak tanımlanabilir. Diğer sporlarda olduğu gibi, bireyler veya takımlar e-spor'da yüz yüze gelir ve farklı yeteneklerin konuşabileceği, izleyebileceği ve oynayabileceği keyifli bir ortam yaratmaktadır. Diğer sporlar gibi, fiziksel ve zihinsel çaba ve beceri gerektirir. Bireylerin evde kapalı oldukları bu dönemde, e-spor oyunları ilgi görürken, diğer yandan da bireylerin kendilerine vakit ayırabildikleri bu süreçte spor kulüplerinin ve bireysel koçların gerek stüdyolardan gerekse kendi evlerinden internet üzerinden spor eğitimlerine devam ettiğini söyleyebiliriz.

Antrenman düzeyinde olan sporcuların evlerinde internet hesapları üzerinden yapılan kara antrenmanlarının yanı sıra Plates, Yoga, TRX, Jumping gibi birçok sporunda internet üzerinden koçlarla birlikte yapılması spora yeni bir bakış açısı getirmiş ve sporun yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Pandemi süreci spor kulüplerini her ne kadar olumsuz etkilese de ekonomik anlamda tam olarak hiçbir kulüp ve federasyonun sıfırlanmadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte covid 19 sürecinde hiç spor yapmayan bireyler dahi spor yapmaya başlamış ve e-spor sayesinde ekonomik kazanç da artmaya başlamıştır. E-spor sade-



ce evde bireylerin yapmış olduğu fiziksel antrenmanları değil aynı zamanda internet üzerinden oynanan spor oyunlarını da kapsamaktadır. Bu anlamda e-spora yönelik her yıl turnuvalar düzenlenmekte ve e-spor da uluslararası organizasyonlarda oynanmaktadır. Covid 19 ile mücadele kapsamında e-spor ekonomiye katkı sağlamaya devam etmektedir. Bu katkının sağlandığını Apple Storun paylaştığı velilerde görebilmekteyiz. Paylaşılan verilere göre 2018 şubat ayında 1 haftada toplamda 63 milyon oyunun indirildiği ve 1 yıl sonra şubat ayında toplamda %80 den fazla oyun indirildiği görülmektedir (Bingöl1, Bingöl2 ve Öner, 2021).

Sporcular için Covid-19 Hastalığı Zorlukları ve Etkileri

Covid 19'un sporcular üzerinde etkisinden bahsederken sporcuları amatör ve profesyonel sporcular olarak ayırmak yerinde olacaktır. Amatör sporcular sporu daha çok hobi, sağlık ve kendine vakit ayırmak için yapan kişileri ifade ederken, profesyonel sporcular sporu yaşam biçimi haline getiren ve sporu meslek olarak yapıp bu meslekten kazandıkları ücretler ile hayatlarını idame ettiren kişileri ifade etmektedir (Küçükgüngör,1999).

Amatör sporcuların covid 19 pandemi süreci içerisinde çok fazla etkilendiği görülmektedir. Bunun sebebi birçok spor salonunun ve koçun spor eğitimlerine uzaktan internet yolu ile devam etmesi, bunun sonucunda da amatör sporcuların evde kapalı kalmaları ve süreçten sadece psikolojik olarak etkilenmeleridir. Bireylerin aktivitelerine kaldıkları yerden devam ediyor olmaları sağlıklı yaşamlarına kaldıkları yerden devam edip covid 19 hastalığı içinde aynı zamanda vücut dirençlerini güçlendirdikleri de görülmektedir.

Diğer yandan Profesyonel sporcuların bu süreçten ciddi anlamda etkilendikleri görülmektedir. Geçim kaynağı spor olan kişiler, covid 19 sürecinin başlarında maddi zorluklar yaşamış ve süreç uzadıkça covid 19 hastalığına maruz kalmasalar bile evde kapalı kalmanın yarattığı olumsuzluklar sonucu psikolojik etkiler de yaşamaya başladıkları gözlemlenmiştir (Oktay,2020). Profesyonel sporcular mesleklerine devam edebilmek için düzenli bir yaşama sahip olmak zorundadırlar. Profesyonel sporcuların beslenmeleri, uyku düzenleri, hangi düzeyde antrenman yaptıkları ve müsabaka dönemlerinde beslenme düzenleri planlı olmak zorundadır ve hiçbir zaman sekteye uğramamalıdır. Bunların aksamasıyla birlikte sporcuda sağlık açısından ve performans açısından sıkıntılar oluşmaya başlamaktadır.

Profesyonel sporcuların sağlıklı ve dirençli bir vücut yapısına sahip olmaları sebebiyle covid 19 hastalığından fiziksel olarak çok fazla olumsuz etkilenmeyecekleri düşünülse de bu düşüncenin çok da doğru olduğu söylenemez. Nitekim bazı araştırmalara bakıldığında Aerobik antrenmanı yapan sporcuların bağışıklık sistemlerinin düşük olduğuna ilişkin bulgulara rastlanmaktadır. Bununla birlikte covid 19 hastalığının ağır bir virüs olduğunu düşündüğümüzde profesyonel sporcuların bu hastalığa

yakalanmasının onlar için büyük riskler taşıdığı söylenebilir (Sadıkoğlu, 2021). Profesyonel sporcuların müsabakalar boyunca sürekli yüksek performansa sahip olmalarını etkileyebilecek bir virüsün varlığı, sporcu olmayanlar kadar sporla uğraşan ve sporu meslek olarak yapan insanları da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu süreçte antrenörlerle birlikte antrenmanlar sporcular açısından çok daha önemli bir hale gelmiştir. Antrenmanın amacı sporcunun fiziksel, psikolojik, zihinsel olarak müsabakalara hazır hale gelmesini sağlamaktır. Diğer yandan antrenmanlar kişinin kendi gücünü ve hızını artırmayı sağlayan eğitim biçimidir. Bu sebeple profesyonel sporcular sürekli Aerobik antrenmanlar yapmaktadır. Bu da vücutta oluşan maksimum kapasiteye bağlı olarak güç ve aynı zamanda maksimal oksijenin kasa ulaşması anlamını taşır. Bu süreçte kalp 5 kat fazla çalışırken akciğerlerin de solunum oranı 10-12 kat artmaktadır. Bunun sebebi kalpteki oksijeni artırmaktır. Vücut normal çalıştığı gibi değil de çok farklı bir sistemde çalışmaya başlamaktadır. Bu süreçte antrenmanların birden kesilmesi veya bırakılması sporcularda ciddi derecede hastalıklara sebep olabilmektedir.

Sporcular uzun süre antrenman yapmadıklarında ya da var olan antrenman düzeyinden belli bir oranda koştuklarında kan hacminde azalma, kalp kası zayıflamaları, hemoglobin içeriğinde azalma, iskelet kaslarında zayıflama ve kalıcı daralmalar, enzim aktivitesinde azalmalar, akciğer kapasitesinde düşüklük gibi hastalıklarla karşılaşabilmektedir (Koçak, 2020). Bu yüzden sporculara ve antrenörlerine bu süreçte ciddi görevler düşmüştür.

Bu süreçte anlaşılacağı gibi ertelenen yarışlar veya iptal edilen maçlar dışında daha büyük etkiler altında kalacakları için ve sağlıklarını korumak sporcular açısından daha çok ön planda olduğundan, antrenörler eşliğinde günlük endurans (dayanıklılık) antrenmanları yapmaları gerekmektedir.

Bu süreçte ne kadar antrenman yapsalar da bazı sporcular kendi dallarında çok fazla antrenman yapma imkanına sahip olmamışlardır. Bunlara örnek verecek olursak yüzücüler, uzun atlama sporcuları, gülle atma, okçuluk gibi bazı spor dallarında sadece güç antrenmanı yapıldığı için ve antrenman için spor veya yüzme salonlarına ihtiyaç duydukları için normalleşme sürecine girmeye başladığımız dönemlerde bu sporcularda ciddi anlamda zayıflamalar yaşanmıştır. Normalleşmeler sonrası yapılmaya başlayan müsabakalar da hedeflerine ulaşamayan sporcularda psikolojik sıkıntılara sebebiyet vermiştir (Sadıkoğlu,2021). Sporcuların birçok kayıp yaşadığı bu evrede bazılarının durumu iyi olsa da bazı sporcuların zihinsel ve psikolojik olarak desteklenmeye ihtiyaç duyduğunu söyleyebiliriz. Destek programlarına ihtiyaç duyan sporcularımızı da bu anlamda yönlendirmek antrenörlerin sorumluluk alanına



girmektedir (Korkmaz,2020).

Covid-19 Hastalığı Durumunda Spor Müsabakaları İçin Ne Gibi Önlemler Alınmaktadır?

Covid 19 hastalığının başlaması ile birlikte birçok müsabakanın ertelenmesi ve iptal edilmesi spor sektörünü etkilemiştir. Normalleşme sürecine geçilmeye başlandığı bu dönemde gerek antrenmanlarda gerekse müsabakalarda ciddi tedbirler alınarak yavaş yavaş normalleşmeye geçilmiştir. Normalleşme süreci öncelikle bireysel antrenmanların sonrasında da takım antrenmanlarının ve müsabakaların gerçekleşmesi ile başlamıştır.

Yüzme, atletizm, güreş, teakwondo, tenis gibi bireysel sporların aldığı tedbirlere bakacak olursak;

- Antrenman alanlarına giriş ve çıkışlarında tek kullanımlık maskelerin kullanılması, dezenfektan kullanıma özen gösterilmesi ve spor salonlarına girişlerde her sporcu ve antrenörün ateş ölçümlerinin yapılması gibi önlemlere rastlanmaktadır (Dünya Atletizm Salgın Yönergesi,2020),
- Spor salonlarında mesafe kurallarına dikkat edilmesi için giriş çıkış saatlerinin önceden belirlenip tablolar haline getirilmesi ve salonlarda ortak temas noktalarının sürekli dezenfekte edilmesi alınan tedbirler arasında bulunmaktadır,
- Tenis, güreş, yüzme gibi bireysel ve antrenman alanlarının yakın olduğu noktalarda sporcuların kendi alanları dışına çıkmamaları da alınan tedbirler arasında bulunmaktadır (Tf Covid-19 Rehberi,2020),
- Bireysel sporlarda alınması gereken önlemlerden biri de sporcuların antrenman sonrasında bulaşın önlemesi için duşların ve soyunma odalarının kullanılmamasıdır (TFY, Pandemi Kuralları,2020).
- Bu önlemlerin yanında sporcu ve antrenörlerden düzenli istenen antijen ve PCR testlerinin yapılması ile birlikte sporcuların sadece kendine ait olan ekipmanları kullanmaları da önemlidir.
- Bulaş oranının daha hızlı olması mümkün olan voleybol, basketbol, futbol gibi takım sporlarında alınan tedbirlere bakacak olursak;
- Antrenman girişlerinde tüm sporcu ve antrenörlerin antijen kontrolleri yapıldıktan sonra ateşlerinin ölçülmesiyle birlikte tespit edilen bir vaka durumunda hemen karantina işlemlerinin başlaması,
- Her kulüp için salonların ve merkezlerin kullanımı için belirli antrenman saat

çizelgesinin çıkarılması,

- İzinli oldukları saatler dışında merkezlerin kullanılmaması,
- Antrenman sonlarında merkezlerin ve salonların en az 30 dk olmakla birlikte havalandırılması ve görevliler tarafından dezenfekte edilmesi,
- Antrenman alanlarına sporcu ve antrenörle harici kimsenin alınmaması.
- Bulaş riskinin en aza indirilmesi için alınan tedbirlerdendir (Gsb covid-19 ile spor merkezleri önlemleri,2020).
- Normalleşme süreci ile birlikte yakından takip edilen NBA, FIFA, FORMULA 1 gibi yarışların yapılmasında da bir çok tedbir alınmıştır. Bu önlemlere bakacak olursak;
- Müsabaka öncesinde tüm teknik ekip, müsabaka alanında bulunan sağlık ekibi, hakemler, görevliler, sporcular ve antrenörlerden PCR testleri istenmesi,
- Müsabakada görevli olan medya ekipleri alana sınırlı olarak alınmakta ve PCR testleri olmadan giriş yapmaması,
- Covid 19 hastalığında bulaşı önlemek için yapılan müsabakaların tümünün seyircisiz olması,
- Seyahat gerektiren şampiyonalar için gidiş gelişlerde maske ve mesafe kuralları yanında izole sürelerine uyulma zorunluluğu (F1 Covid-19 Tedbirleri,2020).
- Müsabaka sonrası yapılan ödül törenleri kaldırılmakta ve alınan ödüller sertifika şeklinde sporculara mail üzerinden yollanmakta(Kıtalararası yüzme önlemleri,2020).

Federasyon ve spor kulüplerinin aldığı tüm bu önlem ve tedbirler, covid 19 pandemi kurallarına uygun olup gerekli dönemlerde güncellemeler yapılarak spor antrenmanları ve müsabakaları devam etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan literatür taramasından bir çıkarım yapıldığında, spor müsabakalarının ertelenmesi ve iptal edilmesinin dünya genelinde ciddi bir ekonomik krize sebep olduğu açıkça görülmektedir. Bu kapsamda Sivriyaka ve Demir'in (2019) yapmış olduğu çalışmada spor sektörünün büyümesiyle dünya ekonomisinde ciddi bir yer edindiğini ve pandemi sürecinde bu ekonomik yapının bozulmaması için alınan önlemlerin ne kadar başarılı ve başarısız olduğunu karşılaştırılmıştır. Benzer bir karşılaştırmalar literatürde oldukça sık yer almaktadır.



Bu süreçte spor ekonomisinin en çok etkilenen iki büyük kuruluşu UEFA ve FİFA olmuştur. Delitte'nin (2020) dünya sağlık örgütü ile yaptığı araştırma sonucunda UEFA ve FİFA'nın kazançlarının büyük bir kısmını yardım amaçlı bağışlamış olmasıyla küçük kulüplere yapacak oldukları yardımları yapamadıkları ve bu kulüplerin süreçten olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Spor ekonomisi ile ilgili yapılan literatür taraması sonucuna göre pandemi süreci spor ve ilgili sektörleri sadece kötü yönden değil aynı zamanda ekonomik olarak iyi yönden de etkilediği söylenebilir. Söz konusu süreçte spor salonlarının internet programları üzerinden spora devam etmesi ve kazancın tamamen yok olmamasına sebep olurken bir yandan da e-spor diye bilinen oyunlara talebin artmasıyla birlikte spor ekonomisinin canlı kaldığı araştırmalarda görülmektedir.

Pandemi sürecinin sporcular üzerinde hem psikolojik hem de fiziksel olarak belirli yan etkileri olmasıyla birlikte; dünya sağlık örgütünün almış olduğu bazı kararlar (aşılama, pcr, antijen, saha kullanım sınırlamaları vb.) sporcuların normalleşme sürecine girmesini sağladığı ve olumsuz etkilerden yavaş yavaş kurtulmaya başlanıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak bütün bu durumlar ve araştırmalar ele alındığında covid 19 pandemisinin spor sektörüne etkisi tartışılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda literatürde özellikle spor ekonomisine yönelik daha kapsamlı çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Alayont, İ. (2020). Virüsün Futbola Zararı Çok Büyük. www.denizligazetesi.com/virusun-futbola-zarari-cok-buyuk-makale71916.html, Erişim tarihi: 03.04.2020.
- Bingöl, H., Bingöl, Ş., Öner, İ. (2020). Covid 19'un e-Spor Sektörü Üzerindeki Etkisi. *Rol Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 119-131
- Bingöl, H., Bingöl, Ş. Ve Öner, İ. (2020). Covid 19'un Spor Sektörüne Etkisi. *Journol of History School*, 46, 1890-1909
- Deloitte (2020). Küresel Covid 19 Salgınının Türkiye'de Farklı Kategorilere Etkileri. Erişim Adresi: www.2.deloitte.com.tr
- Devecioğlu, S. (2020). Koronavirüs Spor Ekosisteminde Vurdu. <http://www.ekospor.com/>, Erişim tarihi: 03.04.2020.
- Dünya Atletizm Federasyonu Salgın Önleme Yönergesi. (2020, 15 Aralık). Erişim adresi: <https://worldathletics.org/news/press-releases/world-athletics-outbreak-prevention-gui-deline>
- F1 2020 Sezonunda Covid-19 kapsamında alınan 5 önemli tedbir. (2020, 18 Aralık)

- Erişim adresi: <https://www.formula1.com/en/latest/article.5-steps-f1-istaking-toensure-racing-is-as-safe-as-possiblethe2020.2Hmwu17Z4SDTMDGb>
- GSB İl Spor Merkezleri Covid-19 Talimatı. (2020, 14 Ağustos). Erişim adresi: <https://gsb.gov.tr/HaberDetaylari/3/198386/il-spor-merkezleri-ve-il-engellispor-merkezleri-17-agustosta-acilacak.aspx>
- Kıtalararası Yüzme Yarışları (2020) Erişim Adresi: <http://www.tbesf.org.tr/duyurular/33-samsung-bogazici-kitalararasi-yuzme-yarisi-hakkında> Erişim tarihi: 03.12.2021
- Koçak, U. (2020). Covid 19 Pandemisi, Spor, Sporcu Üçgeni, Spor Federasyonları ve Kulüpleri, Sağlığı Multidisiplinler Olarak Değerlendirme, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 2020; 5(2): 129-133
- Korkmaz, A. (2020). Sporculara Koronavirüs Sürecinde Psikolojik Uyarısı <https://www.aa.com.tr/tr/spor/sporculara-koronavirus-surecinde-psikoloji-uyarisi/1782906>, Erişim tarihi: 02.01.2022
- Koronavirüs Spor Dünyasını Nasıl Etkiledi (2020,18Aralık) Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52152460>
- Küçükgüngör, E. (1999). Türk Hukukunda Sporcuların Hukukî Durumu. Ankara Barosu Dergisi, 56(1), 39-52
- Oktay, E. (2020). Koronavirüs Salgını Sonrası Profesyonel Sporcuların Sahaya Dönüşü 3 Hastayı Bulabilir <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/koronavirus-salgini-sonrasi-prefesyonel-sporcularin-sahaya-donusu-3-hatfayi-bulabilir/1790707>, Erişim tarihi: 02.01.2022
- Sadıkoğlu, M. (2021). Türkiye’de Covid 19 Pandemi Sürecinin Profesyonel Sporculara Etkisi
- Sivrikaya, K. & Demir, A. (2019) Türkiye’de 2001 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Spor Ekonomisi Politikalarına Yönelik Bir Değerlendirme. Vizyoner Dergisi, 10(23), 126-136
- TOSFED Kupaları’nda Korona Virüs(Covid 19) Pandemisi Nedeniyle Alınan Önlemler. (2020, 20Aralık). Erişim Adresi: <https://www.tosfed.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/Duyuru.10-2020-10-16.11.20.pdf>
- Türkmen, M. & Özsarı, A. (2020). Covid-19 Salgını ve Spor Sektörüne Etkileri.
- TYF Pandemi dönemi müsabaka, havuz kullanım kuralları. (2020, 19 Aralık). Erişim adresi: <https://dosya.tyf.gov.tr/public/upload/0/2020-12/PANDEMIDONEMI-MUSABAKA-HAVUZU-KULLANIM-KURALLA>
- Tf Pandemi sürecinde tenis oynama kılavuzu. (2020, 21 Aralık). Erişim adresi: <https://>



GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Said Halim Paşa'ya Göre Modernleşme ve Aydın Kavramları Modernization and Intellectual Concepts According to Said Halim Pasha

Hande GÜNDÜZ

hndgndz94@gmail.com orcid.org/ 0000-0001-6030-6165

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 20.09.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 20.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 56-71

Özet

Modernleşme geliştirmekte olan veya az gelişmiş toplumların, gelişmiş ülkeleri model alması anlamına gelir. Her milletin kendine özgü manevî değerleri olduğundan modernleşme programı da bu değerler çerçevesinde oluşturulmalıdır. Lakin XVIII. ve XIX. asırlarda Osmanlı Devleti'nin son devir aydınlarından bazıları Batı ülkelerinin modernleşme usulünün benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Said Halim Paşa ise Müslümanların ancak ve ancak İslâmî ilkelere ve kültürel unsurlara bağlı olan bir medeniyet planlamasıyla modern düzeye erişebileceklerini belirtmiştir. Nitekim Paşa'ya göre Avrupa tarzı bir medeniyet oluşumu Osmanlı toplumunu hem maddî hem de manevî anlamda çöküşe götürecekti. Bu sebepten ötürü Türk ve İslâm geleneğine uygun bir medenîleşme programı oluşturmak her açıdan daha doğru olacaktı.

Anahtar Kelimeler: Said Halim Paşa, İslâmiyet, Doğu-Batı, Modernleşme, Aydın.

Abstract

Modernization means that developing or underdeveloped societies take the developed countries as models. Since each nation has its own spiritual values, the modernization program should be created within the framework of these values. But XVIII. and XIX. for centuries, some of the intellectuals of the last period of the Ottoman Empire argued that the modernization method of Western countries should be adopted. Said Halim Pasha, on the other hand, stated that Muslims could only reach the modern level with a civilization planning that adheres to Islamic principles and cultural values. As a matter of fact, according to Pasha, the formation of a European-style civilization would lead the Ottoman society to collapse both materially and spiritually. For this reason, it would be the right in every respect to create a civilization program in line with Turkish and Islamic traditions.

Keywords: Said Halim Pasha, Islam, East-West, Modernization, Scholar.

www.ttf.org.tr/images/dokumanlar/Cilt25/Covid19%20D%C3%B6neminde%20Tenis%20Oynama%20Rehberi.pdf
Osmanlı Devleti, XVIII. asırda Avrupa'da vuku bulan Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin etkileri neticesinde yavaş yavaş tahrip olmaya başlamıştı. Bu kaotik ortamda bazı şahıslar siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden Batı'nın örnek alınması gerektiğini ifade etmişlerdi. Öyle ki 1800'lü yıllara gelindiğinde artık Osmanlı ahali-sini kendi kültür dairesinden çıkarmak ve Avrupaî bir modernleşme tarzına yaklaş-tırmak amacıyla birtakım planlar yapılmıştı. Ancak Said Halim Paşa, Mehmet Akif Ersoy ve Hafız Hakkı Paşa gibi gerçek aydınlar Osmanlı toplumunun yalnızca İslâmî kurallar dâhilinde gerçek bir medeniyeti yaşayacaklarını tasavvur etmişlerdi. Burada konunun ayrıntılarına geçmeden önce ilk olarak Said Halim Paşa'nın hayatı ve eser-lerine dair kısa bir bilgi verilecek, ardından modern ifadesinin ne anlama geldiği, Batı ülkelerinin gerçekte ne kadar modern ve medenî oldukları tahlil edilerek Said Halim Paşa'nın modernleşme ve aydın kavramlarına ilişkin görüşleri ele alınacaktır.

1. SAİD HALİM PAŞA KİMDİR?

1.1. HAYATI

Modern Mısır'ın kurucusu Mehmet Ali Paşa'nın torunu, Vezir Halim Paşa'nın ise oğlu olan Said Halim, 28 Ocak 1865 tarihinde Kahire'deki Şubra Sarayı'nda doğmuş-tur¹. Halim Paşa, 1870 tarihinde Mısır Valisi İsmail Paşa ile arasının açılması üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiş ve Balta Limanı'nda bulunan bir yalya yerleştiril-miştir². Bu esnada Said Halim, İstanbul'da iken Farsça, Fransızca, Arapça ve İngilizceyi özel dersler alarak öğrenmiştir. Akabinde kardeşi Abbas Halim ile beraber siyasî ilimler okumak amacıyla İsviçre'ye gitmiş ve burada beş yıl kaldıktan sonra tekrardan İstanbul'a dönmüştür³. Rumeli Beylerbeyliği Payesi'ni aldıktan sonra Mısır'a gitmiş ve orada İttihat Terakkî Cemiyeti ile bağlantı kurarak cemiyetin II. Abdülhamit Han'ın aleyhine neşriyat yapmasına engel olmuştur⁴.

Said Halim Paşa, 23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in akabinde İstanbul'a dönmüş ve Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine 12 Haziran 1913'te sadrazam olmuştur⁵. Paşa'nın ilk icraatı Mahmut Şevket Paşa'nın ölümünü araştırmak için Divan-ı Harb-i Örfî Mahkemesi'ni kurması olmuştur⁶. Yapılan yargılamalar sonucunda sanıkların bir kısmı idam ve müebbet hapse mahkûm edilirken bir kısmı

- 1 Ahmet Şeyhun, "Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 67.
- 2 Zuhâl Tavukçu, "Said Halim Paşanın Mefkûresi/Temel Düşünceleri", *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler V*, (2016): 71.
- 3 M. Hanefî Bostan, "Sadrazam Said Halim Paşa", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 11.
- 4 Bostan, "Sadrazam Said Halim Paşa", 11.
- 5 Şeyhun, "Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür", 70.
- 6 Bostan, "Sadrazam Said Halim Paşa", 13.

da geçici olarak kürek cezasına çarptırılmıştır. “*Re’s-i Mütefekkir*” (Düşünen Bir Kafa) olarak tanınan Said Halim Paşa, Devlet Şûrası’ndaki faaliyetlerinin haricinde devamlı olarak tarihî ve içtimaî incelemelerde de bulunmuştur. Her ne kadar kendisi İslâm ve Osmanlı dönemine ait eserlerden yola çıkarak millî bir iktisat politikasının hem millet hem de devlet için gerekliliğini savunmuş olsa da onun bu önerisi dönemin devlet adamları tarafından dikkate alınmamıştır⁷.

Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı Devleti, 1913 tarihinde Almanya ile bir ittifak girişiminde bulunmuş ancak Almanya buna sıcak bakmamıştır. 28 Haziran 1914’te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun veliahdı Ferdinand ile eşinin bir Sırp tarafından öldürülmesi üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti’ni üçlü ittifaka çekmek için faaliyetlere başlamıştır. Bu sırada Almanya da Osmanlı Devleti’nin daha önceki teklifini gündeme getirerek 22 Temmuz’da yeni bir müttefiklik önerisinde bulunmuş, yapılan görüşmeler sonunda 2 Ağustos günü iki devlet İttifaklık Antlaşması’na imza atmıştır⁸. Osmanlı Devleti’nin bu anlaşmadaki gayesi Rusya’ya karşı savunmasını gerçekleştirmektir. Fakat Said Halim Paşa’ya göre Osmanlı Devleti’nin bu harpte takip edeceği en akılcı politika savaşta galip gelecek tarafı beklemesi olacaktır⁹.

Osmanlı Devleti muharebeye katıldıktan sonra Ermeniler, İtilaf Devleti için casusluk yapmaya, bağlı oldukları birliklerden kaçmaya ve Müslüman ahaliyi katletmeye başlamışlardır. Osmanlı idarecileri komite üyeleri ile Ermeni vekillere ihtarda bulunmuşsa da bundan olumlu bir yanıt alamamışlardır. Nihayetinde kanlı eylemlerin önüne geçilemeyince ve en önemlisi de Ermenilerin, Ruslarla işbirliği yapmalarını engellemek için 26 Mayıs 1915’te özel bir yasa çıkarılmıştır¹⁰. Said Halim Paşa Hükümeti, Tehcir Yasası gereğince Ermenilerin, Suriye ile Lübnan’a yerleştirilmelerini uygun görmüştü. Göç hadisesinin ardından ise Talat Paşa’nın baskılarına dayanamayan Said Halim Paşa, 24 Ekim 1915’te hariciye nazırlığı, 3 Şubat 1917’de de sadrazamlık görevlerinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır¹¹.

20 Şubat 1918’de İtilaf kuvvetleri İstanbul’u fiilî olarak işgal etmişlerdir. Akabinde İngilizler, 1 Şubat 1919’da Osmanlı Devleti’ne bir nota vererek savaş esnasında İngiliz esirlere kötü davrandığını iddia ettikleri yirmi üç kişinin yargılanmasını istemişlerdir¹². Bunun üzerine hükümet ertesi gün içlerinde Said Halim Paşa’nın da bulunduğu otuz iki kişiyi

7 Ferhat Ağırman, “İslamcı Bir Düşünür Olarak Said Halim Paşa’da Milliyetçi Yaklaşımlar”, *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 36.

8 Bostan, “Sadrazam Said Halim Paşa”, 16.

9 Şeyhun, “Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür”, 69.

10 Şeyhun, “Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür”, 71.

11 Şeyhun, “Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür”, 72.

12 Adnan Gül, “Modern Bir Düşünür ve Devlet Adamı Olarak Said Halim Paşa”, *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 105.

tutuklamış ve yedi kişiyi de 28 Mayıs 1919'da Malta'ya sürgün etmiştir. Paşa, 29 Nisan 1921'e kadar Malta'da esir tutulmuş, 16 Mart günü ise İtalya'ya gitmiştir¹³. Roma'da bir konak kiralayarak buraya yerleşmiş, 5 Aralık 1921'de ise evinin önünde elli yedi yaşında iken Arshavir Shiragian (Arşavir Şıracıyan) isimli bir Ermeni komitacı tarafından şehit edilmiştir¹⁴. Ermeni teröristin itiraflarına göre Paşa, Mustafa Kemal'e göndermek üzere İtalya Millî Bankası'ndan iki milyon sterlin borç alacaktı. 6 Aralık'ta kontrat imzalanacağından Shiragian erken davranarak bir gün öncesinde Paşa'yı alından vurmak suretiyle öldürmüştü, olaydan sonra da kendisine "Millî Kahraman" unvanı verilmişti¹⁵.

1.2. ESERLERİ¹⁶

Ta'assub: Fransız dilindeki bu yazı 1910 yılında Sırât-ı Müstakim Dergisi'nde Mehmed imzasıyla neşredilmiş ve makalede Batı ile Doğu arasındaki muhasamatın sebepleri, Batı'nın Müslüman bireylere dayandırdığı din taassubunun aslında Müslümanlara karşı yapılan haksızlıkların bir sonucu olduğu izah edilmiştir.

2. *Mukallitliklerimiz*: 1911 ve 1914 yıllarında iki kez basılmış, Batı'nın politik ve sosyal müesseselerini taklit etmenin toplumumuza getireceği zararlar anlatılmıştır.

3. *Meşrutiyet*: 1911 yılında kitap olarak yayınlanmıştır. Bu çalışmada Meşrutiyet idaresinin tesirleri ile neticeleri açıklanmış, tercüme yoluyla alınan bir anayasanın kültürel değerlerimizle bağdaşmadığına dikkat çekilmiştir.

4. *Buhran-ı İçtimaîmiz*: 1916'da iki kez, 1918 yılında ise Sebilür Reşâd Dergisi'nde neşredilmiştir. Paşa bu eserinde Osmanlı toplumunun eski zindeliğine ulaşabilmesi için ahlâkî meziyetler ile terbiyenin ilme, faziletin ise bilgiye tercih edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

13 Şeyhun, "Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür", 73.

14 Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985), 476'da Said Halim Paşa'nın ölümüyle alakalı şu bilgiler mevcuttur: "Paşa'nın, İngiliz Entelijan Servisi'nin emriyle öldürüldüğü iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra Galip Kemal Söylemezoğlu'nun ifadelerine göre Paşa'nın, Malta'da sürgünde iken devlet başkanlarına gönderdiği uyarı mektupları Amerika üzerinde tesirli olmuştu. Öyle ki bu yazılar üzerine Anadolu'da bir Ermenistan Devleti'ni kurmak için görevlendirilen General Harbord birçok kez ikaz edilmişti. Muhtemeldir ki Paşa yaşasaydı bilgi ve tecrübesiyle fikirlerini yetkili mercilere kabul ettirebilir ve Avrupalı devletlerin gizli oyunlarından ötürü Amerika'yı uyarabilirdi. Bu sebeple İngilizler bazı gerçekleri Amerika kamuoyuna anlatmasından endişe duydukları için Paşa'yı öldürtmüş olabilirler."

15 Şeyhun, "Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür", 22.

16 Said Halim Paşa, yazılarının çoğunu Fransızca olarak kaleme almıştır. Bu durum Paşa'nın yazdığı metinlerin daha çok Batılılar tarafından okunması ve Fransızcanın o dönem itibarıyla uluslararası bir dil olmasıyla ilgiliydi. Kendisinin sekiz eserinin dışında hatıraları, mektupları ve Divân-ı Âlî'nin sorularına yazılı olarak verdiği cevapları vardır. Asım Öz, "Fark Düşünürü ve İslâmcılık Üzerine Dolaylı Açılımlar", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 159.

5. *Buhran-ı Fikrimiz*: 1917'de Mehmed, 1919'da da Prens Said Halim Paşa imzasıyla iki kez basılmıştır. Burada Türk aydınlarının Batı hayranlıkları bir "hastalık" olarak nitelendirilmiştir.

6. *İnhitât-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemîyye*: 1918'de kitap olarak yayınlanmış, 12 Eylül 1918'den itibaren ise Sebilür Reşâd Dergisi'nde "Akvam-ı İslâmiyyenin Esbab-ı İnhitât-ı" adıyla tefrika edilmeye başlanmıştır. Çalışmada İslâm dünyasının XIX. ve XX. yüzyıllardaki durumu ele alınmıştır.

7. *İslâmlaşmak*: 15 Kasım 1918'den itibaren Sebilür Reşâd Dergisi'nde neşredilmiş, Müslümanların inanç, ahlâk, cemiyet ve siyaset sistemlerinde bir İslâmî kuram geliş-tirmelerinin mecburiyeti dile getirilmiştir¹⁷.

8. *İslâm'da Teşkilat-ı Siyâsiyye*: 1921 yılında Roma'da yayınlattılmış, ardından Mehmet Akif Ersoy tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Paşa eserinde İslâm'ın diğer dinlerden farklı bir dünya görüşüne dikkat çekerek siyaset müesseselerinin İslâm esaslarına göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

9. *Mektuplar*: Adlı eser Paşa'nın, Malta'da sürgün hayatı yaşarken Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Thomas Woodrow Wilson, İngiltere Başbakanı Loyd George ve Fransız Başbakanı Monsieu Clemencea'ya gönderdiği yazıları kapsamaktadır.

10. *Hatıralar*: Paşa siyaset anılarını kaleme aldığı bu çalışmasını şahadeti dolayısıyla tamamlayamamıştır. Mevcut hatıraların tamamı 2000 yılında İstanbul'da "L'Empire Ottoman et la Guerre Mondiale" ismiyle yüz on yedi sayfadan oluşan bir kitap olarak basılmıştır.

11. *Dîvân-ı Âli Suallerine Yazılı Olarak Verilen Cevaplar*: I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkılması üzerine Paşa, Yüce Divân'daki diğer üyelerle birlikte sorgulanmıştır. Kendisine sorulan suallere yazılı olarak verdiği cevaplar ise Vakıf Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

2. MODERNLEŞME NEDİR, NEYE GÖRE BELİRLENİR, MODERN OLAN BATI GERÇEKTE NE KADAR MEDENÎDİR?

Modern ifadesi kelime olarak "bugün" anlamına gelmektedir. Modernleşme kavramı ise az gelişmiş veya gelişmemiş toplumların sanayileşmiş ülkeleri kendilerine model almaları şeklinde izah edilir. Bu anlamda XIX. yüzyıl Osmanlı toplumu "civilisation" yani modernleşmeyi her zaman araba, dans, kıyafet, balo gibi maddî unsurlarda görmüş, o dönem itibariyle bilim, edebiyat, ziraat, sanayi, ticaret ve sanat gibi dallar geri plana atılmıştır¹⁸. Görülen o ki modernleşme sadece günlük yaşam alışkanlıkları

17 Said Halim Paşa'nın buraya kadar sıraladığımız yedi eseri 1919 yılında "Buhranlarımız" adıyla kitapçık olarak basılmıştır. Doğu, Batı, kültür, din, siyaset gibi meseleler bu eserde incelemeye alınmıştır.

18 Mustafa Gündüz, "Said Halim Paşa'da "Medeniyet" Kavramı", *Journal of Islamic Research*, 21/3, (2010): 144.

ile davranış biçimlerini kapsamıştır. İşte Said Halim Paşa, Osmanlı Devleti'ndeki son devir aydınların Batı medeniyetinin büyümesine kapıldıklarını irdelemiştir. Paşa'ya göre özelde her bir bireyin, genelde ise her bir milletin kendine has düşünsel ve kültürel özellikleri vardır. Dolayısıyla dinî itikatlar (düşünceler) içtimaî (sosyal) mevzularda ne denli büyük ise fertlerin geçmişleri ile zihniyetleri de o derece mühimdir. Mesela İslâmiyet'te Sünnilik-Şiiilik, Hıristiyanlıkta ise Katolik-Protestan-Ortodoksluk tefrikasının ortaya çıkması ve hatta Türk Sünniliği'nin Arap Sünniliği'nden, Acem Şiiiliği'nin Hint Şiiiliği'nden; Avrupa'da ise Alman Katolikliği'nin, İspanya veya İtalya Katolikliği'nden farklı olması bu durumun en güzel örneğidir¹⁹.

XIX. yüzyıldan itibaren hem Osmanlı devlet adamları hem de Avrupalı düşünürler “medeniyet” mefhumunu zenginlik, ilerleme, teknoloji, kalkınma gibi maddî üstünlük belirten vasıflarla açıklamışlardır. Oysa Said Halim Paşa, medeniyetin anahtarını toplumların sahip oldukları değerleri korumalarında ve gelişmeye engel olan değerlerin de ıslah edilmesinde görmüştür²⁰. Dolayısıyla burada tek bir uygarlıktan bahsetmek bir yanlışlığı meydana getirir. Çünkü her milletin özgün değerleri farklı olduğundan manevî unsurlar ile medeniyet tasavvuru da her millette kendisini değişik şekillerde gösterir. Lakin Batı buna karşı çıkar ve Antik Yunan ile Roma'dan başlamak suretiyle medeniyet tarihinde yaşanan her olumlu gelişmeyi sahiplenmek ister²¹. Böylece “tek uygarlık” zihniyetiyle hareket ederek sömürge hedefini uygulamaya alır. Nitekim belirtilen politikayla maddî medeniyet imkânlarından yoksun olan insan toplulukları köleleştirilirken bir taraftan da meşruluğu sağlamak adına sürekli olarak medenileştirme sözü kullanılır²².

Medeniyetin merkezi olarak bilinen Avrupa'da, XIX. yüzyılın sonundan XX. yüzyılın ortalarına kadar birçok “İnsanat Bahçeleri”ne rastlanmıştır. Mesela eşitlik, kardeşlik ve özgürlük sloganıyla nam salan Fransa'da, 1889 tarihinde düzenlenen Paris Evrensel Sergisi'nde dört yüz Afrikalı insanın gösterildiği bir “Zenci Köyü” kurulmuş, 1958'de ise Batılı kıyafetler giydirilen beş yaşındaki Afrikalı siyahî bir kız çocuğu Belçika'nın başkenti Brüksel'de teşhir edilmiştir²³. Dolayısıyla XIX. ve XX. asırlarda insanları ten renklerine göre “aşağılamak” veya “Bilimsel Irkçılık” yaparak onları kafataslarına ve yüz hatlarına göre sınıflara ayırmak Avrupa medeniyetini kendi medeniyetimizden ne kadar üstün kılar?

19 Said Halim Paşa, “Akvamı İslamiyenin Esbab-ı İnhitâtı I”, *Sebilür Reşad*, 15/369, (12 Eylül 1918): 358.

20 Ağırman, “İslamcı Bir Düşünür Olarak Said Halim Paşa'da Milliyetçi Yaklaşımlar”, 33.

21 Doğan Gün, “Bilimsel Gelişmelerin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 9/22, (Temmuz 2014): 266.

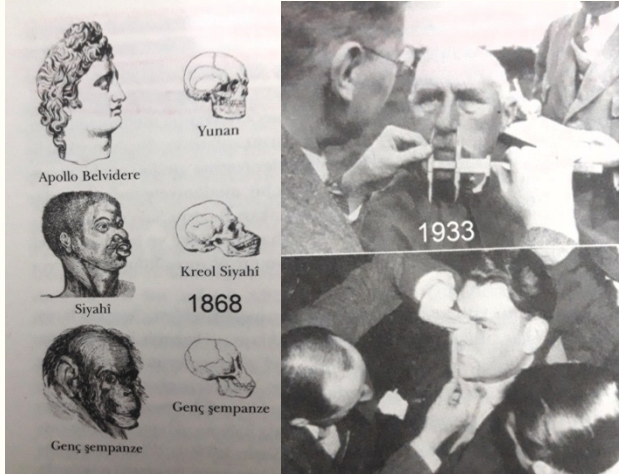
22 İbrahim Kalın, *Barbar, Modern, Medeni*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 31-32.

23 Kalın, *Barbar, Modern, Medeni*, 84.



Brüksel-Kongo Köyü, 1958

(Fotoğraf Kalın, a.g.e., s. 84'ten alınmıştır.)



Bilimsel Irkçılık

Fotoğraf Kalın, a.g.e., s. 80'den alınmıştır.

Avrupa halkları daima başka topluluklara “*farklı bir yaratık*” gözüyle bakmış ve onların medeniyetten yoksun olduklarını sanmışlardır. Onlara göre Batı medeniyetinin vücuda gelişinde iki düşünce vardı. İlk görüşe göre Avrupa uygarlığı Yunanistan’da doğmuş, Roma üzerinden Ortaçağ’a ve oradan da bugüne ulaşmıştı, ikinci görüşe göre ise muasır uygarlığın kökleri Batı coğrafyasında bulunmaktaydı²⁴. Hâl böyle olunca Avrupa tarafından Doğu milletlerine kendi geçmişleri durağan ve gerilik çağrıştıran bir şekilde tasavvur ettirilmişti. İşte İslâm dünyasının Batılı ülkelerce hakarete uğramasının sebebi burada yatmaktadır. Yani Müslümanların, İslâmiyet’te müjdelenen yüceliği anlamadan dinleriyle alâkalarını kesip Avrupa’ya teslim olmaları bir çıkmazı meydana getirmiştir²⁵. Öyle ki Said Halim Paşa’ya göre Müslümanların maneviyatlarına karşı söylenen “*İslâm, terakkîye engeldir!*” ifadesi Batı tarafından uydurulmuş bir kalıptan ibarettir. Nitekim 1914’te İstanbul ile Konya’yı ziyarete gelen Andre Gide’nin medeniyet temelli konuşması Paşa’nın tezini ispat eder şekildedir:

“...Türk kıyafetleri aklımıza gelebilecek en çirkin kıyafetler; doğrusunu söylemek gerekirse (Türk) ırkı da bunu hak ediyor... (Egzotikliğe olan muhabbetimden, kendi kendimi şovenist bir şekilde mutlu ettiğim korkusundan ve belki de tevazudan dolayı) uzun bir süre birden fazla medeniyet olduğunu, sevgi ve heyecanımızı hak eden birden fazla kültürün bulunduğunu düşünmüştüm... Şimdi görüyorum ki bizim Batı (az daha Fransız diyecektim) medeniyetimiz sadece en güzel değil, inanıyorum ki aynı zamanda “*yeğâne*” medeniyettir, yani sadece bizlerin tevarüs ettiği Yunan medeniyeti...²⁶”

Aynı şekilde İslâm düşmanlığı kimliğiyle tanınan Fransız düşünür Ernest Renan da bahsi geçen konuyla ilgili olarak “...İslâmlığın en büyük kurbanları Müslümanlardır. Doğu seyahatlerimde kaç kere gördüm ki, taassup, insanları terörle ibadete sevk ederken az sayıda insanlardan gelmektedir. Müslüman’ı dininden kurtarmak ona yapılabilecek en büyük hizmettir. İçinde nice iyi unsurlar bulunan Müslüman milletlerin kendilerinden ağır gelen bu boyunduruktan kurtulmalarını temenni etmekle, kendileri için kötü bir dilekte bulunduğumu sanmıyorum.”²⁷ ifadelerini dile getirmiştir. Buna karşılık İslâmcı aydınlardan olan Mehmet Akif Ersoy, Müslümanları ayağa kaldırmak için Avrupa medeniyetine şu mısralarla seslenmiştir:

“Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!

Tükürün onlara alkış dağıtan kahpelere!

Tükürün ehl-i salîbin hayâsız yüziüne!

24 Gün, “Bilimsel Gelişmelerin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi”, 264-265.

25 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, (İstanbul: Kitap Dünyası, 2015), 128.

26 Kudret Bülbül, “Said Halim Paşa’yı Yüz Yıl Sonra Yeniden Okumak”, *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 127.

27 Bülbül, “Said Halim Paşa’yı Yüz Yıl Sonra Yeniden Okumak”, 128.

*Tükürün onların asla güvenilmez sözüne!
Medeniyet denilen maskara mahlûku görün,
Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!²⁸*

XIX. yüzyılın başında İslâm dünyasında zuhur eden siyasal çözümler, politik bağımsızlıklar beraberinde bir çöküşü de meydana getirmişti. Bir süre sonra modernleşme macerasıyla karşı karşıya kalınca Müslümanlar modern bilime karşı üç tür tepki geliştirmişlerdi. *“İlk reaksiyon, aydınlanmaya dayalı pozitif bilginin aynen alınarak bütün kuruntularda buna göre bir düzenlemenin yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Böylelikle yegâne bilim pozitif ilimler sayılmış ve din terakkîye engel bir ilim olarak adlandırılmış, topluma uygun olmayan bir kültür oluşturularak kendi sosyal sınıfına yabancı bir aydın sınıf ortaya çıkarılmıştır. İkinci reaksiyona göre pozitivist bilim ile din meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Buna göre din kendi toplumsal değerlerine yabancı olan aydınların yaptığı gibi mücadele edilmesi gereken bir alan olmaktan çıkarılmıştır. Son reaksiyonda ise modern bilim reddedilerek klasik kaynakları koruyup ondan istifade etme çabası oluşturulmuştur. Nitekim bu yaklaşıma göre Batı bilimi kaynaklarımızla aramızda mesafe oluşturmakta ve insanların kafalarını bulandırmaktadır. Bu nedenle Batı biliminden her sahada uzak durulmasına dikkat çekilmiştir.”²⁹*

Said Halim Paşa, *“Başka bir kavmin tahakkümü altına düşen millet arazisini değil, kanun ve ananelerini kaybettiği için istiklalinden olur. Üzerinde yaşadığı toprağı terk etmediği halde o arazide esirdir.”³⁰* der. Bu söyleminde Paşa, Avrupa medeniyetinin milletimize uygun olmadığını ve medeniyet ile milliyet kelimelerini bağdaştırarak olası bir Batılılaşma hareketinin kendi medeniyetimizden vazgeçmek anlamına geldiğini vurgulamıştır³¹. Esasen Batı'nın temeli Doğu'ya dayanmaktadır. Mezopotamya ile Mısır coğrafyası Doğu-Batı uygarlığının iki odak noktasını teşkil etmektedir. Fakat bu medeniyetlerin ikisi de günümüzde Doğu uygarlığının sınırları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla Doğu bir nevi medenileşmenin ve uygarlığın merkezi sayılmaktadır. Nitekim Homeros'un, Thales'in, Aristo'nun öğretmenleri Mezopotamya ile Mısır'da yaşamaktaydılar³². Doğu'nun, Batı'dan üstünlüğünü başka bir ifadeyle belirtecek olursak Avrupa'nın en önemli antik eserleri Araplar sayesinde tanıdığını söyleyebiliriz. Hakikaten Avrupalılar, Arapların geliştirdikleri cebir, rakam, optik, aritmetik ve trigonometri sayesinde birçok icat ve keşif yapmışlardır, yüzyıllar boyunca Emevilerin, İspanya'da kalmaları ve Doğu dillerinden (Farsça, Aramice, Arapça, İbranice, Süryanice...) ya-

28 Kalın, *Barbar, Modern, Medeni*, 63.

29 Cemile Zehra Köroğlu-Muhammet Ali Köroğlu, *“Bilim Kavramının Gelişimi ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine”*, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25, (2016): 11-12.

30 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, 75.

31 Gündüz, *“Said Halim Paşa'da “Medeniyet” Kavramı”*, 146.

32 Gün, *“Bilimsel Gelişmelerin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi”*, 265.

pılan tıp, astronomi, matematik dalındaki çeviriler Batılıları, Doğu'ya yöneltmiştir³³. Lakin Doğu halklarının bu yükselişleri çökmeye başlayınca bu kez Avrupa halkları harekete geçmiş ve tabiatın sırrını çözmeye çalışarak kimyevî, hikemî ilimlerle uğraşmaya başlamışlardır³⁴.

3. SAİD HALİM PAŞA'NIN FİKİRLERİNDE MODERNLEŞME KAVRAMI VE AYDIN TİPİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş esasları incelendiğinde devleti teşkil eden halkların lisan ve ırk bakımından farklı niteliklere sahip olduğu göze çarpmaktadır³⁵. Bu siyasî teşekkül Avrupalıları bir hayli düşündürmüştür. Çünkü onların inançlarına göre kendi siyasî birlikleri lisan ve mezhep beraberliği ile birbirine bağlı olan kimselerin birleşmesinden meydana gelmiştir. Osmanlı siyasî birliği ise ırk ve dil birliğinden hatta ekseriyetle âdet ve gelenek birliğinden dahi uzaktır. Yani devletin temelinde milliyet esası değil dinlerin kardeşliği yatmaktadır. Esasen medeniyetlerin temeli de dinlere dayanmaktadır. Sosyal ve siyasî kanaatler, idealler tamamen dinlerden doğmuştur. Bu anlamda “Batı için her yol Roma'ya, İslâm dünyası için de her yol Mekte'ye gider.”³⁶ Bahsedilen iki âlemden her biri başka bir talih ve başka bir yol üzerine inşa edilmiştir.

Batı halkları dinlerini fikrî hasletlerini yükselten manevî bir hâl olarak tanımlarlar. Dolayısıyla onlara göre refaha ve terakkîye giden yol din vasıtasıyla bulunur. Müslümanlar arasında ise bu mevzu ile ilgili iki görüş mevcuttur. Bunlardan ilk kitlenin dayanağı hep kendi dinleri olmuştur. Mesela İran'daki Acemlerin, Anadolu'daki Türklerin, Hindistan'daki Hintlilerin ve Mısır'daki Arapların saadetleri dinlerindeki esaslarda saklıdır³⁷. İkinci kitlenin dayanağı ise Acem, Türk, Hint ve Arap mefkûrelerini yorumlayarak bir Batı medeniyeti arayışıdır³⁸. Medeniyet kavramı Arapçada “şehir” anlamına gelen ve “müddün” köküne dayanan “medîne” ismiyle, Osmanlı Türkçesindeki malik olmak manasında kullanılan “deyn” (din) mastarıyla ilişkilidir³⁹. Ayrıca medeniyet sözcüğünden türetilen “temeddün” ifadesi Arapça “m.d.n.” kökünden gelmekte ve insanlığın her bakımdan eriştiği yüksek düzeyi kastetmektedir⁴⁰. İşte bu bahsedilen seviyeye ulaşmak için öncelikle ilerlemeye engel olan durumların ortadan

33 Gün, “Bilimsel Gelişmelerin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi”, 271.

34 Said Halim Paşa, “Akvamı İslamiyenin Esbab-ı İnhitatu II”, *Sebilür Reşad*, 15/370, (18 Eylül 1918): 373.

35 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, 26.

36 Gündüz, “Said Halim Paşa'da “Medeniyet” Kavramı”, 145.

37 Said Halim Paşa, “Bir Zamanlar Dünyaya Hâkim Olan Müslüman Milletlerin İnhitat Sebepleri 2”, *Sebilür Reşad*, 7/174, (Haziran 1954): 374.

38 Said Halim Paşa, “Bir Zamanlar Dünyaya Hâkim Olan Müslüman Milletlerin İnhitat Sebepleri 2”, 374.

39 Gündüz, “Said Halim Paşa'da “Medeniyet” Kavramı”, 144.

40 Gündüz, “Said Halim Paşa'da “Medeniyet” Kavramı”, 144.

kaldırılması, toplumun ve kültürün değerlendirilmesi, yaratıcı düşünce ile ilmin hâkim kılınması hedeflenmiştir⁴¹.

Said Halim Paşa, Batılıların modernleşme gelişimini izah ederken onların adaletsizliğe, cehalete ve suiistimallere karşı cephe alarak bunu başardıklarını belirtmiş ve bu muvaffakiyetlerinin kendi kuramlarıyla ilkelerine bağlılıklarından kaynaklandığını söylemiştir⁴². Ayrıca Paşa, Avrupa ahalisinin yeni bir ihtiyaç durumunda kendi teşkilatlarını ve esaslarını tadil ya da ıslah etmek suretiyle tekâmüle erdiklerini de dile getirmiştir⁴³. Bunun yanı sıra bizim aynı soruna çözümümüz Batı'nın içtimaî, siyasî müesseselerini kabul ve tatbikle sınırlı kalmıştır⁴⁴. Oysa her bir bireyin ruh âlemi nasıl farklıysa milletlerin de maneviyatları birbirinden farklıdır. Bu her milletin hem fikren hem de ruhen kendine ait bir medeniyet algısının olduğu anlamına gelmektedir. Bizde yenisini tesis etmek için ortadan kaldırmaya, Batı'da ise yok olmaktan kurtarmak için onu düzeltip korumaya çalışılmaktadır.

XIX. asırda devletin kaderinin şahsî ve keyfi bir yönetimin elinde bulunmasının memleketin ilerlemesine engel olduğu düşünülmüştü. Bu sebeple hükümdarın istibdadını azaltmak, onun erkine (nüfuzuna) karşı muvazaneyi (dengeyi) sağlamak adına yeni bir kuvvetin oluşumu amaçlanmıştı⁴⁵. Böylelikle bizzat mutlakiyet idaresi memurlarının gizlice anlaşarak oluşturdukları Kanun-i Esasi (1876) tertip edilmişti. O zamanki yenilik taraftarları mevcut idareyi değiştirmek için milleti devreye koyup memleketin içtimaî durumunun ancak siyasî vaziyetinin değiştirilmesiyle mümkün olabileceğine kanaat getirmişlerdi⁴⁶. Fakat hem Kanun-i Esasi ile hem de 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet ile halka verilen hürriyetlerin yanlış kullanılması Osmanlı cemiyetinde bir ahlakî çözülmeye neden olmuştu⁴⁷. Ülkede her gün vahimleşen bu durum karşısında Osmanlı idarecileri dikkatlerini Avrupa'ya çevirmişlerdi. O dönemde Fransa medeniyetinin merkezi sayıldığından bazı aydınlar da Osmanlı halkını "Frenkleştirmek" istiyorlardı. Bu noktada Said Halim Paşa'ya göre onların Batılılaşma arzusu Avrupa'daki müesseselerden ya da Batılıların, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde kurdukları okullarda yetişen kimselerin Avrupa kültürünün etkisinde kalarak Batı hayranı olmalarıyla yakından ilgiliydi⁴⁸. Avrupa medeniyetini kendi toplumlarına uyarlamak isteyen bu kişiler bir süre sonra ait oldukları milletin siyasî ve sosyal ya-

41 Gül, "Modern Bir Düşünür ve Devlet Adamı Olarak Said Halim Paşa", 121.

42 Gül, "Modern Bir Düşünür ve Devlet Adamı Olarak Said Halim Paşa", 121.

43 Said Halim Paşa, "Akşamı İslamiyyenin Esbab-ı İnhitâtı II", 374.

44 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, 13-14.

45 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, 5.

46 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, 22.

47 Bülbül, "Said Halim Paşa'yı Yüz Yıl Sonra Yeniden Okumak", 133.

48 Cengiz Yıldız, "Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslâmcılık, Milliyetçilik", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 54.

pısını küçümsemeye başlamışlar ve Paşa'nın ifadesiyle "Ruhların vatan değiştirmesi ve fikren göç" ederek kendi medeniyetlerine "yabancıdan daha çok yabancı" olmuşlardır⁴⁹.

Usul ve neticeleri göz önüne alındığında modernleşme tarihinde Türk ve Japon biçiminde iki yenileşme hareketi vardır. Japon modelinde Batı medeniyetinin unsurları alınmasına rağmen millî değerlere olan bağlılık devam ederken Türk modelinde böyle bir başarıdan bahsetmek oldukça güçtür⁵⁰. 1912 yılında Ahmet Muhtar Paşa, "ya Garphılaşırsız ya mahvoluruz." diyerek bir modernleşme sloganı oluşturmuştur⁵¹. Dolayısıyla Osmanlı toplumunu dinî ve millî kimliklerinden arındırabilmek için "Osmanlı Rönesansı" uygulamaya alınmıştır. Said Halim Paşa tam da bu noktada körü körüne bir taklitçilik anlayışına karşı çıkmış ve sosyal, kültürel, siyâsî sahalarda yapılan her ıslahatta başarıya ulaşılmasını "Daimi olarak bizce yapılması zararlı olan yahut yapılmasına imkân olmayan şeyleri yapmak istemiş olduğumuzdan ileri gelir." sözleriyle açıklamıştır⁵². Paşa'ya göre Müslümanlar, Avrupa'nın tecrübelerinden istifade etmeliler ancak kendi kültürlerine dâhil edecekleri öğeleri aynen tatbikle değil de millileştirerek kullanmalıdırlar⁵³. Nitekim Mehmet Akif Ersoy da konuyla ilgili olarak kaleme aldığı "Mukallitliği de Yapamıyoruz!" isimli yazısında "Şayanı dikkattir ki altı yüz sene kadar bütün cihana karşı müdafaa eden mevcudiyet-i milliyesini Osmanlıların tarih-i siyaseti devir devir yiğitliklerle dolu iken edebiyatı göz kamaştıran, zihinleri durduran maziden sönüktür. Şark, Garp'a hakîm olduğu sürede de yine taklitten geri durmamıştır. Evet, biz daima mukallid hem

49 Tavukçu, "Said Halim Paşanın Mefkûresi/Temel Düşünceleri", 73.

50 Gül, "Modern Bir Düşünür ve Devlet Adamı Olarak Said Halim Paşa", 114.

51 Kalın, *Barbar, Modern, Medenî*, 79.

52 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, 15.

53 Yıldız, "Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslâmçılık, Milliyetçilik", 55. Millî değerlerimize uygun olan medeniyet programının şifreleri M. Hanefi Bostan, "Said Halim Paşa'da "İslamlaşmak" Düşüncesi", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 87-88'de şu şekilde açıklanmıştır: "...Esaslarını doğrudan doğruya İslâm'dan alarak, İslâm anlayışına ve gerçeklerine dayanacak olan bu terbiye zamanın ihtiyaçlarına da en mükemmel tarzda karşılık verecek bir şekilde olmalıdır. Herkesin de bildiği gibi bir terbiye metodunun kıymeti, o metot vasıtasıyla elde edilmek istenen maksada göre ölçülür... O halde belirli bir maksat yoksa hakikî bir terbiye de olamaz. Eğer İngiliz, Fransız yahut Alman terbiye metotları iyi iseler maksatları iyi İngiliz, iyi Fransız, iyi Alman yetiştirmek oldukları için iyidirler. Bu sebeple bir milletin terbiye metodunun diğer bir millete de uygun gelmesine ihtimal yoktur. Batılı milletlerin kabul ettikleri eğitim metotlarını inceleyince bu milletlerin her birinin, kendi fertlerini insanların en iyisi ve en mükemmel bir Hristiyan saydıklarını görüyoruz. Yani bu milletlerin kendi terbiye metotları ile varmak istedikleri maksat her şeyden önce "Millî"dir... Her bakımdan olgunlaşmış; yüksek bir anlayışa, yüksek bir irfana ermiş; kendi saadetini başkalarının felaketinde veya kendi yükselişini başkalarının alçalmasında aramayan iyi bir Türk, iyi bir Arap, iyi bir İranlı ve iyi bir Hintli yetiştirmek demektir. O halde İslâm terbiyesinin takip ettikleri maksat buldukları her yerde gerek mensup oldukları gerekse içinde yaşadıkları cemiyetlerde saadetin kıymetli unsurları, ilerlemenin gerçek amilleri olacak insanlar yetiştirmek gerekir. En iyi Müslüman da hak ve görelerini en iyi anlayan, onları en güzel yerine getiren ve savunan kimsedir."

de fena mukallid olmuşuz. Şurası gariptir ki Arap edebiyatının en zengin olduğu dönemlerde değil de toplumun da devletin de münkarız (bitmiş, tükenmiş) olduğu dönemde Arapları taklit etmeye başlamışız. Misal İmrü'l Kays'ın, Nabiğa'nın, Buhturi'nin, İbn Farız'ın karşısına çıkaracak hangi şairimiz var. Hülasa bizim böyle taklit yoluyla meydana getirdiğimiz eserler insanı ya miskin yapar ya ahlaksız. İşte vaktiyle Şark'tan nasıl istifade edememiş, zarar görmüşsek Garp'tan da öylece zarar görüyoruz.⁵⁴ ifadelerini dile getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son devir kumandanlarından Hafız Hakkı Paşa da Batı hayranı olan bazı aydınlarla alâkalı olarak "Bizim münevverlerimiz cihanın her türlü felsefesinden, Fransız İhtilali'nden, Amerika'nın fikrî medeniyetinden bahsederler de sonra devletin hayatı mevzuu bahis olduğu dakikalarda milletin ruhunu takviye etmek, harbin dehşetli karsırgaları arasında zavallı Mehmetçikleri ilmin nuru ile aydınlatmak hususlarında tamamen aciz kalırlar. Son felaketimizde (Balkan Savaşı) karşımızdaki ordularda o milletlerin doktorları, edipleri, şairleri, filozofları, yedek subay, astsubay, er olarak ateşler içinde ordunun düşünce ruhunu teşkil ederken, bizim Mehmetçikler arasında âlimlerimizden, edebiyatçılarımızdan bir fert bulunmuyordu. İstanbul'da kalıp yazı yazanlar ise milletin ruhundan uzak kaldığı için bir tesir yapamıyor yahut zararlı fikirleriyle millete bozgunluk tohumları veriyordu.⁵⁵" yorumunda bulunmuştur.

İslâm medeniyetinin çöküş esbabını kimileri ulemanın cahilliğine, kimileri ise idarecilerin despotluğuna bağlamıştır. II. Abdülhamit Han, Müslümanların İslâm'ın hükümlerini terk ettikleri için geri kaldıklarını ve Batı dillerine Pan-İslâmizm olarak tercüme edilen İttihad-ı İslâm'ı gerçekleştirmek istediğini belirtmiştir. Kendisinin bu mevzuuyla ilgili reform görüşü şu şekildedir: "Eğer bizde bazı ıslahatlar kabul edilecekse, memleketin hakiki şartları göz önünde tutularak yapılmalıdır. Yani teferrüt etmiş birkaç idarecinin fikir seviyesi değil, halkın medeniyet seviyesi nazar-ı itibara alınmalıdır. Avrupa'dan gelen her şeyi şüpheyle karşılayan, pek çok defa fermanlarımızı aldığı anda yakan ulema sınıfının aksülamelini de hesaba katmak lazımdır. İslahat tatbikinde her adımı atmadan evvel zemini yoklayarak yavaş yavaş hareket etmekte haklı olduğuma kaniyim. Avrupa medeniyetinin en iyi taraflarını alıp, Şark kültürü ile meczetmek suretiyle meydana gelecek ve olgunlaşacak yepyeni bir medeniyeti, bizde ancak müstakbel nesiller görebileceklerdir⁵⁶."

Said Halim Paşa, 1918 yılında neşrettiği "İnhitat-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemîye"de Müslümanlar arasındaki manevî bunalımın nedenini İslâm dünyasında vuku bulan zihniyet değişikliği ile ilişkilendirmiştir⁵⁷. Hâlbuki İslâmiyet insanın yaradılışındaki kemali keşif ettirip fikrî ve ahlakî seviyeyi yükselterek beşeriyetin mutlu-

54 Mehmet Akif Ersoy, "Mukallitliği de Yapamıyoruz", *Sırât-ı Müstakim*, 3/56, (30 Eylül 190): 56.

55 Bülbül, "Said Halim Paşa'yı Yüz Yıl Sonra Yeniden Okumak", 137.

56 Mehmet Beşirli, "Osmanlı'da Modernleşme ve Aydınlar 1789-1908", *Dini Araştırmalar*, 2/5, (1999): 153.

57 Bostan, "Said Halim Paşa'da "İslamlaşmak" Düşüncesi", 91.

luğunu gerçekleştirmektedir. Fakat Müslümanlardan bazıları bu vaziyeti dikkate almayarak zuhura gelen gereksinimleri için daha yüce bir din yorumunu ortaya atarak İslâmiyet'in ilerlemeye mâni olduğunu iddia etmeye başlamışlardır. Oysa din-i İslâm'ı kabul eden kavimler köklü bir medeniyet geçmişine sahiptirler. Mesela Halife Mansur, Aristo'nun eserlerini çeşitli yabancı dillerden Arapçaya tercüme ettirmiş, Harun Reşid, Hipokrat ile Galen gibi ünlü hekimlerin yapıtlarını Arapçaya çevirtmiştir⁵⁸. İslâmiyet bu hususiyetiyle zamanla sarsılmaya başlayan birçok topluluğa can vermiş ve onlar idrak edemedikleri bir uygarlık seviyesine İslâm dini sayesinde erişmişlerdir⁵⁹.

SONUÇ

Said Halim Paşa bir terakkî üretmek adına bir toplumu meydana getiren gelenek, görenek, örf ve âdetler gibi manevî unsurları değiştirmenin yanlış olduğunu savunmuş, kültürün değiştirilmesi yerine ilk olarak fikirlerin yenilenmesinin zaruri olduğunu söylemiştir. Nitekim bireylerin kendi medeniyet, hayat, düşünce ve estetik değerlerine sahip olmadıkları halde İslâm dünyasında meydana gelen sorunlara çözüm üretmeleri imkânsızdır. Tamamen Batı mantığıyla hayal kuran aydınlar biraz tanıdıkları Hıristiyanlık ile hiç tanımadıkları İslâmiyet'i birbirine karıştırmışlar, Osmanlı sosyal yapısı ile Batı dünyası arasındaki farkın İslâmiyet ile Hıristiyanlık arasındaki fark kadar büyük olduğunu ayırt edememişlerdir. Hakikatte Batı coğrafyası her ne kadar modern bir gelişim çağı içerisinde bulunsun da manevî ve ahlâkî açıdan bir inhitat dönemi yaşamaktadır. Zira Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya, İsveç, Almanya, İngiltere ve Kanada'nın cinayet, alkol kullanımı, hırsızlık, kumar gibi birçok sahada yapılan uluslararası araştırmalarda başı çekmesi Avrupa'nın çöküşünün en güçlü ispatıdır.

Kaynakça

- Ağırman, Ferhat. "İslamcı Bir Düşünür Olarak Said Halim Paşa'da Milliyetçi Yaklaşımlar", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 27-45.
- Beşirli, Mehmet. "Osmanlı'da Modernleşme ve Aydınlar 1789-1908", *Dini Araştırmalar*, 2/5, (1999): 131-158.
- Bostan, M. Hanefi. "Sadrazam Said Halim Paşa", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 11-27.
- Bostan, M. Hanefi. "Said Halim Paşa'da "İslamlaşmak" Düşüncesi", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 81-101.

58 Gün, "Bilimsel Gelişmelerin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi", 276-277.

59 Said Halim Paşa, "Bir Zamanlar Dünyaya Hâkim Olan Müslüman Milletlerin İnhitat Sebepleri 1", *Sebilür Reşad*, 7/173, (Mayıs 1954): 359.

- Bülbül, Kudret. "Said Halim Paşa'yı Yüz Yıl Sonra Yeniden Okumak", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 125-141.
- Ersoy, Mehmet Akif. "Mukallitliği de Yapamıyoruz", *Sırât-ı Müstakim*, 3/56, (30 Eylül 1909).
- Gül, Adnan. "Modern Bir Düşünür ve Devlet Adamı Olarak Said Halim Paşa", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 101-125.
- Gün, Doğan. "Bilimsel Gelişmelerin Temelindeki Doğu-Batı Etkileşimi", *Memleket Siyaset Yönetim*, 9/22, (Temmuz 2014): 263-293.
- Gündüz, Mustafa. "Said Halim Paşa'da "Medeniyet" Kavramı", *Journal of Islamic Research*, 21/2, (2010): 143-151.
- Kalın, İbrahim. *Barbar, Modern, Medenî*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- Köroğlu, Cemile Zehra - Köroğlu, Muhammet Ali. "Bilim Kavramının Gelişimi ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25, (2016): 1-16.
- Öz, Asım. "Fark Düşünürü ve İslamcılık Üzerine Dolaylı Açılımlar", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 151-175.
- Said Halim Paşa. "Akvamı İslamiyyenin Esbab-ı İnhitâtı I", *Sebilür Reşad*, 15/369, (12 Eylül 1918).
- Said Halim Paşa. "Akvamı İslamiyyenin Esbab-ı İnhitâtı II", *Sebilür Reşad*, 15/370, (18 Eylül 1918).
- Said Halim Paşa. "Bir Zamanlar Dünyaya Hâkim Olan Müslüman Milletlerin İnhitât Sebepleri 1", *Sebilür Reşad*, 7/173, (Mayıs 1954).
- Said Halim Paşa. "Bir Zamanlar Dünyaya Hâkim Olan Müslüman Milletlerin İnhitât Sebepleri 2", *Sebilür Reşad*, 7/174, (Haziran 1954).
- Said Halim Paşa. *Buhranlarımız*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2015.
- Şeyhun, Ahmet. "Said Halim Paşa: Osmanlı Devlet Adamı ve İslamcı Düşünür", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 67-81.
- Şimşir, Bilal. *Malta Sürgünleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985.
- Tavukçu, Zuhâl. "Said Halim Paşanın Mefkûresi/Temel Düşünceleri", *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler V*, (2016): 71-81.
- Yıldız, Cengiz. "Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", *TYB Akademi*, 1/3, (2011): 45-67.



GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Hastane Öncesi Acil Sağlık Çalışanlarının Karşılaştığı Mesleki Riskler ve Risk Yönetimi

Occupational Risks Encountered by Pre-Hospital Emergency
Health Workers and Risk Management

Tolga SALAR

Nişantaşı Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü

tolga_salar_93@hotmail.com orcid.org/ 0000-0003-0005-7085

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 14.10.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 25.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 72-92

Öz

Acil servis bünyesinde bulunan ambulans hizmetleri her türlü koşulda hizmet verilmektedir. Bu doğrultuda bu birimde çalışanlar enfeksiyon, kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları, dolaşım sorunları, alerji, şiddet ve stres gibi çok çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu tehlikelerin ergonomik açıdan ortaya çıkma sebepleri, bu tehlikelerinin doğurabileceği sonuçlar geniş bir çerçevede incelenmiştir. Türkiye’de hastane öncesi acil sağlık hizmeti ilk olarak 1986 faaliyete geçmiştir. Acil Servis 077 Hızır olarak üç büyük ilde, Ankara, İzmir, İstanbul hizmet vermekteydi. Acil ve Acil Servisler” 1997 yılında tüm ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bakanlık, 2003 yılında bu hizmetleri “Acil Sağlık Hizmetleri” olarak değiştirmiştir. Gerek biyolojik ve kimyasal gerekse psikolojik ve fiziksel olarak karşılaşılan bu risklerin oluşturabilecek zararlarını minimum seviyelere indirmek için iş sağlığı ve güvenliği kapsamında kişisel koruyucu donanımların doğru ve yerinde kullanımı için sağlık çalışanları bilgilendirilmeli ve gerekir ise kurs almaları sağlanmalıdır. Geçmişten günümüze hastane personellerinin karşılaştıkları riskler değerlendirilerek yeni bir tartışma konusu oluşturma ve mevcut personellerin karşılaştıkları riskleri minimuma indirme konusunda önem teşkil etmektedir. Farklı boyutlarıyla konuyu ele alan çalışmalar olmasına karşın ekonomik, sosyolojik ve toplumsal açıdan derleyip özgün bir bütün olarak bir kaynak bulunmayışı çalışmamızı kendine özgü bir özelliğe kavuşturmaktadır

Anahtar Kelimeler: 112 Acil Sağlık Hizmetleri, Hastane Öncesi Sağlık Personeli, Ambulans.

Abstract

Ambulance services within the body of the emergency service are provided in all conditions. Accordingly, employees in this unit are faced with various risks such as infections, musculoskeletal disorders, circulatory problems, allergies, violence and stress. The reasons for the emergence of these hazards in terms of ergonomics and the consequences of these hazards have been examined in a wide framework. In Turkey, the pre-hospital emergency health service first became operational in 1986. Emergency Service 077 was serving as Hızır in three big cities, Ankara, İzmir and İstanbul. Emergency and Emergency Services” was expanded to cover the whole country in 1997. The Ministry changed these services to “Emergency Health Services” in 2003. In order to minimize the damages that may arise from these biological, chemical, psychological and physical risks, health workers should be informed about the correct and appropriate use of personal protective equipment within the scope of occupational health and safety, and if necessary, they should be provided with courses. Although there are studies that deal with the subject with different dimensions, the lack of an original source compiled from economic, sociological and social aspects makes our study a unique feature

Keywords: 112 Emergency Health Services, Pre-Hospital Health Personnel, Am-

balance,

GİRİŞ

Her sektörde olabileceği gibi sağlık sektöründe de bireyin sağlığını olumlu yahut olumsuz etkileyecek faktörler vardır. Fakat sağlık çalışanları diğer sektörler çalışanlarına kıyas ile daha tehlikeli bir meslek grubu içerisinde çalışma hayatlarını sürdürürler. Söz konusu oluşabilecek riskler, bireylerin sağlığını doğrudan etkileyerek meslek hastalığı veya iş kazalarında sebep olabilmektedir. Sağlık sektörü çalışanları, diğer sektörlerde çalışanların karşılaştıkları mesleki tehlikelerin yanı sıra, çalıştıkları ortama ve işin niteliğine bağlı olarak farklı mesleki tehlikelerle de karşı karşıya kalmaktadır. Sağlık çalışanlarının karşılaştığı riskler arasında iğne batması yaralanmaları, toksik kimyasallara ve tehlikeli ilaçlara maruz kalma, sırt ve sırt sorunları, lateks alerjileri, şiddet ve stres gibi birçok risk bulunmaktadır. Sağlık hizmetinin birçok alanında iş sağlığı ve güvenliği açısından önemli riskler olduğu gibi, özellikle hastane öncesi sağlık personelleri de fiziksel, ergonomi, sosyal ve psikoloji alanlarında risklerle karşı karşıyadır. İş faaliyetleri sırasında çalışma ve çalışma ortamının iş veriminin düşmesi, işyerinde ekonomik kayıplara yol açması, kazalar oluşturması gibi birçok risk ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Yenal, S. 2010).

Diğer sektöre kıyasla sağlık sektörü personelleri maruz kaldıkları riskler çerçevesinde çalıştıkları ortam ve işin niteliği kapsamında daha fazla riskle burun buruna gelmektedirler. Sağlık çalışanlarının maruz kaldığı bu riskler arasında zararlı kimyasallara ve tehlikeli ilaçlara maruz kalma, iğne yaralanmaları, bel ve sırt sorunları, şiddet, stres ve lateks alerjisi, gibi çok çeşitli tehlikeler yer almaktadır. Sağlık sektörünün hemen hemen her alanında çeşitli riskler taşıyan bu meslek grupları içerisinde yine en tehlikeli risk grubunda olan ambulans, ilk müdahale ve hastane öncesi sağlık çalışanlarıdır. Sadece fiziksel riskler olmaksızın ergonomik, psikolojik ve sosyal risklerle de karşı karşıya gelmektedirler. Söz konusu risk ve meslek hastalıkları çalışanların iş verimliliğini ve sosyal hayatlarını tehlikeye atmaktadır. Buradaki nihai amaç bu tehlikeleri sağlıklı şekilde saptadıktan sonra bu sorunlara yönelik cevap niteliğinde çözümler bulmaktır (Saygun, 2012).

Hastane öncesi bakım sağlayan sağlık görevlileri, acil tıbbi bakımı başlattıkları için bu durumdandığı sağlık çalışanlarına göre daha fazla etkilenmektedir. Zamanlarının çoğunu açık havada acil sağlık hizmeti vererek geçiren sağlık çalışanları, iş sağlığı ve güvenliği açısından, sağlık konusunda genel olarak çalışanlara göre daha dezavantajlı bir gruptur. Acil bir durumdahızlı ve etkili tıbbi bakım sağlansa da, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu müdahale faaliyetlerini korumuş olmasına rağmen, çevresel koşullar, çalışanlar ve çevresindekiler üzerindeki stres ve eksiklikler yaralanma veya meslek hastalığı riskini artırabilir (Mevzuat 2012).

Hastane öncesi acil sağlık çalışanları, yurt dışında ve ülkemizde yüksek riskli bir grup meslek grubuna mensup olup tehlikeli ve biyolojik, ergonomi, fiziksel madde ve çevre gibi birçok riskle karşı karşıyadır. Bu meslek grubuna yönelik tedbirler, uzun çalışma saatlerinden kaynaklanan nörolojik ve kardiyovasküler riskler gibi işçi sağlığını doğrudan tehdit eden durumlardan lateks alerjisine kadar çok çeşitli risk faktörlerini kapsamaktadır (Sterud T,2006).Dünyanın her yerinde olduğu gibi hastane öncesi sağlık çalışanları zamanla yarış gerektiren, çeşitli birçok risk ile burun buruna gelen sağlık hizmetlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Hastane acil servislerinde ve literatür taramalarında da görüleceği üzere, bir bireyin hastalık veya kaza travması sonucunda ilk beş dakika ile ilk bir saatin içinde gerekli müdahalenin yapılması hayatı önem taşımaktadır.

Türkiye’de uygulanan sağlık hizmeti geçiş programı çerçevesinde acil sağlık hizmetleri yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu yeniden yapılanma aşamasında illerde Acil Sağlık Hizmetleri Şubesi Sağlık Bakanlığı’na (MH) bağlıdaire, genel sağlık müdürlüklerine bağlı acil sağlık hizmeti birimi kurulmuştur. Bu yapılanma, acil sağlık hizmetleri altyapısını hem güçlendirmiş hem de acil servis altyapısını iyileştirmiştir. Bu bağlamda altyapının verimliliği artmıştır. Ancakservisin işleyişinde ve özellikle duruma erişim ve müdahalede ve sürecin lojistik adımlarında çeşitli hususlar bulunmaktadır. Bu çalışma, genel hatları ile hastane öncesi müdahalelerin gerektiği durumlarda düzenleyicilere ve uygulayıcılara acil sağlık hizmetlerinin sunumunda karşılaşılan sorunları belirlemeleri ve bu sorunlara ilişkin karşılaşılan sorunlara çözüm önermeleri için yardımcı olmak amaçlanmıştır (Bostan S. 2018).

Hastane öncesi sağlık hizmeti hastaneye giriş süresince verilen bir sağlık hizmetini kapsamaktadır. Ülkemizde hastane öncesi sağlık hizmetlerinin tarihçesi incelenecek olursa, 1994 yılından itibaren aktif şekilde ücretsiz olarak toplumumuza hizmet vermektedir. Hastane öncesi sağlık çalışanları ilk müdahalenin önemi ve hızı konusunda tam bilgili olmalıdır. Bu doğrultuda hastane öncesi sağlık personelleri çeşitli riskler ile karşılaşmaktadır. Başta fiziksel olarak delici ve kesici alet yaralanmaları, ani hareket ve ağır yük kaldırmaya bağlı iskelet ve kemik rahatsızlıkları gibi gerek kimyasal ve biyolojik gerekse sosyal ve psikolojik olarak çeşitli risk içeren çalışma ortamına sahiplerdir. Acil sağlık sisteminin bir parçası olan hastane öncesi sağlık çalışanlarına yönelik bu riskler her ne kadar iş sağlığı ve güvenliği (İSG) kapsamında analiz ediliyor olsa da bugün yine bu risklerden kaçınılmak imkansızdır (Yıldırım Serap A. 2017). Çalışma da Kırıkkale örneği üzerinden yola çıkarak hastane öncesi sağlık çalışanlarının karşılaştıkları mesleki risklerin incelenmesi ve bu riskleri saptamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hayati önem taşıyan bu risklerin ortaya çıkartacağı tehditleri vurgulamak ve karar vericilere fikir beyan etmektir.

Türkiye, hastane öncesi sağlık hizmetleri kapsamında karşılaşılan kaza ve mesleki risk bağlamında yüksek oran sergileyen bir ülke konumundadır. Bu olaylar sağlık çalışanları için mesleki tehdit ve riskler taşımaktadır (Kıyak, M. 2016). Söz konusu bu

oranlar ani kaza, yaralanma ve hastalıkta insan hayatını kurtarmak için acil tıbbi müdahalelerin önemini göstermektedir. Türkiye'nin acil sağlık hizmetleri operasyonu, olay mahallinde acil sağlık hizmetleri konusunda eğitimli sağlık görevlisinden oluşan ekiplerin aynı anda vaka sevk ettiği her türlü tıbbi hizmeti kapsamaktadır (Adaş ve diğerleri, 1997).

Sistemin çalışması sırasında santrale bir çağrı geldiği anda merkezdeki doktor çağrının acil tıbbi müdahale gerektirip gerektirmediğini değerlendirecektir. Merkezden sorumlu doktor, vakanın acil sağlık bakımı gerektirip gerektirmediğine karar vermekten ve hattının diğer tarafındaki kişiye ne yapması gerektiği konusunda tavsiye vermekten sorumludur. Bu aşamadan sonra, bu çağrının acil sağlık hizmeti gerektirdiği tespit edilirse, merkez, bu özelliği numaralı durumu, kurulu iletişim sistemi aracılığıyla en yakın ve/veya uygun acil birimine bildirir. Görevlendirilen ambulans birimi kısa sürede olay yerine gelerek gerekli tıbbi hizmetleri sağlayacaktır. Bu durumda ek sağlık hizmetine ihtiyaç duyulursa sağlık ekibi hastayı sevk etmektedir (Budak, Ö. 2015).

Hastane öncesi sağlık çalışanları arasında en yaygın mesleki yaralanmalar, iğne ve bıçak yaralanmaları, kan ve vücut sıvısı kontaminasyonu, ağır kaldırma, düşme, çarpma gibi kas-iskelet sistemi yaralanmalarıdır. Sağlık çalışanlarının yaşadığı en yaygın ve ciddi yaralanmalardan biri kas-iskelet yaralanmalarıdır. Hekimler, hemşireler, laboratuvar çalışanları ve hastane öncesi sağlık çalışanları da olmak üzere kas-iskelet sistemi yaralanması riski en yüksek olan gruplardır.

1. SAĞLIK HİZMETLERİ

İşletmelerin genel olarak amacı, piyasadaki mevcut talebi uyumlu bir şekilde karşılayarak ekonomik mal veya hizmet üretmek ve bunları piyasaya sunmak için buldukları toplu üretim organizasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle firmalarda mal ve hizmet üretiminin yanı sıra pazarlama ve ürünlerin uyumlaştırılmasına da değinebiliriz. Özel veya kamu Hastanelerini sadece ticari kar eden işletmeler olarak ifade etmek yanlış olacaktır. Hastane kelimesi hasta bakımı yapılan yer olarak anlaşılrsa da aslında Latince misafirin kaldığı yer anlamına gelen hospitium¹ kelimesinden gelmektedir. Hastane, bir kullanıcı alanı olarak tesise gelen, yatan hasta, doğrudan acil

1 Misafirperverlik veya misafirin ağırlandığı yer 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası'nın 1. Maddesi amacını işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir." şeklinde tanımlamıştır (T. Solmaz, 2017). Yasanın içeriği genel olarak iş kavramını ele alsada bireyi, personeli işin herhangi bir etkeni olarak değerlendirmektedir. İş sağlığı ve güvenliğinde düzenlemeler esas olarak bireyi ve personeli baz alması gerekir.

İşçi güvenliği ve işçi sağlığı genel olarak personelin sağlığı kapsamında koruyucu bir sağlık hizmeti niteliğindedir. Tedavi ve tazmin gibi hizmetler ise ikincil hizmetlerdir. Dünya Sağlık Örgütü³ (WHO) sağlık literatüründe fiziksel, psikolojik ve sosyal hayat yönünden tam bir iyilik hali niteliğinde sağlık çalışanın sağlığını koruyacak nitelikte olup, sağlık çalışanlarının zarar

servise, ayaktan, bakım hastanesi veya hemşirelik ayakta tedavi gören hastaların teşhis ve tedavisi, yemek hizmeti verilmesi ve hastane bakımının sağlanması için kullanılmaktadır (Kaplan Emine 2019). Söz konusu bu misafir etme hizmetleri kaza sonucu veya bir hastalık sonucu rahatsızlanan bir kimsenin mevcut hastalığını azaltmak için tedavi sağlayan, hastalık geçmiyorsa hastalığın azalmasına yardımcı olan kuruluşlar” olarak tanımlanabilir. Bu da hastane öncesi sağlık hizmetleri ve hastane anlamına çıkmaktadır. Fakat hastanelerde kendi içerisinde kar elde etmeye mecburdur. Firmaların mutlak karlılık, sosyal sorumluluk ve süreklilik gibi ortak hedefleri olduğu düşünüldüğünde bu hedefler sağlık kuruluşlarında da ortak olmaya devam etmektedir. Sonuç olarak, bir sağlık kuruluşunun hizmetinde meydana gelen kesinti, tanı ve tedavi için malzeme veya ekipman temin edilemediği takdirde kârsız hale gelmekte ve hastanın yaşamı riski artmaktadır. Karlılık, bir sağlık kuruluşunun sürekliliğünü, devamlılığı ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için kritik öneme sahiptir. Sağlık hizmeti almak bir insani hak ve bu, gerektiğinde karşılanması gereken bir ihtiyaç olduğundan, kamu hastanelerinde sağlık hizmeti sunumu esasında genellikle kâr maksimizasyonu gözetmez. Eğer kamu hastaneleri ilk öncelik olarak Kâr maksimizasyonunu² ön plana alırsa, insan hakları ihlalleri kaçınılmaz hale gelir (Turan s. 2012).

Sağlık hizmetleri neticesinde insanların sağlığına kavuşmaları ve iyileşmeleri nasıl sağlık çalışanlarını etkiliyorsa durumu daha kötüye giden veya hayatı kaybeden hastalar da sağlık personellerini etkilemektedir. Hastane öncesi sağlık hizmetlerinin sunumu ise bu doğrultudadır. Sağlık hizmeti sunumunun unsurlarını göz önünde bulundurarak, tedavi kadar ilk müdahalenin yanı sıra kişisel bakım hizmetleri de sunar, çevreyi hastalıktan korur/sağlığı korur, erken teşhis ve tedavi yöntemleri ile hastalığın ilerlemesini engeller, ihtiyacı olan hastalara rehabilitasyon hizmeti de vermektedir. Hastaneler idari açıdan değerlendirildiğinde binalar değil, tıbbi hizmetlerin sunulduğu teşhis ve tedavi merkezleridir. Hastanenin çevresel faktörlerden, içinde farklı siyasi yapıların söz sahibi olduğu, bireylerin sürekli tüketim alışkanlıklarından, yaşadıkları çevreden, yaşamlarından, eğitimlerinden ve niteliklerinden etkilenen bir sistem olduğu görülmektedir. İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmeleri için hastaneler önemli bir rol oynamaktadır, aynı zamanda bir devlet için zorunluluktur. Hastanelerin artan rolünün başlıca nedenleri, demografik yapıdaki değişiklikler, hızlı nüfus artışı, kırsal yaşamdan kent yaşamına geçiş, endüstriyel sosyal yapı, güvenlik yasa ve yönetmeliklerindeki değişiklikler, sosyal refah, faaliyet alanlarının genişlemesi ve artan nüfus oranlarıdır (Kurtulmuş, S. 1998).

Son yıllarda hastane işletmelerinin modernleşmesi, bilimin ilerlemesi ve tıbbın hızla ilerlemesi, hastane öncesi sağlık hizmeti eğitiminin önemi nedeniyle hastane öncesi sağlık personellerinin, mesleğinin gelişmesine ve profesyonelleşmesine yol açmıştır.

2 Üretim seviyesinin deMR = MÇeşitliğinin sağlandığı noktayı ifade etmektedir. Kısaca Üretilen ve satılan son birimden elde edilecek en yüksek kar noktasını işaret etmektedir.

Sağlık eğitimi politikasındaki değişiklikler, sektörlerin artması, özel sağlık sigortası ve genel sağlık sigortasındaki değişiklikler, devlet politikalarının artmasının modernleşmedeki rolü gibi pedagojik veya idari faktörler olarak da görülebilir (K. Pala,2007). Hastaneye devamlılığın artması ve tıbbi tesislerin arz talep dengesi göz önüne alındığında, birçok ekonomik faktörden söz edilebilir. Bireysel ve kurumsal ortamlarda ölçüldüğünde, sağlık harcamalarındaki artış, daha önce sınırlı olan sağlık sigortası kapsamındaki artış, sağlık sigortasının parasal performansındaki değişiklikler, ekonomi, kar amacı gütmeyen kamu ve özel hastanelerde artan rekabettir. Hastanelerin ekonomik vizyonunun başlangıcı olan sağlık hizmetleri, tıbbi organizasyonlardır (Demirbilek Ömer 2021).

1.1. Sağlık Çalışanlarının İş Sağlığı Güvenliği ve Süreç İçerisindeki Gelişmeler

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası'nın 1. Maddesi amacını işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir." şeklinde tanımlamıştır (T. Solmaz, 2017). Yasanın içeriği genel olarak iş kavramını ele alsada bireyi, personeli işin herhangi bir etkeni olarak değerlendirmektedir. İş sağlığı ve güvenliğinde düzenlemeler esas olarak bireyi ve personeli baz alması gerekir.

İşçi güvenliği ve işçi sağlığı genel olarak personelin sağlığı kapsamında koruyucu bir sağlık hizmeti niteliğindedir. Tedavi ve tazmin gibi hizmetler ise ikincil hizmetlerdir. Dünya Sağlık Örgütü³ (WHO) sağlık literatüründe fiziksel, psikolojik ve sosyal hayat yönünden tam bir iyilik hali niteliğinde sağlık çalışanının sağlığını koruyacak nitelikte olup, sağlık çalışanlarının zarar riskini söz konusu sağlığının zarar vermeyecek seviyelere indirmek ve bu sürekliliği sağlamak işçi güvenliği ve sağlığının sorumluluk üstülenen tüm kuruluş ve kişilerin ana görevidir (Ö. Özasan, 2011).

Uluslararası Çalışma Örgütü⁴ (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi birçok kurumunda öneri ile işçi sağlığı ve işçi güvenliğini hizmetlerinin temel amaçları 8 madde halinde toparlanabilir bunlar kısaca, çalışmanın olumsuz koşulları sebebi ile çalışan

3 World Health Organization

4 1919'da kurulan, Aralık 1946'da Birleşmiş Milletlerin bir uzmanlık örgütü biçimine sokulan ve merkezi İsviçre'de bulunan bir kuruluştur. İLO'nun başlıca görevi tek tek ülkelerdeki çalışma yasalarında ve bu alana ilişkin uygulamalarda standartları geliştirmek ve ileriye götürmektir. İLO bu amaçla çok çeşitli faaliyetlerde bulunur şöyle ki: Sosyal politikalar, İşgücü eğitim ve kullanımı konularında teknik destek sağlar, Kooperatifleri ve kırsal bölgelerdeki sanayileri teşvik eder, İşçilerle ilgili muhtelif istatistikler toplar. Uluslararası rekabet, işsizlik, eksik istihdam, işçi-işveren ilişkileri, ekonomik kalkınma ve teknolojik değişimin yarattığı türlü türlü sorunla ilgili araştırmalar yürütür. Türkiye 1932'yılıyla beraber, milletler cemiyetine katıldığımız zamandan bugüne doğal üyesi konumundadır.

sağlığının bozulmasını önlemek, çalışanların sağlık kapasitelerini gerek fiziksel gerek psikolojik ve tıbbi anlamda en yüksek seviyeye çıkarmak, mevcut iş ile çalışan arasında sinerjiyi sağlamak ve minimum yorgunlukla maximum verim elde etmek, uğradıkları iş kazası veya meslek hastalığı sonucu zarar gören çalışanların tekrar çalışabilmelerine olanak sağlamak, işyeri mekan faktörlerinin kaliteli şekilde değerlendirilmesi, her personeli fiziksel ve psikolojik olarak yeteneklerine uygun işlerde çalıştırmak ve işe uyum sağlamalarını hızlandırmak, meydana gelen zararların derecelerini objektif, bilimsel ve etik yollarla tespit etmek ve değerlendirmek, Ortaya çıkan sağlık risk ve zararlarını, meslekten kaynaklı zehirlenmeleri, meslek hastalıklarını tespit edip doğru tedaviler sağlamak olmalıdır. Bu sonuçlara ulaşabilmek için ilk olarak yapılması gerekenler, sağlık risklerinin düzenli kontrol edilmesi, aralıklı muayene, uygun yerleştirme, sağlık eğitimi gibi önlemlerle meslek hastalıkları, risk ve iş kazaları gibi iş sağlığını ve güvenliğini etkileyen problemleri azaltabiliriz (V. Öngel,2017).

İşinsanın yaşamını sürdürmesi amacına yönelik zihinsel ve bedensel her uğraş olarak" ya da "bedensel, zihinsel ve ruhsal bir çaba ile çalışanın kendisi ya da başkaları için değer ifade eden mal ve hizmetler üretme faaliyeti" olarak tanımlanır. İş sağlığı kavramı ise, "İSG⁵ kavramının sağlık ile ilgili cephesini ifade eden bir kavram olup, işçinin sağlığının korunması konu alan bütün çalışmalar bu kavram kapsamında değerlendirilmektedir."Gerek kullanılan sektöre dahil alet ve materyaller, kimyasal maddeler, çalışma ortamı, donanım ile çalışan arasında sıkı bir etkileşim mevcuttur. Bu nedenle çalışma ortamlarında risk doğurabilecek tehditlerle çalışan kişi arasında ki bu bağ iş güvenliği ve iş sağlığı bakımından büyük önem arz etmektedir (N. Emiroğlu, 2006).

İş sağlığı çalışmaları, çalışma ortamındaki risklere karşı insan sağlığını korumayı amaçlar. Çalışan bireyin sağlık çerçevesinde sorunlarını ele alarak bu sorunlara çözüm yolları sunmayı hedefler. Çalışan bireyin sağlığının korunmasını temel olarak amaçlayan iş sağlığı hizmetlerinin hedefleri, çalışan bireylerin, çalışma verimini en üst seviyeye çıkarmak, çalışan bireylerin hem fiziksel hem psikolojik olarak etkin oldukları işlerde çalışmasını sağlamak, çalışan bireyleri olumsuz şartlara karşı sağlıklarının bozulma riskini en aza indirmek, söz konusu iş ile birey arasında uyumu sağlamak olarak sıralanabilir (V. Öngel,2017).

Devletin başlıca görevlerinden olan "kişinin ruh ve beden sağlığının korunması ödevi; çalışma ilişkilerinde işçinin beden ve ruh sağlığının korunmasına odaklanmaktadır.⁶" Bu

5 İş sağlığı ve Güvenliğinin kısaltmasıdır. 20.06.2012 tarihi ile kabul edilmiş 6331 sayılı kanunu olan ve ülkemizde uygulanmasında ve denetiminde günümüz tarihi çerçevesinde bile yeterli olarak görülmemektedir. Bu sebeple bir kültür olarak oluşmamış yasal zorunluluklar neticesinde yeni bir iş koluna dönüşmüştür. Amacı iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemek olan bu alan iş verenler tarafından daha çok bir sigorta gibi görülmektedir.

sebepten ötürü çalışan bireyin ruh ve beden sağlığının korunması için faydalı olabilecek her türlü önlemler maliyeti ne olursa olsun, işveren sorumlulukları içinde sayılmalı ve devlette bu konu ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmalı ve takip etmelidir. İş sağlığının önemi ile birlikte uluslararası alanda önceliği olan bir durumda olması gerekmektedir. Bununla birlikte bazı ülkelerde çalışma koşullarının standartları yüksek olmasa da Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) standartları ve rehberleri en düşük düzeyde bile karşılanmadığı görülmektedir (İ. Yavuz, 2014).

Ülkemizde halihazırda onayladığı ILO'nun İSG ve Çalışma ortamına yönelik 155 sayılı sözleşmede⁶ sağlık olgusunun işle olan ilgisi bakımından sözü geçen hastalık veya sakatlığın olmaması durumu değil, çalışma esnasında atmosferinde güvenliğe ve sağlığa uygunluk bakımından sağlığı olumsuz etkileyen psikolojik ve fiziksel unsurları da kapsadığı açıkça görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün iş sağlığı ile alakalı çalışmaları dört alanda ilerlemektedir. Bu çalışmalar, İş sağlığı alanında çalışmalar yaparak gerekli iyileştirilmeleri hayata geçirmek. Söz konusu alanda gerekli denetim organizasyonuna sahip olarak sağlık bakımından değerlendirmeler yaparak ülkelere yardımcı olmak ve desteklemek. Çeşitli risk teşkil eden (Fiziksel, Psikolojik, Kimyasal, Biyolojik ergonomik ve kazalarla ilgili) daha bilinçli olunmasını sağlamak. İş sağlığı alanında var olan bütün ülkelere önleyici tedbirler oluşturarak gerekli hizmet paketlerini tanımlamaktır (N. İnce, 2014).

Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili en son düzenleme 30.06.2012 tarihi ve 28339 sayılı resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamındaki bazı düzenlemelere bakıldığında; işverene sağlık ve güvenlik tedbirlerini alma, mevcudu iyileştirme ve İSG tedbirlerini kontrol etme yükümlülükleri getirilmiştir. Yeniliklerden bir diğeri de işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı ile diğer sağlık çalışanlarının istihdam etme sorumluluğudur. Söz konusu yasa ile beraber İSG tedbirlerin alınmasında yazılı şekli şartı getirilmiştir. İşverenlere ortaya çıkan iş kazalarını ve meslek hastalıklarının kaydını tutma sorumluluğu verilirken, işçiler İSG önlemlerinin alınmadığı sebebiyle iş sözleşmesini tek taraflı fes etme veya tehlike riskinin yüksek olması durumunda işyerini terk etme hakkı verilmiştir. Bununla birlikte İSG önlemleri alınmaya kadar işten kaçına bilme imkanı doğmuştur. 6331 sayılı⁷ yasaya göre, işverenler İSG kapsamında eğitim verilmesini sağlayacak ve çalışanlarından herhangi bir ücret talep etmeyecektir (Uçak, A, 2009).

İş yerlerinde risk değerlendirmeleri yapmak, İSG yasası ile beraber çalışma hayatımıza girmiş bir başka konudur. Çalışan bireyler sürekli gelişme ve iyileşme kapsamında çalışma koşullarında iyileştirme ve aynı iyileştirmelere paralel olarak ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden de tatmin ve takdir edilmek istemektedirler⁹. Bir

6 ILO Kabul Tarihi: 3 Haziran 1981

7 Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 30/6/2012 Sayı : 28339

bakıma çalışan kişilerin arzuları ve ihtiyaç halinde oldukları unsurlar tatmin edildiği tatmin edildiği sürece doyuma ulaşır. Bu perspektiften yaklaşıncı sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının kurulmasında çalışanın tatmin duygusu göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda toplumsal, ekonomik ve psikolojik gereksinimlerini karşılamış olan bireyler ve bunu başarmış olan kuruluşlar diğer birey ve kurumlara karşı daha başarılı olacakları söylenebilir. Dolayısıyla iş üzerinde profesyonelleşme ve nitelikli hizmet sunma yetenekleri gereksinimlerinin doğru olarak karşılanması ile orantılıdır. Bireylerin gereksinimlerikarılandıkça çalışma niteliği, üretim gücü, hizmet sunma gibi kabiliyetler olumlu olarak etkilenecektir (T. Solmaz, 2017).

İş güvenliği, bireyin çalışma ortamında ve işini yapma sırasında, personelin sağlığına, işyerine ve üzerinde çalışılan ürünün kişiye zarar verebilecek durumlarından ve buna neden olacak değişkenlerden, tehdit ve risklerden korunması amacıyla planlı şekilde yürütülen çalışmalar olarak tanımlanabilir. Söz konusu personellerin çalışma sırasında maruz kaldıkları sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilecek meslek hastalığı veya iş kazaları gibi tehditlerinsebep olduğu kayıpları asgari seviyede tutmak ve hiç yaşanmaması için gerekli güvenlik önlemlerini almak veya almaya çalışmak gibi uygulamalar iş güvenliği olgusu içerisinde toparlanmaktadır (N. Emiroğlu, 2006). İş güvenliği kavramı işletme ürününün, çalışma ortamının ve çalışan bireyin karşılaşacağı her türlü tehlikelerden uzaklaştırılması ve bunun devamlılığının sağlanmasını kapsamaktadır. İnsan hayatının korunması ve insan hayatının önemi dolayısıyla, ürün, çalışma ortamı ve çalışan kişinin güvenliği hem ulusal hem de uluslararası iş güvenliği kapsamındadır.

Çağdaş modern teknolojilerin hayatımıza girmesi ile çalışma hayatında büyük kolaylıklar sağlanırken bir taraftan aynı doğrultuda iş yerlerinde bazı sorunları da yanında getirmiştir. Söz konusu sorunlar personel sağlığının yanında işletme ve çalışma ortamına da aynı zamanda tehdit teşkil etmektedir. Çalışma ortamı şartlarının her geçen gün karmaşık hale gelmesi yasal düzenlemeleri ve önlem alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (T. Solmaz, 2017). Bir taraftan konu ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalarda yeni bir disiplin alanı olan İSG' i ortaya çıkarmış ve geliştirmiştir.

1.2 Türkiye'de Ambulans Sistemi

Ambulans hizmeti acil olarak tıbbi bakım gerektiren bir yaralanma veya kaza gibi durumlarda, ambulans istasyonuna ulaşarak söz konusu olay yerine en yakın ambulans göndermek ile görevlidir. Ayrıca acil istasyon 112 acil çağrılarını değerlendirme ve kayıt tutma işlevlerini yerine getirir, bu doğrultu da ilk yardım eğitim programları düzenler, bu programları hastane acil servisleri ile koordine etmektedir. Ayrıca afetler ve toplu yaralanmalar gibi özel durumlarda yer alan tüm tesisleri koordine etmek ve belgelendirmek ile görevlidir. Türkiye'deki ambulans sistemi ve hastane öncesi acil sağlık hizmeti son 15 yılda büyük ilerleme kaydetmiş ve acil servis istasyonları kırsal alanlar da dahil olmak üzere ülke genelinde genişletilmiştir (Zenginol, M ve Diğ. 2011).

Türkiye'deki ambulans sistemi incelemek olursa, bu hizmetler kara, hava ve deniz ambulansı ile verilmektedir. Hastanın ulaşım ihtiyacına göre dizayn edilmiş ve farklı amaçlara hizmet edebilen farklı tipte kara ambulansları da bulunmaktadır. Türkiye'de tüm ambulans ekipmanları ambulansın içinde bulunur ve acil bir durumda olay yerinde ihtiyaç duyulan ekipmanlara ambulansın içinden erişilebilir. 2002 yılında Türkiye'de 112 acil serviste kullanılan ambulans sayısı 618 olup, 2011 yılında 2.787'e artırılmıştır. 2021 yılında ise bu sayı 5.429'a yükselmiştir (T.C Sağlık Bakanlığı 2022). Ayrıca ambulanslar ekipmanlar açısından Avrupa Birliği standartlarında donatılmıştır (Şimşek Perihan 2019).

HASTANE ÖNCESİ ACİL SAĞLIK HİZMETLERİ

Acil sağlık hizmetleri, "hastalık veya kaza sonrası ortaya çıkan durumlarda hasta veya yaralının yaşamını ve yaşam kalitesini korumak için alınması gereken bu doğrultuda vakit kaybetmeden müdahale edilmesi gereken tıbbi bakım olarak ifade edilmektedir (Ekşi, 2016). Hastane öncesi sağlık hizmetleri, T.C Sağlık Bakanlığı Yönetmeliği'nde ise özel eğitilmiş ekipler tarafından, olay yerinde, nakil sırasında, acil bir hastalık durumunda tıbbi tesis ve kurumlarda ekipman ve tıbbi aletlerle desteklenen tüm tıbbi hizmetler olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde hastane öncesi sağlık hizmetlerinde hasta ya da yaralının dili, dini veya ırkı söz konusu olmaksızın kamu hizmeti çerçevesinde sadece acil olması şartı ile sağlık hizmeti sunulmaktadır (Ekşi, 2016). Hastane öncesi sağlık hizmeti, bir durum veya yaralanma durumunda, sahada başlayan ve hasta/yaralı nakil sırasında bir sağlık kuruluşuna nakledilmesine kadar devam eden tüm müdahale ve hizmetleri kapsamaktadır (Aslan ve Güzel, 2018). Hastane öncesi sağlık hizmetlerinin yaşamı devam ettirmeye çalışmak, beklenmedik durumlarda oluşan tehlikelere karşı tedbir almak, zamanı doğru ve planlı kullanmak, tedavi için zaman kaybını önlemek, ilk ve acil yardım hizmetlerini doğru ve etkin sunmak gibi çok önemli görevleri mevcuttur.

2.1. Hastane Öncesi Sağlık Ekibi ve Görevleri

Hastane öncesi sağlık personelleri, mümkün olan en kısa sürede tıbbi müdahaleye ihtiyaç duyan ve acil tıbbi müdahale yapılmadığı takdirde ölüm, geçici veya kalıcı fiziksel veya zihinsel zarar görebilecek kişilere ilk müdahale gerekli nakil işlemlerini yeri getiren sağlık personelleri olarak tanımlanmaktadır. Sağlık hizmeti ilişkisi ilk olarak tıbbi muayene ve tedavi ihtiyacı olan ve bu ihtiyacını kabul eden sağlık personelinin talebi üzerine sağlık personelinin görev ve yetkileri kapsamında hasta kabulü ile başlamaktadır. Acil durum gerektiren kaza veya hastalıklar da, hiçbir hasta veya üçüncü şahıs, tam donanımlı araç ve ilk yardım ekibi dahil olmadan hareket etmemelidir. Bu doğrultuda buldukları en yakın kuruma veya santrale bağlanarak durumu ibraz etmeli ve sağlık personellerini beklemelidir. Nakil sırasında ulaşım şeklinin be-

lirlenmesi konusunda, yapılacak ulaşım tercihinin sorumlu olan uzman verilmelidir. Bu gibi durumlarda hizmet kesintileri ambulans ekiplerini tıbbi yasal işlemlere maruz bırakabilir (Sarıkahya, S.2020).

Yukarıda bahsedildiği üzere, ambulans ekiplerin üyeleri uzman doktor ve acil servis personelleridir. Hastane öncesi sağlık personelleri, yaralı veya hastanın acılarını hafifletmek ve ilk müdahale yaparak hastanın durumunu kontrol altına almak amacıyla sağlık hizmeti uygulayan bir kişi olarak, insanlara zarar vermemek birincil sorumluluğuna sahiptir. Yeni TCK 280⁸. Madde uygulamasında, hekimin kusurunun özel olarak değerlendirilmediği ve herkes gibi hekimin kusurundan kaynaklanan her türlü zarardan sorumlu olduğu tespit edilmiştir. Hizmetin doğası gereği hekim hasta ile olan ilişkisinde tedavi süresine bağlı olamaz. Çünkü doktorun işi belli bir sonucu hedeflemektir. Sonuçta, önemli olan zaman değil, tedavidir. Ekibin bir diğer üyesi de hemşirelerdir. Hemşireler, ambulans görevleri sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve bu güçlüklerin bir sonucu olarak bir takım adli davaların içerisine düşmektedir (Aydın Cingil 2007).

Ambulans ekibinin diğer üyeleri ilk yardım ve acil servis teknisyenleri, anestezi uzmanları ve acil servis teknisyenleridir. Bu çalışma grubuna sağlık görevlileri denir. Doktorsuz bir ambulans, nakil sırasında hastayla ilgilenen çalışanlar arasında en az bir personel acil ve acil servis teknisyeni olmalıdır. Nakil öncesi ve nakil sırasında hastanın ambulansa yüklenmesinde sağlık personelinin rolü önemlidir. Sürücüler aynı zamanda ambulans ekibinin üyeleridir. Sürücüler, kullanacakları araca uygun sürücü belgesine sahip ve temel ilk yardım eğitimi almış çalışanlardır. Temel görevi olarak sürekli aracın kontrol halinde olması ve her zaman hazır olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hastanın sorunsuz bir şekilde hastaneye sevk edilmesini sağlamaktır (Sarıkahya, S. 2020).

Olay yerine intikal eden ambulans ve ambulans ekibi önce olay yerini analiz etmeli, ardından hasta yaralıyla ilgilenmelidir. Sahada tıbbi yardımın planlanmasını belirleyen faktörler çevresel durum, yaralıların durumu, personel ve fiziki yeterliliklerdir. Olay yerine gelen ambulans ekipleri, halkın haklarının korunmasının çevreden elde edilen delillere bağlı olduğunu unutmamalıdır. Hukuki hata ve suistimallerin önlenmesi, olay yerlerinin bilimsel olarak araştırılmasına ve fiziki delillerin etkin kullanımına bağlıdır (Cenk, S. C. 2018). Çevreye giren sağlık personelinin polisle iyi koordine olması, ortamda çalışırken çevreye olabildiğince az etki etmesi, gereklidir. Bu konuda hastanın hızla ortamdaki uzaklaştırılmasına yönelik tekniklerin kullanılması gerekebilir. Ancak, yaralanan kişinin hayatını tehlikeye atmamak için büyük özen gösterilmelidir. Ayrıca tıbbi bir işlemden önce (alkol kullanımı için kan örneği, uyuşturucu kullanımı, zehirlenme için kusmuk örneği vb.) bazı örneklerle ihtiyaç duyulabilir (Aydın Cingil 2007).

8 Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu

2.1.2. Sağlık Çalışanlarının Sağlığı

Ülkemizde kamu ve özel hastaneler, yardım kuruluşları, huzurevleri ve gündüz bakımevleri, anaokulları, diş sağlığı, radyasyon ve veterinerlik vb. Hizmet sektöründe uygulama gerektiren her türlü tıbbi iş, “tıbbi işletme meslekleri” altında listelenmiştir. Bilindiği gibi sağlık şirketleri, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı açısından en çok risk altında olan şirket ve iş kolları arasında yer almaktadır. Yüksek riskli mesleklerle ilişkin bilgiler ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Enstitüsü tarafından derlenen ve Ulusal Çalışma ve Sosyal Güvenlik Enstitüsü tarafından Resmi Gazete’de yayınlanan İSG Hakkında Tebliğ” listesinde yer almaktadır (Aygün P. 2007).

2005 yılında aynı adla yayınlanan risk grupları raporunda sağlık şirketlerinin kapsamı daraltılmış ve “ayakta teşhis ve tedavi tesisleri ile şirketler ve/veya hastane” de 5. risk grubunda yer almıştır. Tebliğ’de risk grupları 1 (en az tehlikeli) ile 5 (en tehlikeli) arasında sıralanmıştır. Türkiye’de 1 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 155 Sayılı İSG ve Çalışma Ortamı Sözleşmesi’nde kamu çalışanlarının da tüm İSG düzenlemelerinden yararlanması gerektiği belirtilmektedir. Acil Sağlık Hizmeti, halka acil yardım sağlamak amacıyla Türkiye’de her ilin sağlık otoritelerinde ortak bir müdürlük olarak kurulmuştur. Bu alanda yetişmiş personel sayısının yetersiz olması nedeniyle bu hizmet ambulans doktorları ve yardımcı sağlık personeli tarafından verilmeye başlanmıştır. Acil yardım için getirilen bu personel tam donanımlı eğitime sahiptir. Son olarak son yıllarda bu hizmet ilk yardım ve acil kurtarma konusunda eğitim almış profesyonel personel tarafından verilmeye başlanmıştır.

2.2. Risk ve Risk Değerlendirmesi

Literatür kapsamında tehlike ve riskten ne kadar birlikte bahsedilse de aslında birbirleri ile ilişkili fakat ayrı kavram olduğu görülmektedir. Risk kavramı incelendiğinde tehlikeli bir olay sonucu bu tehlikeden zarar görme, olumsuz etkilenme ve meslek hastalığının şiddetini ve sonuçlarında doğabilecek olumsuz olayları işaret ettiği görülmektedir.

Tablo 1’de görüleceği üzere söz konusu risklerin meydana gelme olasılığı verilmiştir.

Tablo 1: Tehlikeli bir durumun oluşması riski

	Belirli Bir Tehlike Olayının Meydana Gelme Olasılığı	
Çok Yüksek	Çoğu zaman olması beklenir(Her gün)	5
Yüksek	Çoğu durumda muhtemelen yaşanacaktır (Hafta da bir kez)	4
Orta	Bazen olabileceği öngörülmektedir. (Yılda birkaç kez)	3
Düşük	Zayıf bir ihtimal olması beklenir (Yılda bir kez)	2
Çok Düşük	İstisnai durumlarda olması beklenir (Birkaç yılda bir kez)	1

Risk tehlikeli bir olayın yaşanması olasılığı ile sonuçlarının birleşimi olarak ifade edilmektedir. Tablo 1' de bu olasılıkların ne anlama geldiği tehlikenin oranının ne tür riskler doğuracağı verilmiştir.

Tablo 2'de bu risklerin, kabul edilebilir veya kabul edilemez olarak kısaca tanımı yapılmıştır.

Tablo 2.: Risklerin Kabul Edilebilirliği Durumu

	Risklerin Kabul Edilebilirliği
KABUL	OLAY
Kabul Edilemez Risk	Bu risklerle ilgili bir an önce çalışma yapılmalıdır. Kabul edilebilir risk seviyesine düşürülene kadar faaliyetler durur. Eğer bunlara rağmen risk düşmüyorsa faaliyetler engellenir.
Dikkate Değer Risk	Bu risklere mümkün olduğunca çabuk müdahale edilir. Müdahale sonucuna göre faaliyetin durumuna karar verilir.
Kabul Edilebilir Risk	Acil olarak önlem gerektirmese de mevcut kontrollerin durumu ve sürdürülebilirliği incelenir

Tablo 2'de görüleceği üzere kabul edilebilir riskler kanunlar kapsamında ölçülmüş ve İSG uygulama politikalarının kabul edilebilir riskler olarak tanımlanmaktadır. Personellerin mesleki hayatlarındaki tehlike ve riskleri değerlendirip analiz etmesindeki temel sebep, değerlendirmeler sonucu ortaya çıkabilecek tehlike ve risk durumlarına karşı bilimsel ve sistematik bir şekilde kalıcı çözümler üretip ve bu doğrultuda personel sağlığını ve güvenliğini sağlamasıdır.

Risklerin analiz edilebilmesi söz konusu işle ilgili meydana gelecek hem insan sağlığı hem de yapılan hizmet kalitesinin zarar görme oranının en az düzeylerde olmasına yardımcı olur. Risklerin öngörülmesi ve analiz edilmesi söz konusu işle alakalı meydana gelebilecek tüm risklerden oluşacak tehlikeleri en az düzeye düşürecektir. İSG kapsamında yapılan iyileştirmeler hem işverenlere hem de sağlık alanında kurum ve kuruluşlarda düzenli şekilde risk analizi yapma sorumluluğu getirmiştir. İSG yönetim sisteminin ana amacı risk değerlendirilmesi yapmaktır (T. Solmaz, 2017). Risk değerlendirmesinin temel amacı çalışma ortamlarında, çalışma koşullarından kaynaklanabilecek tüm tehlike ve sağlık riskini işveren, işyeri ve çalışanlar açısından etkisiz hale getirmektir. Risk değerlendirmeleri kapsamında değerlendirilen riskler iş kazaları olabileceği gibi meslek hastalığı ve bu doğrultuda oluşan olumsuzlukları da içermektedir (N. İnce, 2014).

Organizasyonel bir yapının bütün noktalarında risk yönetiminin uygulanması, oluşabilecek her türlü riskin öngörülmesi ve bu süreci yönetecek bir organizasyonun kurulması gerekmektedir. İSG yönetiminin gerçekleşmesi için birbirlerini tamamlayan bazı faktörlerin var olması ve bu faktörlerin sistem içerisine etkin bir şekilde katılması gerekmektedir. Bu unsurlar kısaca, planlama ve uygulama, işletmenin etkin bir İSG

yönetmeliğine sahip olması ve uygulama sırasında oluşacak sorun ve problemleri tespit etmek adına bu problemleri giderici nitelikte çalışmalar yapmak, süreci takip etme ve hataları tekrarlamama olarak sıralanabilir (T. Solmaz, 2017). İş sağlığı ve güvenliğinde risk planlaması, risk değerlendirmesi gibi önemli konular sadece hiyerarşi olarak üst yönetimde değil, ayrıca çalışan personellerin de sorumlulukları bulunmaktadır.

Üst yönetimin organizasyondaki sorunları ve öncelikleri belirlerken, kaza ve tehlikeleri öngörebilen işçiye kadar her çalışana ayrıca bir sorumluluk yüklemektedir. Verimli ve etkin bir İSG uygulaması, en tepe noktadan en alt noktaya kadar oluşabilecek her türlü sorunun üstesinden gelmek ve bu multidisipliner yapıda üzerine düşeni yapması ve buna kesinlikle inanması gerekmektedir. Yapılan çalışmaların sonucunda riskler değerlendirilir. Değerlendirilen bu risklerin kabul edilebilirlik seviyeleri belirlenir. Kabul edilebilirlik seviyesi sonucunda riskin ne ölçüde tehdit teşkil ettiği ve uygulanması gerekip gerekmediğine karar verilir (T. Solmaz, 2017).

2.3. İş Kazası ve Meslek Hastalığı

İş kazası kısaca işin yerine getirilme esnasında meydana gelen plansız ve olumsuz sonuçları olan olayların bütünüdür. DSÖ'nün tanımına göre iş kazası "önceden planlanmamış, çoğu zaman yaralanmalara, makine ve teçhizatın zarara uğramasına veya üretimin bir süre durmasına yol açan olay" olarak tanımlanmaktadır. ILO göre iş kazası tanımı ise "Belirli bir yaralanma ve zarara yol açan planlanmamış beklenmedik olay" olarak tanımlamıştır (N. İnce, 2014).

Tablo 3: Sağlık Çalışanlarının Sağlığını Etkileyen Tehlike ve Riskler Tablosu

RİSKLER	ÖRNEKLER
FİZİKSEL	Radyasyon, aydınlatma, düşük ve yüksek sıcaklıklar, gürlültü gibidoku hasarına sebep olan çevresel etkenlerin yol açtığı risklerdir.
BİYOLOJİK	Hasta kişilerden direkt temas, solunum yolu veya vücut sıvıları aracılığı ile bulaşan bakteriler, virüsler, mantarlar, parazitler
KİMYASAL	İlaçlar, laboratuvar kimyasalları, dezenfektan ve sterilizanlar, gazlar vücut sistemleri üzerinde zehirli ya da tahriş edici etkioluştururlar.
PİSİKO-SOSYAL	Strese, duygulanımsal gerginliğe, kişisel veya kişiler arası sorunlara yol açan çalışma çevresine bağlı risk etkenleridir
ERGONOMİK	Kazalara, yaralanmalara, gerginliğe ya da rahatsızlığa yol açan veyabunların oluşumunu destekleyen risklerdir.

Kaynak: Oğan, H. (2014). *Sağlık Çalışanları İçin İşçi Sağlığı ve Güvenliği*.

2.4. Hastane Öncesi Sağlık Çalışanlarının Maruz Kaldığı Riskler

Hastane öncesi sağlık görevlileri, günlük yaşamın rutinlerini bozan bir hastalık veya afet durumunda olay yerine giden ve tıbbi bakımı başlatan ekiptir. Acil tıp teknisyenleri, sağlık görevlileri, hemşireler, sürücüler bu gruba dahildir. Bu personel üyeleri genellikle hızlı kararlar verir, hızlı hareket eder ve kritik hastalara, eleştirel, merak veya stresten gelen eleştirilerin ortasında, hasta dostu olmayan koşullarda tıbbi bakım sağlar. Özellikle hızlı tepki verilmesi ve acil yardım operasyonlarının başlatılmasının gerekli olduğu acil durumlarda, doğal afetler sonucunda mağdur insanların maddi ve manevî zarara uğraması, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya aksatarak toplumu etkilemesi, mevcut hizmet sistemlerinin kilitlenmesi gibi durumlarda söz konusu olmaktadır. Acil yatış öncesi bakım sağlayan sağlık görevlileri, acil tıbbi bakımı başlattıkları için bu durumdan diğer sağlık çalışanlarına göre daha fazla etkilenmektedir. Acil sağlık hizmeti vermek için zamanlarının çoğunu açık havada çalışarak geçiren sağlık çalışanları, iş sağlığı ve güvenliği açısından genel sağlık çalışanlarına göre daha dezavantajlıdır.

Acil bir durum söz konusu iken hızlı ve etkili bir tıbbi bakım hizmeti sağlansa da, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu genel olarak afet durumlarını konu dışında bıraksa da, çevresel koşullar, çalışanlar ve çevresindekiler üzerindeki stres ve eksiklikler, yaralanma veya meslek hastalığı riskini artırabilir. İş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde mevcut çalışanlar için acil durumlarda ve afetlerde konfor, sıcaklık, rüzgar, nem, gürültü ve aydınlatma koşullarının sürekli sağlanamaması aynı zamanda hastalara yönelik fiziksel ve biyolojik tehdit riskini artırmaktadır. Yurtdışında hastane öncesi acil sağlık hizmetleri, işin stresli yapısı nedeniyle “yüksek riskli” meslek grubu olarak tanımlanırken, Türkiye’de ambulans hizmetleri ve hastane öncesi sağlık hizmetleri, farklı bir başlık altında “insan sağlığı ile ilgili diğer işler” olarak değerlendirilmektedir. (Tokuç, vd., 2012: 39, ÇSGB, 2013). Ulusal Mesleki İş Güvenliği ve Sağlık Enstitüsü (NIOSH) tarafından tanımlanan hastane öncesi acil durum personelinin maruz kaldığı mesleki risklerin birincil ve ikincil sebepleri, risk seviyeleri ve alınması gereken önlemler Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4: Mesleki tehlikeler, risk seviyeleri, acil sağlık personeli için alınması gerekli önlemler

RİSK	TEMEL SEBEP	İKİNCİL SEBEP	HAFİF	ORTA	AĞIR	TEDBİR
Fiziksel	Çalışma ortamı şartlarının yerine getirilmemesi	Siren sesi	-	Geçici kalıcı işitme kayıpları	-	Soğuksıcağa uygun kıyafet dizaynı, gürültüye karşı yalıtım önlemleri
Biyolojik	Kan ve vücut sıvıları ile geçmesi muhtemel virüsler	Hastaya ait vücut sıvıları, ambulans	Geçici olarak çalışmama	-	Hepatit B,C, AIDS, gibi hastalıklara maruzkalma	Aşılama, Kişisel Koruyucu Donanımların kullanılması
Kimyasal	Ambulansta kullanılan kimyasal maddeler	Lateks eldiven ve ekipman alerjisi, el ve yüzey antiseptikleri	Latekse karşı basit alerji	-	Anafilaksi Astım atağı	Çalışma ortamında antiseptik bulundurulması
Ergonomik	Yük kaldırma	Hazırlıksız ve tekniğe uymadan yük kaldırma Spor yapmama Stres	-	Kalıcı veya geçici sakatlık sonucu çalışmama	-	Fiziksel egzersizler ,kilo kontrolü
Psiko sosyal	Yoğun ve stresli çalışma ortamı	Mesai süresinin uzun olması,	Tükenmişlik Sendromu	Bağımlılık	-	İstasyon ve çalışan sayılarının artırılması

Kaynak:(Serpil Gergan, 2017)

2.4.1. Fiziksel Riskler

Sağlık hizmetlerinin verilmesi aşamasında personellerin maruz kaldığı fiziksel risklerin en başında, ışık, ısı ve gürültü gelir. Bu risklere önlemler alınması için sağlık birimlerinin çalışma ortamları yeteri kadar sıcak ve aydınlık olması gerekmektedir. Hastane öncesi sağlık personelleri hastane içi çalışan personellere kıyasla ses ve gürültü problemlerinden ötürü hastane içi çalışan sağlık personellerine göre daha olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve bu durum ısıtma sorunları gibi problemler yaratmaktadır. Hastanelerde genel olarak merkezi havalandırma, ısıtma soğutma sistemleri, kapı pencere gibi kullanımı personel açısından fayda sağlaması muhtemel olan faktörler ambulans sistemlerinde mevcut değildir. Bu sistemlerin var olmayışı hastane öncesi sağlık perso-

nellerini mesleki hastalık oranlarını arttırmaktadır. Ayrıca medikal araçlarının giriş çıkışı ve medikal gereçlerinden ötürü de operasyonel gürültüler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çalışma ortamının sıcaklığı, hastane öncesi acil durum personeli için kontrol edilemeyen bir değişken olarak kabul edilebilir. Çalışma ortamının termal koşullarını aşırı sıcak yaz günlerinde veya soğuk kış günlerinde bu risklere maruz kalmaktadırlar (Oğan, H. 2014).

2.4.2. Biyolojik Riskler

Biyolojik risk faktörleri birden fazla uluslararası iş sağlığı ve güvenliği standartları kapsamında tanımlanmıştır. Biyolojik risk faktörleri zararlı ve zehirli olarak tanımlanmaktadır. Biyolojik risk faktörleri çerçevesinde risklerin enfeksiyon ve mikroorganizmalar kökenli sebepler olduğu görülmektedir. Biyolojik risk faktörlerinin tanımlanması ve incelenmesinde yoğun olarak sağlık sektörü çalışanları ve laboratuvar çalışanları araştırmalar yapmıştır. İSG kapsamında biyolojik riskler ilk defa sağlık sektörü çalışanlarında saptanmıştır. Sağlık sektörü çalışanları söz konusu biyolojik risklere karşı önlem almadığında maruz kalması yüksek olan tehlike enfeksiyon tehlikesidir. Bunun yanı sıra hastane öncesi sağlık personelleri bu risklerle diğer sağlık çalışanlarına kıyasla daha çok karşılaşmaktadır (Yeniyoğ ZD, 2018).

Tablo 5’de görüleceği üzere hastane öncesi sağlık personellerinin karşılaştığı oldukları risklere ilişkin bilgiler verilmektedir.

Tablo 5: Sağlık Çalışanlarının Maruz Kaldıkları Biyolojik Etmenler

Adenovirüs	Multirezistannozokomiyal bakteri
AIDS/HIV	Norwalk virüs
Herpesimpleks	Vebe
Herpeszoster	Scabies
Histoplazmozis	Shigella
Hepatit A	Riketsiya
Hepatit B	Rinovirüs
Hepatit C	Sarıhumma virüsü
Hepatit D	Tüberküloz
Kabakulak	Sıtma
Kızamık	Streptokoklar
Kızamıkçık	Suçiçeği

2.4.3. Kimyasal Riskler

Günümüzde yapılan araştırmalarda buhar, gaz, toz, sıvı halde kullanılan 300 farklı kimyasal bileşiğin tıbbi tesis ve kurumlarda insan sağlığına zararlı olabileceği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak sağlık çalışanları, işle ilgili astım ve dermatite neden olan kimyasallara maruz kalmaktadır. Biyokimyasal, hematolojik ve patolojik laboratuvarlar-

da kullanılması gereken alkaliler, asitler, boyalar, tuzlar, solventler gibi farklı ilaçların yanı sıra birçok hastalığa neden olur. İlaçlara ve ilaçların hazırlanması sürecinde direkt deri ile temas ve damlacıkların solunması insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Temel olarak antineoplastik ilaçların hazırlanma süreci dahil ilacın uygulanması ve atıkların uzaklaştırılması aşamalarında hijyene uygun davranılması gerekmektedir. Aksi takdirde yine söz konusu personel olumsuz etkilenecektir (Soyer, A, 1993).

2.4.4. Psiko-Sosyal Riskler

Sağlık sektöründe, sağlık çalışanları yoğun çalışma saatleri doğrultusunda sorumlu oldukları iş yükü ağırdır. Ağır ve ölümcül hastalıklara hizmet verme, hizmet süresinin uzun olması, nöbet sistemi, hasta yakınları ile ilgilenme gibi nedenlerle hastane öncesi sağlık çalışanlarının psikolojik durumu olumsuz etkilemekte ve gerginlik, stres, yorgunluk gibi duyu durum bozuklukları yaratmaktadır. Ayrıca sağlık hizmetleri sırasında oluşan yetersizlikler, bölüm dağılımındaki sorun ve dengesizlikler sağlık çalışanlarında motivasyon kaybına neden olarak psiko-sosyal açıdan olumsuz etkilemektedir (Tokuç, B. 2011).

2.4.5. Ergonomik Riskler

Sağlık hizmetleri esnasında uzun ve kesintisiz çalışma süreleri ile beraber hasta bakımı, hastanın nakli gibi yapılması gereken fiziksel hareketler hastane öncesi sağlık çalışanlarının kas ve iskelet sisteminde sakatlık ve meslek hastalıklarına neden olabilmektedir. Kas ve iskelet sistemleri problemleri genel olarak eğilme, tutma, itme, yukarıya uzanma, geriye uzanma, kaldırma, dönme gibi hareketlerin sonucunda gerçekleşmektedir. Belki günlük yaşamda insan vücuduna faydası olabilecek bu hareketler işe bağlı kişiyi zorlayıcı şekilde yapıldığında insan vücuduna zarar verebilmektedir. Ayrıca işe bağlı yapılması gereken bu hareketler mevcut çalışan için sorun teşkil ediyorsa işin yoğunluğuna bağlı şekilde dinlenmesi gerekmektedir. Hastane öncesi sağlık çalışanları kas ve iskelet sakatlanmaları doğrultusunda risk altında olan meslek grupları içerisinde yer almaktadır. Ergonomik olarak bel ağrıları sorunlarına maruz kalmaktadırlar. Hastaların yerine getiremedikleri fonksiyonlar, ayağa kaldırma, taşıma gibi problemlere yardımcı olmak durumundadırlar (Özkan, Ö 2006).

Sonuç

Hastane öncesi çalışanlarının vermiş oldukları hizmetler kapsamında çeşitli tehlike ve risklerle karşılaşmaları olasıdır. Gerek katılımcıların dikkat ve konsantrasyonlarının sağlanmaması gerekse İSG kapsamında yeterli düzeyde fikir sahibi olmamaları sonucunda iş kazaları ve olumsuz sonuçlar meydana gelmektedir. Kan ve vücut sıvılarından doğan mağduriyetlerin giderilmesine yönelik eğitim verilmesi kesinlikle gerekmektedir. Literatür kapsamında değerlendirilmesi gerekirse vücut ve kan sıvılarının göze teması esnasında doğan riskler oldukça yüksektir. Fakat çalışma kapsamının

da delici ve kesici aletlerden doğan risklerle karşılaşma sıklığı daha yüksek çıkmıştır. Acil Sağlık Hizmetlerinde görevli personelin kullanmakta olduğu malzeme ve ekipmanlar içerisinde yer alan aletlerden kaynaklı yaralanma olasılığı, acil sağlık ihtiyacının ortaya çıktığı ortamların tehlikeye açık olması ve sağlık araçlarının trafik kaynaklı yaşadığı problemlerin acil sağlık hizmetleri personeli için büyük risk oluşturmaktadır. Acil Sağlık ihtiyacından kaynaklı korku ve panik ortamının artması, insanların yardıma ihtiyaç duyduğu en zor zamanlarda hizmete başvurması gibi durumlar kargaşa ortamını oluşturarak, acil sağlık hizmetleri personelinin olay yerinden kaynaklı sağlık riskini artırmaktadır. Yüksek riskli iş grubunda yer almasının en önemli nedenleri arasında sağlık personeline uygulanan şiddet olayları sayılabilmektedir. Riski artırıcı durumlar, personelin çalışma ortamı ve kullandığı malzeme ve ekipmanlarla bağlantılı çözüm bulunarak, çalışma koşullarının düzenlenmesi ve iyileştirmesi acil sağlık hizmetlerinin gelişimi ve hizmetin kalitesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca çalışanların sorumlulukları ve iş yükleri konularında adaletli bir dağıtımın sağlanması bazı belirsizlikleri ortadan kaldıracak gibi söz konusu riskleri de azaltıcı özellikler taşıyacaktır. Şikayet sisteminin geliştirilmesi ve önem verilmesi, ambulans sayısı ve tasarımlarının dikkate alınması gibi etkenler göz önünde bulundurularak sorunları çözmeye fayda sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adaş G. Ve Diğ. (1997). İstanbul İlinde Bulunan Farklı Statüdeki Üç Eğitim Hastanesinin Acil Ve Kaza Servislerinin Değerlendirilmesi. *Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi*3(3), 222-227.
- Aygün P. (2007) Kesici-Delici Alet Yaralanmaları Ve Korunma Önlemleri. 5.Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongre Kitabı. Bilimsel Tıp Yayınevi, 2007; 385-391.
- Budak, Ö. (2015). Sağlık Hizmetlerinde Mesleki Riskler Ve Kalite Uygulamaları (Antalya 112 Acil Sağlık Hizmetleri Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Bulut, A. (2016). 112 Acil Durum Ambulanslarında İSG Risklerinin Tespiti Ve İSG Rehberi. İş Sağlığı Ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı Ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çelebi, İ. (2016). "Çanakkale 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında Görev Yapan Sağlık Çalışanlarının Şiddetle Karşılaşma Durumu Ve Bu Durumun Tükenmişlik Sendromu Üzerine Etkisi". *Hastane Öncesi Dergisi*
- Demirbilek Ömer, (2021) 112 Acil Sağlık Çalışanları Arasında Eş duyum Yorgunluğu, Eş duyum Tatmini Ve Tükenmişlik -Kayseri İli Örneği

- Kurtulmuş, S. (1998) Sağlık Ekonomisi Ve Hastane Yönetimi, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Mehmet F.G. (2015) Türkiye’de 112 Acil Yardım Ambulanslarında Görev Yapan Sağlık Personellerinin Hasta Ve Hasta Yakınlarıyla Yaşadıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri.
- N. Emiroğlu, (2006). Hastane Sağlık Çalışanlarına Yönelik İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Hizmetleri, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu dergisi.
- Oğan, H. (2014). Sağlık Çalışanları İçin İşçi Sağlığı Ve Güvenliği.
- Önal, Ö. (2015). “Acil Sağlık İstasyonlarında Çalışan Personelin Mesleki Risk Durumları”. Çağdaş Tıp Dergisi,
- Özkan, Ö (2006). Hastane Sağlık Çalışanlarına Yönelik İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Hizmetleri. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi.
- Özkılıç, Ö. (2014) İş Sağlığı Ve Güvenliği, Yönetim Sistemleri Ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 338, Sayfa: 272- 285, Ajans-Türk Gazetecilik Matbaacılık, Ankara.
- Sencer Ozan Toker (2001) Acil Sağlık Sistemi Nedir? Türkiye’nin Ulusal Acil Sağlık Sistemine Genel Bir Bakış
- Şimşek Perihan (2019) Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri: Türkiye Örneği
- Tokuç, B. (2011). Edirne’de Ambulans Çalışanlarının Anksiyete, Depresyon Ve İşe Bağlı GerginlikDüzeyleri. Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi.(42):39-44
- Tummala, V. M. (1999). “Applying A Risk Management Process (RMP) ToManageCost Risk For An EHV TransmissionLine Project”. International Journal Of Project Management, 17 (4), 223– 235.
- Turan S. (2012) Sağlık Çalışanlarının Devir Hızlarının Belirlenmesi Konusunda Bir Araştırma, Beykent Üniversitesi (BÜ), SBE, YYLT, İstanbul
- T. Solmaz, (2017) Hastanelerde İş Sağlığı Ve Güvenliği, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi
- V. Öngel, (2017) İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulamalarının Sağlık Çalışanları TarafındanDeğerlendirilmesi:
- Yaman, B. (2015). Hastanelerde Sunulan Acil Sağlık Hizmetlerinin Yönetim Ve Organizasyonu. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yenal, S. (2010). Hastane Öncesi Acil Bakım Eğitimi Sürecinde Mesleki Risk Etmenleri İle İlgili Bilgi Düzeyinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî ve Şiirlerinde Özgürlük Teması

Palestinian Poet Mourid al-Barghouti and Freedom Theme in his Poems

Hayrettin BAHAR

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Türkiye

hayrettin.bahar@ogr.sakarya.edu.tr orcid.org/0000-0002-8760-5402

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Thesis Summary / Tez Özeti

Received / Geliş Tarihi: 14.12.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 24.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 93-114

Özet

Hayat, ölüm, sürgün, gurbet, yalnızlık, özlem, vatan hasreti ve özgürlük gibi kavramlar, özellikle İsrail'in kuruluşu sonrası Filistinli şairlerin şiirlerinde sıklıkla temas ettikleri hususlar arasındadır. Söz konusu şairler, yukarıda zikredilen meseleleri işledikleri dizelerinde romantizmden uzak bir şekilde, realist bir tutumla ve daha çok sembolik anlatımlar ile dile getiren bir üslubu benimsemişlerdir. Filistinli sürgün şair Murîd el-Bergûsî de (1944-2021) bu türden Filistinli sürgün şairler arasındadır. O, işgal altındaki Filistin topraklarında İsrail zulmüne maruz kalan halkının özgürlük mücadelesini, şiirlerinde derin bir dinginlikle işlemiştir. Benzer şekilde o, yine aynı şiirlerinde, işgalin Filistinliler üzerinde oluşturduğu tahribat ve travmaları anlatmıştır. 'Direniş Şairi' olarak anılmak istemese de muhalif yönüyle ve ince eleştirileriyle dikkat çeken Bergûsî, sürgün yıllarında yazdığı şiirleriyle bir yandan ülkesinde yaşanan zulmü tüm dünyaya duyurmaya çalışmış ve halkının duygularına tercüman olmuş, diğer yandan da vatanına duyduğu özlemine gidermeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu makalede, Murîd el-Bergûsî'nin hayatı, eserleri ve onun özgürlük temasını şiirlerinde nasıl işlediği hususları ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, Filistin, Raeytu Râmallâh, Özgürlük, Murîd el-Bergûsî.

Abstract

Concepts such as life, death, exile, loneliness, longing, homesickness and freedom are among the issues that Palestinian poets frequently contact in their poems, especially after the establishment of Israel. These poets expressed the aforementioned issues in their lines, away from romanticism, with a realistic attitude and more symbolic expressions. Palestinian exiled poet Murid al-Bergusi (1944-2021) is among such poets. He dealt with the freedom struggle of his people, who were subjected to Israeli persecution in the occupied Palestinian lands, with a deep serenity in his poems. Similarly, in the same poems, he described the destruction and traumas caused by the occupation on the Palestinians. Although he did not want to be known as a 'Poet of Resistance', Barghouti, who attracted attention with his oppositional aspect and subtle criticism, tried to announce the persecution in his country to the whole world with his poems that he wrote during his exile, and on the other hand, he tried to satisfy his longing for his homeland. Therefore, in this article, Mourid al-Barghouti's life, works and how he handles the theme of freedom in his poems will be discussed.

Keywords: Modern Arabic Literature, Palestine, I Saw Ramallah, Freedom, Mourid al-Barghouti.

Giriş

Özgürlük, tarih boyunca tartışılmalı olan önemli bir kavram, insan yaşamında karşılık bulan bir eylem olarak görülmektedir. Bu kavram, bireysel ve toplumsal olarak felsefî, hukukî ve dinî açıdan tartışma konusu olmuş, soyut bir ifade olması ve disiplin ve yaklaşımların farklılığı nedeniyle net bir tanımı ortaya konulamamıştır. Genel anlamda bir kimsenin istediği veya istemediği şeyleri yapma hususunda iradesine bağlı olarak verdiği kararlarının gereklerini yerine getirirken başkası veya başkaları tarafından engellenmemesi ya da bir işi yapmak için mücbir bir gücün baskısına maruz kalmaması şeklinde ifade edilebilir.¹

Özgürlük meselesi, özellikle toprağı elinden alınan toplumların üzerinde durduğu bir mefhum olmakla birlikte bütün devletlerde şairlerin konu ettiği bir meseledir. Filistin'in özgürlüğünü de bu minvalde değerlendirmek mümkündür. "Vaat edilmiş topraklar" iddiası İsrail'in Filistin üzerinde 1948 yılında işgalci bir devlet kurmasının felsefî arka planını oluşturmuş, bu devletin kuruluşunu hızlandırmak amacıyla da 1947 yılında Birleşmiş Milletler tarafından taksim planı² kararı alınmıştır. Bu kararın amacı Filistin'de bir Yahudi devletinin inşasını sağlamaktır. Başta Filistinliler olmak üzere Araplar, bu karara karşı çıkmış, sonrasında çıkan savaşlarda Filistin halkı büyük kayıplar vermiştir. Bu durum 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'in kurulması, Filistinliler açısından "Nekbe" (Büyük Felaket) diye anılmasına yol açmıştır. Böylece Filistin'in bazı bölgeleri Yahudi gruplar tarafından gasp edilmiş, yüzbinlerce Filistinli vatan toprağından sürülmüş ve çadırlarda mülteci olarak yaşamaya mahkûm bırakılmıştır.³

Filistinliler açısından trajik bir durumu yansıtan Filistin sorunu, toplumsal ve siyasî bir mesele haline dönüşmesi sebebiyle Arap dünyasında üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Hatta Arap toplumlarının üzerinde ittifak ettiği tek hususun Filistin meselesi olduğu söylenebilir. İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi, yayılmacı bir politika izlemesi ve pek çok Filistinlinin ölümüne sebep olması haklı bir tepkinin doğmasına yol açmıştır.⁴ Bu tepkilerin edebiyat dünyasında da pek çok temsilcisi ol-

1 Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Ağaç Yayınları, 1993), 283; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı, 2010), 970.

2 29 Kasım 1947 tarihinde BM'deki genel kurulun oluşturduğu özel bir komitenin hazırladığı ekonomik birlik altında Filistin bölgesinin iki halka taksimini tavsiye eden bir sonuç raporudur. Bu karar neticesinde Filistin topraklarının Kudüs haricinde yedi bölgeye ayrılacağı, bunlardan üçünün Yahudilere, üçünün de Araplara verileceği, yedinci bölgeyi oluşturan Yafa sahil kesimindeki Yahudi bölgesi içinde ayrı bir parça olarak Araplarda kalacağı, Kudüs ve çevresinin ise milletlerarası bir statüye kavuşturulacağı ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Lutfullah Karaman, "Filistin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/96.

3 Kâmil es-Sevâfirî, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Mu'âsir fî Filistîn* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 76.

4 Ahmet Kazım Ürün, "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (20 Haziran 2016), 139.

muştur. Emel Dunkul (1940-1983), Nizâr Kabbânî (1923-1998), Mahmud Derviş (1941-2008) gibi Arap dünyasındaki büyük şairler ile modern Türk edebiyatından Cahit Zarifoğlu (1940-1987), Nuri Pakdil (1934-2019), Sezai Karakoç (1933-2021) gibi şairler bu kapsamda zikredilebilir. Bu şairler Filistin, Kudüs ve Mescidi Aksâ'yı esas alan şiirlerinde genel anlamda Filistin işgalinden dolayı duydukları ızdırabı şiirlerinde ele almışlardır.⁵ Bu dönem Arap şiirinde hem şekil hem de içerik açısından birtakım değişimler olmuştur. Şairler şekil olarak şiirde serbest vezni kullanırken; muhteva açısından yaşam, ölüm, sıla, yalnızlık, hüznün gibi temaları kimi zaman ayrı kimi zaman da çok temalı olarak işlemişlerdir. Şiirlerde ağır ve sanatlı ifadelerden ziyade sade ve sembolik bir dil tercih edilmiştir.⁶ Murîd el-Bergûsî de bu önemli şairler arasındadır.

2021 yılında vefat eden Bergûsî'nin Filistin konulu şiirlerinde yer alan özgürlük temasının ele alınış biçimi bu çalışmanın temel problemini teşkil etmektedir. Konu ele alınırken eserlerin bütüncül bir gözle incelenmesi, özgürlük temasının geçtiği kısımların ise derinlemesine yorumlanması amaçlanmıştır. Araştırmanın hazırlanmasında yorumsamacı paradigma temel alınmış, nitel araştırma yöntemi yazılı doküman incelenmesi ile yorumlanmış, analiz de içeriksel açıdan gerçekleştirilmiştir. Ayrıca özgürlük teması, Murîd el-Bergûsî'nin şiirleri ile sınırlandırılmıştır. Öte yandan çalışmamızın konusuyla irtibatlı olarak şiirlerin yanı sıra konu hakkında yayımlanmış bir tebliğ⁷, makale⁸ ve yüksek lisans tezi⁹ bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında yer alan tebliğde, Bergûsî'nin sürgüne dair şiir ve düşünceleri ele alınırken; makalede şairin *Raeytu Ramallah* (Ramallah'ı Gördüm) adlı eseri teknik ve tematik olarak incelenmiş, tezde ise aynı eser muhteva, şekil ve üslup yönünden tahlil edilmiştir.

Özgürlük temasının Murîd el-Bergûsî'nin şiirlerinde ele alınış şeklinin doğru anlaşılması için şairin hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiye sahip olmak önem arz etmektedir. Bu nedenle makalede öncelikle Bergûsî'nin hayatı ve eserlerine yer vermeye ardından onun eserleri merkezinde özgürlük konusunu nasıl ele aldığını değerlendirmeye çalışacağız.

5 Sema Noyan, "Türk ve Arap Şiirlerinde Kudüs'e Dair Ağıt, Umut ve Direniş", *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 2/1 (15 Haziran 2018), 19.

6 Abdullah Kızılcık, "Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fedvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüznün Teması", *Şarkiyat Mecmuası* 0/14 (19 Aralık 2011), 60.

7 Rukiye Aydemir, "Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Şiirlerinde Sürgün Teması", *Modern Arap Edebiyatında Edebu'l-Avde*, ed. Yasemen Toruloğlu - vd. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2020), 83-105.

8 Ahmet Yıldız, "Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021), 23-47.

9 Zeynep Yıldırım, *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

Murîd el-Bergûsî'nin Hayatı

Murîd el-Bergûsî, 8 Temmuz 1944 yılında Filistin Batı Şeria bölgesinde bulunan Deyr Gassâna'da dünyaya gelmiştir.¹⁰ Annesi Sekîne Mahmud Ali el-Bergûsî, Babası Abdurrezzak el-Bergûsî'dir.¹¹ İlk başlarda toprakla meşgul olan babası daha sonraları Ürdün ordusunda görev almıştır.¹² Dört erkek kardeşten ikincisi olarak dünyaya gelen şairin kardeşleri sırasıyla Munîf, Mecîd ve Alâ'dır.¹³

Bergûsî, ilk eğitimine Deyr Gassâna'da¹⁴ başlamış ancak aile çocuklarının daha iyi bir eğitim alabilmesi için Ramallah'a taşınmıştır.¹⁵ Lise eğitimini burada alan şairin kişilik ve karakter oluşumunda bu şehrin büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Çünkü Ramallah, farklı kültürlerin ve çeşitli yapıdaki insanların birbiriyle iç içe olduğu bir şehir konumundadır.¹⁶

Şiir serüvenine lise yıllarında başlayan Bergûsî, Ramallah'ta bulunan lise kütüphanesinde klasik ve modern alanlarda yazılmış şiir kitaplarını incelemiş, okul dışındaki vaktinin büyük çoğunluğunu yine aynı kütüphanede geçirmiştir. Klasik Arap edebiyatında başta Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin (öl. 356/967) *el-Eğâni* isimli eseri ile birçok klasik şairin divanını okumuş olsa da onun ilgisini daha çok modern dönem şiirleri çekmiştir. O, serbest şiirde sömürge, zulüm, direniş ve özgürlük gibi meselelerin daha kolay bir şekilde ifade edilebileceğini ve bu sorunlara çözümler üretilebileceğini gördüğü için bu tarzı benimsediğini ifade etmektedir.¹⁷

Bergûsî, 1963-1967 yılları arasında üniversite eğitimi için Mısır'a gitmiş ve Kahire'de İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında lisans eğitimini tamamlamıştır. O, 1967 yılında İsrail tarafından Batı Şeria'nın işgal edilmesi sebebiyle memleketine dönememiştir.¹⁸ Bergûsî, üniversite mezuniyetinin işgale denk gelmesi nedeniyle diğer Filistinliler gibi sürgüne mahkûm edilmiş ve bu nedenle sürgün edilmenin ölümler eş değer olduğuna dikkat çekerek içine düştüğü trajik durumunu ve yerinden edilmişliğini "*Üniversite diplomamı*

10 Murîd el-Bergûsî, *Raeytu Râmallâh* (Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 2011), 78;110.

11 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 117.

12 Murîd el-Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşmeci: Maya Jaggi, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 13 Aralık 2008).

13 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 67.

14 Mureed al-Barghouti, "Songs for a Country No Longer Known", *Journal of Palestine Studies* 27/2 (1998), 60; Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 78.

15 Amina Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of Green", *Al-Ahram Weekly* (23 Ocak 2003).

16 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 48; Nidâ Ahmed Mahmûd Miş'al, *el-Mufâraka fi Şi'ri Murîd el-Bergûsî* (Ürdün: el-Câmi'atu'l-Hâşimiyye Imâdetu'l-Bahsî'l-İlmî ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 2.

17 *el-Eyyâmü'l-Cezâiriyye*, "Murîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistîniyyu'l-Mut'ab" (22 Mart 2015).

18 Elbendary, "Shades of Green".



almakta başarılı oldum ancak onu asacak bir duvar bulmakta başarısız oldum."¹⁹ ifadeleriyle belirtmiştir. Kahire'de öğrenciliği bittiği için ikametini yenileyemeyen şair, Kuveyt'te yaşamını sürdürmüş ve üç yıl boyunca bir meslek lisesinde İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Şair, bu süre zarfında şiirle olan bağına asla koparmadığını belirtmektedir.²⁰

Bergûsî, serbest şiirde Iraklı şair Bedr Şakir es-Seyyâb'dan (1926-1964) etkilenmiştir.²¹ O, üniversite eğitimini aldığı Kahire'de İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde Batı edebiyatından Shakespeare (1564-1616), Çehov (1860-1904), T. S. Eliot (1888-1965), Brecht (1898-1956) gibi edebiyatçıları okumuş, Yunan medeniyeti ile modern eleştiriyi inceleme fırsatı bulmuştur. Bu okumaları ve araştırmaları neticesinde *tef'ile* formunda serbest şiire yönelmiştir.²² Yayın hayatına üniversite yıllarında başlamış olan şairin ilk şiiri, *el-Mesrah* dergisinde 5 Haziran 1967 yılında "İ'tizâr ilâ Cundiyyin Ba'id" (Uzak-taki Askere Özür) ismiyle yayınlanmıştır.²³ Bunun akabinde şiirleri *el-Âdâb*, *Mevâkif*, *el-Kâtib*, *et-Talîa'* gibi dergilerde neşredilmiştir. Bergûsî, ilk şiir kitabını ise 1 Ocak 1972 yılında *et-Tûfân ve İ'âdetu't-Tekvîn* (Tufan ve Yeniden Varoluş) ismiyle çıkarmıştır.²⁴ Bu ilk şiir kitabıyla birlikte o, şiirde kendi damgasının çizgileri net olduğundan emin olana kadar üç şiir kitabı daha yayınlamıştır. Şair, ilk dört kitabının acemilik dönemine denk geldiğini, henüz üslubunu oturtmadığını ve ancak beşinci eserinden itibaren şiir formunda bazı değişikliklerde bulunmak suretiyle yenilik getirdiğini ifade etmiştir.²⁵

1970 yılında Kuveyt'ten Mısır'a dönüş yapan şair burada üniversiteden arkadaşı olan Radvâ Âşûr²⁶ (1946-2014) ile evlenmiştir.²⁷ Evliliklerinden yedi yıl sonra 1977'de *Temîm*²⁸ isminde bir oğulları dünyaya gelmiştir. Bu evlilik sürecinde Kahire'de ya-

19 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 7.

20 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 32;193.

21 Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşme 13 Aralık 2008).

22 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 109.

23 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 8; *el-Eyyâmü'l-Cezâiriyye*, "eş-Şâiru'l-Filistîniyyu'l-Mut'ab".

24 *el-Ahbâr*, "Murîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve İ'âdetu't-Tekvîn" (12 Mart 2016), 8.

25 *el-Ahbâr*, "et-Tûfân", 8.

26 Radvâ Âşûr, 26 Mayıs 1946 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. 1967'de Kahire Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuş, 1972 yılında aynı üniversitenin Karşılaştırmalı Edebiyat alanında yüksek lisansını bitirmiştir. 1975 yılında Massachusetts Amherst Üniversitesi'nde Afro-Amerikan Edebiyatı alanında doktorasını tamamlamıştır. Kahire Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde akademisyen olarak çalışmaya başlamıştır. Âşûr, bilimsel çalışmalarının yanı sıra pek çok kısa hikâye ve roman kaleme almış, edebiyat eleştirmenliği ve çeviri çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalarını nedeniyle birçok ödüle layık görülmüştür. 2014 yılında kanserden vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Arageek*, "Men Hiye Radvâ Âşûr" (Erişim 12 Ekim 2022).

27 Elbendary, "Shades of Green".

28 Temim el-Bergûsî, Mısırlı roman yazarı Radvâ Âşûr ile Filistinli şair Murîd el-Bergûsî'nin tek çocuklarıdır. 1977 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. Doktorasını Kahire Amerikan Üniversitesinde siyaset bilimi alanında yapmıştır. Şiirlerini Fasih Arapçayla yazdığı gibi Mısır ve

şamlarına devam eden Bergûsî ve Âşûr, geçimlerini temin etmek için çalışmaya başlamışlardır. Ancak Radvâ akademik hayatına yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla devam ederken; Bergûsî Kahire’de hukuk öğrencilerine İngilizce öğretmek için görev almıştır. Bununla birlikte şair, Kahire’de Mısır yayın kuruluşuna bağlı Filistin Radyosunda haber bültenleri sunmuş ve siyaset yorumculuğu da yapmıştır.²⁹ Bergûsî, 1977 yılında Kahire’den sürgün edilmesinden sonra Budapeşte Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu’nda Filistin Kurtuluş Örgütü Kültür atasesi olarak görev yapmış ve on üç yılını burada geçirmiştir.³⁰ Ayrıca Budapeşte’deki Filistin medya kuruluşunda gazetecilik görevinin yanında Kahire, Fas, Oxford, Manchester, Oslo, Madrid vb. üniversitelerde Filistin ve Arap şiiri hakkında konferanslar vermiştir.³¹ Şair, 2015 yılında Uluslararası Arap Roman Ödülü için hakem kuruluna başkanlık etmiştir.³²

1977 yılında Enver Sedat’ın (1918-1981) İsrail ziyaretinden hemen sonra Bergûsî, polis gözetiminde evinden alınarak tutuklanmış ve Kahire’deki Tahrir binasında pasaport işlemleri yapıldıktan sonra Mısır’dan sürgün edilmiştir. Ancak şair, Enver Sedat’ın İsrail ziyaretine karşı hiçbir şey yapmadığını ve bu ülkeden ihraç edilmesinin bir önlem amacıyla gerçekleştirildiğini dile getirmiştir.³³

Bergûsî, sürgünde yaşadığı mekânları sürekli terk etmek zorunda kaldığını, kendi tercihi dışında üç kıtada kırk beşten fazla evde yaşadığını ifade etmiştir.³⁴ Bu nedenle o, Bağdat, Beyrut, Budapeşte, Amman ve Kahire gibi şehirler başta olmak üzere sürekli yer değiştirerek pek çok ülkeyi dolaşmıştır. Şaire göre muayyen bir yere tutunmak imkânsızdır. Bu yüzden mekâna bağlılıktan ziyade kendisine ait bir duyarlılık içinde zamana bağlı yaşadığını vurgulamıştır.³⁵

Mısır ve Beyrut sürgünlerinden sonra Bergûsî, 1981 yılında Macaristan’ın başkenti Budapeşte’ye yerleşmiştir.³⁶ Yedi yıl boyunca eşini ve oğlunu göremeyen şair, ancak

Filistin lehçesiyle de yazmıştır. Arap dünyasında 2007 yılında düzenlenen yarışmada “Fi’l-Kuds” (Kudüs’te) başlıklı şiiriyle birinci olmuş ve “Şâiru’l-Kuds” (Kudüs Şairi) lakabını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Araçek*, “Men Hüve Temîm el-Bergûsî” (Erişim 12 Ekim 2022).

29 Elbendary, “Shades of Green”.

30 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 54; Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

31 Mahmûd Ahmed Abdu’l-Gaffâr, “Kırâe’ fi Şî’ri’ş-Şâiri’l-Filistîni Murîd el-Bergûsî”, *Chosun University* 1/1 (2008), 24.

32 *el-Arab*, “Reîsu Lecneti’l-Büker Şâir Yuhakkimu ale’r-Rivâyât ve Kalbhû me’a’ş-Şî’r” (01 Nisan 2015), 15.

33 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 109; Radvâ Âşûr, *Atyâf* (Beyrut: el-Müessetu’l-Arabiyyetu lîd-Dirâsât ve’n-Neşr, 1999), 139-142; Âtîf Butrus el-Attâr, “Defâtîr Filistîniyye: Hafriyât fi Zâkirati’l-İ’tikâlî’s-Siyâsi fi Mısır”, *Mecelletu İdâfât* 51-52 (2021), 40-41; Elbendary, “Shades of Green”.

34 Lîlas Suveydân, “Murîd el-Bergûsî: Ene bidûni Kevnî”, *al-Kabas* (28 Mart 2019).

35 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 104;110; Salam Mir, “Mourid Barghouti: The Blessings of Exile”, *Arab Studies Quarterly* 37/4 (2015), 313.

36 Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).



yoğun bir prosedürden sonra ailesini görme imkânına kavuşmuştur.³⁷ Bergûsî ailesi, yaz tatillerinde iki ay; yıl ortasındaki tatillerde ise iki hafta buluşarak on yedi yılı ayrı geçirmiştir.³⁸ Radvâ Âşûr, eşinin Mısır'a dönebilmesi için yıllarca dilekçeler sunmuş ancak her defasında başvurusu reddedilmiştir. Yıllar sonra verdiği dilekçeler cevap bulmuş ve Kahire havaalanındaki yasaklılar listesinden Bergûsî'nin ismi çıkartılmıştır.³⁹ Yaşadığı bu uzun sürgünlerden sonra şair, 1990 yılında Ürdün'e taşınmış, 1995'te ise Kahire'ye geri dönmüştür.⁴⁰

1993 yılında imzalanan Oslo Anlaşması sonucunda Filistin'e girişler serbest bırakılmış ve bu sayede Bergûsî, sürgünde geçirdiği acı günlerini geride bırakarak otuz yılı aşkın bir aradan sonra 1996 yılında Ramallah'ı ziyaret etme fırsatı yakalamıştır.⁴¹ Birçok Filistinli gibi o da tüm ömrünü memleketine gelebilmek için sarf etmiş ve üzerinden en son otuz yıl önce geçtiği köprüyle başlayan hatıralarıyla Filistin'e giriş yapmıştır.⁴² Fakat o, tıpkı Mahmud Derviş vb. şairler gibi bu anlaşmanın Filistin'in aleyhine olduğunu düşündüğü için, tepki amacıyla ülkesine kesin dönüş yapmayı reddetmiştir.⁴³ 1997 yılında yayınladığı *Raeytu Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) başlıklı kitabında da iki hafta süren Filistin ziyaretini ele almış ve bu ziyaretten sonra Kahi-re'ye dönerek eşi ve oğluyla birlikte yaşamaya devam etmiştir.

Bergûsî, eşi Radvâ Âşûr'un 2014 yılında vefat etmesinden sonra oğluyla birlikte bazen Kahire'de bazen de Amman'da yaşamını sürdürmüştür. Tüm hayatını sürgün ve sıkıntılarla geçiren şair, vatanının özgürlüğü için çok çalışmış, memleketi Filistin'den uzakta 14 Şubat 2021 Pazar günü 77 yaşında vefat etmiştir. Oğlu Temîm el-Bergûsî, sosyal medya sayfasında babasının isminin de olduğu siyah bir fotoğrafıyla vefat haberini duyurmuştur. Bergûsî ailesinin yakınları yerel haberlerde herhangi bir ayrıntı vermeden ölümünü doğrulamıştır. Ayrıca Filistin Kültür Bakanlığının yaptığı açıklamada şairin Ürdün'ün başkenti Amman'da hayatını kaybettiği ve buradaki aile kabristanlığına defnedildiği belirtilmiştir.⁴⁴

Eserleri

Şairin toplamda 13 şiir ve iki nesir kitabı bulunmaktadır. On iki şiir kitabı 2013 yılında Kahire'de *el-Â'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile 1-2* (Tüm Şiir Çalışmaları) adıyla iki cilt halinde yayınlanmıştır.

37 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 154; Attâr, "Defâtir Filisfniyye", 41.

38 Elbendary, "Shades of Green".

39 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 85.

40 Âşûr, *Atyâf*, 139-142; Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşme 13 Aralık 2008).

41 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 15.

42 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 5.

43 Hulûd el-Fellâh, "Murîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru Yeskutu izâ Vakaa' fi't-Tebstî" (26 Nisan 2007).

44 *el-Anadûl*, "Murîd el-Bergûsî: el-Edîbu'l-Muteyyem bi-Râmallâh" (14 Şubat 2021).

Şiir Kitapları

- *et-Tûfân ve l'âdetu't-Tekvîn* (Tufan ve Yeniden Varoluş), Dâru'l-Avde, Beyrut, 1972.
- *Filistînî fi'ş-Şems* (Güneşte bir Filistinli), Dâru'l-Avde, Beyrut, 1974.
- *Neşîd li'l-Fakri'l-Musellah* (Silahlı Fakirlik Marşı), Matbû'âtu Filistîn es-Sevre, Filistin, 1977.
- *el-Ardu Tenşuru Esrârahâ* (Yeryüzü Sırlarını Yayıyor), Dâru'l-Âdâb, Beyrut, 1978.
- *Kasâidu'r-Rasîf* (Kaldırım Şiirleri), el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1980.
- *Tâle'ş-Şetât* (Sürgün Uzadı), Mektebetu Dâru'l-Kelime, Beyrut, 1987.
- *Rennetu'l-İbre* (İğnenin İniltisi), el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1993.
- *Mantiku'l-Kâ'inât* (Kâinâtın Dili), Dâru'l-Medâ li's-Sekâfe ve'n-Neşr, Amman, 1996.
- *Leyle Mecnûne* (Çılgın Bir Gece), el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme'li'l-Kitâb, Kahire, 1996.
- *en-Nâs fi Leylihîm* (Gecelerdeki İnsanlar), el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut, 1999.
- *Zehru'r-Rummân* (Narçiçeği), Dâru'l-Âdâb, Beyrut, 2002.
- *Muntasıfu'l-Leyl* (Gece Yarısı), Riyâd er-Rîs li'l-Kutub ve'n-Neşr, Beyrut, 2005.
- *İsteykız Key Tahlum* (Hayal Etmek için Uyan), Dâru'r-Riyâd er-Rîs li'l-Kutub ve'n-Neşr, Beyrut, 2018.

Nesir Kitapları

Murîd el-Bergûsî'nin yalnızca iki adet nesir çalışması bulunmaktadır. İlk kitabı şairin 1996 yılında tek başına gittiği Filistin ziyaretinden sonra yazılmış, ikinci kitabı ise 2008 yılında oğluyla birlikte yaptığı ikinci ziyaretinin akabinde kaleme alınmıştır.

- *Raeytu Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm), el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, Kahire, 1997.
- *Vulidtu Hunâk Vulidtu Hunâ* (Şurada Doğdum, Burada Doğdum), Dâru'r-Riyâd er-Rîs li'l-Kutub ve'n-Neşr, Beyrut, 2009.

Murîd el-Bergûsî'nin Şiirlerinde Özgürlük

1948 Arap-İsrail Savaşı, pek çok Filistinlinin hayatlarının paramparça olmasına ve toprakları dışında mülteci olarak yaşamasına neden olmuştur. Sürgüne maruz bırakılan bu insanlar, daha iyi bir gelecek inşa edebilmek için dünyanın dört bir yanına



dağılarak vatan toprağını terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır.⁴⁵ İsrail'in gerçekleştirdiği bu işgal pek çok insanın ölümüne, hapsedilmesine ve vatanlarından sürgün edilmesine kadar farklı ve ileri boyutlarda mağduriyetlere yol açmıştır. Nitekim sürgün yıllarında kamplarda aynı çadırları paylaşmak zorunda kalan bu insanlar, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden sıkıntılar çekmiş, sömürülmenin psikolojik sorunlarını iliklerine kadar hissetmişlerdir.⁴⁶ Bu durum Filistinli insanın varlığının ve birliğinin maruz kaldığı tehdidin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Ne var ki Filistin halkının yaşadığı bu sorunlar, 1967 yılında gerçekleşen ve Arap toplumunda derin yaralar bırakan Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) ile daha da çıkmaz bir hâl almıştır.⁴⁷ Bu elim hadisenin akabinde İsrail'in sömürgeci politikaları Filistin toplumu üzerinde artmış, Filistin'in diğer bölgeleri de işgal edilerek buradaki insanlara ikinci bir felaket yaşatılmıştır. Direniş ile özgürlüğünü inşa etmeye çalışan Filistin halkı, peş peşe gelen bu saldırılarla umutlarını kaybetme noktasına gelmiştir.

Filistinli edipler yaşanan felaketler karşısında, var olduğu toplumun aynası konumunda olan şiir, hikâye ve roman gibi edebi türler vesilesiyle Filistin halkının umutlarını, hayallerini, yaşadığı acılarını taze tutmaya ve maruz kaldığı bu zulmü tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarda özgürlük doğal olarak en temel konular arasında yer almış ve her edebiyatçı özgürlüğü kendisine has üslubu ve tavrıyla eserlerinde işlemiştir. Filistin'in özgürlüğü ve vatanın bağımsızlığı için pek çok edebiyatçı, eserlerinde Filistin işgalini, halkın çektiği psikolojik ve sosyolojik baskıyı, medyanın umursamaz tavrını tenkit ederek ele almıştır.⁴⁸ Gassân Kenefânî (1936-1972), Nâci el-Ali (1937-1987), Fedvâ Tûkan (1917-2003), Mahmud Derviş, Semih el-Kâsım (1939-2014) gibi Filistinli yazar ve şairler, her türlü baskı ve zulme karşı koyarak vatanın bağımsızlığı için kelimelerle direnmişlerdir. Bu ediplerden biri olan Murîd el-Bergûsî de eleştirel tavrı ve muhalif yönüyle hem işgali hem de işgale yardım eden Arap yöneticileri şiir ve yazılarında tenkit etmiş ve halkın özgürlük probleminde dikkat çekmeye çalışmıştır. Ancak o, çağdaşlarının aksine sakin ve ironik bir dil kullanarak bu tavrını ortaya koymuştur. Şair, şiirlerinde genel bir insan profili çizmek yerine görüntüsü, nitelikleri belli olan bir kişiliği işlemekte ve özgürlük temasını bireyin üzerinde oluşturduğu etkisiyle açıklamıştır.⁴⁹ Ayrıca sembolik bir anlatımı tercih eden şair, ironiye de sıklıkla başvurmuştur.

45 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Turan, *Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi* (İstanbul: Ak-Kay Yayıncılık, 2002), 71-73; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 418.

46 Nâil Muhammed İsmail, "Sûratu'l-Muhayyem ve Delâlâtuhâ fi'ş-Şi'ri'l-Filistîni 1948-1994", *el-Lâciûn el-Filistîniyyûn ve Hakku'l-Aode* (Gazze: Câmî'atu'l-Kuds el-Meftûha, 2012), 6.

47 Turan, *Düşman Kardeşler*, 90.

48 Hüdâ Mûsâ Reyân, *Sûratu'l-Beyti fi'ş-Şi'ri'l-Filistîniyyi'l-Muâsır min âmi 1948-2000* (Filistin: Câmî'atu'l-Halîl, Külliyyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 137.

49 Murîd el-Bergûsî, "Hurriyetu'l-İbdâ'", *el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmme* 11/3 (1992), 284.

Bergûsî'nin şiirlerinde Filistin halkı için bir hayal olarak kalan özgürlük, bazen bir tutkuya bazen de bir özleme dönüşmektedir. Nitekim özgürlüğe olan tutku, her bireyin bağımsız bir şekilde yaşamak ve onun hayalini gerçekleştirmek arzusuyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum şairin "el-Mu'tekal" (Tutuklu) başlıklı şiirinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu şiirde vatan toprağından sürgün edilmiş veya işgalci zindanlarında hapis yatan Filistinlilerin özgürlüğe olan tutkusu anlatılmaktadır. Geniş balkonlu, her açıdan güneş alabilen ve istediği zaman da oradan çıkıp gezebileceği bir ev hayali kuran mahkûmun içinde bulunduğu durum, Filistin halkının içinde bulunduğu durumdan farksızdır. Şair, aşağıdaki dizelerinde özgürlüğü çalınmış bir halkın yaşamını zindanda tutsak olan bir mahkûmun yaşamıyla eşit tutmaktadır. Buradan hareketle şiirde bahsedilen mahkûm kimsenin, hapishanedeki hücrelerinde hayalini kurduğu ev, aslında vatani olan Filistin'dir. Böylelikle hücreden kaçma hayali aynı zamanda özgürlüğe kavuşma arzusunu yansıtmaktadır:

قال المعتقل لزميله فى الزنزانة:

عندما يفرجون عنى

سوف أبنى لنفسى بيتاً

محاطاً بالشرفات

تدخله أشعة الشمس

من كل زواياه

نوافذه دائية وواسعة

سجاده ملون جدا

أسرته من الإسفنج الكثيف

يزدحم بالكتب وبالموسيقى

وبالدفاتر والأقلام

وبالضيوف وبالصابون المعطر

ومن مواصفاته الهندسية

أنه يمكن الهرب منه.

Mahkûm, şöyle dedi zindandaki arkadaşına:

Salıverdiklerinde beni

Bir ev yapacağım kendime

Balkonlarla çevrili

Her köşesinden



Güneş ışığı girecek.
Alçak ve geniş pencereyi olacak
Rengârenk halıları
Kalın süngerden koltukları.
Dolacak bu ev, kitaplar ve musikiyle
Defterler ve kalemlerle
Misafirler ve güzel kokulu sabunlarla.
Mimarî özelliklerinden dolayı
Oradan kaçmak da mümkün olacak.⁵⁰

Filistin dışındaki hiçbir yerde kendini rahat hissetmeyen Bergûsî, özgürlüğün bir mekânda insana sunulan yaşama alanı ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Nitekim mekânı bir kimsenin istediği zaman girip çıkabildiği ve orada dilediği şekilde hareket edebildiği bir yer olarak tanımlamaktadır.⁵¹ Bergûsî'nin, "Sürgün kişiye bu uzaktan sevgi dışında ne kalıyor? Ne kadar pahalıya mal olursa olsun şarkıya tutunmaktan başka ne kalıyor elde? Peki ya Filistin hakkında benim neslim kadar bile bilmeyen sürgünde doğmuş bir nesil için ne söylemeli?"⁵² ifadeleriyle vatanı dışında yaşayan Filistinlilerin mahrum kaldıkları vatanları için şarkılar söylemekten başka ellerinden hiçbir şey gelmediği vurgulanmaktadır. Bu durum Filistinli insanın vatana olan özlemini yansıtmaya açınsından önem arz etmektedir. Şair, sürgün şartlarının yaşamaya ve terk etmeye mecbur bıraktığı mekânlar yüzünden o yerlerin manasının ve somutluğunun kaybolduğunu belirtmektedir. O, iradesi kırılan kişinin kendi iç ritmiyle yaşadığını, o kişiye göre bir mekânın diğer mekânlara ve durumlara taşıyan bir araç olduğunu ifade etmektedir.⁵³ Bu nedenle, bir mekân, niteliklerini kaybettiğinde anlamının tamamen değiştiğini, bir sembol ve kimlik haline dönüştüğünü söylemekte ve bundan dolayı zorunlu sürgünlüğünün bitmesini hayal ederek memleketinde özgürce gezebilmeyi temenni etmektedir. Ancak tüm bu çabalarına rağmen Filistin'in bağımsızlığına giden yolların tıkanıp tıkanmadığını "Tâle'ş-Şetât" (Sürgün Uzadı) başlıklı şiirinde vurgulamaktadır. Bir hayal olarak kalan özgürlük, şairin ulaşmak istediği bir durumu yansıtmaktadır. Ancak o, ülkesinin bağımsızlığı için şartların olgunlaşmamış olmasından yakınarak özgürlüğe söyle seslenmektedir:

عندما نلتقي عليك أن تُخبريني لماذا تهرَبْتِ مني طوال العمر،
كلما أوشكتُ أن أملك اختفت ،
وكان بوابة رهبة ماثلة بيننا ،
وكان مفاتيحي صدنة أو مثلومة .

50 Murîd el-Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile* (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2013), 1/556-557.

51 Huseyn b. Hamza, "Mekâniye'l-Evvel: Şehâdetu Murîd el-Bergûsî", *Multekâ Filistin* (15 Şubat 2021).

52 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 68.

53 Bergûsî, *Raeytu Râmallâh*, 106.

...
 سَأَفِّفُ إِلَى جَوَارِكِ مَعْتَدِلِ الْقَامَةِ
 وَأَرْفَعُ يَدَكَ الْيَسْرَى عَالِيَا عَالِيَا
 وَأَتْرِكُ دَمَوْعِي تَسِيلًا
 حَتَّى تَلَامَسَ ابْتِسَامَتِي
 فَفَقَطْ .. لَوْ أَلْفَاكَ
 أَبَيْتَهَا الْحَرِيَّةَ!

Karşılaştığımızda söylemelisin, ömrün boyunca neden benden kaçtığını?

*Ne zaman dokunmaya çalışsam, gizlendin sen.
 Sanki aramızda beliren korkunç bir kapı vardı.
 Sanki anahtarlarım paslanmış veya körelmişti.*

...
 Duracağım yanında dimdik
 Kaldıracağım sol elini daha yükseklere
 Akan gözyaşlarımı bırakacağım
 Gülüşüme dokunana kadar
 Sadece... Sana kavuşsam
 Ey özgürlük!⁵⁴

Genel olarak çalışmalarında günlük konuşma diline yakın sade bir üslup kullanan Bergûsî, zaman zaman ironiyi çok ustalıkla kullanmaktadır. Aynı zamanda ifadelerin basitliğine rağmen şiirde kurduğu kompozisyonla anlatımına ayrıcalık kazandırdığı görülmektedir. “Lâ Müşkilete Ledeyy” (Hiçbir Sıkıntım Yok) başlıklı şiiri de bu minvaldedir. İroni yapmak suretiyle normal bir insanın yaşadığı durum gibi kendisinin özgür olduğunu ifade ederken aslında tam tersini ima etmektedir. Anlatıcı ‘ben’ kişiliği üzerinden olayı çarpıcı bir şekilde ele almaktadır. Bu dizelerde o, hayatın bu şekilde olması durumunda hiçbir problemin olmayacağını ifade etmektedir. Ancak ‘Hiçbir sıkıntım yok’ ifadesi, kendi özelinde Filistinlilerin başına gelen özgürlük problemini yansıtmaya açısından önem arz etmektedir.

كَفَّأَي بِلَا قَيْدٍ
 وَلِسَانِي لَمْ يُسَكِّتْ بَعْدَ
 لَمْ يَصْدُرْ ضِدِّي حُكْمٌ حَتَّى الْآنَ
 وَلَمْ أُطْرَدْ مِنْ عَمَلِي
 مَسْمُوحٌ لِي بِزِيَارَةِ مَنْ سَجَنَوْهُمْ مِنْ أَهْلِي
 وَزِيَارَةِ بَعْضِ مَقَابِرِهِمْ فِي بَعْضِ الْبُلْدَانِ
 لَا مَشْكَالَةَ لَدِي

54 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 2/240-241, 245.

Ellerim kelepçesiz.
Dilim de susturulmadı henüz
Şu ana kadar aleyhime bir hüküm de çıkarılmadı
İşimden de kovulmadım
İzin veriliyor hapisteki yakınlarımı
Ve bazı ülkelerdeki mezarlarımı ziyaret etmeme
Hiçbir sıkıntım yok.⁵⁵

Bergûsî, ironik olarak inşa ettiği şiirlerin yanında bazen sembolik bir anlatımdan da yararlanmaktadır. Bu sembollerle kendine özgü bir imge oluşturmakta ve halkının özgürlük sorununa dikkat çekmeye çalışmaktadır. "Risâletü'l-Vahş" (Vahşi Hayvanın Mektubu) başlıklı şiirde bu sembolik anlatım görülmektedir. Bu şiirinde aslan metaforuyla Filistin insanının durumunu yansıtmaktadır. Hayvanat bahçesindeki aslanın ormandaki dostlarına yazdığı mektubunda onun rahat bir yaşam sürdüğünü, kimse- nin onun işine karışmadığını, işlerini yerine getiren ve daha sonra ne yapacağı ile ilgili planlar kuran bir görevlinin olduğunu anlatmaktadır. Ancak şiirin son dizelerinde bu yaşamın sahte bir özgürlük olduğu ve aslanın belirli bir alan içine hapsedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim şiirde aslanın her şeye sahip olmasına rağmen yaşadığı yerin kendisine ait olmaması ve yabancı bir yönetim altında yaşamını sürdürmesi özgürlü-ğünün ne kadar sınırlı bir alanda olduğunu göstermektedir:

قال الأسد
في رسالته إلى زملائه في الغابة
كيف أصف لكم سعادتني بوضعي الجديد؟
هنا
في الحديقة المُسَوَّرَة
لم أعد أجهد نفسي بتدبير شؤوني
فلدِّي مَنْ يحدد لي طعامي ونومي
ومن يحدد لي متى أزور ومتى ألهو
ولا يحظى بزيارتي إلا من يحمل بطاقة
هكذا ارتقيتُ من منزلة الوحش
إلى منزلة البشر
فأنا كأهل البلاد تماما
أروح وأعدو في مكاني
..ولدي، مثلهم، كل شيء
قفص لا أملك مفتاحه
وحارس لا ينام

55 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 1/441.

Aslan şöyle dedi

Ormandaki dostlarına yazdığı mektupta:

Yeni durumumla ilgili mutluluğumu nasıl anlatayım size?

Burada

Çitli bahçede

İşlerimi planlamak için artık kendimi zorlamıyorum

Bu nedenle yanımda, yemeğimi ve uyukumu,

Ne zaman kükreyeceğimi ve ne zaman eğleneceğimi belirleyen biri var,

Ancak elindeki biletle ziyaretime gelenler şanslı olur

İşte böyle yükseldim yabanilikten

Beşer konumuna

Artık ben tamamen belde halkı gibiyim.

Gidip geliyorum yerimde

Benim de, onlar gibi her şeyim var...

Anahtarına sahip olamadığım bir kafes

Uyumayan bir bekçi.⁵⁶

Filistin işgalinin dünya kamuoyunda yeteri kadar bahis konusu edilmemesi ve medyanın bu duruma sessiz kalması şairin tenkit ettiği diğer bir durumdur. Şair, "Zâkiratü'n-Nemr" (Kaplan Hafızası) başlıklı şiirinde de yukarıdaki şiire benzer bir olayı bu sefer kaplan metaforu ile ele almaktadır. Bu şiirde hayvanat bahçesinin demir parmaklıkları arkasında yaşayan kaplan ile Filistin halkı özdeşleştirilmektedir. Çektiği sıkıntılarının aynısını kendi halkının da çektiği, sömürge altındaki Filistin'in tıpkı kafesteki kaplan gibi özgür olmadığı vurgulanmaktadır. Şiirden bir bölüm şu şekildedir:

أیکم يعرفني يا أصدقائي
 أیکم يصغي لصمتي في ضجيج الفرجة الكبرى
 ومن يدري بما في خاطري
 وأنا أمشي وحيدا
 وبسيطا مثل نمر يتمشى خلف قضبان الحديقة؟
 ،أیکم يعرف، من هيئة هذا المشهد الراهن
 ما ظل من الذكرى بقلبي وحفيف الذاكرة
 أیکم يدرك
 أن الغابة المحذوفة الآن من المشهد

56 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 1/519.



*Hanginiz tanıyor beni ey dostlarım
Hanginiz kulak veriyor sessizliğime büyük gösterinin gürültüsünde
Aklımda olan şeyleri kim biliyor
Tek başıma yürüyorum
Anlamsızca, hayvanat bahçesinin demir parmaklıkları arkasında gezinen bir kaplan gibi
Hanginiz biliyor şu anki sahnenin durumunu,
Kalbimdeki hatıradan ve hafızanın hıştırtısından kalan şeyleri
Hanginiz idrak ediyor
Görüntüsü şu an silinmiş ormanı?⁵⁷*

Bergûsî, özgürlük meselesini ele aldığı epigramlarında da sembol ve ironiyi aynı şekilde kullanmaktadır. Şair, bu şiirlerinde genel itibariyle kuş, kafes, gökyüzü, mıknaş, demir tozu, hayvanat bahçesi, anahtar, aslan ve kaplan gibi metaforları özgürlük problemini yansıtmak için kullanmaktadır. Güç ve kudreti temsil eden aslan ve kaplan gibi metaforların hayvanat bahçesi, bekçi ve anahtar gibi kavramlarla özgürlüklerinin elinden alındığına; serçe ve kuş gibi gökyüzünde özgürce uçan hayvanların ise kafeslere konularak bu özgürlüklerinin çalındığına dikkat çekmektedir. Soyut olan özgürlüğün bu kavramlarla somutlaştırılması, konunun daha net anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. “Âlemun Sâlis” (Üçüncü Bir Dünya) başlıklı şiirinde şairin vurgulamak istediği nokta, aslında Filistinlilerin özgürlüğünün çok dar bir kapsamda olduğudur:

قال المغناطيس لبرادة الحديد:
أنت حرّةٌ تماماً
في الاتجاه إلى حيث ترغبين!
Mıknaş dedi ki demir tozuna:
Özgürsün tamamen
İstediğin yere gitmekte!⁵⁸

Aynı şekilde aşağıdaki “Sicn” (Hapis) başlıklı şiirde geçen ‘kafes’ kavramı ile serçelerin sınırlı bile olsa özgürlüklerinin bulunduğu dile getirilirken; Filistin halkının sınırları dahi meçhul olan bir özgürlük içerisinde yaşadıkları vurgulanmaktadır:

قال ابن آدم:
طوبى للعصافير في هذا القفص
– إنها – على الأقل
تعرف حدودَ سجنها.

57 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 1/407-408.

58 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 1/494.

*Der ki insanoğlu:
Müjdeler olsun bu kafesteki serçelere
En azından onlar
Biliyor hücrelerinin sınırlarını.⁵⁹*

Bergûsî Filistinlilerin özgürlük mücadelesinin önemli bir savunucusudur. Bu yüzden ölüm, işgal, direniş, umut, özlem gibi pek çok ana temanın bulunduğu şiirlerinde özgürlük düşüncesini ana temayı besleyici bir unsur olarak kullanmaktadır. Nitekim bu durum "Samtu'l-Harb" (Savaş Sessizliği) başlıklı şiirinde görülmektedir. Bu şiirde İsrail askerlerinin Filistin'de yaşayan insanların evlerine izinsiz girerek rahatsızlık vermeleri ve onlar üzerinde bir baskı kurmaları işgali yansıtmaktadır. Ancak ana temaya bağlı olarak bu insanların temel haklarına aykırı bir biçimde özgürlüklerine müdahale edildiğini vurgulamaktadır.⁶⁰

Bergûsî, şiirlerinde kullandığı öğelerden biri de sonsuz özgürlüğü temsil eden 'gökyüzü'dür. "Bittisâ'îs-Semâ" (Gökyüzü Genişliğinde) başlıklı şiirde 'kuş ve gökyüzü' kavramları ile özgürlük vurgulanırken; 'kafes' kavramının kullanılmasıyla kısıtlanan özgürlüğe vurgu yapılmaktadır:

كأن الطيور التي
غادرت، هكذا، ليل أفاصها
كلماً خبطتُ
في جهات الهواء
أبصرتُ حولها قفصاً
باتساع السماء!
*Sanki bu şekilde geceleysin
Kafeslerini terk eden kuşlar
Her kanat çırpıklarında
Havada
Bir kafes gördüler etraflarında
Gökyüzü genişliğinde!⁶¹*

Benzer bir durum, şairin "Fî Zemânî" (Benim Zamanımda) başlıklı şiirinin son bölümünde de görülmektedir. Burada şair, özgürlüğün kısıtlanmasını aynı şekilde kafes kavramıyla ifade ederek günlük hayatta kişinin ne kadar çabalarsa çabalasın gidip geleceği yerin sınırlı bir alan olduğunu vurgulamaktadır:

59 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 1/543.

60 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 2/73.

61 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 1/147.

في زمني
:سَمَحُوا بِالرَّكُضِ لِلْكَلِّ وَنَادَانَا الْمُنَادِي
أُرْكُضُوا بِالسَّرْعَةِ الْقُصْوَى كَمَا شِئْتُمْ
وَلَكِنَّ فِي الْفَقْصِ!

Benim zamanımda

İzin verdiler herkesin koşmasına ve bir münadi seslendi bize:

Haydi, istediğiniz kadar en hızlı şekilde koşun

Ama kafesin içinde.⁶²

Bu dizeleriyle şair, Filistinlilerin hürriyetten büsbütün mahrum edilmediklerini ne var ki sınırlarının son derece dar olduğuna dikkat çekmek suretiyle insan özgürlüğünün kısıtlandığına işaret etmektedir.

Bergûsî'nin şiirlerinde vurguladığı bir diğer husus da Filistin'de ifade özgürlüğünün olmayışıdır. Filistin halkının özgürlük alanının kısıtlanmasının yanında muzdarip olduğu diğer bir nokta da düşünce ve ifade özgürlüğünün ortadan kalkmasıdır. Bu nedenle şair, halkın kendi fikirlerini özgürce ifade edememelerini "Katl" (Öldürülme) başlıklı şiirinde ele almaktadır. Bu şiirde, bir gencin dile getirdiği düşüncelerinden dolayı konuşmasının yarıda kesilmesi, hapse atılması ve sonrasında gizemli bir şekilde ölümü ele alınmakta ve şiirdeki bu sahneye ifade özgürlüğünün bulunmayışına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca şair, şiirdeki 'sınıflar' ifadesiyle toplumdaki sınıfsal ayrımcılığa da dikkat çekmektedir:

وقف الفتى في شبه جملته القصيرة عن خلاف الرأي
أكمل شبه جملته وباقي العمر ما بين السجون
قال الفتى شيئاً عن الطبقات
أسكت
غير أنّ بقيه من جسمه عثروا عليها
(بعد آخر غارة)
مدفونة تحت السقوف

*Aykırı fikirlerinden dolayı durdu genç, kısa cümlesini tamamlamadan
Ancak yarısını tamamladı ifadesinin ve hapis oldu geriye kalan ömrü.*

Bir şey söyledi sınıflar hakkında

Susturuldu,

Ne var ki bedeninden geriye kalanı buldular

(son saldırıdan sonra)

Çatıların altında gömülü bir şekilde⁶³

62 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 2/127.

63 Bergûsî, *el-A'mâlu's-Şi'riyye*, 2/384.

Şiirlerden hareketle kendini ifade etme ve ülkesine istediği şekilde girip çıkabilme özgürlüğünden mahrum bırakılmış Filistinlilerin bu hayatta hiçbir zaman özgür olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Bergûsî, aşağıdaki “Taharrur” (Özgürleşme) başlıklı kısa şiirinde insanın, özgürlüğüne ancak ölümüyle kavuşabileceğine işaret etmektedir:

الآن حُرَّاسِي جَمِيعًا هَجْرُونِي
إِنهَا حَرِيَّتِي وَالْمَوْتُ
جَاءَانِي مَعًا.

Şimdi tüm korumalarım terk etti beni

İşte hürriyetim ve ölümüm

Birlikte geldiler bana.⁶⁴

Son olarak Murîd el-Bergûsî, Filistin halkının deniz, kara ve hava yollarıyla ülkelerine geçiş yapmalarının yasaklandığını ve hatta tabut içinde bile bunun imkânsız olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵ Pek çok ölüme rağmen bile Filistin insanının özgürlüğü hakkında konuşmak manasız gözükmektedir. Bu insanlar, özgürlük problemini sadece hayattayken değil, ölümlerinde bile yaşamaktadır. Nitekim vatanları dışında ölen Filistinlilerin cenazeleri uzun müddet havaalanı morglarında bekletilmiş, kendi topraklarında defnedilmelerine izin verilmemiştir.⁶⁶ Bu durum işgalci İsrail’in, Filistin halkının sadece dirilerinden değil, naaşlarından dahi rahatsız oldukları ve dolayısıyla onları birer tehdit unsuru olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Sonuç

Modern Filistin şiirinde çeşitlilik arz eden konu ve temaların savaş ve işgal olgusuyla değişiklik gösterdiği söylenebilir. Sürgün, ölüm ve hapis gibi menfi olayların Filistin halkının üzerinde pek çok etkisi bulunmaktadır. Uzun zamandır içerisinde yer aldıkları bu olumsuz tablo nedeniyle dünyanın farklı yerlerine dağılmak zorunda kalan Filistinliler birçok ağır bedeller ödemişlerdir. Edebiyat ve bilhassa şiir, Filistin halkının yaşadığı dramı dillendirmek için başvurduğu önemli enstrümanlardan biridir. Diğer bir deyişle birçok Filistinli şair, halkının sesini dünyaya duyurmak ve yaşamakta olduğu zulüm ve baskıdan dünya kamuoyunu haberdar etmek için şiiri kullanmaktadır. Bu şairlerden biri de geçtiğimiz yıl hayatını kaybeden Murîd el-Bergûsî’dir. O da diğer birçok Filistinli şair gibi, halkının yaşadığı dramı çalışmalarında konu edinmiştir.

Özgürlük, diğer birçok Filistinli şair gibi Bergûsî’nin de Filistin halkının yaşamakta olduğu krizi işlerken başvurduğu en temel temalardan biridir. O, yazdığı şiirlerle halkının yaşadığı özgürlük sorununu tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda şair, özgürlüğü mekân ile ilişkilendirerek insanın dilediği zaman girip çıkabileceği

64 Bergûsî, *el-A’-mâlu’ş-Şi’riyye*, 2/373.

65 Murîd el-Bergûsî, *Vulidtü Hünâk, Vulidtü Hünâ* (Beyrut: Riad El-Rayyes Books, 2009), 107.

66 Bergûsî, “Hurriyetu’l-İbdâ’”, 281.

ve bağımsız bir şekilde hareket edebileceği bir yer olarak nitelemiştir. Bazen onun şiirlerinde özgürlük hayali ve tutkusu bir özleme dönüşmüş ancak onu aramaktan ve umut etmekten hiç vazgeçmemiştir.

Bergûsî, Filistin halkının meselelerini gündem edinen diğer birçok şairden farklı olarak üslup bakımından hamasi duyguları harekete geçirecek hararetli ifadelerden uzak sakin bir dil kullanmıştır. Bunun için onun, şiirlerinde süslü bir dil kullanmak yerine olanı yansıtmakla yetinen sade bir üslup kullandığı göze çarpmaktadır. Örneğin o, şiirlerinde genel bir insan tasvir etmek yerine özgürlük temasını, görüntüsü ve evsafi belli bir kişiliğin üzerinde oluşturduğu etkiyle açıklamayı tercih etmiştir.

Bayağılıktan uzak fakat basit bir anlatımı tercih eden Bergûsî, şiirlerinde ironi ve sembolizmi ustalıkla kullanmıştır. Aslan, kaplan, kafes, bekçi metaforları şairin özgürlük temasını işlerken başvurduğu sembollerden bazılarıdır. Bergûsî Filistin halkının özgürlük probleminde genellikle kafesteki bir kuş veya hayvanat bahçesindeki bir aslan gibi sınırlı bir yaşam ve özgürlük alanına sahip metaforlar üzerinden değinmiştir.

Son olarak Bergûsî'nin şiirlerinde ele aldığı en temel özgürlükler hareket özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda şair, bir Filistinlinin özgürlüğe ancak ölümle kavuşulabileceğini ifade etmekle birlikte birçok Filistinlinin naaşlarının kendi topraklarına defnedilmesine müsaade edilmemesinden dolayı bunun bile mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Kaynakça

- Abdu'l-Gaffâr, Mahmûd Ahmed. "Kırâe' fi Şi'ri's-Şâiri'l-Filistîni Murîd el-Bergûsî". *Chosun University* 1/1 (2008), 197-217.
- Âşûr, Radvâ. *Atyâf*. Beyrut: el-Müessetu'l-Arabiyyetu li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1999.
- Attâr, Âtîf Butrus el-. "Defâtir Filistîniyye: Hafriyât fi Zâkirati'l-Î'tikâlî's-Siyâsî fi Mısır". *Mecelletu İdâfât* 51-52 (2021), 31-59.
- Aydemir, Rukiye. "Filistinli Şair Murîd el-Barğûsî'nin Şiirlerinde Sürgün Teması". *Modern Arap Edebiyatında Edebu'l-Avde*. ed. Yasemen Toruloğlu - vd. 83-105. İstanbul: Demavend Yayınları, 2020.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı, 1. Basım, 2010.
- Barghouti, Mureed al-. "Songs for a Country No Longer Known". *Journal of Palestine Studies* 27/2 (1998), 59-67. <https://doi.org/10.2307/2538284>
- Bergûsî, Murîd el-. "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşmecî: Maya Jaggi, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 13 Aralık 2008). <https://www.theguardian.com/books/2008/dec/13/mourid-barghouti>

- Bergûsî, Murîd el-. *el-A'mâlu's-Şi'riyyetu'l-Kâmile*. 2 Cilt. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2013.
- Bergûsî, Murîd el-. "Hurriyetu'l-İbdâ'" . *el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme* 11/3 (1992), 278-287.
- Bergûsî, Murîd el-. *Raeytu Râmallâh*. Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 4. Basım, 2011.
- Bergûsî, Murîd el-. *Vulidtü Hünâk, Vulidtü Hünâ*. Beyrut: Riad El-Rayyes Books, 1. Basım, 2009.
- Demir, Ömer - Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Ağaç Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Elbendary, Amina. "Mourid el-Barghouti: Shades of Green". *Al-Ahram Weekly* (23 Ocak 2003). <http://web.archive.org/web/20130326041914/http://weekly.ahram.org.eg/2003/622/profile.htm>
- Fellâh, Hulûd el-. "Murîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru Yeskutu izâ Vakaa' fi't-Tebstî" (26 Nisan 2007). <https://sudaneseonline.com/board/225/msg/1184504761.html>
- Hamza, Huseyn b. "Mekâniye'l-Evvel: Şehâdetu Murîd el-Bergûsî". *Multekâ Filistîn* (15 Şubat 2021). <https://www.palestineforum.net/%D9%85%D9%83%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%88%D9%84-%D8%B4%D9%87%D8%A7%D8%AF%D8%A9%D9%85%D8%B1%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D8%BA%D9%88%D8%AB%D9%8A/>
- Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- İsmail, Nâil Muhammed. "Sûratu'l-Muhayyem ve Delâlatuhâ fi's-Şi'ri'l-Filistînî 1948-1994". *el-Lâciün el-Filistîniyyûn ve Haku'l-Avde*. 1-24. Gazze: Câmî'atu'l-Kuds el-Meftûha, 2012.
- Karaman, M. Lutfullah. "Filistin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/89-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kızılıcak, Abdullah. "Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fedvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzün Teması". *Şarkiyat Mecmuası* 0/14 (19 Aralık 2011), 59-70.
- Mir, Salam. "Mourid Barghouti: The Blessings of Exile". *Arab Studies Quarterly* 37/4 (2015), 311-333.
- Miş'al, Nidâ Ahmed Mahmûd. *el-Mufâraka fi Şi'ri Murîd el-Bergûsî*. Ürdün: el-Câmî'atu'l-Hâşimiyye Imâdetu'l-Bahsi'l-İlmî ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Noyan, Sema. "Türk ve Arap Şiirlerinde Kudüs'e Dair Ağıt, Umut ve Direniş". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 2/1 (15 Haziran 2018), 13-29.
- Reyyân, Hüdâ Mûsâ. *Sûratu'l-Beyti fi's-Şi'ri'l-Filistîniyyi'l-Muâsır min âmi 1948-2000*. Filistin: Câmî'atu'l-Halîl, Külliyyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2014.



Sevâfirî, Kâmil es-. *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Mu'âsir fî Filistin*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

Suveydân, Lîlas. "Murîd el-Bergûsî: Ene bidûni Kevnî". *al-Kabas* (28 Mart 2019).

<https://alqabas.com/article/650658-%D9%85%D8%B1%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D8%BA%D9%88%D8%AB%D9%8A-%D8%A3%D9%86%D8%A7-%D8%A8%D8%AF%D9%88%D9%86-%D9%83%D9%88%D9%86%D9%8A%D9%91>

Turan, Ömer. *Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi*. İstanbul: Ak-Kay Yayıncılık, 2002.

Ürün, Ahmet Kazım. "Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (20 Haziran 2016), 131-144. <https://doi.org/10.21497/sefad.11501>

Yıldırım, Zeynep. *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Yıldız, Ahmet. "Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021), 23-47. <https://doi.org/10.18505/cuid.851785>

Arageek. "Men Hiye Radvâ Âşûr". Erişim 12 Ekim 2022. <https://www.arageek.com/bio/radwa-ashour>

Arageek. "Men Hüve Temîm el-Bergûsî". Erişim 12 Ekim 2022. <https://www.arageek.com/bio/tamim-al-barghouti>

el-Anadûl. "Murîd el-Bergûsî: el-Edîbu'l-Muteyyem bi-Râmallâh" (14 Şubat 2021). <https://www.aa.com.tr/ar/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9%D9%85%D8%B1%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D8%BA%D9%88%D8%AB%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AF%D9%8A%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AA%D9%8A%D9%85-%D8%A8%D9%80%D8%B1%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%87-%D8%A8%D8%B1%D9%88%D9%81%D8%A7%D9%8A%D9%84/2144825>

el-Eyyâmu'l-Cezâiriyye. "Murîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistinîyyu'l-Mut'ab" (22 Mart 2015). <https://www.djazairress.com/elayem/222445>

el-Ahbâr. "Murîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve İ'âdetu't-Tekvîn" (12 Mart 2016), 8.

el-Arab. "Reîsu Lecneti'l-Bûker Şâir Yuhakkimu ale'r-Rivâyât ve Kalbuhû me'a's-Şi'r" (01 Nisan 2015), 1-24.

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

Köy Enstitüleri ve Pakize Türkoğlu ile Köy Enstitüleri Üzerine Bir Söyleşi

Village Institutes And An Interview With
Pakize Türkoğlu On Village Institutes

Muhammet DEMİR

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/ Türkiye

demirmuhammet007@gmail.com orcid.org/ 0000-0003-3431-1969

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Interview / Söyleşi

Received / Geliş Tarihi: 27.10.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 14.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 115-144

Özet

Bu çalışmada Aksu Enstitüleri (1940-1954) öğrencisi Pakize Türkoğlu ile Köy Enstitüleri hayatı üzerine sözlü tarih yöntemi çerçevesinde görüşmeler yapılmıştır. İkinci Cihan Savaşının her şeyi ile hissedildiği bir ortamda, köyün kalkınması konusuna verilen önem, bir bayan öğretmenin ağzından aktarılmaya çalışılacaktır. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti de bulunduğu çağın gereksinimine uygun davranarak ülkenin temel ihtiyaçları doğrultusunda 'Köy Enstitüleri' adıyla bir model ortaya koymuştur. Farklı eğitim anlayışı ile dikkat çeken Köy Enstitüleri, faal olduğu dönemde eğitime yeni bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamış ve enstitülerden mezun olan öğrenciler ülkenin dört bir yanında cumhuriyet tarihine önemli katkılar sunan bir kurumun fertleri olarak tarihte yerini almıştır. Bu fertlerden birisi olan Pakize Türkoğlu, Antalya'da bulunan Aksu Köy Enstitüsü'nden mezun olmuş ve devamında Ankara Hasanoğlan Yüksek Enstitüsünü bitirerek görevine başlamıştır. Bu çalışmada 1940-1954 yılları arasında faaliyet göstermiş Köy Enstitüleri hakkında genel hatları ile bilgi verilmiş ve Pakize Türkoğlu ile Köy Enstitüleri üzerine değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Köy Enstitüleri, Aksu Köy Enstitüsü, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, Pakize Türkoğlu.

Abstract

In this study, interviews were conducted with Aksu Institutes (1940-1954) and its student Pakize Türkoğlu on the life of Village Institutes within the framework of oral history method. In an environment where the Second World War was felt with everything, the importance given to the development of the village will be tried to be conveyed through the eyes of a teacher. In this case Republic of Turkey acted what time beings needs and started a model called "Village Institutes" according to country's basic needs. The Village Institutes, which draw attention with its different understanding of education, aimed to bring a new perspective to education during its active period, and the students who graduated from the institutes took their place in history as members of an institution that made significant contributions to the history of the republic all over the country. Pakize Türkoğlu, one of these individuals, graduated from Aksu Village Institute in Antalya and later started her duty by graduating from Ankara Hasanoğlan High Institute. In this study, Village Institutes that were active between 1940-1954 were tried to be discussed in general terms and evaluations were made on Pakize Türkoğlu and Village Institutes.

Keywords: Education, Village Institutes, Aksu Village Institute, Hasanoğlan High Institute, Pakize Türkoğlu.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması, Anadolu'da İtilaf Devletleri tarafından başlayan işgaller sonucu başlayan İstiklal savaşı ile Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti, birçok alanda değişim hareketine girişmiştir. Cumhuriyet'in kalkınma alanlarından birisi de eğitim olmuştur. 1924'te kabul edilen Tevhid-i tedrisat kanunu, devamında 1926 Maarif Teşkilatı kanunu ile eğitim alanında birtakım girişimlere başlanmış, 1930'lu yıllara gelindiğinde eğitimin kırsala yayılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 1932'de Halkevleri kurulmuş köy-kent arasındaki farklılıklar azaltılmaya çalışılmıştır. Halkevleri bu doğrultuda giriştiği faaliyetler ile köy-kent arasındaki eğitim seviyesini dengelemeye çalışmış; sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda köye ulaşmaya çalışmıştır. Köylerin kalkınması noktasında Halkevlerinin bu gayreti üzerinde Köy Enstitüleri vücuda gelmiştir. Köylerin ihtiyacı olan "Nitelikli insan" ihtiyacını karşılamaya yönelik atılan adımlardan birisi olan Köy Enstitüleri, "İş içinde, iş için eğitim" sloganıyla bireyi her yönden geliştirmeyi amaçlamış, bu noktada nitelikli insan yetiştirmenin öncüsü olan öğretmenlerin eğitimi ön planda tutulmuştur. Köy Enstitüleri sadece köylere öğretmen yetiştirme amacı taşımamaktadır. Köy Enstitüleri, köye öğretmen yetiştirme bakımından Köy Öğretmen Okullarına benzemekle birlikte kuruluş yeri, eğitim-öğretim etkinlikleri ve kuruluş amaçları noktasında farklılıklar göstermektedir. Kurumlarda öğretmen yetiştirmenin yanı sıra köyün ihtiyacı olan mesleklerin ve bu mesleği yapan kişilerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.¹ Enstitülerden mezun olanlar ise buldukları köylerin eğitiminde etkili olmuş ve köylünün her yönüyle kalkınma çabasında etkili olmuşlardır.

Köy Enstitüleri (Kuruluş, Amaç, Program ve Kapatılması)

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihli 3803 sayılı yasayla kurulmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un inançlı girişimleri sonucu kurulan Köy Enstitüleri'nin sayısı zamanla 21'i bulmuştur.² Köy Enstitüleri köylerdeki bilgisizlikle mücadele etmek, öğretmen kanalıyla köylerde sosyal ve ekonomik yapıyı düzenlemek ve geliştirmeyi amaç edinmiştir.³ Enstitülerin kuruluşunda büyük değerlerin büyük çoğunluktan, niteliğin de nicelikten çıkacağı düşüncesi etkili olmuştur. Okulun amacı seçkin bir azınlık oluşturmak değil, azınlığın kendiliğinden çıkacağı aydın bir çoğunluk yetiştirmek olmuştur.⁴ Köy Enstitüleri, köy okullarının da hesaba katılması ile on binlerce yerde

1 Mehmet Şeren, "Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28, sy. 1 (2008): 210-211.

2 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, 6. Baskı, (Ankara: İmge Yayınevi, 2019), 416.

3 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 11. Baskı, (Ankara: Pegem Yayınları, 2017), 393.

4 Sabahattin Eyuboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, (Y.Y: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1999), 24-25.

güzel, noksansız okullar, evler ve işlikler yaratma ve birkaç çocuk yerine on binlerce öğrenci olarak süratle onları yetiştirme amacı gütmüştür.⁵ Amaçlardan birisi de kendi sınıfından kopmayacak, kopamayacak, sınıf değiştirerek çıktığı sınıfın çıkarlarını ve haklarını savunmaktan vazgeçemeyecek köylü aydın yetiştirmek olmuştur.⁶ Köylerin süratle kalkınması, köylülerin eğitilmesi, üretim kabiliyetlerinin artırılması, bilinçli tüketicisi haline gelmesi amaçlanmıştır.⁷ Köy Enstitülerinden mezun olanların, bu okullar ve bölge okulları için müfettiş yetiştirmek ve enstitülere rehberlik yapmalarını sağlamak amacıyla Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde 'Yüksek Köy Enstitüsü' kurulmuştur. Köy Enstitülerinin resmi ilk programı 1943'te yapılmıştır. Bu program, İlkokuldan sonra 5 yıl öğretim yapılmakta ve buna ilaveten 114 hafta kültür dersleri, 58 hafta ziraat ders çalışmaları ve 52 hafta da teknik ders çalışmaları şeklinde planlanmıştır. Kültür dersleri kapsamında; Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve Okul sağlığı, Yabancı Dil, El Yazısı, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı ve Öğretmenlik Bilgisi yer almış; Ziraat Dersleri kapsamında Tarla Ziraatı, Bahçe Ziraatı (Fidancılık, Meyvecilik, Sebzeçilik, Bağcılık), Sanayi Bitkileri Ziraatı, Zootehni, Kümes Hayvanları Bilgisi, Arıcılık ve İpek Böcekçiliği, Balıkçılık ve Su Ürünleri ve Ziraat Sanatları; Teknik Dersler kapsamında ise Köy Demirciliği, Köy Dülgerliği, Köy Yapıcılığı (Tuğlacılık, , Kızlar için Köy ve El Sanatları (Biçki, Dikiş, Nakış, Örgü, Dokumacılık, Taşçılık, Kürekçilik, Sıvacılık, Betonculuk) dersleri verilmiştir.⁸

Köy Enstitülerinde tüm olumlu gayretlere rağmen eğitim, öğretim ve köy okullarının yaptırılması esnasında karşılaşılan güçlükler enstitülere karşı eleştirilere yol açmıştır. Enstitülere sadece köy çocuklarının alınması köylü-kentli ayırımı doğurmuştur. Bu durum halkçılık ilkesi ile doğrudan ilgili olduğundan olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Öğrencilerin okul yapımında, temizlik ve bakımlarda çalıştırılmaları, sol eğilimi öne çıkarmıştır. Bu durum eğitimin milliyetçilik ilkesiyle çelişmiştir. Enstitüler, din dersinin olmayışı, kız-erkeğin birlikte okuması ayrımcılık ve gayri ahlaki iddialarla eleştirilmiştir.⁹ Uygulanan karma eğitim, öğrencileri okutmada köylülere yüklenen yükümlülüklerin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik, sosyal ve siyasi ortam da enstitülere yönelik eleştirilerin artmasında etkili olmuştur. 1947'de Köy Enstitülerinin işleyişinin önü tıkanmaya başlamıştır. Köy okullarının öğretmen, sağlık memuru ve ebe evlerinin yapımı devlet tarafından üstlenilmesine ka-

5 İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, Yay. Haz. Engin Tonguç, (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976), 107.

6 Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, (İstanbul: Ant Yayınları, 1970), 56.

7 Abdullah Elmas, *Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri*, (Ankara: İKSAD Publishing House, 2020), 16.

8 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 394.

9 Nihan Yıldız, Osman Akandere, "Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17, sy. 35 (2017): 309-310.

rar verilmiş, enstitülere verilen tüm demirbaşlar ve donanım araçları geri alınmıştır. Buna ilaveten Ankara'daki Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü ile tüm eğitim kursları kapatılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, enstitüleri kuruluşunda ön-görülen sistemin dışına taşımış ve muhalefet partisi Demokrat Partinin de desteğiyle enstitülerin kapatılmasına giden yolu açmıştır.¹⁰ 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi Köy Enstitülerinin kapatılmasına giden süreci hızlandırılmıştır. Demokrat Parti döneminde hemen her alanda hissedilen ABD etkisi¹¹ ve bunun sonucunda artan komünizm söylemleri büyük tartışmaları beraberinde getirmiştir.¹² İlk kabinenin Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapan Tevfik İleri döneminde 24 Ocak 1954 gün 6243 sayılı kanunla Köy Enstitüleri Öğretmen Okulları'na dönüştürülmüştür.¹³

Pakize Türkoğlu Kimdir?

Pakize Türkoğlu 1927'de Antalya'nın Gazipaşa¹⁴ ilçesinde Göksenir yaylasında doğmuş olup Köyü olan Çile'de okul olmadığı için 1933'te Gazipaşa'da İlkokula başlamış, 1938'de İlkokulu Alanya'da Hayate Hanım İlkokulunu tamamlamıştır. 1944'te Aksu Köy Enstitüsü'nü, 1947'de Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün Yüksek Bölümünü bitirmiştir. İlk görevi Antalya Merkez Kemer Bölgesi Gezici Başöğretmenliği olmuştur. 1962'de Çapa Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünü tamamlamış ve ilk, orta ve yükseköğrenim kurumlarında öğretmen ve yönetici olarak çalışmıştır. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nin Eğitim Bilimleri bölümünden 1985'te emekli olduktan sonra çeşitli özel okullarda eğitim danışmanı ve rehberlik uzmanı olarak çalışmıştır. Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) kuruluşundan kapanışına dek üyeliğini yapmış ve bir dönem yönetim kurulu üyeliğinde de bulunmuştur. Tamamı İş Bankası

10 Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 9, sy. 35 (2005): 280.

11 Zafer Tangülü, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 10, sy. 2 (2012): 391.

12 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB), İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'den boğazlarda üs ve Doğu Anadolu bölgesinden toprak talep etmesi Türk kamuoyunda ciddi bir Sovyet tehlikesi doğurmuştur. Türkiye bunun karşısında SSCB karşısında ABD'ye yaklaşma çabası içerisine girmiş ve ABD'nin dikkatini çekebilmek amacıyla resmi çevreler ve kamuoyunda "Komünizm tehlikesi" gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de sol düşünceyle bağlantılı olduğu düşünülen Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri başta olmak üzere bazı kişi ve kurumlar hedef tahtasına konulmuştur. Mithat K. Vural, "II. Dünya Savaşı Sonrası Anti-Komünist Siyasal İklimin Köy Enstitüleri'nin Kapatılmasına Etkisi", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 10 (2014): 167.

13 Necdet Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 9, sy. 35 (2005): 280-281.

14 Gazipaşa, Antalya ilinin 180 km doğusunda yer alan son ilçesidir. Batısında Alanya, doğusunda ise Mersin'in Anamur ilçesi bulunmaktadır. <http://www.gazipasa.gov.tr/genel-bilgiler>



Yayınlarından olmak üzere *Kızlar da Yanmaz*,¹⁵ *Kimseli Kimsesiz*,¹⁶ *Kısa Süren Hasat*¹⁷ ve *Tonguç ve Enstitüleri*¹⁸ eserlerine sahip olan Pakize Türkoğlu, Türkiye İş Bankası tarafından verilen “Toplum ve İnsan Bilimleri” Büyük Ödülünü kazanmıştır.¹⁹

Söyleşi

Muhammet Demir- Öncelikle görüşme²⁰ teklifimi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. (EK-1) Başlayalım isterseniz. Kendinizi biraz anlatır mısınız?

Pakize Türkoğlu- Şimdi o bizim yukarıdaki dağ köylerinden Gazipaşa’ya okumaya geldim. İlkokula başladım. Yedi Yaşında. İlkokul üçe kadar burada okudum. Sonra Babam zaten Alanya’da memurdu. Daha doğrusu benim Alanya’da okumam için köylülüğü bırakıp memur oldu ama biz yine köyde yaşıyorduk. Buradan Alanya’ya giderken sabahtan akşama kadar atla eşekle varılmıyor. Adeta özellikle bir çocuk falan olduğu zaman daha ağır gidiyor herhalde. Biz Mahmutlar’da yatıyorduk gece. Bir ağaç vardı çınar ağacı mı ya da ne ağacıysa? Orada gece kalıyoruz. Sabahleyin Alanya’ya gidiyoruz. Ya da gelirken Akşamüstü eşeklere binip Mahmutlara geliyoruz. Yine o ağacın altında kalıyoruz. Sabahleyin Gazipaşa’ya doğru yola çıkıyoruz.

Muhammet Demir-Ağaç yolun kenarında mıydı?

15 Pakize Türkoğlu, *Kızlar da yanmaz* adlı eserinde kendi çocukluğundan hareketle bir köy çocuğunun gözünden Cumhuriyet’in ilk yıllarını ve genç Türkiye’nin eğitime verdiği önemi anlatmasının yanı sıra temel eğitimin bir devlet hizmeti olarak her köye götürülmesi gerekliliğinin önemini anlatmıştır. Bkz. Pakize Türkoğlu, *Kızlar da Yanmaz*, 4. Basım, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019)

16 Pakize Türkoğlu, *Kimseli Kimsesiz* adlı eserinde yetiştirme yurdunda görev yaptığı dönemdeki yaşadıklarını ele almıştır. Türkoğlu, anıların yanı sıra dönemin eğitim politikalarını, öğretim yöntemlerini, müfredatı da ele almıştır. Bkz. Pakize Türkoğlu, *Kimseli Kimsesiz*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017)

17 Pakize Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat* adlı eserinde Köy Enstitüsünde öğrenci olarak Aksu Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü yıllarını konu edinmiştir. Bkz. Pakize Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat*, 4. Basım, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020)

18 Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri* adlı eserinde Köy Enstitülerinin kurucusu, hazırlayıcısı, yöneticisi ve yönlendirici olarak gördüğü İsmail Hakkı Tonguç’un eğitim hayatını, genç Cumhuriyet’in eğitim politikalarını, Köy Enstitülerinin teorik ve pratik alanlarını ile içerik yapısını ve Köy Enstitülerinin kapatılmasına kadar geçen süreçte yaşananları ve sonrasında kalan izleri çeşitli boylardan ele almıştır. Bkz. Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 8. Basım, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020)

19 <https://www.iskulturlar.com.tr/yazarlar/pakize-turkoglu>

20 Bu görüşmenin gerçekleşmesinde katkıları bulunan Gazipaşa Cumhuriyet Mahallesi ve Pazarcı eski muhtarı Sayın Celalettin Özgenç ve değerli eşi Zuhal Özgenç ile arkadaşım Huriye Akyürek’e teşekkürü bir borç bilirim.

Pakize Türkoğlu-Onu hatırlamıyorum ama boş yerler var o zaman evler dağa yakındı. Oralar bomboştu sahile yakın hiç ev yoktu yani. Herhalde yoktu. Sonra ben Alanya’da dördüncü ve beşinci sınıfı okumaya başladım. İki arkadaşım vardı. Biri Kestel’den biri Mahmutlardan. Hangisi önce?

Muhammet Demir-Buradan giderken önce Mahmutlar sonra Kestel...

Pakize Türkoğlu-Şimdi onlar yürüyerek gelirlerdi. Belki eşekle geliyorlardı. Eşeklerini bir yere bağlıyorlardı. Yağmurlu havalarda yetişemiyorlardı. Şimdi tam derse başlardık. Zil-Kapı çalardı. Öğrenciler gülmüşlerdi. “Öğretmenim Mahmutlarlı çocuklar geldiler” derlerdi. Ben üzülürdüm. Ben hiç gülmezdim. Çünkü ben de taaa o yollardan geliyorum. Çocuklar gelirlerdi içeriye. Tüm her tarafları ıslak olurdu. Bir gün öğretmen ceketlerini çıkarttı. Ayakta durdurttu. Dedi ki “Bir ayaklarını kaldıracaksınız. Cezalısınız” dedi. Şimdi ben o zaman çok üzülürdüm. Öğretmene kızdım. Ayaklarının birini kaldırdılar. Sonra “İndirin” dedi. “Ötekileri kaldırın” filan dedi. Çok üzülürdüm yani. Öğretmeni severdim. Meğer Öğretmen onları ayakları kurusun diye yapmış. Yani pantolonları falan kurusun diye. Ondan sonra çocuklar hiç kızmıyorlardı Öğretmene. Hemen kaldırıyorlardı filan. Zor şartlar vardı Mahmutlar o zaman öyle bir yerdi.²¹ Sonra o Arkadaşımı ben aradım bir kere. İki kişiydi. Birini buldular biraz yani eğer doğruysa hacca gitmiş, hacdan dönmüş işte arsaları filan varmış. Korkunç zengin bir adam olmuş ama kim olduğunu görüşemedik.

Muhammet Demir-İsmi falan hatırlıyor musunuz?

Pakize Türkoğlu-Şimdi unuttum o zaman hatırlıyordum. Yani şeyde bu Alanya’yı sorduğum zaman da hatırlıyordum ama şimdi unuttum ne yazık ki. Mahmutlar böyle benim Mahmutlar şeyi. Evet. Buyrun.

Muhammet Demir-Öncelikle kendinizi bir tanıtsanız bana. Biraz hızlı bir giriş oldu. İsminiz, soy isminiz, doğum tarihiniz, doğum yeriniz... (Pakize Hanım sözümü kesti.)

Pakize Türkoğlu-Şimdi anti parantez bir şey söyleyeceğim. Bu yanlış bir şey. Ben kendimi tanıtmadan önce sizin beni tanımış olmanız gerekiyor. Adımı filan. Ben insan adını söylemesi filan çok şey oluyor yani. Evet. Soruyu oraya yazarsınız.

Muhammet Demir-Ses kayıtlarında olsun diye hani. Bilerek şey yapıyorum.

Pakize Türkoğlu-Evet evet. Yani ben hayır. Sizin için değil. Bütün bu röportajları yapanları, onları yanlış buluyorum. Yani bir insan ben filan kişiyim diye anlatmaya başlamaz.

21 Pakize Türkoğlu, bu olayı *Kızlar da Yanmaz* adlı eserinde anlatmıştır. Eserde bahsi geçen çocuklar Mahmutlarlı değil, Kestelli olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Türkoğlu, *Kızlar da Yanmaz*, 402-404.



Muhammet Demir-Ben sizi aslında şey yaptım önceden araştırdım da. Kayıt altında olsun diye hani sormuş oluyorum. Buradan hangi okuldan? Buradan mezun değilsiniz sanırım?

Pakize Türkoğlu-Ben işte Gazipaşa İlkokulunda üçüncü sınıfa kadar okudum. Herhalde daha bilgili daha kültürlü olmam için. Öyle derdi dayım. Daha kültürlü olmak için derdi. Beni Alanya'ya götürdüler. Bir de şimdi ben başka ailelerin yanında kalarak okuyordum. Böyle Alanya'da. Alanya'ya göçtük benim okumam için. Yani işte anam, kardeşlerim göçtük. İki yıl göçtük oraya. Orada ilkokulu bitirdim. Yani burada(-Gazipaşa) başladım, Alanya'da bitirdim. Hayate Hanım İlkokulunda.

Muhammet Demir-Hayate Hanım. Merkezde...

Pakize Türkoğlu-Evet.

Muhammet Demir-Hiç gittiniz mi oraya yakın zamanda?

Pakize Türkoğlu-Bu senelerde gitmedim ama ben Alanya'da kız kardeşim var oraya her zaman giderim, giderdim yani ama bu senelerde pek gitmedim.

Muhammet Demir-Aslında bir gitseniz şöyle eski anılar böyle gözünüzde bi... (Sözüm kesildi.)

Pakize Türkoğlu-Hayır gelmiyor. Çünkü Alanya çok berbat bir yer olmuş. Kayda geçsin istiyorsanız bu geçmelidir kayda. Çünkü benim zamanımdaki Alanya'yı bir şey vardır. Gazeteci Falih Rıfki Atay, Alanya'yı görmemeli diye yazmıştır. Pardon. Alanya'yı görmeden ölmemeli. Şimdi ben Alanya'ya gittiğim zaman hiçbir zaman o eski anılarımın canlanmasını yani tabi hatırlıyorum her şeyi de. Apayrı bir şey yani. Hiç bugünkü Alanya'yla o günkü Alanya'nın... Mesela Hayate Hanım. Adlar bile değişmiş. Mesela mahalle adları bile değişmiş. Her şeyi değişmiş. son derece yanlış. Batıda Avrupa'da dünyada hiç böyle çarpık değişim hem sosyal bakımdan değişim hem maddi bakımdan yani değişim olmamıştır.

Muhammet Demir-Aslında bugün Türkiye'nin birçok yerinde bu değişimi yaşıyoruz aslında.

Pakize Türkoğlu-Evet. Buradan bile başlıyor.

Muhammet Demir-Bir de belli oluyor çevremizden.

Pakize Türkoğlu-Bu bizim elimizde tabi de. Biz vatandaşlar. Yönetim politikaları ile ilgili bir şey bu. Alanya öyle kalsaydı. Mesela turizm diyorlar. Turizm aslında eski Alanya olsaydı orası turizm patlaması yaşardı. Çünkü önünde yemyeşil bir portakal bahçesi. Turuncu, yeşil birarada. Kocaman bir beyaz ev. En yoksulların bile orta halli bir evi vardı Alanya'da. O çok güzeldi. Yani tek ev. Öyle şey konaklar vardı. Evet konak. Ağaların konakları da olabilir. Niye olmasın. Adam yani. Şeyler öteki evlere

onların bir zararları yoktu. Bugün mesela şeylerin o portakal bahçeleri hep apartman olmuş ve Alanya’da geçen sene birisi söylemişti 8-10 bin boş ev varmış. Var mı öyle?

Muhammet Demir-Daha fazla. Çok daha fazla...

Pakize Türkoğlu-Bu son derece bir yapı politikası, son derece bir şehirleşme politikası. Şimdi böyle yerlere bir mimar, ünlü bir mimar öldü geçenlerde. Diyor ki “*Büyükşehirler çöplüktür*” diyor. Şimdi hangi şehir böyle küçük şehirler, ilçeler buna yöneliyorsa yanlış yapıyor demektir yani.

Muhammet Demir-Haklısınız.

Pakize Türkoğlu-Evet. Alanya öyle.

Muhammet Demir-Maalesef. 12-15 katlı binalar. Hepsini boş. Özellikle Mahmutlar. Mahmutlar Alanya’dan daha kötü halde.

Pakize Türkoğlu-Tabii Mahmutlar her gidişimde. Hatta Alanya’ya gitmeme nedenim. İşte ne kadar yakın değil mi? Gitmeme nedenim biraz beni yani gönderecek duygular olmuyor Alanya’ya. Yani bizim eski hiçbir mahalleyi bulamıyorum zaten. Eski yaşadığım yerleri arasam şimdi yani görmüyor ama bulurum yani, bilirim. Yani zihinsel şeylerim çok yerinde ama yani korkunç bir değişim böyle olmaz. Evet.

Muhammet Demir-O binalar insanların komşuluk duygularını da öldürüyor.

Pakize Türkoğlu-Tabii tabii. Benim bir kitabım var işte “Kızlar da yanmaz” diye. Onu okudunuz mu acaba? “Kızlar da yanmaz” diye bir kitabım var benim. O Mahmutlar hikayesi bile var. “Kızlar da yanmaz” ben de olsa veririm ama İş Bankası Yayınlarından benim bütün kitaplarım. 4-5 kitabım var zaten. İş Bankası Yayınlarından o kitap benim çocukluğumu anlatıyor. Kitabın yarısında Gazipaşa, yarısında Alanya var. Mahalleleri, insanları, yapıları, yani hepsi var Alanya’nın. Şimdi o Alanya ne kadar güzel bir Alanya. Yani. Mahmutlar.

Muhammet Demir-Siz de bilirsiniz 1932-1951 yılları arasında Halkevleri var. Halkevlerinin çıkardığı bir dergi var. Antalya’da. “Türk Akdeniz” Halkevi dergisi.²² Benim lisans bitirme tezim halkevi dergisiydi. Yani o dergiyi inceledim ben. Alanya imgesini çıkardım. Geçen Ay Alanya’da sempozyum vardı. Bildiri sunmuştum orada. Dergiye göre Alanya... o kadar güzel ki anlatımları, yaşantıları...

Pakize Türkoğlu-O dergide benim yazım var. Şöyle. Alanya 5. Sınıfta Atatürk ile ilgili bir kompozisyon yazdırdılar. Antalya’dan bir müfettiş geldi. Dedi ki derste ya-

²² Antalya Halkevi’nin faaliyetlerini duyurma amacıyla çıkarılan Türk Akdeniz Dergisi, İlk sayısını Şubat 1937’de, son sayısını ise 1944’te yayımlamış ve toplamda 34 sayı olarak yayımlanmıştır. Dergi içeriğinde Halkevi faaliyetlerinin yanı sıra Antalya’yı ve ilçelerini sosyal, kültürel, ekonomik, yönlerden ele almıştır. Recep Arslan, “Antalya Halkevi Dergisi (Türk Akdeniz), *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 6 (2018): 280-281.



zacaksınız. O kadar. Hiç başka şeyi yok. Atatürk ile ilgili bir kompozisyon olacak ve hızla yazacaksınız dedi. Çünkü 45 dakikada yani acaba iki dersi mi birleştirdiler ne oldu bilmiyorum. Şimdi ben yazdım. Başlığını “Atatürk’ün iyilikleri” koydum. Çünkü köyde anneler, bizim kadınlar “Kemal’in iyilikleri” diye başlarındı anlatmaya.²³ Ben de “Atatürk’ün iyilikleri” diye koydum.(EK-1) Bu yazılar meğer Halkevi dergisi açtırmış bu yarışmayı. Benim yazım Alanya birincisi olarak, o işte elmalı dokuz ilçesi vardı zaten Alanya’nın (Antalya’nın) bu dokuz ilçeden birer yazı seçilmiş. Benim yazım Alanya yazısı olarak girmiş ama başlığı değişmiş. Elmalı çocukla ikimizin başlığı değişmiş. Onun başlığı benimki... Editör hatası herhalde. Sonra görüştük. Sonra mesela benim Yüksekokulda benim sınıfımda olan, Köy Enstitülerinde benim sınıfımda olan bir Cahit vardı. Onunla biz yüksekokula da gittik. O da Akseki’den kazanmış. O dergiyi açtığınız için bunu söylüyorum. O dergide bizim yazılarımız çıktı ve onu bir kitapçık yaptılar sonra. Bize ödül verdiler. Para ödülü. 1 Lira.²⁴

Muhammet Demir- Ne güzel. O dergileri ben tekrar inceleyeyim. Çünkü Alanya ile ilgili olan kısmı inceledim. Hani isminizi daha önceden bilmediğim için...

Pakize Türkoğlu- Hayır, belki dergide yani. Halkevinde o sizin incelediğiniz materyaller arasında bu kitapçık var. Kesinlikle.

Muhammet Demir- Mutlaka vardır.

Pakize Türkoğlu-1937-1938 belki. 1937 yılında Antalya Halkevi’nin açtığı yarışma. Atatürk ile ilgili yarışma.

Muhammet Demir-Peki. Enstitüdeki eğitim öğretimiz nasıldı Aksu’da?

Pakize Türkoğlu-Şimdi bunu artık yani anlatmıyoruz biliyor musunuz? Çünkü çok kitap 530 kitap yazılmış. Anlatmıyoruz derken onu söylüyorum. Çok makaleler, doktoralar bilmem neler...

Muhammet Demir-Evet çok çalışılmış bir konu.

Pakize Türkoğlu-E yani tabi ki. Çalışkanlık o sizin algıңызdaki, yani sizin duyduğunuz çalışmak iş yaptırmak falan. Çalışkanlık tabi ki iştir çalışkanlık ama illa duvar yapmak, bilmem ne yapmak falan değil. Kitap okumak da bir iştir. İşini yazı yazıyorum, okumak şey işidir yani. Edebiyatın işi okumaktır mesela, yazmaktır. İş dersleri

23 “...Yazımın başlığını Atatürk’ün iyilikleri koymuştum. Bu benim belki anamdan duyduğum ilk sözdü. Çünkü daha okula girmeden önce köyde kış gecelerinde çoğunlukla erkek ve kadınlar bizim evde ocağın kenarında oturup ederken durmadan konuşurlar, “Kemal’in iyilikleri” diye anlatırlardı... İşte o gün bize Atatürk yazısını yazdırmak isteyen müfettiş sözünü bitirince ben yazımın başlığını “Atatürk’ün iyilikleri” diye hemen attığımı, böyle şeyleri düşündüğümü anımsıyorum.” Bkz. Türkoğlu, *Kızlar da Yanmaz*, 440-442.

24 Pakize Türkoğlu, bu olayda anlattığı ödülü eserinde 50 kuruş olarak belirtmiştir. Bkz. Türkoğlu, *Kızlar da Yanmaz*, 442.

vardı Köy Enstitüsünde. Yani şöyle. Köy Enstitüleri çok programlıydı. Bu şu demek: bir genel eğitim programı öğrencileri yetiştirirken. Gerek köylü, şehirli hangi çocuklar olsun. Oranın ihtiyacı neyse program ona göre yapılır. Köy Enstitüleri de köylere yönelik bir programdı. Tabi köylerin ihtiyacı o sırada nedir?

Muhammet Demir- Tarım, Çiftçi...

Pakize Türkoğlu- Teknoloji, çiftçi, saban... Bakın şimdi mesela bir saban demiri kırılıyor, köylünün şu dağları görüyorsun. O dağın ardında kırıldığı zaman saban demiri onu yapacak bir kişi yok orada. Öteki köye gidiyor yaptırmak için. Bu, tabi büyük bir gerilik. İşte Köy Enstitüleri'nde bize bunları öğretiyorlardı. Şey diye gittiğimiz okullarda köylere gittiğimiz zaman öğrencilere öğretilim diye yani.

Muhammet Demir- Hemen hemen bir insanı her anlamda her çerçevede geliştirmeye çalışmak diyebilir miyiz buna?

Pakize Türkoğlu- Tabi. İş eğitimi Köy Enstitüleri'nde. Mesela bahçede tarım yaparken toplarken işte görenler "*Amele mi bunlar*" falan diyorlardı. Oysa biz öbür taraftan edebiyat kitapları okuyorduk. Şiirler yazıyorduk. Yani çok yönlüydü. Sanat kültürü daha yüksek bir okuldu bizimki. Mandolin çalıyorduk. Kitap okuyorduk. Daha okula gittiğimiz gün kitap okumaya başladık. Hemen kitaplık yapıldı barakalarda başlamıştık. Hatta şimdi bilgisayarda yazdığım yazı "*Eğitimin Kitap Okutma Görevi*" diye bir yazı. Böyle. Yani evet. Köy Enstitüleri iş eğitimi yapan okullardı ama sadece beceri kazandırmak falan değil. Başka eğitimler var mesela John Dewey'in eğitimi bilmem kimin eğitimi... Onlar el becerisi kazandırmak için eğitim. Onların memleketleri onu kavriyor. Endüstri toplumları o zaman. Paraları da öyle bir eğitime yetiyor. Biz de sadece el becerisi kazandırma eğitimi yapılırsa çok pahalı bir şey. Yani şu, şunu söyleyeyim. Mesela şeyi öğretmek, toprağı öğretmek için çocuğa sınıfta saksılar yapıyor, kuru fasulye ekiyor, işte ders araçları ona göre filan. Biz de toprağı öğretmek için fasulye tarlasına yapıyoruz.

Muhammet Demir- Direkt işin içinde.

Pakize Türkoğlu- Tabi biz fasulye dikiyoruz o kadar. Biz fasulye topluyoruz şey dikiyoruz, ekiyoruz, topluyoruz ve oradan gelen fasulye aynı zamanda okulun giderini karşılıyor. Yani bir kısmını. Şimdi bunlar üretici eğitim deniyor. Dünyanın hiçbir eğitiminde yok böyle bir şey. Belki bu zorunluluktan yani eğer biz de zengin bir endüstri ülkesi olsaydık öyle olurdu ama o sırada Köy Enstitülerinin açıldığı sırada yeni Cumhuriyet kurulduğu sırada. Bu günde öyle. Hiçbir zaman öyle fazla paralarla fazla eğitim yapabilecek durumda değiliz. Nitekim herkes bugün kendi çocuğı için evler alacak paralar yatırırlar.

Muhammet Demir- Çocuklar... Özel okullar, özel öğretmenler... Ben de bir Öğretmenim. Aktif olarak öğretmenlik de yapıyorum.



Pakize Türkoğlu- Siz oradan mı mezunsunuz?

Muhammet Demir- Ben Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden mezunum.

Pakize Türkoğlu- Haa. Evet

Muhammet Demir- Peki... Şey nasıldı? Enstitüde bir gün nasıl geçiyordu, bir gününüz? Hani bir öğrencinin günü nasıl geçebilir? Bir de şey yatılıydınız değil mi orada? Yatılı olarak...

Pakize Türkoğlu- Yatılı evet. Kız- Erkek beraber yatılı. Şimdi Köy Enstitülerini çok eleştirdiler. Mesela kız-erkek birlikte yatılı okumayı da eleştirdiler.²⁵ Oysa Türkiye'nin başka okullarında da kız-erkek yatılı okuyanlar vardı. Mesela Gazi eğitim de öyle bir okuldu. Köy Enstitülerini her yönüyle fazla eleştirmelerinin nedeni köylü çocuklarını, köylüyü küçümsemeleridir. Nüfusun %80'ini nüfusun %20'si küçümsüyor ve buna köylülerden de katılanlar oluyor. Bu tabii bugün daha başka toplumda. O zaman öyleydi. Yani zannediyorlar ki mesela ben Aksu'da okudum, yükseköğrenim gördüm. Mecliste bile eleştiriyorlardı.²⁶ Kız-erkek birlikte okumasın diye. Çünkü her milletvekilinin evinde en az, en az iki köylü kızı hizmetçiydi o yıllarda. Şimdi onlar köylü kızlar hizmetçiden başka bir şey olmaz zannediyorlar. Alanya'da da vardı ağaların evlerinde köylü kızları hizmetçiler. "Kabış" derlerdi Alanya'da hatta. Mahmutlarlı mesela kızlar Alanya'nın evlerine, Dereköyü kızları hep Alanya'nın evlerine hizmetçiliğe giderdi.

Muhammet Demir- Yukarıdakiler... Dağ kısmındaki yani...

Pakize Türkoğlu- Evet. Evet. Mahmutlar da o zaman yoksuldu. Yörük'tüler yani bazıları. Şimdi tabii toplumda köylü çocuklarının okuması bir şey. Çift kim sürecek? Hiç düşünemiyorlar yani. Okumuş bir kişi de bir çiftçi olabilir. Kim çoban olacak diğer taraftan? Okumuş bir kişi de çoban olacak, olabilir. Bunu düşünmüyorlardı. Olabilirdir. Nitekim geçen gün televizyonda bir şey gördüm. Bir kalantör bir adam kravatlı falan çok şık bir adam. Televizyoncu kız ona şey sordu "Mesleğiniz" dedi. "Çoban" dedi adam. Şaşırıldı "Olamaz" dedi "Doğru mu söylüyorsunuz?" dedi. "Evet" dedi yani.

25 İsmail Hakkı Tonguç Karma eğitim konusunda şunları söylemiştir: "... Kurumlarımızdaki kız öğrenci işi pek çok emeğimizi harcamamız gereken çok ciddi, önemli bir davadır. Kızları bir yana, erkekleri bir yana ayırarak kurumu kafes haline getirmek asla doğru değildir." Türkiye'nin ve 'Doğulu bir devletin' tarihinde ilk defa köylü kız-erkek öğrenciler yatılı bir kurumun çatısı altında bir arada eğitim görmeye başladı. Hem ülkemizde hem de batıda kız-erkek ayrı yatılı kurumlar olağandı ama köylü çocukları için yatılı kurumların yapılması olağanüstü bir yenilikti. Anayasada yer alan temel eğitim zorunluluğunu yerine getirmek ve köyleri canlandırmak için köy kızlarına ileri eğitimin kapısı açılmıştır. Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 8. Basım, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 343-352.

26 "...Kimi milletvekilleri bu düzenlemeye karşı çıkarak 'Sakıncalıdır' diyorlardı." Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 345.

Muhammet Demir- Okumuş insan yapamaz mı?

Pakize Türkoğlu- “Benim sürülerim var” dedi. “Okumuşum ama” dedi yani “böyle yapıyorum başında kendim varım” dedi. Böyle. Bir gününüz diye sormuştunuz...

Muhammet Demir- Evet... Birlikte... Kız-erkek birlikte kalıyordu. Çok eleştirildi. Bu durum dediğiniz gibi hala da eleştiriliyor.

Pakize Türkoğlu- Hala eleştiriliyor. Evet. Gericiler eleştiriyorlar. Din gericileri ve gelenek gericileri var şimdi. Ben gelenekçi bir insanım. Yani işte buradan çıkmışım ve üstelik benim ailem, buranın köylerini bilmiyorum biliyor musunuz? Benim ailem buranın dört beş köyünde kökleri olan bir din kökenli aileden geliyorum. Küçükken soyadım o zaman Evliyazade deniyordu. Okula Evliyazade kızlık soyadıyla kaydediliyordum. Çünkü bizim dedemiz, babamız bayağı hani üçüncü dördüncü kuşak yani biz beşinci kuşak oluyoruz. Dedemiz İstanbul’dan gelmiş Bağdatlı bir padişahın danışmanı olan hocaymış. Biz tabi... Din kökenli aileler öyle oluyor. Ailecek kuşaktan kuşağa din eğitimi görmüş gibi geçiyor davranışlar şeyler, her şey geçiyor. Benim babam üstelik imam hatip okumuş Osmanlı döneminde. Sonra da Rüştiye’de okumuş ve beni gönderdi Köy Enstitülerine. Burada çok benim sınıf arkadaşlarım Alanya’da zengin Azakların falan kızları hiç birisi okumadı. Okula gitmediler.

Muhammet Demir- Azakoğulları dediğiniz aile değil mi?

Pakize Türkoğlu- Tabi. Benim çağdaşım olanlar hiçbiri okumadılar. Ben okul yoktu. Yüksek Köy Enstitüsünü bitirip Alanya’ya geldiğim zaman onlar hayıflanıyorlardı. Çok üzülüyorlardı. Çok zenginlerdi. Okumak... çok başka bir şey tabi. Şimdi Köy Enstitülerine gelince... Köy Enstitülerinin programı çok zengindi. Yani hayat programlanmış gibiydi orada. Yani sizin öteki okullardaki gibi hani bu şey gibi boş saatimiz var, öğretmen gelmedi, kantine gidelim, işte bilmem lak lak yapalım, işte bilmem şunu yapalım, falan filan... Zaman yoktu böyle bir şeye. Orada bizi meşgul eden programda sıkıcı değildi. Şöyleydi; Sabah kalkınca temizlik kahvaltı filan. Kahvaltı yaptığımız yemekhaneler vardı. Kız-erkek ayrı binalarda, ayrı binalarda ayrı şeylerde kalıyorduk. Kahvaltıdan sonra ilk şey olarak “Ulusal oyunlar” bakın “Ulusal oyunlar”... Müzikli. Bin kişi ulusal oyunları oynuyordu bahçede. Bahçe yoksa salonda. Bin kişi...²⁷

Muhammet Demir- Toplamda okul mevcudu ne kadardı peki?

27 “...Enstitü bölgesi içindeki köylerde yaşamakta olan ulusal oyunları öğrenciler iyice öğrendikten sonra öteki enstitülerle iletişim yoluyla, orada oynanmakta olan oyunların öğretilmesi de sağlanacaktır. Böylece ulusal oyunların öğretmen adayları aracılığıyla tüm köylere girmesine çalışılacaktır.” Bkz. Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 345. Enstitülerin eğlence günleri şenlik havasında geçer, ulusal oyunlar bugünlerde sergilenirdi. Bu oyunlar müzikli olarak oynanmıştır. Pakize Türkoğlu, “Köy Enstitülerinin Eğitim Kültürüne Getirdiği Demokratik Değerler ve Eleştiri Günleri”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10. (2014): 121.



Pakize Türkoğlu- İşte en çok 1000 idi. 1000'den daha çok... Hasanoğlan da bizim yüksek bölümde olduğu için orası 1200 falandı ama. Köy Enstitüleri 800, 700, 600... tabi ilk kurulduğu zaman 100 kişilik falandı. Her sene arttı öğrenciler genellikle 7000 pardon 700 falandı.

Muhammet Demir- Peki siz bu halk oyunlarında buldunuz mu?

Pakize Türkoğlu- Tabi ki buldum.

Muhammet Demir- Zeybek, horon, halay...

Pakize Türkoğlu- Tabi ki, tabi ki, tabi ki. Çok güzeldi. Şimdi mesela çıkıyorlar televizyonlarda göbek atıyorlar kadınlar bile. Yani ben bakmıyorum böyle irkiliyorum. Çünkü hem bizim şeylerimize uymuyor, yani ruhsal psikolojik şeylerimize... Yani bir kadının böyle göbek atması çok hoş gelmiyor. Ben açıkçası bakmıyorum. Bunlar böyle kılık kıyafetler acayip oluyor. Asıl yasaklanacak olanlar bunlar. Asıl yasaklanacak olan meyhane şarkıları, sarhoşluk şarkıları. Şimdi bu bizim Köy Enstitülerinde oynadığımız ulusal oyunlar, Türkiye'nin mesela toplumumuzun taaaa kökleri Orta Asya'dan beri gelen davranış biçimleri, raks şeyler bimm neler, Egedeki zeybekler, işte Karadeniz'deki horonlar, Doğu Anadolu'daki şeyler, Orta Anadolu'nun... Konyalı diye bir oyun var mesela. Siz Konya'da yaşadığınız için söylüyorum. Konyalı mesela cıvık bir oyun gibidir şeyde. Şimdi öyle oynuyorlar. Bizim dönemimizde o Konyalı'yı armonize etti Öğretmen. Hem davranışlar olarak o oyunlardan birisi oldu Konyalı. İşte bu bir kültürel şeydir. Kültürde de ulusal kültür de evrensele ulaşacak davranışlara yönelterek bir sanat yaratma olayıdır.

Muhammet Demir- Sizin bu anlattıklarınızı birleştirdiğimde bu siyasi ideoloji olarak bir bakış açısı var ya Köy Enstitülerine karşı. Bunu tamamen eriten bir yapı var. Aslında ulusalcı bir okul...

Pakize Türkoğlu- Tabi ki ulusalcı Köy Enstitüleri yani.²⁸ Daha önce siz onları bilmezsiniz. Ben ilkokulda okurken rontlar vardı. Yunanistan, Avrupa'da rontlar işte. İşte hatta sözleri bile değişti. Danseki, danseki, slolow... işte bilmem ne acayip. Oradan çeviri yapılmış O rontlar kalktı Köy Enstitüleri'nde. Atatürk de zaten bunun farkına varmıştı batı örneği diye. Batıdaki öyle acayip şeyler, davranışlar. Mesela biz dans etmezdik hiç. Çünkü dans bizim kültürümüzün oyunu değildi. Yani ama biz ulusal oyunlarımızı, kendi ulusal oyunlarımızı kız-erkek böyle hiç cıvıtmadan onu da söyleyeyim. Yani biz de öyle kalkıp gülüşmek bilmem ne olarak yapılmazdı. Bir ders gibi. Ders olarak yapıldı ve tabi bu ne yapıyor genç insanları, genç erkekleri, genç kızları cinselliğin ikelliğinden uzaklaştırarak insan kardeşliği, insan duygusu, insan zengin-

28 Köy Enstitülerinden mezun olan öğretmenler siyasal yapıyı, Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda değişen düzenle uyum içinde değerlendirmişlerdir. Yıldız, Akandere, "Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı", 285.

liği aşılayarak, insan ruhunu zenginleştiriyor. Yani bir de beden hareketleri, ritmik jimnastik yerine bunlar yaptırılıyordu ve doğunun ritmi batıya, batının ritmi doğuya, kuzeyin şeyleri, Akdeniz'in Ege'nin zeybekleri herkes öğrenmiş oluyordu her şeyi. Bunlar ders olarak yapılıyordu. Sonra şeyden sonra, bu sabah jimnastiği yerine olan müzikli oyundan sonra dağılıyor herkes. Herkes kendi işini biliyor. Bir grup tarlaya gidiyor, bir sınıf veya işte hangi yerde işi olan varsa. Her şey programlanmıştı. Bir grup matematik dersine giriyor, bir grup tarih dersine giriyor. Öteki grup falan derken çeşitli işlere dağılıyor. Öğle yemeğinden sonra bakın şimdi siz bir gün nasıl geçiyor dediniz ya? Hala kendi kendinize şey yapacağınız zaman yok. Teneffüs zili çalmazdı orada. Teneffüs diye bir zil çalmazdı. Oradan çıkıp oraya gittiğin için. Yani aynı yerde durmuyor öğrenciler. Bu çalışmadan öteki çalışmaya... Koca 600 dönümlük bir yerleşke Köy Enstitüleri²⁹, bir okul değil.

Muhammet Demir- Küçük bir köy gibi yani.

Pakize Türkoğlu- Küçük köy gibi. Zamanın nasıl geçtiğini bilmiyorsun. Matematik dersinden çıkıp şeye gidiyorsun mesela neydi o... teknoloji, teknik eğitim marangozluk atölyesine gidiyorsun mesela.

Muhammet Demir- Bir sonraki sorum aslında oydu ama bir soruda hepsini toplamış olduk. Peki, bu şekilde teknik eğitimin içinde bulundunuz mu? Marangozluk gibi ya da mesela Aksu'da fotoğraflar gördüm. Size onları göstereceğim ben. Dikiş nakış gibi...

Pakize Türkoğlu- Tabi ki o fotoğraflarda ben varım mutlaka. İlk öğrencilerden olduğum için. Şimdi teknik eğitim neden var Köy Enstitüleri'nde onu söyleyeyim. Çünkü söyleniyor ya köylü çocukları köylü halk, hani sadece hizmetçi olsun. Sizin özellikle duymanızı istiyorum. Şimdi Köy Enstitüleri'nde niçin kızlarla erkekler birlikte okuyor diye kıyameti kopardılar. Bu kıyamet koparanların başında zenginler geliyordu. Çünkü her zengin evinde 2-3 tane köylü çocuğu yani kızı, ufacak kızlar hizmetçiydi. Milletvekillerinin evlerinde de öyleydi. Kıyamet koparan onlardı. Onlar hizmetçisiz kalacak kendileri diye. Yani hizmet eden bir kişi olabilir mutlaka ama o aylıklı işte bilmem ne falan yani onlar ömür boyu köylü çocukları böyle kızları. Onun için kıyameti kopardılar kız-erkek beraber okuyor falan diye. Şimdi onu özellikle anti-parantez söyledim. Sizin sorduğunuz soru neydi?

Muhammet Demir- Teknik eğitimin içinde hiç bulundunuz mu?

29 Enstitülerin kurulmasında; kırsal nitelikli bölgede yer almak, ulaşım ağlarının yakınında bulunmak, su kaynağına yakınlık, ekim dikime uygun ve elverişli hale getirilmeye müsait kamu arazisine sahip olmak gibi kistaslar geçerli olmuştur. Her enstitü için ortalama 350 hektarlık alan ayrılması öngörülmüş, il ve ilçe merkezlerine yakınlık dikkate alınarak planlama yapılmıştır. Bu doğrultuda enstitü arazilerinin ortalama büyüklüğü 460 hektardır. Gül Şimşek, Cansın Mercanoğlu, "Bir "Planlama Örneği" Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi", *Planlama Dergisi* 28, sy. 3 (2018): 270.



Pakize Türkoğlu- Teknik eğitim niçin var? Teknik eğitim³⁰ işte köylü çocukları da köy traktör götürülecek. O gün yoksa yarın götürülecek. Saban demiriyle çift sürme bitirilecek. İşte o köye tekerlek gidecek. Bunun için bize teknik eğitim öğretiyorlardı. Biz de dikiş makinesi kullanıyorduk. Ben çok iyi direksiyon kullanıyordum okuldayken. Evet kızlara da öğretildi düşünebiliyor musun? O zaman Türkiye’de bir kadın şey, araba kullanan kadın hiç yoktu, bir kişi bile yoktu. Sadece Ankara’da Von Popen’in, Alman Büyükelçisinin bir arabası varmış. Hatta biz kaçıyorduk direksiyon dersinden kızlar olarak. Müdür Bey kızdı dedi ki *“Hiç kimse yok, bir kadın yok araba kullanan. Siz kaçılıyorsunuz, biz bunu size öğretiyoruz!”* dedi. Biz de dedik ki ona *“Tabi efendim. Olmadığı için bizde. Biz köylüüz. Ne yapacağız arabayı?”* falan dedik ama şunu yapacaktık aslında doğrusu buydu. Köylere tekerlek gidecek, yol gidecek... Bunların hazırlığıydı Köy Enstitüleri. Tonguç, yani Köy Enstitüleri’ni yönlendiren İsmail Hakkı Tonguç şunu söylüyor, bunları söyleyenlere karşı *“Evet. Motor, makine köy okullarının oyuncağı oluncaya kadar Köy Enstitüleri’nde teknik eğitime yer verilecektir.”* Bütün her şeyi özetliyor. Ne demek oyuncağı olmak? Köy okullarında çocuklara bisiklet öğretecek, motor öğretecek, işte ekim dikimde kullanılan biçme araçları öğretecek falan. Biz daha Köy Enstitüsüne gittiğimiz zaman bir ay içerisinde bize bisiklet verildi. Gitti daha binalar yapılmamış falan barakalarda oturuyoruz. 6 tane bisiklet geldi. 60 kişiydik ilk giden öğrenciler. Birini bize verdiler 6 kız hemen öğrendik yani biz bisikleti. Erkeklerde hemen öğrendiler. Bisikletten başlıyor yani tekerlek olayı. Sonra şeyler yani sizin birinci sorunuza geliyorum. Nasıl geçiyordu diye. Öğleden sonra aynı dersler yapılıyor. Sonra ya sabah ya akşamüstü bir saat kesinlikle hiçbir engel olmadan okuma saati yapılıyor.

Muhammet Demir- Kitap okuma...

Pakize Türkoğlu- Kitap okuyor. Nerede okuyor? İsterse bulunduğu yer o günlerde ona göre kararlaştırılmıştır. Bulduğu yerlerde ya da kitaplıkta çok iyi olmadığı için herkesin grup odaları vardı. Grup odalarında okuyorlar ve öğretmenler de okuyor.³¹

30 İsmail Hakkı Tonguç *“...Motor ve makine kullanmayı köy okulunun oyuncağı yapmaktan başlayarak, Köy Enstitülerinde teknik eğitimin ilkelerini kökleştirmek gerekir...”* diyerek eğitimde tekniğin önemini açıkça ortaya koymuştur. Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 236-237.

31 Okuma ve anadil eğitimi, öğretimin en temel araçlarından biri olmuştur. Okuma tekniğinin gelişmesi ve kazanılan okuma alışkanlığı öteki dersleri de iyileştirecektir. Enstitülerde verilen Türkçe derslerinin belli yöntemlerinden biri de metin okumadır. Buradaki amaç klasik okullarda olduğu gibi metni bölerek okuma ya da dil bilgisi ezberine yönelik değil, okuyup anlamaya, anlatmaya, incelemeye, düşünmeye ve konu hakkında tartışabilmeye yöneliktir. Serbest okuma saatleri, günlük programların dışındadır. Zamanı ve yeri her enstitünün kendi belirlediği saatlere göre yapılıyordu. Çoğunlukla akşamüstü çalışmalar sona erince okuma yapılırdı. Herkes istediği kitabı sessizce okuyabiliyordu ya da seçilen bir kitap topluca okunuyordu. Zorunlu saatlerde kitap okuma alışkanlığı kazanıldığı için öğrenci ve öğretmenler serbest zamanlarda da kitapları elinden düşürmüyorlardı. Tonguç, bunların denetiminde etkiliydi. Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 266-267.

Şimdi bunu da şöyle yazıyor Tonguç “Şartlar ne olursa olsun, mevsim hangi mevsim bulunursa bulunsun. Öğrenciler her gün bir saat kitap okuyacaktır. Öğretmenler de yılda 24 kitap okuyacaklar. Yarısi mesleki kitap olacak yarısi istedikleri kitap olacak ve bu raporlanacak.”

Pakize Türkoğlu- Bu kitap okumadan sonra akşam yemeği oluyor tabi. Akşam yemeğinden sonra etüt. Bayağı ders çalışma yani her okulda olduğu gibi.

Muhammet Demir- Günün tekrarı gibi.

Pakize Türkoğlu- Evet.

Muhammet Demir- Peki yemekler nasıldı? Ne gibi yemekler çıkıyordu?

Pakize Türkoğlu-Yatılı okullarda yemekler aslında bütün evlerin yemeklerinden daha besleyicidir kimse bunu fark etmiyor. Yemekler... Devlet himayesinde olduğu-muz için. Devlet bizim babamızdan taahhütname alıyor. Çocukların okuyacaklar ama işte 20 yıl çalışacaklar diye. Sadece bizim Köy Enstitüleri için değil. Devletin okulunda beslenme yok. Beslenme standart şeyler var. Mesela doktor hanım hazırlardı, doktor, müdür, müdür yardımcılarını tabelayı. Doktor hanım her zaman et koydururdu. Biz köylü çocukları sığır eti yemeye alışkın değildik. Keçi eti isterdik. Ciğer veriyorlardı mesela yemezdik hiç. Doktor hanım bize derste anlatırdı. Sağlık bilgisi öğretmenimizdi zaten. Yani beslenme İkinci Dünya Savaşıydı o sırada.

Muhammet Demir- Tam zor dönem. Her anlamda.

Pakize Türkoğlu- Evet. Hatta hiç unutmuyorum Antalya’da bir kadın çocuğuna bakamadığı için intihar etmişti. Bizim öğrenci toplantılarında Müdür Bey’e bizim arkadaşlardan biri “Efendim. Ben bir şeyden utanıyorum. Biz buradayken, bolluk içindeyken Antalya’da bir kadın çocuğuna bakamadığı için intihar etti. On yardım edebiliriz?” dedi. Müdür Bey de “Tabi ki edebiliriz haberimiz olsaydı” dedi.³² Yani beslenme Köy Enstitüleri’nde bazı arkadaşların anılarında görüyorum. İşte “Aç kaldık, İkinci Dünya Savaşı falan” diyorlar. Olur mu hiç öyle şey? İkinci Dünya Savaşı... Vali mesela... Ekmek karneye bağlanmıştı o dönemde. Bize, işçilere çok ekmek veriliyordu. Bütün ya da yarım ekmek. Ötekilere ¼ ekmek işçilere yarım ekmek. Bize de yarım ekmek veriliyordu. Vali böyle bir formül uydurdu. Gayet Köy Enstitüleri’nin şeyi iyiydi beslenmesi.³³

32 Daha detaylı anlatım için bkz. Pakize Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat*, 4. Basım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 125.

33 Pakize Türkoğlu Ekmek Karnesi uygulamasını şöyle anlatmıştır: “Enstitüye geldiğimiz günler, Avrupa’yı kasıp kavuran İkinci Dünya Savaşı’nın başka yerlere sıçramakta olduğu döneme rastlıyoruz... İnönü’ye dağ gibi güvenirdik... Olası savaş için kısıtlama erken başlamıştı... Her vali ekmeği karneye bağlanmıştı. Çalışanlara yarım, çalışmayanlara ve çocuklara çeyrek ekmek veriliyordu sanıyorum. Bunun dışına çıkılmıyordu. Karnemi ekmekle doyuran bir toplum olarak o yılların anılarında hep ekmek vardır, açlık vardır. Köy Enstitülül arkadaşların anılarında en çok ekmek karneli öyküsü var. Hatta



Muhammet Demir- O zaman iddia edildiğinin aksine gerçekten iyi bir...

Pakize Türkoğlu-Yani şimdi ben şunu Köy Enstitüleri'ni şey yapmak için anlatmıyorum yani. Ben şimdi eğitimciyim. Profesör değilim ama eğitimciyim. Eğitim uzmanıyım. Pedagojik ve psikolojik yanları ile birlikte sosyal yönlerini de ele alıyorum. Sosyoloji dersleri de okuttum. Bugünkü bakış açısından bakarak değerlendirme yapıyorum. Yoksa benim okuduğum okul şöyleydi böyleydi demiyorum. Demem zaten niye diyeyim? Böyle yani Beslenme. Bir de şu var yani şunu görmüyorlar. Bahçe ekiliyor, dikiliyor, ürün kalkıyor... Öyle bir yerde insan aç kalır mı yani?

Muhammet Demir- Kendi ürettiğiniz şeyler.

Pakize Türkoğlu- Tabi ki.

Muhammet Demir- O ürünlerin satımı oluyor muydu mesela? Ya da ürünler okulun içinde mi tüketiliyordu? Yoksa bir satım falan oluyor muydu? Ticaret falan.

Pakize Türkoğlu- Şimdi o çok şeye bağlanmıştı. Döner sermayesi vardı okulun. Döner sermaye hesaplıyor, girdisi çıktısı oluyor onun. Muhasebe işlerini ben bilmem. İki üç tane muhasebeci olurdu.

Muhammet Demir- Hepsi kayıt altında.

Pakize Türkoğlu- Hepsi kayıt altına alınıyordu. Parayla alınacak olan şeyler oradan alınıyordu. O şekilde değerlendiriliyordu ve daha önemli bir şey. Şimdi bu sadece günlük şeyler için değil, Köy Enstitüleri açıldığı dönemde bir hesap yapılıyor, bir rapor hazırlıyor Tonguç. Diyor ki "Bugünkü devlet bütçemizin hepsini ayırsanız bile batı örneği bu tüketici eğitimle yüzyılda sadece öğretmen yetiştirmeyi bile başaramazsınız." Yani batı örneği eğitim güzel. Endüstri toplumları güzel bir şey kurmuşlar ama biz ne sanayi toplumuyuz ne de endüstri toplumuyuz.

Muhammet Demir-Geleneksel bir toplum...

Pakize Türkoğlu-Geleneksel bir toplum. Yani üretim falan yeni başlamış ve üretim içinde eğitim-öğretim yöntemi diye bu yöntem sadece Türkiye'de Tonguç'un bulduğu bir yöntem. Bunu daha önceki eğitimciler düşünmemişler. Çünkü onlar sadece kendileri için eğitim programlamışlar. Bizim gibi toplumlarda onların programladığı eğitimi, kendi toplumları için programladığı eğitimi almışız. Bize yarayıp yaramadığını düşünmeden... Almasak zaten başka bir örnek yok. İşte bunun için üretici eğitime geçmişiz.

o yılların ekmeğin sorununu sadece enstitülere özgüymüş gibi anlatanlar da var. Oysa savaş ve kıtlık nedeniyle ekmeğin karneye bağlanmasının olumsuz sonuçları en az enstitülerde yaşanmıştır... Enstitülerde üretim yapıldığı için her enstitü ekmeğin giderini destekleyebiliyor, kendi firmında yeteri kadar ekmeğin çıkarıyordu... Ana babalar enstitüye geldiklerinde onları yatılı konuk etme ve karınlarını doyurma âdetimiz vardı. Bu tutumlar değişiyordu... Biz, karneli ekmeğin üzücü sonuçlarını enstitümüzde değil ziyaretine gittiğimiz kentli ve köylü evlerinde görüyor, gördüğümüzü, duyduğumuzu birbirimize anlattığımız gibi enstitü toplantılarında da konuşuyorduk" Türkoğlu, Kısa Süren Hasat, 122-125.

Muhammet Demir- İş içinde iş için eğitim yani.

Pakize Türkoğlu- Evet. John Dewey'den alındı falan diyorlar. John Dewey'de yok ki bu eğitim! John Dewey'de başka. Nitekim John Dewey kendisi de *"Türkiye'nin Köy Enstitüleri hayalimdeki okullardır"* diyor. Yani kendisi böyle okul kuramamış. Yani çocuk tarlada çalışıyor öbür taraftan klasik kitaplar okuyor.³⁴ Böyle bir eğitim yok yani. Kültürü, bilgisi, feni bilmem ne falan... Böyle.

Muhammet Demir- Aslında o açıdan da çok eleştirildi. John Dewey'in zihin yapısındaki o materyalist anlayış, sanki insanları dinden uzaklaştırıyormuş gibi düşünüldü ama?

Pakize Türkoğlu- Şimdi bir şey söyleyeyim mi delikanlı? Bu işin dinle hiçbir ilgisi yok! Biz Köy Enstitüleri'nde hiç din konuşmazdık. Şimdi din kimsenin ağzından düşmüyor. Din öyle lak lak yapılacak bir olay değildir. Din, bir kutsallıktır. Bir duygu, bir iç güzellik, bir hayranlıktır, bir ahlak ilkesidir ama boyuna konuşulmaz. Yaptığın şeyler dinle ahlak açısından bazı şeyler birleşebilirler ama yani şimdi dine karşı gibi gösterdiler. Tutucu hocalar da vardı. Mesela Macar köyünden babamın dayısı vardı hoca. Sonradan tarikatçı falan oldu. Öteki bir de kardeşi vardı. Kardeşi hiç karşı çıkmazdı böyle şeylere. Mesela dediler ki o kardeşinin oğlu da gitmiş. Emin Hoca Macar köyünden. Babam ona sormuştu. Ben kız olduğum için. *"Dayı ben kızımı göndermek istiyorum o okula. Öğretmen olsun istiyorum, göndereyim mi?"* demiş. Benim babam da dindar ve din kökenli bir ailenin insanı. Hoca da *"Benim oğlum gidip de senin kızın niye gitmesin?"* demiş. Dönemin din adamı işte böyle. Şimdi bangır bangır televizyonlarda bağırıyorlar. Saçmalıyorlar. Anaokulu çocuklarına din dersi! Anaokulu çocuğuna elini yıkamayla öğretmek gerekiyor. Din dersi ile öğretilmez ki o!

Muhammet Demir- Maalesef bugün okul öncesi eğitimde din...

Pakize Türkoğlu- Bugün işte. Madem siz eğitim ile ilgili insansınız. Yani anaokulundaki çocuğa din dersini annesi öğretmek isterse öğretir. Okul ona başka şeyler daha modern dünyada yaşaması için kolaylıklar sağlayacak şeyler öğretmesi gerekiyor. Ne anlar çocuk yani? Bizim çocukluğumuz cin-şeytan lafları ile geçti. Anaokulu çocukları için cin-şeytan böyle laflar onların anlayabileceği şeyler değil.

Muhammet Demir- Soyut kalıyor.

Tabi ki.

Muhammet Demir- Mesela benim küçüklüğümde de vardı. Anneme sorardım okula gitmeden önce. *"Allah erkek mi kadın mı?"* derdim. Gözümde bir şey canlandırmak istiyorum çünkü. Cevap veremiyor çünkü belli bir yaşa kadar yani. Bunun ideali 11-12 yaş.

³⁴ İş içinde eğitim yöntemi o güne kadar eskide kalmış ya da hiç olmamış iki öğeyi ön plana çıkarmıştır. Birincisi öğrenci etkinliği, ikincisi ise üretimdir. İş dersleri, araçları, üretimin kendisi, çok yönlü eğitim teknolojisi yalnız enstitüler için değil, gelecekteki genel eğitim açısından da etkilidir. Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 217.



Pakize Türkoğlu- Zaten yani din çok konuşulmamalı. Şimdi siz istediğiniz kadar dindarsınız. Ben nerden bileyim? Ne bileyim? Yani niye ilgileneyim? Sizin özel bir şeyiniz. Din özeldir. Din insanların iç güzelliğidir. Kendisi içindir yani din. Yani herkes dindar olsa olmasa. Artık o Osmanlı dönemi din düzeni toplumuydu, Osmanlı'da öyleydi yani ama orada bile modern eğitim vardı. Din ayrı bir olay yani. Din camilere, ailelere kalmış. Din hiçbir zaman elden gitmez, hiçbir zaman dinsizlik olamaz. Hani bazıları diyor ya "Ben ateistim" falan. Bana ne yani! Ne olursanız olun o kadar.

Muhammet Demir-Peki. Okulu bitirdik. İlk görev yerimiz neresi oldu?

Pakize Türkoğlu- Ben okulu bitirince yüksek Köy Enstitüsüne seçildim. Niçin? Kendime köyüme öğretmen olacaktım. Şimdi bakın Köy Enstitülerini eleştirenler falan işte birçok şeyler var. Köylerin içinden de çıkıyor. Ben mezun olacağım zaman bizim köyden bakanlığa bir mektup gitmiş. Bizim köyümüz küçük bir köy. Biz okul istemiyoruz. Çünkü burası küçük bir köy, okul tarlaya yapılırsa o tarlayı eken kişi mağdur olacak bilmem ne falan gibi şeyler. Ben bunu sonra duydum. Muhtarını sıkıştırdım. Yani o zaman Yüksek Köy Enstitüsüne gitmiştim ben. Dedim ki "*Bunu nasıl yaptın? Nasıl imzaladın? Okuman yazman yok mu senin?*" bunu dedi ben yani kendi çocuğu da okuma çağında. Başka bir köy gidiyor. Bizim köye okul yapılmamış o mektup gittiği için. Bizim köye okul yapılmasını diye mektup yazıyor muhtar ama onu ben yazmadım dedi. Saadettin Efendi bana yazdırdı dedi. Yazmış dedi ben de imzaladım dedi. Ne yazdığını bilmiyorum dedi. Bana dedi ki dedi okul yapılırken tarlalar işgal edilmesin dedi. Böyle saçmalıklar oldu tabii yani.

Muhammet Demir- Bir de şöyle bir kaygı da var. Okul açılırsa çocuklar okula gidecek tarla da kim çalışacak?

Pakize Türkoğlu- Tarlada kim çalışacak tabii. O kaygı da vardı. Bizim köy okul sonra açıldı. Bir de şöyle bir şey vardı o dönemde. Köye okul yapılıyor siz gideceksiniz, sizin okulunuz iki sene önceden belli oluyor. Yani böyle tarafları var. Siz bir şey sormuştunuz?

Muhammet Demir- Şey... Görev olarak sormuştum. Ankara'da Yüksek Okula gittim demiştiniz.

Pakize Türkoğlu- Ha evet. Şimdi bakın Köy Enstitüleri aslında sistem olarak Türkiye'nin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Uygulama yapılıyor, uygulama başlıyor, iyi sonuç alınırsa devam ettiriyor, iyi sonuç alınmazsa mesela o çalışma devam ettirilmiyor. Mesela bu çok güzel bir yöntem. Şimdi biz 3. Sınıftayken yüksek bölüm açıldı. Yazılar geldi falan isteyen yüksek bölüme gidebilecek diye. İsteyen değil tabii yani. İki aşamalı sınav var. Mesela ilk aşama sınav değil seçme. Öğretmenler seçiyor. 5 yıl oradaki birikimimize göre öğretmenler şunu şunu şunu aday olarak seçelim diyorlar. Yani bu çok önemli bir şey. Adaylar seçiliyor. Öğretmenler neye göre seçiyorlar? Bir alanda belirgin bir özellik göstermesi gerekiyor. Yetenek, çalışkanlık, dürüstlük...

Muhammet Demir- Öğretmenin gözüne giren yani.

Pakize Türkoğlu- Evet. Kimse kimseye iltimas edemiyor yani kayıramıyor. 60-70-50 kadardı Köy Enstitüleri'ndeki öğretmenler. 50 öğretmenden hiçbirisi kendisi için ayrıcalık yapamazdı. Mümkün değildi. O seçilen kişiler bakanlıktan gelen sorularla sınava sokuluyor, bu kâğıtlar Ankara'ya gidiyor orada değerlendiriliyor. Bir de kontenjan var tabi bakın bugün kontenjan yöntemi olsa öğrenciler bu kadar rahatsız olmazlar. Her okulun, her enstitünün kontenjanı var. Bu yıl otuz kişi mezun olursa, o otuz kişiye oranlı 4 kişi alınacak. Ötekinden 60 kişi mezun olmuşsa 8 kişi alınacak o okuldan. Bu çok güzel bir şey. O zaman mesela bizim okulumuz... Hasanoğlan'a gittiğimiz zaman biz Aksu'dan 4 kişi seçtik. Çünkü 30 kişiydik biz. Ha bir de 60 kişiydik bir kısmı sağlık koluna ayrıldı. *"Biz öğretmen olmak istemiyoruz, sağlık koluna ayrılmak istiyoruz"* dediler. Zaten köye yarayışlı eleman yetiştirme amacı güdüyordu Köy Enstitüleri. Kızlardan da bir tanesi ebelik koluna ayrıldı. Yani 30 kişiden seçilen 4 kişi Yüksek Öğrenime gittik. Ben o yükseköğrenime gittiğim yıl 80 kişi olduk. 20 enstitü vardı. 20 enstitüden gelen 20 kişi cıva gibi çocuklar. Ben kendimi çalışkan zannediyordum. Adeta şey yaptım. Yani bu çok güzel bir seçme.

Muhammet Demir- Her yerin en iyileri. Gelen boş adam yok yani. Herkes dolu.

Pakize Türkoğlu- Evet. Evet. Biz öğretmen olarak yetiştiğimiz için zaten. Bir de şu var tabi biz meslek edinmiş kişi olarak oraya gittiğimiz için Yüksek Enstitü yani bizim okulumuzun öğrencileri hiç başka fakültelerin öğrencilerine benzemezdi. Çünkü meslek adamı olarak yetişmişiz, öğretmen olmuşuz. Hiçbir zaman öyle çocuksu... Oluyorduk tabi ama yani.

Muhammet Demir- Bir olgunluk var

Pakize Türkoğlu- Bir olgunluk var evet.

Muhammet Demir- Hasanoğlan bunun merkeziydi yani.

Pakize Türkoğlu- Merkezi. Kalbi diyoruz hatta.

Muhammet Demir- Sanki Türkiye'nin her yerinden bir parça orada birleşmiş.

Pakize Türkoğlu- Tabi. Üç yıl okuma durumu var. Orası Köy Enstitüleri'ne öğretmen yetiştiriyordu. Bölge müfettişleri yetiştiriyordu. Köy öğretmenleri müfettişi yani. Oradan yetişen müfettişler öteki çantalı müfettişler gibi çantasını alıp öğretmenlerin dersini dinleyip şey yapmıyordu. Öğretmenlere yardım götürmek amacıyla görev yapıyordu. Fransa'da yaşayan bir arkadaşım anlatıyor. Bir okula gitmiş. Herkes *"Müfettiş Nerede kaldı? Niye gelmiyor?"* falan diyorlarmış. Hâlbuki Türkiye'de müfettiş gelecek dendiği zaman korkarlardı. Köy Enstitüleri'nde müfettiş gelince seviniyorlardı. Çünkü onlara birçok hizmet götürüyordu. Dersini, metodunu yapamamışsa onu anlatıyordu, ihtiyaçları varsa görüyordu. Sonra Köy Enstitüleri'nin getirdiği yeniliklerden



biri de köy öğretmenlerini tayin ettikten sonra onlara deniyor ki “Siz gidiyorsunuz ama her zaman biz sizin arkanızdayız. Her ihtiyacınız için bize başvurabilirsiniz”. Ben mesela Antalya’da Okulu bitirdiğim zaman müdür bey diplomamızı verirken toplantıda konuşma yaptı. Böyle söyledi. Antalya valisi de vardı o diploma töreninde. Tesadüfen benim diplomamı Antalya Valisi verdi. Müdür bey böyle konuştuktan sonra vali de dedi ki bana diplomamı verirken “Bak köye gideceksin. Kadın, erkek, çocuk hepsini okutacaksın. Bir zorlukla karşılaştığın zaman hemen bana bir mektup yazacaksın, haber göndereceksin. Hemen yanında olacağım.” Şimdi ben yüksek bölüme seçilmiştim. Valinin bu sözünü duyduktan sonra müdür beye gittim dedim ki “Müdür bey ben köye gitsem olmaz mı?” Çünkü adam yani öyle motive ediyor ki insanı. Arkanda yani.

Muhammet Demir- Bu rahatlıkta sizi daha çok çalışmaya teşvik ediyor. Arkada böyle bir destek olduğu zaman insanın kendine olan güveni de artıyor.

Pakize Türkoğlu- Tabi. Tabi. Bir de eğitim araştırmacısı yetiştiriliyordu. Danışman gibi. Şimdi siz araştırma yapıyorsunuz ya biz o araştırma tekniklerini öğrendik okulda. Bir alan araştırması nasıl yapılır gibi. Çünkü köylerin neye ihtiyacı olduğunu araştırmak içindi bu. Öğretmen yetiştirmek için sekiz kol vardı. Madencilik kolu, güzel sanatlar kolu, hayvan bakımı kolu...

Muhammet Demir- Tabi bu bölgeden bölgeye fark ediyor.

Pakize Türkoğlu- Tabi. Şimdi mesela hayvan bakımı. Hayvan bakımı yani zootekni deniyor. Fakültelerde zootekni eğitimi veriliyor. Bizim okulumuzda aynı profesör bize de derse geliyor biz “Hayvan Bakımı Profesörü” diyoruz. Yani bu yenilik...

Muhammet Demir- Devrim yani.

Pakize Türkoğlu- Tabi ki devrim. O profesörler bizim okulu çok seviyorlardı. Bizim okul öğrencileri çalışkandı.

Muhammet Demir-Yaşadığınız zorluklar çok muydu okulda? Belirgin bir zorluk yaşadınız mı?

Pakize Türkoğlu- Yani şimdi bunu herkes soruyor! Biz bunu zorluk olarak görmüyoruz. Yani yetişirken insan iş içinde yetiştiği zaman, zorluğu yendiği zaman zorluk olarak görmüyoruz hiç. Yani bugün öğrencilerin çektiği zorluğun milyonda birini biz çekmedik. Milyonda birini! Bugün öğrencileri görmüyor musunuz? Ne zorluklarla okuyorlar. Zorluğu hem sağcılar hem solcular söylüyorlar. Daha çok solcular söylüyor. Mesela Kemal Tahir diye bir yazar vardı. Rahmetli yazar. İşte “Köy çocuklarının dayanıklılığını, katlanabilirliğini kullandılar” diyor. Bir gün onu vapurda gördüm ben İstanbul’da. Dedim ki “Bu Kemal Tahir”. Gittim yanına oturdum. “Beyefendi. Ben Köy Enstitüsü mezunuyum” dedim. “Siz köylü müsünüz?” dedi. “Evet” dedim. Ona “Siz böyle yazıyorsunuz. Biz ne yapmışız? Ne zorluklar çekmişiz?” dedim. Ben onu şöyle değerlendir-

diriyorum. Hapishanede yatmış kendisi. Çankırı hapishanesinde. Orada Çankırı ve Kastamonu köylülerinin hapiste esrar içenlerinin yanında kalmış. O zaten köylüyü öyle görüyor. Hep hastalıklı yani. Sonra şey dedi bana Kemal Tahir. *“Bizim bir hoca vardı o anlattı ben yazdım. Ben köyü falan bilmem”* dedi. Hep o söylenenler şimdi siz genç insansınız. O söyleyenler Atilla İlhan’a da çarptı yani. Hep yazıyorlar, söylüyorlar sonradan dönüyorlar böyle.

Muhammet Demir- Görmeden, duymadan, işin içinde olmadan sadece anlatılanı yazmışlar yani.

Pakize Türkoğlu- Atilla İlhan’da köy kültürü yoktur. Yani yüzde sekseni Türkiye’nin yok mu? Kültürü yok insan yok yani. Bir gün İstanbul’da Divan Pastanesinde kahve içtik arkadaşımın orada oturuyordu. *“Atilla İlhan”* dediler. O zaman gençtim tabi yani. Gittim *“Atilla Bey yanınıza oturabilir miyim?”* dedim. *“Siz kimsiniz! Gökten mi düştünüz? Yerden mi çıktınız?”* dedi. Dedim ki ona. Köy kültürü yok ya onda. *“Şeker mi? Pekmez mi?”* dedim. *“Tabi ki pekmez”* dedi. *“Ama siz köyün kültürü yoktur dediniz. Köyün kültürü pekmezdir. Şehrin kültürü şekerdir. Siz niye onu tercih ediyorsunuz?”* dedim. *“Pes yani”* dedi. Oturduk, konuştuk. *“Ben öyle söylemedim”* dedi. Ben yazısını yeni ortam mı ne öyle bir gazete vardı orada okudum falan dedi. İnsan yüzüne karşı da şey yapamıyor yani. O söylenen şeyler hepsi falan... Ben bugün buraya geldim. Öğretmen oldum. Yüksek Köy Enstitüsünü bitirip Antalya’ya tayin olmuşum. Burası ilçe oldu. Şimdi Akrabamız vardı o da Ankara’dan, İstanbul’dan buraya gelmişti. *“Gel”* dedi *“İlçemize hizmet edelim”* dedi. İlkokul düşündüm yani. O zaman bir yüksekokul mezunu asla ilkokulda çalışmazdı yani. Ben okula gittiğim zaman kendi çocuklarını göndermeyenler torunlarını ellerinden tutup yatılı okula göndereceğiz diye sokaklarda kıvranıyorlardı. Tabi insan değişiyor.

Muhammet Demir- O zaman tabi yüksekokuldan çıkıp sosyal bir değişikliğe sebep oldu mezun olanlar.

Pakize Türkoğlu- Hayır. Şöyle oldu. Biz yüksekokuldayken ben okulda asistan olarak kalacaktım. Sonra çok partili döneme geçildi. Zaten Köy Enstitüleri aleyhine konuşulmaya başlanmıştı. Sonra konuşmalar arttı. Bakanı değiştirdiler. Hasan Ali Yücel’i. Bakanlıktan aldılar. O sırada biz Köy Enstitüleri’nin kapatılacağını bilmiyorduk ama bir şeyler duyuyorduk, anlıyorduk, tahmin ediyorduk. Gece gündüz okuyan yüksekokul mezunu çocukları. Mecliste çok tartışılıyordu. Birisi bir şiir yazmıştı bizim sınıftan *“Yeter beyim, aşam, paşam yeter. Yeter kuru ekmek yediğim yeter”* diyordu.

Muhammet Demir- Hâlbuki öyle bir şey yok demiştiniz.

Pakize Türkoğlu- Hayır var. Enstitü için demiyor bunu. Toplum adına konuşuyor. Şiir bu. Bir dergi çıkarıyoruz. Dergi kolunda ben de vardım. Çok güzel bir şiirdi. O kadar güzel ki! Dergiye koyduk o şiiri. Resmen o dergiyi Türkiye Büyük Millet Meclisi’n-



de masanın üzerine vurdu. Vurmuş yani. O zaman televizyon falan yoktu. “*Bunlar ne olacak? Ne olacak bu çocuklar?*” demiş. Yeter aғam, paşam deyip bunlar aғaları paşaları öldürecekler falan. Saғmalık! Biz yüksekokuldan mezun olurken tam sıraya denk geldi. “*Solcu bunlar, bunlar komünist*” dediler. Öğrencilerle karşılaştırmamak için Köy Enstitüleri’ne tayin etmediler ve bizleri kızlar olarak Milli Eğitim Müdürlüklerinin emrine verdiler. Erkekler de gezici başı oldular. Müfettiş falan yapmadılar. Bizi 27 Mayıs sonrası liselere falan tayin ettiler. Haklarımızı o zaman aldık. Beni de işte Antalya’ya vermişlerdi. Gazipaşa’ya geldim. Sonra da hastalanıp İstanbul’a gittim. Bizim Köy Enstitüsü programı çok saғlam bir referans. Sonra ben eğitim enstitüsü öğretmeni oldum. Sonra Yüksek Öğretmen Okulunda öğretmen oldum. Yüksek Öğretmen Okulu sonra eğitim fakültesi oldu. Ben de orada çalıştım, oradan emekli oldum.

Muhammet Demir- Peki, geçmişten sıyrılıp bugün böyle bir modeli önerir misiniz? Yani uygulamak istesek. Diyelim ki ben Milli Eğitim Bakanı oldum, size geldim. “Nasıl bir model yapalım?” dedim. Bu modeli önerir misiniz bu şartlarda?

Pakize Türkoğlu- Modeli değıl de bu modelin getirdiğı ilkelere yararlanmak gerekiyor. Sadece biz değıl bütün dünya yararlanmalı. Hindistan’dan başlayıp dünyanın birçok yerinde Köy Enstitüleri modelinden yararlanıldı. Şimdi Türkiye’de aslında köy kalmadı. Yani az köy var ama tabi yine de köy diye bir konu var. Tarım diye bir konu var. Üretim diye bir konu var. Siz madem doktora öğrencisisiniz bakın şimdi. Köy Enstitüleri üzerine ilk doktora yapan kişi Amerikalı bir adam Fay Kirby.³⁵ Kitabı var. Doktora tezini kitaba dönüştürdü. İstanbul’da bir yayınevi var. Azokoğlu Yayınevi, Tarihçi diye bir kitabevi var. Tarihçi Kitabevinin yayını var Türkiye’de Köy Enstitüleri diye. O en güzel kitap. Bugün 230 kadar kitap yazıldı. Mesela bir profesör yazdı. Geçen geldi ben ona önsöz yazdım. Yeni yeni kitaplar yazıyorlar Köy Enstitüleri ile ilgili. Fakat şimdi sizin sorunuza şunu söyleyeceğim. O kitaplarda herkes biraz ayrı şeyler söylüyor. Bana göre Köy Enstitüleri’nin getirdiğı üretici eğitim ilkesi şehirlere göre de olabilir. Yani üretim illa tarım yapmak değıl, bina yapmak değıl. Mesela şunu söyledim geçen gün birisine. “*Eğer Köy Enstitüleri sürseydi ne olurdu?*” deyince daha iyi cevaplar alınıyor. “*Eğer Köy Enstitüleri sürseydi bizim de silikon vadilerimiz olurdu*” dedim. Hani var ya şu bilimsel şeyler. Bu teknoloji Köy Enstitüleri’nin avucunda olurdu o zaman. Kesinlikle öyle olurdu. Çünkü biz daha kaç yaşındayken değışik şeyler yapıyorduk. O bizim kendimizden gelmiyor. O metottan, çalışmalardan, programdan geliyor.

Muhammet Demir- Mesela siz bile traktör tamir etmişsiniz yani.

Pakize Türkoğlu- Tabi. Tabi. Aksu’da Antalya’da bizim okulda Süleyman diye bir arkadaşımız vardı. Şimdi onu da anlatacağım, öğrencilerin yönetime katılması açısından

35 1926’da Amerika’da doğan Fay Kirby, 1947-1950 yılları arasında Türkiye’de öğretmenlik yapmıştır. 1951 yılında tekrar Türkiye’ye gelmiş ve 1954 yılına kadar kalarak Köy Enstitülerini incelemiştir. Columbia Üniversitesi’nde yaptığı doktora tezini kitaba dönüştürmüş ve daha sonra İngilizce aslından Türkçe’ye çevrilmiştir. Bkz. Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, (Ankara: İncece Yayınları, 1962), 388.

dan. Süleyman, bir okul arabası vardı. Posta götürür, getirirdi. Tekerlekli at arabası yani. Onun arabacısı vardı. Şimdi biz bisiklet, motosiklet kullanmayı öğrendi tabii. Süleyman Antalya'ya gider gelirdi. Kullanan tek kişi, bir tek kişi! Sonra başka bir şey anlatayım yine. Biz yüksekokuldan mezun olduk. Oraya buraya tayin olduk. İzmir Kızılçullu Yüksek Köy Enstitüsü'nden mezun Hasan diye bir arkadaş vardı. Ben o zaman İstanbul'daydım. O Antalya'ya Halk Eğitim Müdürü olarak tayin olmuş. O bizim okulun madencilik kolu mezunuydu. Yani madencilikte her şey var o traktör bilmem ne falan.

Muhammet Demir- Biraz geniş kapsamlı yani.

Pakize Türkoğlu-Evet. Antalya'da bir vapur karaya oturdu. Şimdi siz buna inanmayacaksınız herhalde.

Muhammet Demir- Estağfurullah

Pakize Türkoğlu- İstanbul'dan, İzmir'den, Çanakkale'den kişiler geldi onu kaldıramadılar. Almanya, İtalya ya da İspanya'ya başvuracaklardı. O sırada demişler ki "...bir de Hasan Bey'e soralım. Çünkü o bu konularla çok ilgilenen birisidir." Hasan daha okuldayken dolaplarımıza açınca zil çalsın diye şey yapardı. Santral yapmaya gönderirlerdi. Gitmiş Hasan. Çantası elinde gitmiş ve vapuru kaldırmış. Hasan Gülen... Köy Enstitüleri'nden yetişen bir teknik adam... bu olay gerçek yani. Benim kitabımda var. Tonguç ve Köy Enstitüleri kitabımda var. Yani bunun ucu nereye varıyor? Köy Enstitüleri'nden yetişen adam tam bir teknik adam gibi yetişiyor. Teknik adam olmayacak belki ama kendi evinin musluğunu onaracak. Polonya'dan birkaç yıl önce İstanbul'a bir misafir gelmişti. Orayı anlattı bize. Bir profesör getirmişti bize. Gelen de profesördü. "Polonya'da bir işçinin servis ücretini ödeyemez bu adam" demişti. Orada herkes kendi tamirini elinden geldiğince kendisi yapar dedi. Almanya'da da öyle. Herkes kendi evinin bozulan şeylerini yapıyor.

Muhammet Demir- Küçük bir iş için dışarıdan birisini çağırıyor.

Pakize Türkoğlu- Çağırılmaz zaten. Parası yetmez. Yani öyle dedi profesör.

Muhammet Demir- Aslında sadece köy mantığıyla başlamış olan bir şey aslında köyü aşmış.

Pakize Türkoğlu-Aşmıştı. Hatta memleketi bile aşmıştı. Yani şunlar, bunlar, bilmem ne dediler falan. Çok yanlış, çok yanlış. Şimdi böyle bir şeye giren insan din eğitimine, dine karşı olur mu? Niye olsun! Şimdi silikon vadisini yönetiyorsun. Oradan kalkar dine karşı mısın?

Muhammet Demir-Hiç bağlantısı yok.

Pakize Türkoğlu-Yani.



Muhammet Demir-Toparlayalım. Resmiyeti bitirelim.

Pakize Türkoğlu- Şimdi sizin o soruya ne yapılabilir. Şimdi bu kitapları yazarlar, Köy Enstitüleri ile ilgili yazılar yazarlar, açık oturumlar falan yapıyorlar. Şöyle bir önerileri var: “Kent Enstitüleri.” Kent Enstitüleri kurulsun Türkiye’de diyorlar. Bu o zaman ben fakültedeyken konuşulan şeylerdi. Şimdi Kent Enstitüleri demek kopya gibi olur ama bu ilkelerden faydalanarak kent okulları da ilkokuldan üniversitesine kadar bu yöntemle kurulabilir. Ya bu bir eğitim politikasıdır zaten. Bu eğitim politikasında neler var? Bu eğitim politikasında bütün çocuklar her gün bir saat kitap okuyacak. İlkokulda da olabilir, ortaokulda da, lisede de olabilir, üniversitede de olabilir. Burada bir antiparantez söyleyeyim. Türkiye kökenli galiba bir Ermeni ya da Yahudi onu bilmiyorum. Bir dünya profesörü konuştu. Türkiye’de okumuş, gitmiş Amerika’da okumuş, dünya iktisatçısı diye onu tanıtıyorlar. Ona sormuşlar “*Bugünkü dünyada insanın yetişmesi için en çok ne lazım?*” diye. O da “*Okumak lazımdır, eğitim politikalarını düzgün yapmak lazımdır*” demiş. İlaveten bir de “*yatırım lazım*” dedi. Coşku lazım yani bireylere...

Muhammet Demir- Tabi insanların içinde de biraz heyecan olması gerekiyor.

Pakize Türkoğlu- Üç şey: Heyecan, yatırım ve okumak...

Muhammet Demir- Aslında dediğiniz kısaca şu yola çıkıyor. Aynısını yapmaktan- sa ilkelerin olduğu yeni bir sistem. Önemli olan ilkeler.

Pakize Türkoğlu- Tabi. Tabi... Evet. Evet. Günün ihtiyaçları değişti mesela. Araçlar, telefon bilmem ne... şimdi bizde telefon var ama biz ne telefon yapıyoruz ne telefon kullanmayı biliyoruz. Hep el yo yordamıyla önümüze alıyoruz. O yanlış bir şey. Yani şimdi bir İngiliz düşünürü var. Russell. “Eğitim çözümsüz değildir, ancak niyet edilmesi gerekir” diyor. Öyle ya da böyle şimdi başka bir yoldan da Köy Enstitülerine benzer bir uygulama yapılabilir. Şimdi Kent Enstitüleri yapalım diyorlar ve belediyelere bağlı. Burada da bir sorun var. Yani bakanlığın yapacağı şeyleri belediyenin yapması... Belediyeler değişiyor, bazen partilerin ideolojilerini, görüşlerini, simgelelerini taşıyorlar. O zaman ne olacak? Biraz zor bir şey ama böyle yapalım şöyle yapalım demek de kötü bir şey değil. Bu arada siz tarih üzerine şey yapıyordunuz değil mi?

Muhammet Demir- Evet. Tarih üzerine. Tarih Öğretmeniyim aynı zamanda.

Pakize Türkoğlu- Ben de olsaydı eğer Tarih Öğretmeni olurdum.

Muhammet Demir- Çok da güzel olurmuş.

Pakize Türkoğlu- Tarihi biliyorum, anlıyorum. Çok önemli bir şey tarih bilmek. Çok önemli...

Muhammet Demir- Bugün daha iyi anlıyoruz aslında.

Pakize Türkoğlu- Tabi ki... Burada bitti mi?

Muhammet Demir- Evet. Söyleyeceğiniz bir şeyler varsa...

Pakize Türkoğlu- Peki. Bitirelim.

Muhammet Demir- Teşekkür ederim.

Pakize Türkoğlu- Ben teşekkür ederim.

Sonuç

Cumhuriyetin ilanıyla beraber Türkiye'nin önem verdiği kalkınma alanlarından birisi de eğitim olmuştur. 1940'ta kurulan ve kapatıldığı 1954'e kadar aktif bir şekilde faaliyet gösteren Köy Enstitüleri, köyün ve köylünün çehresini değiştirmeye çalışmış, donanımlı bireyler yetiştirmek amacıyla bireyi her yönüyle ele almaya gayret etmiştir. Enstitüler, köylerin ihtiyacı olan nitelikli bireylerin yetiştirilmesi ve yetiştirilen bireylerin köylerini kalkındırması noktasında bütüncül bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda birey, genel kültür derslerinin yanı sıra zirai ve teknik eğitimlerle birbirini tamamlayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış, bu sayede köylerin ve köylünün yaşam standardı ile becerisinin artması amaçlanmıştır. Buradan hareketle siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik olarak olumlu/olumsuz eleştirilere konu olan Köy Enstitüleri hakkında birincil kaynaklardan elde edilen bilgiler önem arz etmiştir. Bu doğrultuda Aksu Köy Enstitüsü mezunu Pakize Türkoğlu'nun enstitülerin genel durumuna ilişkin -Aksu Köy Enstitüsü ile Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü özelinde yaptığı değerlendirmelerden yola çıkarak enstitülerin Türkiye'ye özgü olduğu, olumsuz koşullara karşın iyi niyetli ve başarılı işlere imza attığı görülmüştür. Türkoğlu tarafından verilen örnekler çerçevesinde, köylünün genel kültür, zirai ve teknik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi enstitülerin amacına uygun çerçevede yapılmıştır. Her bireyin hakkı olan eğitimin ulusal ve eşitlikçi nitelikte olmasına gayret eden Köy Enstitüleri, köylü çocuklarının eğitim alma hakkı ve hevesinin Köy Enstitüleri aracılığıyla arttığını ve imkân olmayan köylüye imkân yaratmada etkili olmuştur. Türkoğlu'nun ifadeleriyle enstitülerin amacı bu noktada örtüşmüştür. Köy Enstitüleri her ne kadar köylü ve kentli arasında bir ayırım yapıldığı noktasında eleştiriler olsa da iki unsur arasındaki uçurumu azaltma mücadelesi vermiştir. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı atmosfer, getirdiği siyasi çekişmeler, sosyo-kültürel ve ekonomik nedenler bu mücadelenin sonunu hazırlamış ve Köy Enstitülerinin faaliyetlerine son verilmiştir.

Kaynakça

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, 11. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları, 2007.

Arslan, Recep, "Antalya Halkevi Dergisi (Türk Akdeniz)", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 6 (2018): 313-330.



- Aysal, Necdet, "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 9, sy. 35 (2005): 267-282.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, 6. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 2019.
- Elmas, Abdullah, *Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri*, Ankara: İKSAD Publishing House, 2020.
- Eyuboğlu, Sabahattin, *Köy Enstitüleri Üzerine*, Y.Y. : Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1999.
- <http://www.gazipasa.gov.tr/genel-bilgiler>
- <https://www.iskulttur.com.tr/yazarlar/pakize-turkoglu>
- Kirby, Fay, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, Ankara: İmce Yayınları, 1962.
- Koç, Nurgün, *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- Şeren, Mehmet, "Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28, sy. 1 (2008): 203-226.
- Şimşek, Gül, Mercanoğlu, Cansın, "Bir "Planlama Örneği" Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi", *Planlama Dergisi* 28, sy. 3 (2018): 261-281.
- Tonguç, İsmail Hakkı, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946)*, Yay. Haz. Engin Tonguç, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976.
- Tangülü, Zafer, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 10, sy. 2 (2012): 389-410.
- Türkoğlu, Pakize, *Kızlar da Yanmaz*, 4. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Türkoğlu, Pakize, *Kimseli Kimsesiz*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Türkoğlu, Pakize, "Köy Enstitülerinin Eğitim Kültürüne Getirdiği Demokratik Değerler ve Eleştiri Günleri", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10 (2014): 115-128.
- Türkoğlu, Pakize, *Kısa Süren Hasat*, 4. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Türkoğlu, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, 8. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Vural, Mithat K., "II. Dünya Savaşı Sonrası Anti-Komünist Siyasal İklimin Köy Enstitüleri'nin Kapatılmasına Etkisi", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 10 (2014): 166-184.

Yıldız Nihan, Akandere Osman, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 17, sy. 35 (2017): 275-316.

Ekler

EK-1: Pakize Türkoğlu ve Muhammet Demir (06.12.2021)





Ek-2: Türkoğlu, Kızlar da Yanmaz, 443.



Atatürk'ün İyilikleri

Pakize Yılmaz
Alanya Merkez İlkokulu

Bir zamanlar dar kafalı Sultanların elinde köle gibiydik. Fakat Sevgili Atamız 1923'te bizi onların elinden kurtararak istediğimiz idareye kavuşturdu.

Atatürk'ün ülkede yaptığı yenilikler pek çoktur:

Memleketin dört bir yanını demir ağlarla ördü. Bütün sahilleri limanlarla çevirdi. Eskiden dünya işlerine ehemmiyet verilmez, her zaman her yerde ahret işleri ile uğraşılırdı; fakat artık böyle değildir.

Atamız kılıkta da devrim yaptı. Eskiden kadınlarımız, kafes arkalarında gün görmeyen çiçekler gibi solarlardı. Halbuki bugün isteyenler doktor, hâkim, öğretmen ve daha çok bilgili olanlar sayılabile oluyor.

Eskiden ağa, paşa, bey gibi kimseler vardı, halbuki şimdi köylü-şehirli, ağa-paşa hepsi birdir. Bugün dünden başka olarak fakir-zengin, köylü-şehirli herkes mahkemelerde aynı şekilde karşılanır. Atatürk bizim gibi küçüklerin ve büyüklerin okuması için yalnız şehirlerde değil köylerde de birçok yeni okullar açtırdı. Daha neler neler.

Ben Atatürk ve Cumhuriyeti, vatanı ve ulusumu çok severim.

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 3
Aralık/December 2022
ISSN 2792-0194

H.1053-1059 (M.1643-1659) Tarihli 36 Numaralı Ankara Şer'yye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi Introducing and Indexing the Ankara Şer'yye Registry No. 36 dated H.1053-1059 (M.1643-1659)

Süheyla ACAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü

suheylaacar.07@gmail.com orcid.org/0000-0001-5975-1544

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Thesis Summary / Tez Özeti

Received / Geliş Tarihi: 15.11.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 24.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 3 Pages/ Sayfa: 145-209

zet

Osmanlı Devleti'nin yerel tarih çalışmaları konusunda önemli kaynaklarından birisi şer'iyye sicilleridir. Bu kaynaklarda; mahkeme kayıtlarının olduğu yer, dönem, bölgenin toplum yapısı ve siyasi düzeni hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu sebeple tarih araştırmaları ve şehir tarihi çalışmalarında sosyal ve kültürel yapının incelenmesinde başvurulan önemli belgelerdir. Çalışmamızda H.1053-1059 (M.1643-1659) tarihli 36 numaralı Ankara şer'iyye Sicilinin tanıtımı yapılmış ve tasnif yöntemiyle fihristine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadi, şer'iyye Sicili, Ankara

Abstract:

The Shari'a Registers, is one of the most important sources of local history studies in the Ottoman Empire period. In these sources; There is information about the place where the court records are, the period, the social structure and political order of the region. For this reason, they are important documents used in historical studies and urban history studies in examining the social and cultural structure. In our study, the Ankara Shari'a Registers (books), number 36 dated H.1053-1059 (M.1643-1659) has been introduced and its index has been included with the classification method.

Keywords: Quadi, Shari'a Registers (books), Ankara

GİRİŞ

Sözlük anlamı okumak, kaydetmek ve karar vermek olan sicil, terimsel olarak hukuki olayların, kadıların verdiği kararların ve yargıyla alakalı yazıların kaydedildiği defterleri belirtmek için kullanılmaktadır. Kadı, mahkeme defterleri ve sicillât defteri gibi farklı adlara sahip olan şer'iyye sicilleri içerisinde, kadının veya naibin verdiği tüm kararlar ile kadıya gönderilen belgelerin birer kopyası bulunmaktadır.¹

İslam hukuk tarihi içerisinde, mahkemelerde yapılan işlemlerin kayıt altına alınmasına ilk kez Emeviler döneminde başlanılmıştır. Mahkemeden sonra ortaya çıkacak bir anlaşmazlıkta olayın adil bir şekilde çözülmesi için tutulmaya başlanılan şer'iyye sicilleri zaman içerisinde bir gelenek haline gelmiştir. Osmanlı hukuk sisteminde de bu geleneğe uyularak şer'iyye sicili kayıtlarını tutulmuştur.² Şer'iyye sicilleri, ayrıca evrak üzerinde yapılacak sahteciliğin önüne geçmek için de tutulmaktadır. Mahkemenin vermiş olduğu kararı içeren orijinal belge hak sahibine verilmektedir ve bu durum belge üzerinde değişiklik yapılması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ancak belgenin kopyasının deftere kaydedilmesiyle bu durum engellenmektedir.³

Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik ve siyasi hayatının araştırılmasında önemli bir kaynak olan şer'iyye sicillerinin kendisine ait dikkörtgen şeklinde bir formu bulunmaktadır ve sicillerde kullanılan yazı büyük çoğunlukla talik kırmasıdır. Bunun yanında rik'a ve divani hatla yazılmış siciller de bulunmaktadır.⁴ Sayfalarda ortalama olarak 3-4 dava kaydedildiği gibi 7-8 dava kaydedildiği de olmuştur. Her dava arasında yaklaşık 1-2 cm boşluk bırakılmıştır. Varaklar ciltlendikten sonra yeni dava kaydedilmediğinden defterlerin sonunda bir davalık ya da bir sayfa boşluk kalmışsa doldurmak için "beyaz" kelimesi duruma göre bir ya da birkaç defa yazılmıştır.⁵

Şer'iyye sicilleri bir dönem Arapça olarak tutulmuş ancak özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Arap coğrafyası dışında kalan tüm bölgelerde tamamı Osmanlı Türkçesi olacak şekilde kaydedilmeye başlanılmıştır. Genelde bir yıllık kayıtları içerecek şekilde oluşturulan şer'iyye sicillerinde kronolojik sıraya fazla özen gösterilmemektir. Ayrıca dağınık belgelerin birleşimiyle oluşturulan ve birkaç yılı içeren defterler de bulunmaktadır.⁶

1 Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. I. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, s. 17-18.

2 M. Akif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, TDV Yayınları, İstanbul 2020, s. 290-291

3 Abdülaziz Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1986, s. 1-2.*

4 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, C. 5, S. 29, Ankara 1935, s. 366.

5 Ekrem Tak, "XVI-XVII. Yüzyıl Üsküdar Şer'iyye Sicilleri Diplomatik Bilimi Bakımından Bir İnceleme", *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 2019, s.102.

6 Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 9.

Şer'iyeye sicillerinin belge ve konu çeşitliliğine sahip olması, onları Osmanlı tarihi araştırmaları için çok önemli birer kaynak konumuna getirmiştir. Siciller içerisinde, her çeşit dava tutanağı, vesayet, borçlanma, alım satım işlemleri, miras, vakıf, başta padişah olmak üzere kadıdan yüksek ve düşük makamda bulunanlardan gelen emirler, tezkereler ve mektuplar yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında şer'iyeye sicilleri Osmanlı tarihinin sosyal, ekonomik, idari, askeri ve siyasi yönlerini göstermekte ve Osmanlı halkının yaşam koşullarını yansıtmaktadır.⁷

1. Ankara'nın Siyasi, İdari ve Ekonomik Tarihi

Çeşitli devirlerde Ankyra, Ankras, Angora, Engürü ve Engüriye gibi isimlerle anılan Ankara şehrinin tarihi, arkeolojik kalıntılara göre Frigler döneminde başlamaktadır. Şehir Frigler döneminde önemli bir prenslik konumuna yükselmiş ve Friglerin yıkılmasıyla önce Lidyalıların daha sonra ise Perslerin hakimiyetine girmiştir. Ankara'nın önemli ticaret yollarından Kral Yolu üzerinde bulunması onu dönemin önemli ticaret merkezlerinden birisi haline getirmiştir. Perslilerden sonra şehre Büyük İskender ve Selevkoslar hâkim olmuştur. Ankara M. Ö. 189 yılında Roma hakimiyetine girmiş ve M. S. 395 yılında Roma'nın ikiye ayrılmasıyla da şehirde Bizans dönemi başlamıştır.⁸

Bizans döneminde Ankara, Sasaniler ve İslam orduları tarafından sık sık tahrip edilmiştir. VII. yüzyılda başlayan Bizans ve Müslüman Arapların mücadelesi sonucunda da şehir Bizans ve İslam orduları arasında sık sık el değiştirmiştir. Tüm bu el değiştirmeler sırasında yaşanan büyük yıkımlar sonucunda şehir gittikçe fakirleşmiştir. Bu duruma veba salgını ve kıtlık da eklenince şehir neredeyse tamamen boşalmıştır.⁹

Malazgirt Zaferi'nden iki yıl sonra şehir Selçukluların hakimiyetine girmiş ve 1101 tarihine kadar Selçuklu hakimiyetinde kalmıştır. Bu tarihte şehir Haçlı kuvvetleri tarafından ele geçirilip Bizans'a bırakılsa da Bizans hakimiyeti kalıcı olmamış ve 1127 tarihinden önce Anadolu Selçukluları şehrin yönetimini tekrar ele geçirmişlerdir. Bu tarihten Köseadağ Savaşı'na kadar Selçuklu hakimiyetinde kalan şehir önce İlhanlıların daha sonra ise Eretnoğulları'nın idaresine geçmiştir. Moğol istilası döneminde şehirde gerçekleşen en önemli olay şehre sığınan sanatkârlar ve küçük esnafların ahi teşkilatı etrafında toplanmaları olmuştur. Bu dönemde ahiler hem şehrin yönetimi ellerinde tutmuşlar hem de şehrin sosyoekonomik gelişiminde önemli rol oynamışlardır.¹⁰

1354 yılında Osmanlı hakimiyetine giren şehir 1832 yılındaki altı ay süren Kavalalı Mehmed Ali Paşa dönemi hariç Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Millî

7 Halit Ongan, *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1958, s. 39.

8 Sargon Erdem, "İslam Öncesi Ankara" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 201-203.

9 Semavi Eyice, "Bizans Döneminde Ankara", *Anadolu Araştırmaları*, S. 14 İstanbul 1996, s. 252-257.

10 Abdülkerim Özyayın, "İslami Dönem Ankara", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 203-204.

mücadele döneminde önemli bir role sahip olan Ankara'da 23 Nisan 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Ankara 13 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olmuş ve 29 Ekim 1923'te cumhuriyet Ankara'da ilan edilmiştir.¹¹

Ankara, 1393 yılında I. Bayezit tarafından kurulan Anadolu eyaletinin eyalet merkezi olmuşsa da eyalet merkezinin 1451 yılında Kütahya'ya nakledilmesiyle bu özelliğini kaybetmiştir. Bunun yanında Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bayezid ve Selim'in Kütahya'da sancağa çıktıkları 1550-1558 ve 1562-1566 yılları arasında yine Anadolu eyaletinin merkezi olma özelliğini üstlenmiştir. Bu tarihler haricince Anadolu eyaletine bağlı bir sancak durumunda kalmıştır.¹²

Osmanlı devrinde Ankara, Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden birisidir. Özellikle Ankara ve çevresinde üretilen sof Ankara ticaretinin en önemli kalemidir. Ankara'da sof üretiminden sonra en gözde meslek debbağlıktır. Ayrıca şehirde saraç, kalaycı, keçeci, leblebici, helvacı, demirci, nalbant ve dülgercilik gibi çeşitli meslek kolları da kendisine yer bulabilmiştir. Her ne kadar tarıma elverişli bir coğrafyaya sahip olsa da ulaşım güçlükleri ve zaman zaman yaşanan kıtlıklar tarımsal gelişime büyük darberler vurmuştur. Buğday, arpa ve afyon şehirde üretilen önemli tarımsal ürünler arasında yer alır. Hayvancılık faaliyetlerinde tiftik keçisinin payı çok fazla olsa da diğery büyük ve küçük baş hayvanlar da beslenilmektedir.¹³

2. H.1053-1059 (M.1643-1659) Tarihli 36 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinin Genel Durumu

Çalışmamızın kaynağı olan 36 numaralı, H.1053-1059 (M.11643-1649) tarihli Ankara Şer'iyye sicili, Sultan İbrahim dönemi ve IV. Mehmed'in tahta çıktığı ilk yıllara denk gelmektedir. Defter; 356 belge, 126 sayfa, 67 varaktan oluşmaktadır. 16, 45, 61, 69, 76, 89, 143, 144, 145, 146, 172 226 ve 232 numaralı belgeler Arapçadır. 97, 111, 350 numaralı belgelerin ise sonları eksiktir. Defterin orijinalinde olan numaralandırma hataları, çalışma içerisinde ayrıca belirtilmiştir. Belgelerin dijital ortama aktarılmasından kaynaklanan kararmalar, silik yazılar, kâtibin okunaksız yazması sebebiyle okunamayan kısımlar, tespit edilemeyen bölümler, çalışmada (...) şeklinde gösterilmiştir¹⁴ ve defterin orijinalinde yazılmamış olan yerler "yazılmamış" şeklinde belirtilmiştir¹⁵.

11 Rifat Özdemir, "Osmanlılar Devri Ankara" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 204-205.

12 Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 143-144.

13 Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel, Ali Kılıç, "Osmanlı'da Ankara" *Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, Ankara 2008, s. 101-105

14 Belge No: 190, 319, 329.

15 Belge No: 12, 15, 17, 19, 22, 24, 27, 39, 42, 51, 53, 54, 56, 60, 65, 70, 74, 75.

H.1053-1059 (M.1643-1659) Tarihli 36 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Belgelerin Özetleri

Sayfa No: 1 Belge No: 1

Ankara'ya bağlı Bey köyünde yaşanan Mustafa bin Hacı Hamza ve diğerleri, Zeyneb'in, babası Mahmud bin Mehmed tarafından boğazlanarak yaralandığını bildirmiştir. Bu durum üzerine mahkeme olayın araştırılması için Mevlâna Mustafa Efendi'yi görevlendirmiştir. Mustafa Efendi'nin şahitleri dinleyerek olayı teyit ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 1 Belge No: 2

Mumcu Mehmed Beşe ve Huri Hanım arasındaki alacak davasının, Huri Hanımın firar etmesi üzerine düştüğüne dair hüccet.

Sayfa No: 1 Belge No: 3

Ankara Mürşi Mahallesinde mescid mütevellisi İbrahim bin Yahya'nın, Mehmed Çelebi'nin babası el-Hac Mustafa'dan aldığı 3 esedî guruş borcunu ödediğine dair hüccet.

Sayfa No: 1 Belge No: 4

Ankara (Hacı) Musa Mahallesinde bulunan mescide, İbrahim bin Necib'in, müteveli olarak tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 2 Belge No: 5

Ankara Paşalı Mahallesinde yaşayan Ali Çelebi'nin, Yusuf üzerinde hakkının kalmadığını belirttiği ve Yusuf'un da bu durumu tasdik ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 2 Belge No: 6

Ankara Paşalı Mahallesinde yaşayan Ali Çelebi'nin, Mülayim üzerinde hakkının kalmadığına dair hüccet.

Sayfa No: 2 Belge No: 7

Şaban Çelebi ibni Muharrem'in, Celal Beşe ibni Hamza'nın elinde bulunan Mülayim binti Abdullah isimli cariye'nin kendisine annesinden miras kaldığını şahitlerle beraber ispat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 2 Belge No: 8

Divan-ı hümayun küttâbî şakirtlerinden Ali Ağa'nın, Bey köyündeki sakinlerinin vergilerini vermediklerini bildirilmesi ve bunun üzerine durumun teftiş edilerek zeamete mutasarrıf olanların kaydolunduğuna dair hüccet.

Sayfa No: 3 Belge No: 9

Gelirleri evlad-ı vâkıfa ait olan vakıf evinden arsa kiralanması durumunda, gelirin, akrabalık dereceleri eşit olan bireyler arasında eşit şekilde pay edilmesi gerektiğine dair fetva.

Sayfa No: 3 Belge No: 10

Halil Çavuş bin Hasan'a ait kasap dükkânının mescid-i şerifin vakıf arsası üzerinde olmasından dolayı Halil Çavuş'un vakfa kira ödemesi gerektiğine dair hüccet.

Sayfa No: 3 Belge No: 11

Ankara Hallac Mahmud Mahallesinde yaşayan el-Hac Ali, evinde Mehmed bin Hüseyin ile kendi karısını görüp Mehmed bin Hüseyin'i hançerle yaralamış, Mehmed bin Hüseyin de nefsi müdafaa ile el-Hac Ali'yi sağ böğründen yaralamıştır. Ayrıca kavgayı ayırmaya gelen Hasan bin Mehmed de yaralanmıştır. Bu durum üzerine mahalle sakinlerinin mahkemeye gelerek durumu bildirdiklerine dair hüccet.

Sayfa No: 4 Belge No: 12

Ankara'da yaşarken vefat eden el-Hac Dursun'un mirası oğlu Satılmış ve kızı Döndü'ye kalmıştır. Döndü'nün mirastan payını aldığı için bu konu üzerinde hak talebinde bulunmasının menedildiğine dair ilam.

Sayfa No: 4 Belge No: 13

Ankara Öksüzce Mahallesinde yaşayan Mehmed bin el-Hac Ahmed'in, evini Ahmed bin Abdulhalil'e 83 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 4 Belge No: 14

Hacı Musa Mahallesinde yaşayan Mehmed Bey bin el-Hac Hızır'ın, üzüm bağını Mehmed Halife'ye 700 akçeye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 4 Belge No: 15

Hacı Musa Mahallesinde yaşayan el-Hac Hızır ve Kıymet binti Ebumusa'nın, miras olarak kendilerine kalan evi Ayşe Hatun'a 120 esedi guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 5 Belge No: 16

Mehmed Efendi'nin Ankara kadısı olarak tayin edildiğine dair berat.

Sayfa No: 5 Belge No: 17

Ebuzziya bin Pirlî'nin çocuksuz olarak vefat etmesi üzerine tasarrufunda bulunan tarla boş kalmıştır. Ankara Kalesi müstahfızlarından es-Seyyid Ömer Ağa'nın tarlayı aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 5 Belge No: 18

Gönürce Mahallesinde yaşayan İmihani binti Fazıl'ın, eşi Karabaş el-Hac Hasan'dan alacağı mehir ve nafakasından feragat ettiğine ve eşinin kendisine on altı güruş borcu olduğunu bildirmesine dair hüccet.

Sayfa No: 5 Belge No: 19

Ankara'da marangozluk yapan Ahmed ile el-Hac Halil ortak şirket kurmuşlar ve iş bittikten sonra şirketi feshetmişlerdir. Her iki taraf da anaparası ile kâr paylarını almalarına rağmen Ahmet, kendi kâr payının verilmediğini iddia ederek mahkemeye gelmiştir. el-Hac Halil de Ahmet'in aynı iddiayla mahkemeye bir yıl önce de başvurduğunu ve alacağı olduğunu kanıtlayamadığı için davadan menedildiğini söylemiştir. Bu durum üzerine taraflar arasında bir alacak verecek olmadığına karar verilmesi ve Ahmet'in bir kez daha davadan menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 6 Belge No: 20

Ankara Arz-ı Rum Mahallesinde yaşayan Aydoğmuş bin Sündük'ün, evini Selim'e 170 esedî güruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 6 Belge No: 21

el-Hac Doğan Mahallesinden Ahmed bin Himmet'in kiraya verdiği mülkünü geri istemesine rağmen alamamasına dair hüccet.

Sayfa No: 6 Belge No: 22

Yenice Mahallesinde yaşarken vefat eden Sinefos'un mirası, oğulları Haçaserkiz ve Osib'e kalmıştır. Hacı Serkiz ve Osib'in, mirastan paylarını aldıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 7 Belge No: 23

Teke Ahmed Mahallesinde yaşarken vefat eden Esmâ binti el-Hac İbrahim'in mirasının, kızı Ayşe binti Halil ile amcaoğlu Receb bin Davud'a kaldığına dair hüccet.

Sayfa No: 7 Belge No: 24

Leblebici Mahallesinde yaşayan Asiye binti Kasım'ın, evini Canan Hâtun'a 37 esedî güruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 7 Belge No: 25

Mihriyar Mahallesinde yaşayan Balı veledi Gazel'in, bağınu 130 esedî güruşa Sefer Beşe'ye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 7 Belge No: 26

el-Hac Musa Mahallesinde yaşayan Cihanşah bin Cafer'in, evini kızı Fatıma'ya hibe ettiğine dair hüccet..

Sayfa No: 7 Belge No: 27

Yeşilahi Mahallesinde yaşarken vefat eden el-Hac Hasan'ın bağı, kızı Ayişe tarafından, bağı tasarruf eden diğer Ayişe'den talep edilmiştir. Diğer Ayişe'nin bağı, Ayişe'nin vasisi olan amcasından satın aldığını söylemesi üzerine arabulucu tayin edilmiş ve Ayişe'ye (davacı olan) diğer Ayişe (davalı olan) tarafından 1 bağ ve 10 esedî gurusu ödenmesine karar verildiğine dair ilam.

Sayfa No: 8 Belge No: 28

Sakız Adası'nda yaşayan Mariya binti Dimo'nun oğlu olan Yusuf bin Abdullah, el-Hac İsa bin Zekerriya tarafından başkasına satılmak istenmiştir. Bunun üzerine Yusuf bin Abdullah müftüden fetva alarak satışın sahih olmayacağını ispatlamıştır. Mahkemenin satışın olmayacağına karar vermesine dair ilam.

Sayfa No: 8 Belge No: 29

Ahi Mahallesinde yaşayan Halil bin Ali, Ayişe binti Ahmed'de bulunan rehin mallarını geri istemiştir. Ayişe ise Halil bin Ali'nin borcunu Benli Mehmed'in ödediğini ve bu yüzden Halil bin Ali'nin verdiği rehin malları Benli Mehmed'e teslim ettiğini şahitlerle beraber ispat etmiştir. Bu durum üzerine mahkemenin Halil bin Ali'nin tekrar hak talebinde bulunması menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 9 Belge No: 30

Hallac Mahmud Mahallesinde yaşayan el-Hac Yusuf bin Abdullah'ın, evini Ovanes'e 30 riyal gurusu satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 9 Belge No: 31

Muhzirbaşı Şeyhzade Muslu Bey'in, el-Hac Arab Mahallesinde yaşayan Hacı Ali bin Ali'ye 20 vukiyye kahve hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 10 Belge No: 32

Gönürce Mahallesinde yaşayan Alidede bin Hüseyin'in, evini kızı ve torununa hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 10 Belge No: 33

el-Hac Seydi Mahallesinde yaşayan Hüseyin Çelebi ibni Şaban, Berber Mahmud Çelebi ibni Hami ve Amindekar veledi Panos'un bağının içinden yol yaparak gelip gittiklerini mahkemeye bildirmiştir. Mahkemenin **o kişilerin bundan sonra bağın için gidip gelmelerinin yasakladığına** dair ilam.

Sayfa No: 10 Belge No: 34

Musa Beşe ibni Abdi, Hızır Mirza'ya borç olarak verdiği 39 riyal gurusu mahkeme huzurunda talep etmiştir. Hızır Mirza'nın borcunu Musa Beşe'nin vekili olan Ali Beşe'ye ödediğini şahitlerle ispat etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 10 Belge No: 35

Gönürce Mahallesinde yaşayan Alidede bin Hüseyin'in, evini torunu Ayişe Bacı'ya hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 11 Belge No: 36

Öksüzce Mahallesinde yaşayan Ahmed bin Ebulkasım'ın, evini Hüseyin'e 64 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 11 Belge No: 37

Arz-ı Rum Mahallesinde yaşayan Ahmed Beşe ibni Hüseyin'in, evini, bahçesini ve üç yüz esedî gurusunu oğulları Hüseyin Çelebi ve İsmail'e hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 12 Belge No: 38

Hatuni Mahallesinde yaşayan Ayişe binti Mehmed'in, evini kızı Abide'ye hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 12 Belge No: 39

Börekçiler Mahallesinde yaşarken vefat eden Gülistan binti Abdullah'ın mirasının, eşi Abdülkerim bin Abdi ile oğlu Mevlana Hacı İsmail'e kaldığına dair hüccet.

Sayfa No: 12 Belge No: 40

el-Hac Mansur Mahallesinde yaşayan Ayni binti Halil'in, evini Kalender'e 3500 akçe satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 12 Belge No: 41

Mukaddem Mahallesinde yaşayan Şaban bin Yusuf'un, evini el-Hac Enbiya'ya 300 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 13 Belge No: 42

İstanbul'da yaşayan Fatıma binti Abdullah, Mehmed Beşe aracılığıyla kızı Fatıma'ya 1000 akçe göndermiş ancak Mehmed Beşe bu parayı Fatıma'ya vermemiştir. Fatıma'nın Mehmed Beşe'yi dava etmesi üzerine, Mehmed Beşe miktarın 5 esedî gurusu olduğunu söylemiştir. Fatıma'nın vekilinin şahitlerle beraber miktarın 1000 esedî gurusu olduğunu ispat etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 13 Belge No: 43

Kiyalık Mahallesinde yaşayan Agob veledi Sano'nun, dükkanını Ayur'a 80 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 13 Belge No: 44

Ankara'da Sultan Alaaddin'in yapmış olduğu caminin imam, mü'ezzin ve çerâğ masrafını karşılamak üzere mevcut olan vakfın eski mütevellisi Mustafa Halife bin Himmet'in, görevini Ahmet bin Mehmed'e devrettiği ve vakıf ile bir alakasının kalmadığına dair hüccet.

Sayfa No: 14 Belge No: 45

Ankara Öksüzce Mahallesinde yaşayan Ahmed Efendi bin Mehmed'in Dilaver bin Abdullah isimli kölesini azat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 14 Belge No: 46

el-Hac Doğan Mahallesinde yaşayan İbrahim Bey bin Abdullah'ın, evini Mehmed Ağa'ya 10.000 akçeye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 14 Belge No: 47

Teke Ahmed Mahallesinde yaşarken vefat eden vefat eden Pir Ahmed Bey bin Mehmed'in mirası, eşi Fatma binti Şükrullah, oğulları Osman ve Ömer ile kızı Amine'ye kalmıştır. Daha sonra Fatma'nın ölümü üzerine onun hissesinin de çocuklarına kaldığına dair hüccet.

Sayfa No: 15 Belge No: 48

Baklacı Mahallesinde yaşarken vefat eden Mustafa Çelebi bin Abdurrahman Çavuş'un mirası annesi Payidar binti Abdullah, erkek kardeşleri İbrahim ve Ahmet ile kız kardeşi Ayni'ye kalmıştır. Payidar binti Abdullah'ın kendisine düşen hisseden birini es-Şeyh Mehmed Efendi'ye 40 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 15 Belge No: 49

Hallac esnafından Agob veledi Bağcı, Balı veledi Andriya'yı kendisine yumruk atıp dişini kırdığı gerekçesiyle dava etmiş ve Agop, iddiasını şahitlerle kanıtlamıştır. Bu durum üzerine Balı'ya yarım guruş para cezası verildiğine dair ilam.

Sayfa No: 16 Belge No: 50

el-Hac Mustafa bin Derviş, el-Hac Mehmed'den 600 esedî guruş değerinde sof satın almış ve bu meblağın 390 guruşunu peşin olarak kalan 210 guruşunu da her üç ayda bir 25 esedî guruş taksitle ödeyecek şekilde anlaşmışlardır. Daha sonra el-Hac Mehmed, 290 guruşu Mustafa bin Derviş'den murâbaha olarak aldım hâlâ bana ödemesi gereken 600 guruş var iddiasıyla mahkemeye başvurmuştur. Bu durum üzerine el-Hac Mustafa bin Derviş mahkemeye Şeyhülislamın fetvasını sunarak karşı tarafın böyle bir talepte bulunamayacağını söylemiştir. el-Hac Mustafa'nın kalan 210 guruşu ödemesi, el-Hac Mehmed'in de 210 guruştan fazlasını talep etmemesine dair ilam.

Sayfa No: 16 Belge No: 51

Helvalı Mahallesinde imam olan Mehmed Halife bin Hızır'ın kazadaki dükkân kirası için el-Hac Sündi mescidi imamı olan Mahmud Fakih bin Nebi'ye dava açmıştır. Mahmut Fakih de adı geçen dükkânın el-Hac Sündi Mescidine ait olduğunu söylemiş ve bu iddiasını Muhaşşi Sinan Efendi bin Hüseyin'in yazdığı tahrir defteriyle ispatlamıştır. Bu durum üzerine mahkemenin **dükkân** gelirinin el-Hac Sündi vakfına ait olduğuna karar vermesi ve Mehmed Halife'yi hak talebinden menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 17 Belge No: 52

Ankara Ağzıkara köyünde, 26 Ramazan tarihinde İsa ile annesi Kamer Hatun buldukları ev içinde yanarak vefat etmişlerdir. Vefat eden kadının oğlunun, kızının ve eşinin mahkemeye gelerek bu ölümden dolayı kimseyi suçlamadıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 17 Belge No: 53

Ankara Hacı Musa Mahallesinde yaşayan Mehmed bin el-Hac Mahmud, babasından kalan arsaya el koyan Mehmed Halife'yi dava etmiştir. Mehmed Halife'nin, Mehmed bin el-Hac Mahmud'a 15 esedî guruş ve 1 guruş değerinde çizme vermesiyle anlaşmazlığın ortadan kalktığına dair hüccet.

Sayfa No: 17 Belge No: 54

Ankara Leblebici Mahallesinde yaşarken vefat eden Ayişe binti Abdurrahman'ın mirasının, çocuklarına ve eşine kalması ve mirasın pay edilmesine dair hüccet.

Sayfa No: 18 Belge No: 55

Ankara Ağzıkara köyünde yaşayan Mustafa bin Hasan'ın, kardeşi İsa'nın, elinde bulunan bir miktar barut ile buldukları evi yanlışlıkla yaktığını ve bu yangında aneleri Kame Hatun ile İsa'nın öldüğünü bildirmesine dair hüccet.

Sayfa No: 18 Belge No: 56

Ankara'da yaşayan demirci, pazarcı, haffaf, debbağ ve mesaf esnaflarının vekillerinin ve kethüdalarının, Ankara mütesellimi Ali Paşa'nın vekili olan kardeşi Şaban Ağa'yı kendilerinden mal aldığı ve ücretini ödemediği gerekçesiyle dava etmelerine dair ilam.

Sayfa No: 18 Belge No: 57

Hacı Doğan Mahallesi Tahtakale yakınında bulunan ve merhum Hacı İbadullah'ın inşa ettiği mescidin imamı olan Mehmed Halife bin Süleyman'ın, yaşlandığı için görevini oğlu Mahmud Halife'ye devretmesine dair hüccet.

Sayfa No: 19 Belge No: 58

Ankara el-Hac Ashab Mahallesinde yaşayan AyiŒe binti Ali'nin, evini Bende bin Mustafa'nın oğlu Mehmed'e 72,5 riyal guruŒa satmasına dair hücchet.

Sayfa No: 19 Belge No: 59

Ankara Hacı Bayram-ı Veli Mahallesinde yaşayan Abdurrahim Ağa bin İbrahim Efendi'nin, ev yeri ve bir kıta çayırını 20 esedî guruŒa, 16 kıta tarlanın da kullanım hakkını 14 esedî guruŒa Yusuf Bey'e satmasına dair hücchet.

Sayfa No: 19 Belge No: 60

Ankara Huluz köyünde yaşarken vefat eden Süleyman'ın mirasının çocuklarına ve eŒine kaldığına dair hücchet.

Sayfa No: 20 Belge No: 61

Ankara ÇeŒme mahallesinde yaşarken vefat eden el-Hac Ahmed'in çocukları Aynı ve Fatıma'nın vasisinin, çocukların geçimi için nafaka talep etmesine ve nafaka bağlanmasına dair ilam.

Sayfa No: 20 Belge No: 62

Ankara yaşayan Serkiz veledi MelikŒe'nin, KıŒla adlı mevzide bulunan bağını dört bin fiddî akçeye Mahmud'a satmasına dair hücchet.

Sayfa No: 20 Belge No: 63

Ankara ÇeŒme Mahallesinde yaşayan Mehmed bin Feradik'in, dükkânını vakıf mütevellisi aracılığıyla Halil Çavuş'a 600 akçeye satmasına dair hücchet.

Sayfa No: 20 Belge No: 64

Ankara Gökçe Mahallesinde yaşayan Œerif Mehmed'in, kardeŒi Seyyid Mustafa ibni Abdülkadir'in SubaŒı Mahmud Bey'in kolgezeni Oruc tarafından yaralandığını bildirmesine dair hücchet.

Sayfa No: 21 Belge No: 65

Ankara'da Ak Œerefeddin tarafından inşa edilip vakfedilen Uzunuluk değirmenin tamir edilmesine vakıf mütevellisi tarafından karar verilmiŒ ve mütevellî, mahkemeden masrafın belirlenmesi için keŒfe çıkılmasını istemiŒtir. KeŒfe giden Ankara mi-marbaŒı Hasan bin Haydar'ın, değirmenin toplam yedi bin akçe ile tamir edileceğini söylemesine dair hücchet.

Sayfa No: 21 Belge No: 66

İmaret Mahallesinde sakin iken vefat eden İbrahim'in küçük oğluna Ayni binti Yusuf adlı hatunun vasi tayin edilmesine dair hüccet.

Sayfa No: 21 Belge No: 67

Eymirhan köyü halkı, Eymir Çelebi Ocağı denilen mezrayı eskiden beri Susuz köyü halkıyla beraber ettiklerini ve ödemeleri gereken vergiyi de beraber ödediklerini ancak Susuz köy halkının bu yıl ödemeleri gereken miktarı vermediklerini belirterek Susuz köyü halkını dava etmişlerdir. Karşılık olarak Susuz köyü ahalisi ise mezrayı eskiden beri beraber ettiklerini ancak kendilerinin vergi vermediklerini söylemişlerdir. Kadı iki taraftan da delil istemiş, Eymirhan köyündekiler delil bulamazken Susuz köyündekiler yemin etmiştir. Bu durum üzerine mahkemenin Eymirhan köyü sakinlerini, Susuz köyünde yaşayan ve beraber ziraat yaptıkları kişilerden vergi istemekten menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 22 Belge No: 68

Mahye köyünde yaşayan Fatıma binti Rıdvan, Uzun Ali köyünde yaşayan Halil bin Mehmed'de bulunan emanet eşyalarını istemiş, Halil'in eşyalar kaybettiğini söylemesi üzerine de taraflar mahkemelik olmuştur. Halil'in, kaybettiği emanet mallara karşılık olarak 30 esedî guruş ödemesi üzerine anlaşmazlık ortadan kalktığına dair hüccet.

Sayfa No: 22 Belge No: 69

Ankara Çukurabad Sirkeli köyünde yaşarken vefat eden Ali Ağa bin Mustafa bin Muharrem'in vârisi Yunus bin Yusuf bin Şah Bey'in, Ali Ağa'nın vârisi olduğunu ispat etmesi ve Ankara beytûmal emini Ali Ağa'nın kendisine düşen mirası ödemesine dair ilam.

Sayfa No: 22 Belge No: 70

el-Hac Musa Mahallesinde yaşayan Ahmed bin İbrahim'in, evini 145 esedî guruşa el-Hac Osman'a satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 23 Belge No: 71

Ankara'da yaşayan Şefteoğlu Kırail'in elinde bulunan 3300 adet sahte sekizliğin ferman gereğince İstanbul'a gönderildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 23 Belge No: 72

Ankara'da yaşayan ve İstanbul'da Valide Sultan Hanı'nda vefat eden Haçadur veledi Karabet'in mirasının, kardeşi, annesi ve eşine kalmasına ve vârislerin Haçadur'un Sefer Beşe'ye 3000 esedî guruş borcu olduğunu da kabul etmelerine dair hüccet.

Sayfa No: 23 Belge No: 73

Ankara'da yaşayan Mehmed Çelebi ibni Şerbetçi Mahmud Çelebi'nin, bir kıta bahçesini 100 esedî guruşa Yusuf Çelebi'ye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 23 Belge No: 74

Ankara Öksüzce Mahallesinde yaşarken vefat eden Ayişe binti Muslu Çavuş'un mirasının, çocuklarına, annesine ve eşine kaldığına ve miras kalan evin Mehmed'e 4000 akçeye satılmasına dair hüccet.

Sayfa No: 24 Belge No: 75

Ankara Bademli Mahallesinde yaşarken vefat eden Osman Bey'in eşi Rukiyye binti Kara Mustafa'nın, mirastan kendisine düşen sekizde bir hissesini teslim almasına dair hüccet.

Sayfa No: 24 Belge No: 76

Ankara'da yaşarken vefat eden el-Hac Mehmed'in çocukları Mehmed ve Yusuf'un vasisi olan Şakire binti Ali'nin çocuklar için nafaka istemesi ve nafaka bağlanmasına dair ilam.

Sayfa No: 24 Belge No: 77

Ankara Hallac Mahmud Mahallesinde yaşayan el-Hac Ali bin İlyas'ın, evini Ali Efendi'ye 101 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 24 Belge No: 78

Yabanabad kazasına bağlı Akçakavak köyünde tımar sahibi olan Katib Mustafa, tımar topraklarını kullanmasına engel olduğu gerekçesiyle Dursan Bey ve Yegan Bey vakıflarının mütevellisi olan Abdülbaki'yi dava etmiştir. Abdülbaki'nin o toprakların vakfa ait olduğunu ispat etmesi üzerine Kâtip Mustafa'nın toprağı tımar olarak kullanmasının menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 25 Belge No: 79

Ankara'da yaşayan Şehnisa, İmam Yusuf Mahallesinde yaşarken vefat eden Semenzar binti Abdullah'ın vârislerinden, İmam Yusuf'un kendisine borcu olan 100 guruşu talep etmiş ve vârislerin bu borcu inkâr etmesi üzerine de taraflar arası anlaşmazlık yaşanmıştır. Vârislerin otuz esedî guruş ödemeleri üzerine anlaşmazlık ortadan kalktığına dair hüccet.

Sayfa No:25 Belge No: 80

Ankara Hacet Depesi Mahallesinde yaşayan el-Hac Hamza Çavuş'un, evini kızı Ayişe'ye hibe etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 25 Belge No: 81

Afi Mahallesinde yaşarken vefat eden Mehmed bin Hacı Şaban'ın kızı Şerife, es-Seyyid Ahmed Çelebi'yi miras olarak kendisine kalan dükkânı teslim etmediği gerekçesiyle dava etmiştir. Bunun üzerine es-Seyyid Ahmed, adı geçen dükkânın Hacı Şaban tarafından hayır amaçlı sarf edilmek üzere 10.000 akçe karşılığında satıldığını söylemiş ve bu iddiasını kendisine naib tarafından teslim edilen hüccet ile ispatlamıştır. Mahkemenin **Şerife'yi tekrar dava açmaktan menetmesi** ve dükkânı es-Seyyid Ahmed'e vermesine dair ilam.

Sayfa No: 26 Belge No: 82

İstanbul'da Mimar Kemal Mahallesinde yaşarken vefat eden Emine Hatun binti Mehmed Ağa'nın mirası eşi ve çocuklarına kalmıştır. Çocuklarından Abdullah Çelebi'nin, mirastan kendisine isabet eden hisseyi teslim aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 26 Belge No: 83

Ankara Buryacı Mahallesinde yaşarken vefat eden Hacı Muharrem ibni Mehmed'in oğlu Mustafa Çelebi'nin, kendisine miras olarak kalan evin sekizde bir hissesini, Hacı Sabiha'ya 5000 akçeye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 27 Belge No: 84

Ankara Halife Bayezid Mahallesi mescidi imamı Dede bin Mehmed, kendisine babasından miras kalan dükkânı teslim etmediği gerekçesiyle Hüseyin Çelebi ve Hasan Çelebi'yi dava etmiştir. Hüseyin Çelebi ve Hasan Çelebi ise dükkânın kendilerine babalarından miras olarak kaldığını hüccet ile ispat etmiştir. Mahkemenin Dede bin Mehmed'i bu konuyla ilgi tekrar dava etmekten menetmesi ve **dükkânın mülkiyetini Hüseyin Çelebi ve Hasan Çelebi'ye verilmesine** dair ilam.

Sayfa No: 27 Belge No: 85

Yeniçeri tâifesinden Tokatlı Yusuf Beşe bin Abdullah'ın, 1 kıta bahçesinin mülkiyetini 6400 akçeye ve 3 kıta tarlasının da kullanım hakkını 4000 akçeye el-Hac Mehmed Çelebi'ye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 27 Belge No: 86

Aslen Ankara Mevdud Mahallesinden olup İstanbul'da ikamet eden Mahmud Bey ve eşi Saliha binti İsmail boşanmışlardır. Saliha'nın, nafakası ve mehri olan 5000 akçeyi teslim aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 28 Belge No: 87

Ankara'da yaşayan Receb Bey bin Ömer Bey'in, kendisine annesinden miras kalan bahçe hissesini 41 esedî guruşa Ebubekir Efendi'ye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 28 Belge No: 88

Ankara Leblebici Mahallesinde yaşayan Babaşirin bin Abdullah'ın, evini eşi Nazenin'e 10.000 akçeye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 28 Belge No: 89

Ankara Şemseddin mahalesinde yaşayan Amine Hatun binti Mehmed ile Ahmed bin Mahmud'un anlaşmalı olarak boşandıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 28 Belge No: 90

Ankara Akçeli köyünde yaşayan Nasipli'nin, evini ve bahçesini Hafız Efendi'ye 2000 akçeye sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 29 Belge No: 91

Ali Bey Mahallesinde yaşarken vefat eden el-Hac Rıdvan bin Abdullah'ın çocuklarının, yetişkin oldukları için vasileri el-Hâc Ali'den, mallarını teslim aldıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 29 Belge No: 92

Murtazaabad kazasına bağlı Erkeksu ve İstanos köylerinde yaşayan Ökir veledi İhtiyar, Safer veledi Yuvan ve Aduşa veledi Litme'nin, daha önce mahkemelik oldukları Mehmed Ağa'nın kendilerine olan 2800 akçe borcu ödediğine ve aralarında bir husumet kalmadığına dair hüccet.

Sayfa No: 29 Belge No: 93

Ankara'da yaşayan Receb Beşe ibni Abdullah'ın, Haçadur veledi Hazir'in, kendisinin dinine ve imanına küfrettiğini söylemesi ve bu durumu şahitlerle ispat etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 29 Belge No: 94

Kul Derviş Mahallesinde yaşarken vefat eden Ali bin Mustafa'nın mirası eşi Ayişe Hatun ile çocukları Mehmed ve Elif'e kalmıştır. Daha sonra çocuklarından Mehmed'in de vefatı üzerine Ayişe Hatun ile Mehmed'in amcasının oğlu Gazanfer arasında miras anlaşmazlığı yaşanmıştır. Gazanfer'in Ayişe'ye 7 riyal gurusu vermesi üzerine aralarında uzlaşma sağlanmasına dair hüccet.

Sayfa No: 29 Belge No: 95

Ankara Yenice Mahallesinde yaşayan Ahmed bin İsmail, kendisine miras olarak kalan evi teslim etmediği gerekçesiyle Mehmed Çelebi'yi dava etmiştir. Mehmed Çelebi ise Ahmed'in babası vefat ettikten sonra evin Ahmed'e ve onun kardeşi Mehmed Beşe'ye kaldığını, Mehmed Beşe'nin hissesini kızı Fatma'ya sattığını ve kendisinin de evi Fatıma'dan satın aldığına belirtmiş ve bu durumu şahitlerle ispatlamıştır. Mahke-

menin Ahmed'i tekrar dava açmaktan menetmesi ve evin Mehmed Beşe'ye ait olduğuna karar vermesine dair ilam.

Sayfa No: 30 Belge No: 96

Ankara Buryacı Mahallesinde yaşarken vefat eden Hacı Muharrem ibni Mahmud'un oğlu Mehmed'e halasının kızı Hediye'den miras hissesi kalmıştır. Mehmed'in vasi ve annesi olan Rabia'nın, Mehmed'in nafakası için bu hisseyi Abdi Halife'ye 5 akçeye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 30 Belge No: 97

Büyük Haymana'ya bağlı Yekçek köyünden Mahmud Bey'in Süleyman Bey'i tüfek ile vurarak öldürmesine dair hüccet.

Sayfa No: 31 Belge No: 98

Ankara mütesellimi olan Mehmed Ağa, Eşkinçi Mehmed'in Durhasan Hamamı denilen yerde öldürüldüğünü mahkemeye bildirmiş ve olayın incelenmesini istemiştir. Bu durum üzerine mahkemenin, olayın incelenmesini için Mevlana Mahmud Efendi'yi gönderdiğine dair hüccet.

Sayfa No: 31 Belge No: 99

Faili meçhul olarak öldürülen Eşkinçi Mehmed'in cinayet mahaline en yakın mahalle olan Monla-i Büyük Mahallesi sakinleri mahkemeye gelerek, cinayetin işlendiği yer ile mahallenin arasının uzak olmasından dolayı kendilerine ses gelemeyeceğini ve kendilerinin bu cinayete ilgili herhangi bir sorumlulukları olamayacağını mahkemeye bildirmişlerdir. Mahkeme tarafından yapılan keşifle mahallelinin doğrulanması ve kendilerine diyet ve kısasın düşmeyeceğine dair ilam.

Sayfa No: 31 Belge No: 100

Öldürülen Eşkinçi Mehmed'in annesinin, cinayet bölgesine en yakın mahalle halkının suçsuz olduğunu ve mahalleliden bir şey talep etmediğine dair hüccet.

Sayfa No: 32 Belge No: 101

Voyvoda Davud Ağa, Nusret Hatun vakfına bağlı Karacaviran isimli vakıf köyünde yaşayan reayanın vergilerini kendisini ödemelerini istemiştir. Köyün, vakıf köyü olduğunun vakıf mütevellisi tarafından ispat edilmiştir. Köyün vakıf köyü olarak tasarruf edilmesine karar verildiğine dair ilam.

Sayfa No: 32 Belge No: 102

Ankara mütesellimi Mehmed Ağa, faili meçhul olarak Durhasan Hamamı denilen yerde öldürülen Eşkinçi Mehmed'in diyetini cinayet bölgesine en yakın mahalleden talep etmiştir. Mahalle halkı da kendilerine diyet düşmediğini belirten fetvayı mahkemeye sunmuştur. Mahkemenin mütesellimi davadan menettiğine dair ilam.

Sayfa No: 33 Belge No: 103

Hacı Doğan Mahallesinde yaşayan Mehmed Çavuş'un, değirmenini oğlu Ahmed'e hibe etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 33 Belge No: 104

Muhtac köyünde yaşayan Devran bin Hüseyin'in, Haymana haslarının bazı mezarının öşrünü toplamak üzere köye gittiği vakit Ahmed Bey'in kendisine saldırarak 4 atını öldürdüğünü, kendisinin de kaçtığı mahkemeye bildirmesi ve bu durumu şahitlerle de ispat etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 33 Belge No: 105

İmam Yusuf Mahallesinde yaşarken vefat eden Gayvat binti Sanan'ın çocukları için, vasileri olan annelerinin talebi üzerine nafaka bağlanmasına dair hüccet.

Sayfa No: 34 Belge No: 106

Muhtac köyünde yaşayan Devran bin Hüseyin, Bekcik köyünden Ahmed Bey'in 20-30 kişiyle köyünü basarak mallarını gasp edip eşkıyalık yaptığını mahkemeye bildirmiştir. Mahkemenin Ahmed Bey'in gasp ettiği malların bedelini ödemesine karar vermesine dair ilam.

Sayfa No: 34 Belge No: 107

Devran Bey, Ahmed bin Şehsüvar'ın kendisinin evini basarak 300 koyununu çaldığını mahkemeye bildirmiş ve bu durumu şahitlerle ispat etmiştir. Mahkemenin gereğinin yapılmasına karar verdiğine dair ilam.

Sayfa No: 34 Belge No: 108

Yumru köyünde yaşayan Cerağ bin Köçeri, kırsağının ve beygirinin Ahmed Bey tarafından gasp edildiğini mahkemeye bildirmiş ve bu durumu şahitlerle ispatlanmıştır. Mahkemenin, Ahmed Bey'in, kırsağın ve beygirin bedelini ödenmesine karar vermesine dair ilam.

Sayfa No: 35 Belge No: 109

Muhtac köyünde yaşayan Devran bin Hasan'ın, Yağınlı köyünde yaşayan Mehmed bin Barani ile Ahmed Bey'in yaşadığı evi basıp eşyalarını gasp ettiklerini mahkemeye bildirmesi ve iddiasını şahitlerle kanıtlanmasına dair hüccet.

Sayfa No: 35 Belge No: 110

Aslen Ankara Yenice Mahallesinden olup Kütahya'da ikamet eden Hüseyin Bey ibni Abdülgani'nin, babasından kendisine miras kalan evinden kendisine düşen hissesini kardeşi Veli'ye hibe etmesi kardeşinin de karşılık olarak kendisine 25 esedî gurus vermesine dair hüccet.

Sayfa No: 35 Belge No: 111

Muhtac köyünde yaşayan Devran bin Hasan'ın, Körbalı köyünde yaşayan Ahmed Beşe bin Mehmed'in, yaşadığı evi basıp eşyalarını gasp ettiğini mahkemeye bildirmesi ve iddiasını şahitlerle kanıtlanmasına dair hüccet.

Sayfa No: 36 Belge No: 112

Aslen Amasyalı olup Ankara'da Hacı İvaz Mahallesinde ikamet eden Kahveci Mustafa ibni el-Hac Piri'nin, Kürecik Mahallesinde bulunan evini Emine Hatun'a iki yüz iki guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 37 Belge No: 113

Türkmen taifesinden olan Gündaşlı cemaatinin kışlak vergilerini toplamaya giden Mustafa Ağa'ya, Gündaşlı cemaatinden bazı kişiler saldırmış ve dört adamını yaralamıştır. Olayın mahkemeye taşınması üzerine Gündaşlı cemaati kışlık vergilerini ödemesi ve yaraladıkları askerlere de birer deve verdiklerine dair hüccet.

Sayfa No: 37 Belge No: 114

Kösem Mehmed Ağa bin Mustafa'ya Zile voyvodası Abdullah Ağa tarafından Zile'nin vergilerini toplama görevi verilmiştir. Vergileri topladığı sırada Kulduruş Mahallesinde yaşayan Uzun Ali bin Satılmış ve oğulları vergilerini ödememiş ve Kösem Mehmed Ağa'nın oğlundan kıymetli bir taş çalmışlardır. Tarafların mahkemelik olması üzerine Uzun Ali'nin, vergilere ve kıymetli taş bedel olarak 300 guruşluk mal teslim etmesi ve aralarındaki anlaşmazlığın **çözülmesine dair hüccet.**

Sayfa No: 37 Belge No: 115

Balıkulcu köyünden yaşarken vefat eden Mahmud bin Haydar'ın mirası eşi ve oğlu Ali'ye kalmıştır. Ayrıca Mahmud bin Haydar'ı öldüren kişinin kan parası olarak 65 guruş ödeme yaptığına dair hüccet.

Sayfa No: 37 Belge No: 116

Büyük Haymana'ya bağlı Becik köyü yaşayan Ahmed Bey, Devran Bey bin Hasan'ın 20-30 kişiyle gelerek mallarını gasp ettiğini ayrıca yeğenin de bir adamını öldürdüğünü mahkemeye bildirmiştir. İkili arasına arabulucu tayin edilmesi ve tarafların karşılıklı olarak davadan vazgeçtiklerine dair hüccet.

Sayfa No: 37 Belge No: 117

İstanbul'da yaşayan Ayişe binti Mustafa'n, Ankara Direkli Mahallesinde bulunan evini Abdülgani'ye 3000 akçe satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 38 Belge No: 118

Çubukabad kazasında yaşayan İsmail bin Şaban'ın, eşi Meryem binti İslam'ı üç talak ile boşadığına dair hüccet.

Sayfa No: 38 Belge No: 119

Kazir Ali Mahallesinde yaşayan Mehmed bin Ferhad'ın, evini Mustafa'ya 72,5 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 38 Belge No: 120

Haymana voyvodası Mustafa Ağa, Mukaddem Mahallesinde yaşayan Abdülmuttalib bin Hacı Mustafa'dan vergi talep etmiş ve Abdülmuttalib, kendisinin avâız hanesi olduğu gerekçesiyle vergi vermeyi reddetmiş ve avâız hanesi olduğunu defter-i hakani ve şahitlerle ispat etmiştir. Bunun üzerine mahkemenin Haymana voyvodasını vergi almaktan menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 39 Belge No: 121

Haymana voyvodası Mustafa Ağa, Mukaddem Mahallesinde yaşayan Hacı İbrahim bin Hacı Mustafa vergi talep etmiş ve Hacı İbrahim, kendisinin avâız hanesi olduğu gerekçesiyle vergi vermeyi reddetmiş ve avâız hanesi olduğunu defter-i hakani ve şahitlerle ispat etmiştir. Bunun üzerine mahkemenin Haymana voyvodasını vergi almaktan vergi almaktan menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 40 Belge No: 122

Hacı Halil Mahallesinde yaşarken vefat eden Mehmed'in büyük oğlu Mehmed, kendisine miras kalması gereken berber dükkânının Satılmış tarafından kullanıldığı gerekçesiyle mahkemeye başvurmuştur. Satılmış, hem dükkânı vakıftan aldığını söylemiş hem de dükkânları 50-60 seneden beri kullandığını ve karşı tarafın kendisini yeni dava ettiğini söylemiştir. Bu durum üzerine mahkemenin, 15 seneyi geçen davaların görülemeyeceğini söyleyerek davayı düşürmesine dair ilam.

Sayfa No: 40 Belge No: 123

Kattanin Mahallesinde yaşayan Rukiye binti Kayyim'ın, sofasını el-Hac Kasım'a 30 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 40 Belge No: 124

Ankara Ahi Yakub Mahallesinde yaşarken vefat eden Mehmed Çavuş bin Arslan Çavuş'un mirasının, eşi ve çocuklarına kalmasına dair hüccet.(Belgenin sonu eksik)

Sayfa No: 41 Belge No: 125

Ankara Mihriyar Mahallesinde yaşarken vefat eden Kemendci'nin eşi Marvin binti Marik, Febrail'i, vefat eden eşine dört yüz elli guruş borcu olduğu gerekçesiyle dava etmiştir. Mahkeme Marvin'den iddiasını ispatlamasını istemiş fakat Marvin iddiasını ispat edememiştir. Febrail'in de borcu olmadığına dair yemin etmesi üzerine mahkemenin Marvin'i davadan menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 41 Belge No: 126

Zile reayasının vergilerini toplamakla görevli olan Kösem Mehmed Ağa, Halife Bayezid mahallesinde oturan İmam Mehmed Çelebi'yi vergi ödemediği gerekçesiyle dava etmiştir. İmam Mehmed, avâriz vergisi mükellefi olduğunu ispatlamış ve kendisinden vergi alınmayacağını dair fetvayı da mahkemeye sunmuştur. Mahkemenin Kösem Mehmed'i vergi almaktan menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 41 Belge No: 127

Ankara Kazur Ali Mahallesinde yaşayan Hasan bin Abdullah'ın, evinin dışına inşa ettiği iki odayı İbrahim Efendi'ye 60 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 42 Belge No: 128

Haymana voyvodası Mustafa Ağa, İmaret Mahallesi yaşayan Hasan bin Şaban'ı vergi ödemediği gerekçesiyle dava etmiştir. Hasan bin Şaban, avâriz vergisi mükellefi olduğunu ispatlamış ve kendisinden vergi alınmayacağını dair fetvayı da mahkemeye sunmuştur. Mahkemenin Mustafa Ağa'yı vergi almaktan menetmesine dair ilam.

Sayfa No: 42 Belge No: 129

Mukaddem Mahallesinde yaşayan Ayişe binti Mehmed, kardeşi Abdurrahman'ı 30 sene önce babasından kendisine kalan miras hissesini hala kendisine teslim etmediği gerekçesiyle dava etmiştir. Mahkemenin, üzerinden on beş sene geçen davalara bakmanın yasak olduğu gerekçesiyle davayı düşürmesine dair ilam.

Sayfa No: 42 Belge No: 130

Kazir Ali Mahallesinde yaşayan Mehmed bin Ferhad'ın, evini Hüseyin Halife'ye 55 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 43 Belge No: 131

Mihenk köyünde yaşayan Yunus bin Ali, Kesiktaşlı Mustafa, Mihenk köyünde koyun güderken Mihenk köyünde yaşayan Yunus bin Ali tarafından nacak ile başından ve sağ omzundan yaralanmıştır. Olayı keşif için Mahmud Efendi gönderilmiş ve Kesiktaşlı Mustafa'yı araba içinde söylendiği şekilde yaralı olarak görmüştür. Kesiktaşlı Mustafa'nın kendisini yaralayan kişinin Yunus bin Ali olduğunu bu yaradan ölürse diyetinin ondan alınmasını talep ettiğine de söylediğine dair hüccet.

Sayfa No: 43 Belge No: 132

Ahi Hacı Murad Mahallesinde yaşayan bir grup, yine Ahi Hacı Murad Mahallesinde yaşayan diğer bir grubu kendilerinden sâliyane vergisi istedikleri gerekçesiyle dava etmiştir. Davacılar vakıf evlerinde oturdukları için vergiden muaf olduklarını ileri sürmüşler, davalılar ise vakıf evlerinde oturanlardan da sâliyane vergisi alınması gerektiğine dair fetvayı mahkemeye sunmuşlardır. Bu durum üzerine mahkemenin davacıların vergi vermesi gerektiğine karar vermesine dair ilam.

Sayfa No: 43 Belge No: 133

Şeyhzâde Mehmed Efendi, Yabanabad kazasının vergilerini toplama görevini Kethüdayeri Ali Ağa'ya vermiştir. Ali Ağa'nın Mehmed Efendi'ye herhangi bir ödeme yapmaması üzerine Mehmed Efendi, Ali Ağa'yı mahkemeye vermiştir. Ali Ağa'nın mahkemede iki bin dört yüz akçe eksikliği olduğunu söylemesine dair hüccet.

Sayfa No: 43 Belge No: 134

Küçük Haymana'ya bağlı Yalınayak köyünde yaşayan Ali Bey ve Mustafa ibni Abdulhalil'in, Kayabaşı Mahallesinde bulunan ve ikisinin ortak malı olan evi, Mustafa Bey'e 140 esedî guruşa satmalarına dair hüccet.

Sayfa No: 44 Belge No: 135

Balban Mahallesinde yaşayan Mehmed bin Mehmed'in, debbağhane dükkânını Hacı Şaban'a 60 esedî guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 44 Belge No: 136

İbni Gökçe Mahallesinde yaşarken vefat eden Bekir bin Hüseyin'in mirası kız kardeşi Rabia Hatun ve soyundan Şaban bin Şehsüvar'a kalmıştır. Şehsüvar'ın, kendine isabet eden yarım hisseyi Rabia'dan teslim aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 44 Belge No: 137

Murtazaabad kazasına bağlı İstanos köyünde yaşarken vefat eden Bedros veledi Hubbar'ın oğlu Ovannes ve kızı Kabeşe, babalarından kalan mirasa el koyduğu gerekçesiyle Turhan binti Ohan'ı dava etmişlerdir. Turhan'ın bu durumu inkâr etmesi üzerine taraflardan delil istenmiştir. Davacıların delil sunamaması ve Turhan'a yemin etmesi üzerine de Ovannes ve Kabeşe'nin davadan menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 45 Belge No: 138

Süleyman Bey, kendisine ödemesi gereken vergiyi ödemediği gerekçesiyle Mehmed bin Mirza'yı dava etmiştir. Mehmed bin Mirza ise bugüne kadar vergisini yaşadığı köyün zabıtine ödediğini söylemiştir. Bu durum üzerine mahkeme Süleyman Bey'den defter ve emr-i şerif istemiş Süleyman Bey de bunları mahkemeye sunamamıştır. Mehmed bin Mirza'nın vergi istememesine dair ilam.

Sayfa No: 45 Belge No: 139

Halife Bayezid Mahallesinde bulunan ve avarız vergisi için kurulan para vakfının mütevellisi Mehmed bin Hızır, mahalle sakinlerinden olup vefat eden Mehmed Bey'in vakfa 4000 akçe borcu olduğunu mahkemede beyan etmesi, Mehmed Bey'in vârislerinin de bu borcu kabul etmelerine dair hüccet.

Sayfa No: 45 Belge No: 140

Ankara Teke Ahmed Mahallesinde yaşayan ve Koca Hamza vakfının mütevellisi olan el-Hac Ahmed bin Ataullah, mahkemeye gelerek Teke Ahmed Mahallesinde yaşarken vefat eden İbrahim'in vakfa 30.000 akçe borcu olduğunu söylemesi ve bu borcu İbrahim'in oğlu Mustafa Çelebi'den aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 45 Belge No: 141

Korga köyünde yaşayan Mahmud bin İbrahim'in, gece vakti Ayişe binti İsa'nın evine girip saçlarını kesmesi ve mallarını gasp etmesinin şahitlerle ispat edilmesine dair hüccet.

Sayfa No: 46 Belge No: 142

Ankara Kal'asında yaşayan Agob veledi Yani'nin, evini 160 esedî guruşa Agob veledi Abdin'e satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 46 Belge No: 143

Ankara Damga Mukataası Emîni İbrahim Çelebi bin Mehmed'in, kölesi Mehmed bin Abdullah'ı azat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 46 Belge No: 144

Ankara Damga Mukataası Emîni İbrahim Çelebi bin Mehmed'in, kölesi Yusuf bin Abdullah'ı azat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 46 Belge No: 145

Ankara Damga Mukataası Emîni İbrahim Çelebi bin Mehmed'in kölesi Siyavuş bin Abdullah'ı azat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 46 Belge No: 146

Ankara'da yaşayan Totos veledi Mikail ve Koston veledi Mikail'in kendilerine Bedros veledi Aris'ten miras kalan hisselerini aldıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 47 Belge No: 147

Ankara el-Hac Musa Mahallesinde yaşayan Hadice binti Abdullah'ın, evini ve bazı eşyalarını Yusuf bin Abdullah'a hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 47 Belge No: 148

Ankara'da yaşarken vefat eden Karbişe, sağlığında oğlu Haçadur'a 1500 guruş hibe etmiş, diğer oğlu olan Bedros'a da 500 guruş vereceğini söylemiştir. Karbişe'nin 500 guruşu vermeden ölmesi üzerine Bedros mahkemeye gelerek babasının terekesinden 500 guruş talep etmiştir. Bedros'un babasının kendisine 500 guruş vereceğini şahitlerle ispat etmesi üzerine mahkemenin paranın ödenmesine karar verdiğine dair ilam.

Sayfa No: 47 Belge No: 149

Bekir bin İbrahim, sağlığında İbrahim bin Muslu'ya malından bir kısmını hibe etmiş ve eşi Ayişe binti Hamza'dan başka vârisi olmadan vefat etmesi üzerine malının $\frac{3}{4}$ 'ü devlet hazinesine kalmıştır. Beytül-mâl eminini Hızır Bey, Bekir tarafından İbrahim'e hibe edilen malları Bekir'in muhalefatından sayarak el koymuştur. İbrahim bin Muslu, Hızır Bey'i dava etmiş Hızır Bey ise bu durumu reddetmiştir. İbrahim bin Muslu'nun malların kendisine 12 yıl önce hibe edildiğini şahitlerle ispat etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 48 Belge No: 150

Bekir bin İbrahim, eşi Ayişe binti Hamza'dan başka vârisi olmadan vefat etmiş ve malının $\frac{3}{4}$ 'ü devlet hazinesine kalmıştır. Beytül-mâl eminini Hızır Bey, Ayişe binti Hamza'ya Bekir bin İbrahim'den miras kalan eve, Bekir bin İbrahim'in muhalefatından olduğu gerekçesiyle el koymuştur. Ayişe'nin evin kendisine miras olarak kaldığını şahitlerle ispat etmesi mahkemenin evin Ayişe'ye ait olduğuna karar vermesine dair ilam.

Sayfa No: 48 Belge No: 151

Ankara Mukaddem Mahallesinde yaşayan İsa bin el-Hac Ebubekir, bezirhânesini ve içindeki malzemesini kardeşi Ali Çelebi'ye 375 guruşa satmıştır. 375 guruşun 165 guruşunu nakit olarak aldığına ve kalan 210 guruş karşılığında da Çölek mevzisindeki Ahmed Baba bağlarından 2 kıta bağ alacağına dair hüccet.

Sayfa No: 48 Belge No: 152

Ankara İmam Yusuf Mahallesinde yaşayan El-Hac Abdülkerim'in, evini kızı Fatıma'ya hibe etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 49 Belge No: 153

Mehmed bin Sündük'ü yaraladığı gerekçesiyle dava edilen Kapucu Mustafa Bey'in, mahkemeye gelmesine kefil olanların kefaletlerinin, Kapucu Mustafa Bey'in mahkemeye geldiği için düştüğüne dair hüccet.

Sayfa No: 49 Belge No: 154

Ankara Hâcend Mahallesinde yaşayan İbrahim Çelebi bin Yusuf'un, Sığırhanı adlı hanı Abdülkadir ve Ahmed'e devretmesine dair hüccet.

Sayfa No: 49 Belge No: 155

Ahi Yusuf Mahallesinde yaşayan Hanife binti Muslu'un, evini Ali Beşe'ye 210 guruşa satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 50 Belge No: 156

Ankara Boyacı Ali Mahallesinde yaşayan İsmihan ve Fatıma kardeşlerin, evlerini İbrahim Beşe'ye 11.000 akçeye satmalarına dair hüccet.

Sayfa No: 50 Belge No: 157

Ankara Baklacı Mahallesinde yaşayan ve Sarı Bey vakfında cüzhan olan Salih Halife'nin vefat etmesi üzerine cüzhanlık görevinin Abdi Halife'ye verildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 50 Belge No: 158

Ankara Eğneci Mahallesinde yaşarken vefat eden İlyas bin Hızır'ın küçük kızı Ayişe için abisi Receb'in vasî tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 50 Belge No: 159

Ankara Bazar-ı Ganem Mahallesinde yaşayan Tenzile binti Himmet'in, babasından miras kalan evini 800 akçeye Süleyman Dede'ye sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 50 Belge No: 160

Karataş Köyünden Mahmud Dede bin Kasım'ın, tarlasının tasarruf hakkını 40 esedî guruş karşılığında Memi'ye devretmesine dair hüccet.

Sayfa No: 51 Belge No: 161

Ankara Geçekli Mahallesinde yaşarken vefat eden Abdülkerim Çelebi bin Halil'in mirası eşi Neslihan binti İbrahim, kızı Saime ve kız kardeşleri Kerime ile Zahide'ye kalmıştır. Eşi Neslihan'ın da vefatı üzerine onun mirası kızı Saime ile Neslihan'ın kardeşi Ali'ye kalmıştır. Saime'nin, ölen babasının borçlarını ödemek için vasî aracılığıyla kendine kalan evi, Halil Efendi'ye 6000 akçeye satmasına dair hüccet.

Sayfa No: 51 Belge No: 162

Aslen Ankara Buryacılar Mahallesinden olup Kahire'de yaşayan Etmekçi Hasan, kendisine ait olan berber dükkânını izinsiz olarak kullandığı gerekçesiyle Ahi Mehmed'i dava etmiştir. Ahi Mehmed'in Etmekçi Hasan'ın adı geçen berber dükkânını kendisine 160 guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 52 Belge No: 163

Ankara Mukaddem Mahallesinde yaşayan Şaban Çelebi bin Yunus'un, 1 kıta bağını es-Seyyid Ahmed Ağa'ya 95 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 52 Belge No: 164

Ankara yaşayan Ahmed bin Mehmed Çavuş, kendisine miras olarak kalan değirmenin Ahmed Çelebi tarafından izinsiz kullanıldığını söyleyerek mahkemeye başvurmuştur. Ahmed Çelebi ise değirmeni 200 riyali guruşa satın aldığını söylemiştir. Ahmed bin Mehmed Çavuş'un değirmenin kendisine miras olarak kaldığını şahitlerle ispat etmesi ve mahkemenin değirmenin Ahmed bin Mehmed Çavuş'a ait olduğuna karar verdiğine dair ilam.

Sayfa No: 53 Belge No: 165

Ankara Tekke Ahmed Mahallesinde yaşarken vefat eden Ataullah Efendi'nin mirası, eşi ve çocukları arasında 40 hisse olarak paylaşılmıştır. Bu 40 hisseden kendilerine toplam 21 hisse isabet eden ve Ataullah Efendi'nin kızları olan Zahide, Rabia ve Emine'nin hakları karşılığında bir pazar dükkânını aldıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 53-54 Belge No: 166-167 (167. belge 166. belgenin devamıdır.)

Ankara Müruri Mahallesinde yaşayan Fatıma binti Abdurrahman, boşandığı eşi İsmail bin Murtaza'dan 4000 akçe mehir ve nafakasıyla beraber bazı eşyalarını mahkeme aracılığıyla talep etmiştir. İsmail bin Murtaza ise şahitlerle beraber Fatıma binti Abdurrahman'ın mehrini teslim aldığını ispatlamıştır. Mahkemenin İsmail bin Murtaza'nın yalnızca bahsi geçen eşyaları teslim etmesine karar vermesinde dair ilam.

Sayfa No: 54 Belge No: 168

Timar sahibi Süleyman bin Cafer'in, Pir Veli'nin kızı Bidar'la olan davasından feragat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 54 Belge No: 169

Gülek köyünde yaşayan Ahmed ve Ömer'in, değirmenlerini sene sonuna kadar Mehmed Efendi'ye 260 esedî guruşa kiraladıklarına dair hüccet.

Sayfa No: 54 Belge No: 170

Gülhoran köyünde yaşayan es-Seyyid Mehmed Çelebi bin Hacı Hasan'ın, bakkal dükkânını es-Seyyid Hacı Ahmed'e 192 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 55 Belge No: 171

Ankara Kızılbey Mahallesinde yaşayan Şemse binti Ahmed, boşandığı eşi Mustafa Dede bin Veli'den 1000 akçe mehir ve nafakasını aldığını bildirmiş ve daha sonra eşi

Mustafa Dede'nin zimmetinde kalan bazı eşyalarını talep etmiştir. Mustafa Dede'nin bu durumu inkâr etmesi üzerine aralarında anlaşmazlık çıkmış ve arabulucu tayin edilmiştir. Tarafların daha sonra anlaşmaya vardığına dair hüccet.

Sayfa No: 55 Belge No: 172

Ankara Kazur Ali Mahallesinde yaşayan Ayşe binti Mehmed'in, kölesi Durdu binti Abdullah'ı azat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 56 Belge No: 173

Hâcı Halil Mahallesinde yaşayan Ali, mahkemeye gelerek kardeşi Mehmed'in yaralı bir şekilde Yakub Harat Mahallesinden Mustafa'nın kapısının önünde yattığını söylemiş ve mahkeme de olayın araştırılması için Mevlana Mahmud Efendi'yi göndermiştir. Mahmud Efendi'nin, Mehmed'i yaralayanın Mustafa olduğunu öğrendiğine dair hüccet.

Sayfa No: 56 Belge No: 174

Ahmetli köyünde yaşayan Budak bin Durali, kendisinden zorla 40 guruş aldığı gerekçesiyle Fazlı bin Hacı Zülfikar'ı dava etmiştir. Budak bin Durali'nin bu durumu ispatlayamaması ve Fazlı bin Hacı Zülfikar'ın da bu olayın yaşanmadığına yemin etmesi üzerine dava düştüğüne dair ilam.

Sayfa No: 56 Belge No: 175

Kıbrıs köyünde yaşayan Tahsin bin İbrahim'in, 1 kıta bahçesini Ümmü Hatun'a 40 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 56 Belge No: 176

Ankara Hacı Seydi Mahallesinde yaşayan Receb bin Hüseyin, mahkemeye gelerek; bundan 9 ay önce Mustafa bin Habib tarafından sol elinin serçe parmağı ve yanındaki parmağının, kılıç ile kesildiğini söylemiştir. Bu durum Mustafa bin Habib'e sorulunca kendisinin kaybolan 10 koyununu Receb'den istemesi sebebiyle Receb'in değnekle üzerine gelerek sağ gözünü darp ettiğini ve bu yüzden kör olduğunu, buna karşılık olarak parmağını kestiğini söylemiştir. Receb'in bu durumu inkâr etmesi üzerine mahkemenin Mustafa'dan delil istemesine dair hüccet.

Sayfa No: 57 Belge No: 177

Kurşunlu'da ferraş olan Sekerma veledi Ağzab'ın, kardeşleri Mercan ve Debron'dan başka vârisinin olmadığını beyan ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 57 Belge No: 178

Bolu kazasına bağlı Ömer Efendi köyünde yaşayan İsmail bin Hacı Gülabi, mahkemeye gelerek Vasil adlı kölesinin elinden kaçtığını, kölesini Osman bin Mahmud'un

yanında bulunduğunu ve kölenin Osman bin Mahmud'dan alınarak kendisine verilmesini istediğini söylemiştir. Osman bin Mahmud ise köleyi 20 gün önce Panalya adlı kişiden 100 esedî guruşa satın aldığı ve İsmail bin Hacı Gülabi'nin elinden kaçan kölesi olduğunu bilmediğini söylemiştir. Bu durum üzerine mahkeme, İsmail'den iddiasını ispatlamasını istemiştir. İsmail'in şahitlerle kölenin kendisinden kaçtığını ispat ederek köleyi başkasına satmadığına da yemin ettiğine dair ilam.

Sayfa No: 57 Belge No: 178

Süleyman Çavuş bin Muharrem Çavuş'un mirası eşi ve çocuklarına kalmıştır. Çocuklarından Müyesser Hatun ile diğer kardeşler arasında Müyesser Hatun'un fazla pay aldığı gerekçesiyle anlaşmazlık çıkmış ve olay mahkemeye taşınmıştır. Tarafların anlaşmazlığı kendi aralarında çözüp davanın düştüğüne dair hüccet.

Sayfa No: 57 Belge No: 179

Merhum Süleyman Çavuş'un kızı Asya Hatun'un, kendisine babasından miras kalan 7 hisse ile abisinden kalan 2 hisseyi, Yusuf Ağa'ya 200 guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 58 Belge No: 180

Merkum Süleyman Çavuş'un kızı olan Asya Hatun'a babasından 7 hisse, erkek kardeşi Hızır Ağa'dan 2 hisse isabet etmiştir. Asya Hatun'un 9 hisseyi teslim aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 59 Belge No: 181

Hacı İvaz Mahallesinde yaşayan Hacı Abdülkerim bin İshak, mahkemeye gelerek oğlu Hüseyin'in nacak ile yaralandığını söylemiştir ve mahkeme de olayın araştırılması için Mevlânâ Mahmud Efendi göndermiştir. Hüseyin'i yaralayanın Mustafa olduğunun tespit edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 59 Belge No: 182

Hendek Mahallesinde yaşarken vefat eden Huriser binti Safed'in oğlu Arton için babası Pagya veledi Şataviye'nin vasî olarak tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 60 Belge No: 183

Ankara'da yaşarken vefat eden Anastas veledi Pedri'nin mirası oğulları Arslan, Uğurlu, İskender, Kayser ve kızları Meryem, Arine, Kıymet, Porun ve Altun'a kalmıştır. Arine'nin mirastan kendisine isabet eden payı aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 60 Belge No: 184

Ankara Ürgüb Mahallesinde yaşayan Veli Halife bin Hamza'nın, evini Hacı Mustafa bin Hamza'ya 54 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 60 Belge No: 185

Ankara Boyacı Ali mahallesinde yaşayan Koca Bey bin Muslu Çelebi'nin, evini Mikel veledi İskender'e 100 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 60 Belge No: 186

Ankara yaşayan ve Bağdad seferinde şehit olan Süleyman Çavuş'un mirası eşi Bula Hatun, oğlu Hızır Ağa ve kızları Asya, Müyesser ve Sakine'ye kalmıştır. Sakine'nin eşi Ahmed Beşe bin Veli, Süleyman Çavuş'un eşyalarını vârislere iletmek üzere teslim alan Mehmed Çavuş'u eşyaları eksik teslim ettiği gerekçesiyle dava etmiştir. Tarafların daha sonra anlaşmışması ve davanın düştüğüne dair hüccet.

Sayfa No: 61 Belge No: 187

Ankara yaşayan ve Bağdad seferinde şehit olan Süleyman Çavuş'un mirası eşi Bula Hatun, oğlu Hızır Ağa ve kızları Asya, Müyesser ve Sakine'ye kalmıştır. Daha sonra kızlarından Sakine vefat edince de onun mirası eşine, oğullarına ve kızlarına kalmıştır. Sakine'nin kardeşi olan Müyesser, Sakine'nin Süleyman Çavuş'un mirasından fazla pay aldığı gerekçesiyle Sakine'nin vârislerini dava etmiştir. Sakine'nin vârislerinin Müyesser'e bir ev vermesi üzerine aralarındaki anlaşmazlık ortadan kalktığına dair hüccet.

Sayfa No: 61 Belge No: 188

Ankara'da yaşarken vefat eden Muharrem Çavuş'un mirası eşi ile çocuklarına kalmış ve seksen hisse olarak pay edilmiştir. Daha sonra çocuklarından Rahime ve Müyesser Hatun arasında anlaşmazlık ortaya çıkmışsa da arabulucuların devreye girmesiyle taraflar anlaşmıştır. Miras anlaşmazlığının sona erdiğine dair hüccet.

Sayfa No: 62 Belge No: 189

Ankara Kazir Ali Mahallesinde yaşayan Ayişe Hatun ibnete Mehmed, üvey oğlu Ali Ağa bin Mahmud'a evini hibe etmiştir. Ali Ağa'nın da karşılık olarak kendisine bir samur kürk hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 63 Belge No: 190

Büyük Haymana Çubukviran-ı Gökyüzü Mahallesinde yaşayan Hüseyin Efendi bin Şaban, kendisine Müstecab bin Hüseyin tarafından hibe edilen ev, çayırılık ve harman yerini Zülfi ve Hanefi'den talep etmiş ancak daha sonra bu yerlerin Müstecab tarafından Zülfi ve Hanefi'ye verildiğini öğrenmiştir. Hüseyin'in davadan vazgeçtiğine dair hüccet.

Sayfa No: 64 Belge No: 191

Ankara Çubukviran-ı Gökgözü köyünde yaşarken vefat eden Müstecab bin Hüseyin'in kızları Hanife ve Zülfi Hatun, Müstecab'a ait olan tarlaları kendilerinden isteyen Hüseyin

Efendi ile mahkemelik olmuşlardır. Daha sonra bu tarlaları Müstecab'ın Hüseyin Ağa'ya bıraktığını öğrendikleri için tarla üzerindeki haklarından vazgeçtiklerine dair hüccet.

Sayfa No: 64 Belge No: 192

Çubukabad Sarı Hatib vakfının mütevellisi olan Mahmud Çelebi bin Abdülkerim, mütevellisi olduğu vakfa ait vakıf köyünün reayasından olup Manas köyünde yaşayan Mustafa bin Abdi bin Ali, Ali Balı bin Musa bin Mustafa ve Muslu bin Ahmed bin İbrahim'den ödemeleri gereken vergileri talep etmiştir. Mustafa, Ali Balı ve Muslu vakıf köyü reayası olduklarını inkâr etmişlerse de Mahmud Çelebi'nin getirdiği şahitlerle vakıf köyü reayasından oldukları anlaşılmıştır. Mahkemenin Mustafa, Ali Balı ve Muslu'nun vergilerini mütevelliyeye ödemelerine karar verdiğine dair ilam.

Sayfa No: 64 Belge No: 193

Ankara Hacı Doğan Mahallesinde yaşarken vefat eden Hanan'ın çocuklarına, anneleri Ağaspat binti Macun'un vasi olarak tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 65 Belge No: 194

Ankara Hacı Arap Mahallesinde yaşayan Mehmed bin Mirza, Cemal bin Mahmud'a at bedeli olarak 30 esedî gurusu borcu olduğu kabul etmesi ve bu borcu yıllık 8 gurusu şeklinde ödeyeceğine dair hüccet.

Sayfa No: 65 Belge No: 195

Çubukviran-ı Gökgözü köyünde yaşayan Hanife ve Zülfiye Hatun, Müstecab bin Hüseyin'den kendilerine kalan tarlalar için Hüseyin bin Şaban Efendi ile mahkemelik olmuşlardır. Daha sonra tarlaları, Müstecab'ın ölmeden önce Hüseyin'e devrettiğini öğrenerek haklarından vazgeçmişlerdir. Bunun yanında Zülfi, eşi İlyas bin Şahin Bey'i öldürdüğü gerekçesiyle Hüseyin'e açtığı diyet davasından da vazgeçtiğine dair hüccet.

Sayfa No: 65 Belge No: 196

Ankara'da yaşayan Şehribaz binti Ali, boşandığı eşi Meram bin Abdullah'tan 1200 akçe mehrini talep etmiş, Meram ise mehri yedi ay önce ödediğini söylemiştir. Meram'ın bu durumu şahitlerle ispat etmesi üzerine Şehribaz'ın bu konuyla ilgili hak talep etmesinin menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 66 Belge No: 197

Tulca Mahallesinde yaşarken vefat eden Hacı Emine ibnete Abdurrahman'dan kalan tarlanın, vârisleri tarafından 2100 akçeye Mehmed Efendi'ye satıldığına dair hüccet.

Sayfa No: 66 Belge No: 198

Ankara'da yaşayan İbrahim bin Abidin, vârisi olduğu Abdülkadir bin Mustafa'ya borcu olan Ahmed bin Mustafa'yı dava ederek borcun ödenmesini talep etmiştir. İbra-

him'in Abdülkadir bin Mustafa'nın vârisi olduğunu ispat etmesi üzerine mahkemenin borcun İbrahim'e ödenmesine karar verdiğine dair ilam.

Sayfa No: 67 Belge No: 199

Kattanin Mahallesinde yaşarken vefat eden Emine binti Mehmed Çavuş'un mirası eşi, çocuğu ve kardeşlerine kalmıştır. Daha sonra Emine'nin eşi ve çocukların vasîsi olan Haydar Çelebi ibni Edhem ile Emine'nin kardeşleri Ebubekir ve Ömer Çelebi arasında anlaşmazlık ortaya çıkmışsa da taraflar daha sonra kendi aralarında anlaşmışlardır. Tarafların davadan vazgeçtiklerine dair hüccet.

Sayfa No: 67 Belge No: 200

Karahisar'dan İstanbul'a mühim bir iş için gönderilen Bayram Kethüda'ya yol üzerinde yardımcı olunmasına dair kadılarına gönderilen buyruldu.

Sayfa No: 68 Belge No: 201

Hacı Bayram Veli vakfının mütevellisi olan Mehmed Baba ibni Abdülkadir Efendi, vakfa ait tarlanın yanına bend inşa ederek tarlaya zarar verdikleri gerekçesiyle Hüseyin Bey ve Mehmed Çelebi kardeşleri dava etmiştir. Mehmed Baba, bendin yıkılmasına dair almış olduğu fetvayı da mahkemeye sunmuştur. Mahkemenin bendin yıkılmasına karar verdiğine dair ilam.

Sayfa No: 68 Belge No: 202

Ankara kalesinde yaşayan Vartan veledi Kefeli, Sare binti Şehrik ile nikâhlanmış ve nikâhın sahih olduğuna dair aldığı fetvayı mahkemeye sunarak hüccet talep etmiştir. Mahkemenin nikâhın geçerli olduğunu dair verdiği hüccet.

Sayfa No: 68 Belge No: 203

Ankara'da yaşayan bazı gayrimüslimler kendilerinden fazla vergi aldığı gerekçesiyle Seyyid Muslu bin Ahmed'i dava etmiş ve Ahmed'in kendilerinden fazla vergi aldığı şahitlerle ispat etmişlerdir. Fazladan alınan verginin iade edilmesine dair ilam.

Sayfa No: 69 Belge No: 204

Ankara Hendek Mahallesinde yaşayan Meryem binti Abidin'in, evini Manas'a 50 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 69 Belge No: 205

Güherçile bedeli toplamakla görevli Arslan Ağa, Arz-ı rum Mahallesinde yaşayan Mustafa bin Beşir'in hâric-i ez defter reâyasından olduğunu iddia ederek güherçile vergisini ödemediği gerekçesiyle mahkemeye şikâyet etmiştir. Mustafa ise şahitlerle avânz Mahallesinde oturduğunu ispat etmiş ve ödemesi gereken vergileri bugüne

kadar eksiksiz ödeyerek şimdiye kadar güherçile vergisi ödemediğini bildirmiştir. Bunun yanında avârız Mahallesinde yaşayanlardan hâric-i ez defter reâyasından alınan vergilerin alınmayacağına dair aldığı fetvayı da mahkemeye sunmuştur. Mustafa'dan güherçile vergisinin alınmaması dair ilam.

Sayfa No: 69 Belge No: 206

Ankara'da yaşayan Bogos veledi Maksud, Della Toros veledi Yeyeci ve Kapukçu Şatavir, Ankara mutasarrıfı Musa Paşa tarafından ispençe vergilerini toplamak için görevlendirilen Süleyman Ağa'yı kendilerinden fazla vergi aldığı gerekçesiyle mahkemeye vermişler ve mahkeme de fazla alınan miktarın iadesine karar vermiştir. Musa Paşa'nın kardeşi ve mütesellimi olan Mehmed Ağa'nın, mahkemeye gelerek fazla alınan 7000 akçenin iade edildiğini bildirdiğine dair hüccet.

Sayfa No: 70 Belge No: 207

Hacı Bayram Mahallesinde yaşayan Fatıma binti Mahmud, kızının boşandığı eşi Cemal bin Ömer'den torunu Teslime için nafaka talep etmiştir. Günlük 3 akçe nafaka ödenmesine dair ilam.

Sayfa No: 70 Belge No: 208

Ankara'da yaşayan Haçur, Artan, Hüsrev, Ahmed, İsmail, Osman, Hacı Kasımoğlu Osman ve Ahmed, Ankara mutasarrıfı Musa Paşa tarafından ispençe vergilerini toplamak için görevlendirilen Süleyman Ağa'yı kendilerinden sekban akçesi adında kanunda yeri olmayan vergi topladığı gerekçesiyle dava etmişler ve mahkeme de bu paraların iadesine karar vermiştir. Musa Paşa'nın kardeşi ve mütesellimi olan Mehmed Ağa'nın, paraların iade edildiğini bildirmesine dair hüccet.

Sayfa No: 70 Belge No: 209

Ankara Buryacı Mahallesinde bulunan Teke Ahmed Mescidi imamı ve Teke Ahmed Mescidi vakfının mütevellisi olan el-Hâc Ahmed Halife bin Ataullah, Üstad Halil bin Hacı Abdünnebi, Himmet bin Veli ve Çalabverdi bin Ali'yi vakfa ait yeri kullanmalarına rağmen vakfa ödemeleri gereken parayı ödemedikleri gerekçesiyle dava etmiştir. El-Hâc Ahmed Halife'nin kullanılan yerlerin vakfa ait olduğunu ispatlamıştır. Üstad Halil bin Hacı Abdünnebi, Himmet bin Veli ve Çalabverdi bin Ali'nin ödeme yapmasına dair ilam.

Sayfa No: 71 Belge No: 210

Ankara'da yaşayan Hüseyin'in vefat etmesi üzerine sahip olduğu bahçe annesi Ayni Hatun'a ve kardeşleri Müderris Ahmet Efendi, Mehmed Efendi, Yakup, Yusuf ve Fahri'ye miras olarak kalmıştır. Daha sonra Mehmed Sıdkı, bu bahçenin Hüseyin'le ve vârisleriyle bir ilgisi yoktur, Yusuf ve Ayni bu bahçeyi Mehmed Ağa'dan kendileri

için aldılar ve daha sonra Yusuf aslen Ayni ise Yusuf'u vekil göstererek vekâleten bana sattılar ben bu bahçeyi Yusuf ve Ayni'den satın aldım artık benim bahçemdir diyerek mahkemeye başvurmuştur. Ayni'nin Yusuf'u vekil tayin etmesine ait hüccette şahit olarak yazılanların şahitliklerini inkâr etmeleri ve bahçenin Hüseyin'e ait olup vârislerine miras olarak kaldığı şahitlerle ispat edilmiştir. Bahçeni vârislere bırakıldığına dair ilam.

Sayfa No: 71 Belge No: 211

Aşhur Mahallesinde yaşarken ölen Abraham veledi İskender'in çocukları Semun, Agaspat ve Marin'e, amcaları Mikel veledi İskender'in vasi tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 72 Belge No: 212

Ankara Kebekçi Mahallesinde yaşayan Temam binti Arslan'ın, bağıını Bedros veledi Mirat'a 13 esedî guruşa sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 72 Belge No: 213

Ankara'da yaşarken vefat eden Hüseyin bin El-hâc Mustafa'nın mirası erkek kardeşleri Mehmed Efendi, Ahmed Efendi, Yusuf Çelebi'ye, kız kardeşi Fahri Hatun'a ve annesi Ayni Hatun'a kalmıştır. Yusuf Çelebi ve Ayni Hatun miras olarak kalan mallar arasında bulunan bahçeyi diğer vârislerin haberi olmadan Ankara Keçekli Mahallesinde yaşayan Mehmed Sufi'ye satmıştır. Diğer vârislerin bu bahçe hepimize miras kaldı tüm vârislerin ortak malıdır diyerek mahkemeye başvurması üzerine de satış geçersiz sayılmıştır. Mahkeme bahçenin vârislere iadesine karar vermiştir ancak Mehmed Sufi'nin ben bahçeye bina yapıp ağaç diktim demesi üzerine taraflar arasında tekrar anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Arabulucuların da devreye girmesiyle vârisler ağaçların ve binanın bedeli olarak Mehmed Sufi'ye 10.000 akçe vermeyi kabul etmiştir. Paranın Mehmed Sufi'ye verildiğine ardından da Mehmed Sufi'nin bahçeyi vârislere devrettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 72 Belge No: 214

Ankara'da yaşarken vefat eden Hüseyin bin El-hâc Mustafa'nın mirası erkek kardeşleri Mehmed Efendi, Ahmed Efendi, Yusuf Çelebi'ye, kız kardeşi Fahri Hatun'a ve annesi Ayni Hatun'a kalmıştır. Miras olarak kalan mallar arasında bulunan bir bahçe diğer vârislerin haberi olmadan Yusuf Çelebi ve Ayni Hatun tarafından Mehmed Sıdkı'ya satılrsa da diğer vârislerin itirazı sonucu görülen mahkemelerde bu satışın geçersiz olup bahçenin vârislere devredilmesi kararlaştırılmıştır. Mehmed Sıdkı'nın bahçeyi devretmemesi üzerine vârisler şikâyetçi olmuş, Mehmed Sıdkı bahçeyi devretmesi gerektiğini inkâr etmiştir. Vârislerin şahitler getirerek daha önce görülen mahkemeyi ve mahkeme kararı olarak Mehmed Sıdkı'nın bahçeyi devretmesi gerektiğini ispat etmiştir. Mehmed Sıdkı'nın bahçeyi devretmesine dair ilam.

Sayfa No: 73 Belge No: 215

Ankara Elvan köyünde yaşayan Himmet bin Hızır, oğlu Ali'ye ahlak dışı harekette bulunduğu gerekçesiyle Ahmed bin Elvan isimli çocuğu dava etmiştir. Ahmed bu durumu reddetmiş Himmet de durumu ispat etmek için şahit bulamamış ancak olayın yaşandığına yemin etmiştir. Himmet'in konuyla ilgili tekrar dava açmasının menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 73 Belge No: 216

Ankara Kazur Ali Mahallesinde yaşayan Ayişe Hatun ibneti Mehmed'in, evini Yusuf Bey bin Abdullah'a ve onun eşine hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 73 Belge No: 217

Ankara'da yaşarken vefat eden Hızır Ağa bin Süleyman Çavuş'un mirası, annesi Bula Hatun ibnete Hasan Çelebi'ye, kardeşleri Asiye ve Müyesser ile amcasının oğlu Ali Çelebi bin Mustafa'ya kalmıştır. Daha sonra Ali Çelebi mirastan payını alamadığı gerekçesiyle Müyesser Hatun'u dava etmiş ve Müyesser Hatun da şahitlerle beraber Ali Çelebi'ye isabet eden payın teslim edildiğini ispat etmiştir. Ali Çelebi'nin tekrar dava açması menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 74 Belge No: 218

Zile perâkendesı reayasından vergi toplamakla görevli Ahmed Ağa, Hızır Bey bin Bal'ıy Zile reayasından olup ödemesi gereken vergiyi ödemediği gerekçesiyle şikâyet etmiştir. Hızır Bey'in, Karaca Hasan köyü reayası olup ve vergilerini köyün nâzırı Mehmed Ağa'ya verdiğini söylemesi ve defter-i hakanide Hızır Bey ve babasının Karaca Hasan köyü reayasından olduğunun yazması üzerine Ahmed Ağa'nın vergi istemesinin menedilmesine dair ilam.

Sayfa No: 74 Belge No: 219

Zile perâkendesı reayasından vergi toplamakla görevli Ahmed Ağa, Halil bin Abdurzek'ı Zile reayasından olup ödemesi gereken vergiyi ödemediği gerekçesiyle şikâyet etmiştir. Halil Bey, Dağyenicesi reayası olup ve vergilerini köyün sipahisine ödediğini söylemiş ve şahitlerle Dağyenicesi köyünde yaşadığını ispat ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 74 Belge No: 220

Ankara Dibek Mahallesinde yaşayan Maydoros veledi Hacemir'in, evini 360 esedî guruşa Bogos ile oğlu Serkiz'e sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 75 Belge No: 221

Güherçile bedeli toplamakla görevli Arslan Ağa, Teke Ahmed Mahallesinde yaşayan Ömer bin Mükrem'in hâric-i ez defter reâyasından olduğunu iddia ederek güherçile

vergisini ödemediği gerekçesiyle mahkemeye şikâyet etmiştir. Ömer ise kırk yıl önce bu mahalleye taşındığını söylemiş, şahitlerle avârız mahallesinde oturduğunu ispat etmiş ve ödemesi gereken vergileri bugüne kadar eksiksiz ödeyerek şimdikiye kadar güherçile vergisi ödemediğini bildirmiştir. Bunun yanında avarız mahallesinde yaşayanlardan hâric-i ez defter reâyasından alınan vergilerin alınmayacağına dair aldığı fetvayı da mahkemeye sunmuştur. Ömer'den güherçile vergisinin alınmamasına dair ilam.

Sayfa No: 75 Belge No: 222

Ankara Çakırlı Mahallesinde yaşarken fâili meçhûl olarak öldürülen Agit binti Arton'un diyet bedeli olan 10.000 dirhemini, mahalleli tarafından vârislere ödendiğine dair ilam.

Sayfa No: 76 Belge No: 223

Yunus Bey bin Yusuf, kendisine amcasının oğlu Muharrem Çavuş'tan miras kalan malları teslim etmediği gerekçesiyle Muharrem Çavuş'un merhum oğlu Süleyman Çavuş'un kızı Müyesser Hatun'u dava etmiştir. Müyesser Hatun'un malları teslim ettiğini şahitlerle ispat etmesi üzerine davanın Müyesser Hatun lehine sonuçlandığına dair hüccet.

Sayfa No: 76 Belge No: 224

Ankara'da yasakçılık görevinde bulunan Serdar Mehmed Ağa, Mirat ve Yorgi'yi, şehir dışından gelerek işledikleri yünleri Atpazarı ve Tahtalkala'da satmalarına rağmen buraya getirdikleri her yün başına ödemeleri gereken ikişer akçe ile fırın başına verilen on iki akçeyi ödemedikleri gerekçesiyle dava etmiştir. Mirat ve Yorgi cevaben, getirilen yünler için sadece Atpazarı'nda iki akçe ödendiğini, diğer ödemelerin kanuna aykırı olduğunu söylemiş ve bunu şahitlerle ispat etmiştir. Serdar Mehmed Ağa'nın kanunda yeri olmayan vergileri almamasına dair ilam.

Sayfa No: 77 Belge No: 225

Hasat mevsiminin bilirkişiler tarafından tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 77 Belge No: 226

İmaret Mahallesinde yaşayan Ayişe binti Ahmed'in, evini 2200 akçeye Çalabverdi'ye sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 77 Belge No: 227

Ankara Yenice Mahallesinde yaşayan İbrahim bin Mehmed'in, evini 85 esedî gurusu Mustafa ve Ahmed ibni Mehmed kardeşlere sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 78 Belge No: 228

Ankara Hacı Ashab Mahallesinde yaşayan Osman Efendi mahkemeye gelerek, Murad Ağa'nın kendi adamlarından Salih'i hançer ile sağ böğründen ve sol omzundan yaraladığını söylemiştir. Olayı keşfe giden Mevlana Mahmud Efendi, Salih'in söylenilen şekilde yaralandığını görmüştür. Salih'in kendisini Murad Ağa'nın hançerle yaraladığını Mahmud Efendi'ye söylemesine dair hüccet.

Sayfa No: 78 Belge No: 229

Abdi Efendi'nin, Timurcu Ömer bin Mükremin'den alacağı olan 4000 akçenin tamamını teslim aldığına dair hüccet.

Sayfa No: 78 Belge No: 230

Haymana hassı voyvodası Mustafa Ağa, Haymana reayası olduğu gerekçesiyle Yusuf bin Hasan'dan vergi talep etmiştir. Yusuf'un, Bağçe Mahallesinde yaşadığını ve avâız hanesine kayıtlı olduğunu şahitlerle ispat etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 78 Belge No: 231

Ankara Kattanin mahallesinde yaşayan Hüseyin Çelebi bin Edhem'in, Emine Hatun ibnete Mehmed Çavuş'a vasi olarak tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 79 Belge No: 232

Ankara Hacı Seydi Mahallesinde yaşayan el-Hac Mahmud bin Ahmed Halife'nin, evi ile 500 esedî gurusunu oğlu Ahmed'e hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 79 Belge No: 233

Yeniçeri taifesinden olan ve İmad Ağa tarafından yaralanan Salih Beşe vârisi olmadan vefat etmiş ve üzerinden çıkan 29 kızıl altın Yeniçeri beytûlmâline verilmek üzere Ankara Yeniçeri serdarı Mehmed Beşe'ye teslim edildiğine dair hüccet.

Sayfa No: 79 Belge No: 234

Çakırlar Mahallesinde sakin iken ölen Bedros veledi Avanis'in oğulları Avanis ve Abraham ile kızları Anna ve Şoşana için babanneleri Bula binti Mişer'in vasi tayin edildiğine dair hüccet.

Sayfa No:79 Belge No: 235

Ankara'da yaşarken ölen Haçatur veledi Frebşer'in Yeniçeri taifesinden Sefer Beşe bin Ahmed'e 3000 esedî gurusu borcu olduğu ve bu borcun Haçatur'un karısı Nazlı binti Aleksandra tarafından ödenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Nazlı'nın bu kararı inkârı üzerine yeniden mahkeme görülmüş ve Sefer Beşe'nin bir önceki mahkeme

kararını sunması ve şahitlerle ispatı üzerine bir kez daha Nazlı'nın borcu ödemesine dair ilam.

Sayfa No: 80 Belge No: 236

es-Seyyid Mehmed Çelebi mahkemeye gelerek Ankara Hacı Arab Mahallesinde yaşayan es-Seyyid Ahmed Çelebi'nin kimliği belirsiz kişiler tarafından şişlenerek yaralandığını söylemiştir. Durumun araştırılması için gönderilen Mevlana Mahmud Efendi'nin, Seyyid Ahmed'in evine giderek yaralı olarak evde yattığını tespit ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 80 Belge No: 237

Ölen Haçatur'un eşi Nazlı binti Aleksandra, eşinin Sefer Beşe'den borç aldığını karşılığında halı ve dört vukiyye gümüş ev eşyası rehin verdiğini bildirerek bunların kaydedilmesini talep etmiştir. Sefer Beşe borç karşılığında sekiz para halı aldığını kabul edip gümüş eşya almadığını söylemiştir. Nazlı'nın gümüş eşyalar için delil bulamayıp Sefer Beşe'nin ise gümüş eşya almadığına yemin etmesine dair hüccet.

Sayfa No: 81 Belge No: 238

Ankara Hacı Doğan Mahallesinde yaşayan Terviş veledi Açı'nın, evini, evinin altında bulunan dört dergâhı, bir iş yerini ve bağımlı oğlu Menas'a hibe ettiğine dair hüccet.

Sayfa No: 81 Belge No: 239

Ankara el-Hac Arab Mahallesinde yaşayan Canbula'nın, evini Yusuf ve Mehmed'e 10.000 akçeye sattığına dair hüccet.

Sayfa No: 82 Belge No: 240

Ankara Hallac Mahmud Mahallesinde yaşayan Kirkor, daha önce el-Hac Mahmud'dan satın aldığı kendisine teslim etmedikleri için el-Hac Mahmud'un vârislerini dava etmiştir. Vârislerin evin satıldığını inkâr etmesi üzerine Kirkor evi satın aldığını şahitlerle ispat etmiştir. Evin Kirkor'a teslim edilmesine dair ilam.

Sayfa No: 82 Belge No: 241

Ankara Bac kazasında yaşayan Alimşah adlı müderris, Mehmed'in kızı Hüma ile evlenmek istediğini ancak Hüma'nın kardeşleri ve annesinin buna engel olduğuna dair arzuhal göndermiştir. Bu durumun üzerine padişah tarafından kadıya olayın araştırılarak evliliğe engel olanların durdurulmasına dair ferman.

Sayfa No: 83 Belge No: 242

(Hüma) adlı hatun arzuhal göndererek kendisiyle evlenmek isteyen Alimşah'ın cüz-zam hastası olduğunu ve onunla evlenmek istemeyip konuyla ilgili Şeyhülislamın fetvası olduğunu bildirmiştir. Olayın araştırılarak fetvaya uygun karar verilmesine dair ferman.

Sayfa No: 83 Belge No: 243

Zeytun ve Kartus köylerinin perâkende reayasından vergi toplama görevi Koca Bey'e verilmiştir. Hariçten müdahalenin engellenmesi ve Koca Bey'in de kontrol edilip fazla vergi toplamasının önüne geçilmesine dair gönderilen mektup.

Sayfa No: 84 Belge No: 244 ZEYL

Zeytun ve Kartus zimmîlerinin vergilerini toplama görevinde bulunan Koca Bey bin İbrahim'in, bu görev için Abdullah Çelebi'yi vekil tayin ettiğine dair mektup.

Sayfa No: 84 Belge No: 245

İstanbul'dan Van'a ulak olarak gönderilen Mehmed Çavuş bin Ali Çavuş'a yardımcı olunması için yol üzerindeki kadılara gönderilen ferman.

Sayfa No: 84 Belge No: 246

Kalburcu Şeyh oğlu Hacı Vehhab'a Ankara damgası mukataasının toplanılması görevinin verildiğine dair ferman.

Sayfa No: 85 Belge No: 247

Ankara'da bulunan 30.000 akçelik haslarının Mirahor Mustafa Paşa'ya has tayin olunduğuna dair ferman.

Sayfa No: 85 Belge No: 248

İstanbul'dan Maraş'a ulak olarak gönderilen Hızır ve Hasan'a yardımcı olunması için yol üzerindeki kadılara gönderilen ferman.

Sayfa No: 85 Belge No: 249

Ankara'da (...) Bey vakfında şeyh olan Muslu'nun görevden alınarak yerine Mevlana Hasan'ın getirilmesine dair berat.

Sayfa No: 85 Belge No: 250

Görev tayini ile ilgili berat.

Sayfa No: 86 Belge No: 251

Ankara yaşayan Halil, yine Ankara yaşayan Mustafa'ya yüz sekiz gurus değerinde üç adet at satmış ancak parasını alamamıştır. Bu durum üzerine Halil, İstanbul'a arzuhal göndermiş ve padişahın Ankara kadısına olayın araştırılması ve davanın gereği gibi görülmesine dair gönderdiği ferman.

Sayfa No: 86 Belge No: 252

Hasan adlı sipahi, İstanbul'a arzuhal göndererek Çavuş adlı kişinin kendisini evine davet ederek orada darp edip yüzünü ve gözünü yaraladığını bildirmiştir. Bu du-

rum üzerine padişahın Ankara kadısına olayın araştırılması ve davanın gereği gibi görülmesine dair gönderdiği ferman.

Sayfa No: 87 Belge No: 253

Ankara'da yaşayan Ahmed, elli seneden beri aynı köyde yaşamasına ve tüm vergilerini eksiksiz ödemesine rağmen sipahinin, seni önceki köyüne gönderirim diyerek tehdit ettiğini arzuhal göndererek şikâyet etmiştir. Bu durum üzerine padişahın, Ankara kadısına olayı araştırmasını ve sipahinin köylüye zulmetmesine mâni olunmasına dair gönderdiği ferman.

Sayfa No: 87 Belge No: 254

1058 senesi güherçile vergisini tahsil eden Arslan, bazı sancaklarda vergi mükelleflerinin "Biz vergimizi kendi sipahimize öduyoruz." diyerek güherçile vergisini ödemediklerini arzuhal padişaha bildirmiştir. Padişahın Ankara kadısına raiyet ve avârız hanesinden olmayanlardan (haric-i ez defter) güherçile vergisinin alınmasını emrettiğine dair ferman.

Sayfa No: 87 Belge No: 255

Şeyh Ahmed oğlu Ramazan tersane-i amireye gelerek Ankara sancağında mutasarrıf olduğu timarının beratı gereğince eksik olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Murtazaabad nahiyesinde daha önce Receb'e verilmiş olan ancak Receb ilgilenmediği 6198 akçelik timar Receb'in elinden alınarak Ramazan'a verildiğine dair berat.

Sayfa No: 88 Belge No: 256

Vezer İbrahim Paşa, Yedikule'de hapsedilmiş olup bugüne kadar kanunsuz olarak kimin akçesini ve eşyasını almış ise hak sahiplerinin İstanbul'a gelerek haklarını almaları için bölge kadılarına gönderilen ferman.

Sayfa No: 88 Belge No: 257

Eksik belge

Sayfa No: 88 Belge No: 258

İstanbul'dan Maraşa'ya gönderilen ulak hangi kazaya varırsa orada kendisine yardımcı olunmasına dair yol üzerindeki kadılara gönderilen ferman.

Sayfa No: 88 Belge No: 259

Seyyid Necmeddin Vakfına müteveli olan Seyyid Hüseyin bin Sinan'ı zorla görevinden azleden Emrullah'a engel olunması ve Seyyid Hüseyin'e görevinin iade edilmesine dair berat.

Sayfa No: 89 Belge No: 260

Mahmud Çavuş, babasına beratla verilmiş olan ve babasından da kendisine kalan Ankara sancağında, Kasaba nahiyesinde bulunan mezra yerlerine, Yusuf'un, "Benim timar yerlerimdir." diyerek el koyması üzerine şikâyette bulunmuştur. Padişahın Yusuf'a engel olunmasına dair gönderdiği ferman.

Sayfa No: 89 Belge No: 261

Ekinci Mahallesinde yaşayan el-Hac Ahmed ve eşleri Gülendâ ve Emir hâtunlar arzuhal göndererek Hacı İsmail adlı yeniçerinin kendilerinden 1000 akçelik nalça alıp parasını ödemediğini bildirmişlerdir. Görülen davada Hacı İsmail'in ödeme yapması kararlaştırılıp konuyla ilgili tekrar dava açması yasaklanmıştır. Ancak Hacı İsmail davanın yeniden görülmesi hususunda kadıları sürekli rahatsız ederek davayı üç kez daha gördürtmüş ve sonuç değişmemiştir. Hacı İsmail'in hâlâ vazgeçmemesi üzerine el-Hac Ahmed ve eşleri yeniden arzuhal göndererek Hacı İsmail'in kendilerini rahatsız etmesinin menedilmesini istemiştir. Padişahın, mahkeme kayıtlarını incelenmesini ve eğer Hacı İsmail davadan menedilmiş ise tekrar mahkemeye gelirse davanın görülmemesine dair gönderdiği ferman.

Sayfa No: 90 Belge No: 262

Yakub Abdal zaviyesi nazırı olan Mevlana Mehmed'in azlını gerektiren bir hâl yok iken Mahmud gelerek bu görevi kanunsuz bir şekilde ele geçirmiştir. Nazırlık görevinin tekrar Mevlana Mehmed'e verildiğine dair berat.

Sayfa No: 90 Belge No: 263

Soru: Amr Zeyd'i öldürdükten sonra firar ederse Zeyd'in vârislerine mahalleli tarafından diyet ödenir mi?

Cevap: Ödenmez. (Fetva)

Sayfa No: 90 Belge No: 264

Debbağhanede yaşayan bazı kimseler arzuhal göndererek; debbağhane yakınlarında bir değirmende ölü birinin bulunup katilin belli olmadığını ancak maktulün yakınlarının kanunsuz bir şekilde kendilerinden diyet talep ettiklerini söylemişler ve ek olarak kendilerinden diyet talep edilemeyeceğine dair Şeyhülislamdan fetva aldıklarını ve fetva gereği davanın görülerek kendilerinden diyet talep edilmesinin menedilmesini istemişlerdir. Davanın görülmesi ve fetvaya uygun şekilde amel edilmesine dair ferman.

Sayfa No: 90 Belge No: 265

Topakhan Mahallesinde yaşayan (...) adlı yeniçeri ölü bulunup durumun araştırılması için Salih Ağa görevlendirilmiştir. Salih Ağa'ya yardımcı olunması, gerekli

kişilerin mahkemeye getirilerek yargılanması ve gereği şekilde amel edilmesine dair Anadolu defterdarının gönderdiği buyruldu.

Sayfa No: 91 Belge No: 266

266 numaralı belgenin dijital ortama aktarımından kaynaklı olarak okunamaz hâlde olması, anlamlı bir özet çıkarılamamasına sebep olmuştur.

Sayfa No: 91 Belge No: 267

Kara Haydaroğlu adlı eşkıya Ankara'da bulunan Borulcu ve Balıkapumcu köylerinde yaşayanların iki yüz gurusu ve çok sayıda mallarını gasp etmiştir. Eşkıyanın yakalanarak gasp ettiği eşyaların gönderilmesi için Haymana voyvodasının görevlendirildiğine dair buyruldu.

Sayfa No: 91 Belge No: 268

Şemine ve Ankara subaşılığının İbrahim Ağa'ya tevcih olunduğuna dair mürasele.

Sayfa No: 91 Belge No: 269

Mustafa Çavuş, kendisine beratla verilen ve Akkavak'ta bulunan zeamete hariçten kimseler müdahale ettiği için şikâyetle bulunmuştur. Mustafa Çavuş'un zeametine müdahalede bulunulmamasına dair **gönderilen** ferman.

Sayfa No: 91 Belge No: 270

Kangırı ve Kastamonu sancaklarında dağılık olarak yaşayan Ermenilerden vergi toplama görevi Salih'e verilmiştir. Salih'in vergileri nasıl toplayacağı ve vergi toplanmasında hariçten müdahalede bulunanların engellenmesine dair bölge kadılarına gönderilen ferman.

Sayfa No: 92 Belge No: 271

Hüseyinoğlu Katib Mustafa, Ankara ve Kangırı sancaklarında 6206 akçelik timara mutasarrıf olup kendisine 6000 akçe daha timar tevcih edilmiştir. Tevcih edilen timarın, İlgazi köyünde, vefat eden kâtip şakirtlerinden Şakir Mehmed'in mahlûl timari olduğuna dair berat.

Sayfa No: 92 Belge No: 272

Silik belge

Sayfa No: 93 Belge No: 273

Ankara, Kirmir Kenisası, Konya, Akşehir, Karahisar, Seferihisar, Kalecik ve İstanos bölgelerinde yetkili Ermeni papazı olan Menas isimli rahibin beratı yenilenmiştir. Ayrıca o bölgedeki Ermenilerin eskiden olduğu gibi ibadetlerine devam etmesi, miras taksiminin eskisi gibi yapılması, vergilerin eskiden olduğu gibi toplanmaya devam edilmesi ve hariçten kimsenin müdahale ettirilmemesine dair ferman.

Sayfa No: 94 Belge No: 274

Ermeni papazı olan Menas, kendisine verilen berat-ı şerif gereğince amel etmek isterken kendisine ehl-i örf zümresinden bazı kimselerin engel olduğunu arzuhalle bildirmiştir. Berat-ı şerife riayet edilip hariçten kimsenin müdahale ettirilmemesine dair ferman.

Sayfa No: 95 Belge No: 275

Hamza arzuhal sunup Hüdavendigâr, Karesi, Biga, Teke, Hamid, Alaiye, Karahisar-ı sahib, Kütahiyeye, Aydın, Saruhan, Menteşe, Ankara, Sultanönü sancaklarının 1058 bedel-i mütekaidin mukataası talep etmiş ve kimden ne kadar vergi alınacağını ayrıca bildirmiştir. Kendisine bu isteği doğrultusunda verilen berat.

Sayfa No: 95 Belge No: 276

Ankara sancağı iltizamının Hamza Ağa'ya verilmesi ve konuyla ilgili berat-ı şerif geldiği zaman gereğince amel olunup başka kimselerin müdahale etmesinin engellenmesine dair mektup.

Sayfa No: 96 Belge No: 277

Mimarbaşı Hasan mektup göndererek Ankara sancağındaki mimar Mustafa'nın işinde ehil olmayıp yerine Hâbil'in getirilmesini arz etmiştir. Bu durum üzerine Hâbil'in, Ankara sancağına mimarbaşı olarak tayin edildiğine dair berat.

Sayfa No: 96 Belge No: 278

Muharrem adlı yeniçeri arzuhal göndererek, babasından kendisine kalan ve 50-60 seneden beri ekip biçerek vergisini ödediği topraklara bir sipahinin gelerek el koyduğunu arz etmiştir. Kadının olayı araştırması, eğer 10 yıldan beri topraklar Muharrem tarafından tasarruf ediliyorsa hariçten kimsenin müdahalesinin yasaklanması ve Muharrem'in Şeyhülislamdan aldığı fetvayı da göz önünde bulundurarak davayı görmesine dair ferman.

Sayfa No: 96 Belge No: 279

Ankara mirlivası, Cemâziyelevvel ayının başından sonuna kadar şehir subaşı görevine Hüseyin Ağa ve Sinan Ağa'nın getirildiğini, gereği gibi davranılarak dışarıdan müdahale edilmemesi gerektiğine dair mektup.

Sayfa No: 97 Belge No: 280

İstanbul'dan Maraş beylerbeyi Gazioğlu'na gönderilen Hızır ve Hasanoğlu'na yardımcı olunup ihtiyaçlarının görülmesine dair yol üzerindeki kadılara gönderilen ferman.

Sayfa No: 97 Belge No: 281

Anadolu'da Tamga, Cendere ve Semsariye bölgesinin 1057 yılına ait mukataalarını toplama görevini alan Piri, 1058 yılı için de aynı göreve talip olmuş ve kendisine bu görev verilmiştir. Piri'nin 1057 ve 1058 yılları için hazineye, iki yük doksan dört bin sekiz yüz akçe teslim ettiğine dair berat.

Sayfa No: 98 Belge No: 282

Varuz Ali adlı eşkıyanın ortadan kaldırılması için Sivas mutassarıfı İbşir Mustafa Paşa'nın görevlendirildiği ve bu vazife için Sivas, Anadolu, Karaman ve Maraş vilayetlerinde bulunan askerlerin İbşir Mustafa Paşa'nın yanına gitmelerine dair ferman.

Sayfa No: 98 Belge No: 283

Ankara'dan iki yüz tüfenk-endaz hazırlanmasına dair mürasele.

Sayfa No: 99 Belge No: 284

Ankara bedel-i mütekaidin mukataası, Karesi ve Teke sancakları muhassılı olan Hamza tarafından Arslan'a verilmiş, Arslan da arzuhal sunarak kendisinde olan berat gereğince vergi toplama izni istemiştir. İznin verildiği ve vergilerin nasıl toplanacağına dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 99 Belge No: 285

Beylerbeyi tarafından gönderilen kişiye otuz vukiyye barut ve altmış vukiyye kurşun teslim edilerek kale mustahfızlarıyla beraber geri gönderilmesine dair mektub ve gelen kişiden yirmi yedi vukiyye barut alınarak iki vukiyye kurşun teslim olunduğuna dair zeyl.

Sayfa No: 99 Belge No: 286

Dergâh-ı mualla kapıcılarından Ömer ve Mustafa'ya at teslim edilmesine dair ferman.

Sayfa No: 99 Belge No: 287

Dergâh-ı mualla adamlarına birer ulak teslim edilmesine dair ferman.

Sayfa No: 100 Belge No: 288

Girit'te bulunan yeniçeri ve kapukullarının mevacibleri için Ankara'da avarız vergisinin toplatılması, vergilerin hangi şekilde toplanacağı ve halka zulmedilmemesine dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 101 Belge No: 289

Asker ihracına memur olan Vezir İbrahim Paşa'nın zulmettiği reayanın, İstanbul'a gelerek paşadan haklarını almalarına, bu iş için kapucubaşı Mahmud'un görevlendirildiğine ve bu haberin reayaya duyurulmasına dair ilgili kadırlara gönderilen ferman.

Sayfa No: 101 Belge No: 290

Padişaha ait olan havas köylerde yaşayan reayadan cürm-ü cinâyet ve bâd-ı hevâ vergilerinin alınmayacağına dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 101 Belge No: 291

Ankara sancağına mutasarrıf olan Ali'nin adamlarıyla beraber Boğazhisar'a giderek, oranın muhafazası için görevlendirilen Ahmed Paşa'ya tabi olmalarına dair ferman.

Sayfa No: 102 Belge No: 292

Ferman gereği Boğazhisar'a gidecek olan Ali Paşa, ihtiyacı olan sadeyağı toplatmak için kadıya adam göndererek gereğinin yapılmasını istediğine dair mektup.

Sayfa No: 102 Belge No: 293

Mevlana Şeyh Mehmed'in, yirmi akçe ile Ankara mukataası mahsulünü toplayıp gereği gibi tasarruf etmesine dair verilen berat. Zeyl kısmında gereği gibi amel olduğuna dair cevab.

Sayfa No: 102 Belge No: 294

Ankara'da; Ortaköy, Karaağaç, Evlalağaç, Göktaş mezraası, Bozçalı ve Sincan köylerinin vergilerini toplama hakkının es-Seyyid Ömer Ağa'ya 40 bin akçe karşılığı verildiğine dair tezkire.

Sayfa No: 102 Belge No: 295

Akmedrese Vakfına ait Kalalı Hamamı, günlüğü 20 akçeden Mehmed Beşe'ye üç sene müddetle kiralandığına ve Mehmed Beşe'nin 50 aylık ücret olan 30.500 akçeyi peşin olarak verdiği dair tezkire.

Sayfa No: 103 Belge No: 296

Ferş köyünde yaşayan Yusuf Fakih, Davud, el-Hâc Ali, Ertuğrul, Mehmed, Habil ve Enbiya arzuhal göndererek kendilerinin Haymana hassı reayasından olup avarız vergisini ödemeleri gerekmediği hâlde köy ahalisinin "Avârız vergisini bizimle ödeyin." diyerek kendilerini rahatsız ettiklerini bildirmişlerdir. Olayın araştırılarak mağduriyetlerin giderilmesine dair ferman.

Sayfa No: 103 Belge No: 297

İstanbul'dan Engüzür'e önemli ve acil bir iş için gönderilen ulağa yardımcı olunmasına dair yol üzerindeki kadılara gönderilen ferman.

Sayfa No: 103 Belge No: 298

Bin elli sekiz senesi bedel-i nüzül vergilerinin acil olarak toplanarak İstanbul'a gönderilmesi gerektiği daha önce emredilmişken hâlâ vergilerin gönderilmemesi do-

layısıyla vergilerin acele toplatılıp İstanbul'a gönderilmesine dair gönderilen ikinci ferman.

Sayfa No: 104 Belge No: 299

Ankara kadısı Ahmed'in arzı üzerine, vefat eden Süleyman'ın yerine oğlu Hüseyin'in günlük iki akçe ve yıllık bir İstabulî müdd buğday ile bevab olarak atanmasına dair berat.

Sayfa No: 104 Belge No: 300

Sipahilerden Ali'nin arzuhal sunarak Ankara sancağındaki yıllık 40.000 akçe karşılığında kiralanana ancak talip olmadığı için 1055 senesinden beri kimseye verilmeyen bazı vergileri toplamaya talip olmuştur. Bu görevin Ali'ye, 1058 yılından itibaren üç yıllığına kiralandığına dair verilen berat.

Sayfa No: 104 Belge No: 301

Mukaddem Mahallesi sakinlerinden Mustafa ve İsmail arzuhal göndererek, eskiden beri avâız vergilerini verdiklerini ödedikleri halde bir sipahinin gelerek tekaüd adı altında kendilerinden başka bir vergi daha talep ettiğini bildirmişlerdir. Bu durum üzerine gönderilen fermanla sipahinin engellenmesi emredilmiştir. Ferman gereği davanın görülüp sipahinin vergi istemesi menedildiği hâlde, sipahi elimde hüccet var diyerek tekaüd adında vergi istemeye devam etmiştir. Durumun engellenmesi için gönderilen ikinci ferman.

Sayfa No: 105 Belge No: 302

Kayseri kazası ahalisinden Hacı Osman arzuhal göndererek, Ankara müftüsü Mevlâna Şerhi Mehmed'in kendilerinden, hâne tahrîri esnâsında fazla akçe aldığını bildirmiş ve yapılan soruşturma neticesinde durumun doğruluğu ortaya çıkmıştır. Reayadan alınan fazla paraların geri iade edilmesine dair ferman.

Sayfa No: 105 Belge No: 303

Yabanabad kazasına bağlı Ölük ve Şayir köyleri ahalileri arzuhal göndererek, voyvoda ve sancakbeyinin kendilerinden yem, yemek, koyun, kuzu, tavuk, arpa, saman, bal, yağ, uzun otluk ve diğer zahirelerin, kaftan ücreti, nal ücreti, koşak göcekve hizmetkar akçesi adı altında ödemeleri gerekmeyen vergileri alarak zulmettiklerini bildirmişlerdir. Olayın araştırılarak reayadan haksız vergi alınmasının engellenmesine dair ferman.

Sayfa No: 106 Belge No: 304

Cezret ve Samariye mukataası emini olan Pirizâde, arzuhal göndererek bazı kişilerin evlerinde tiftik ipliğinden kuşak yaptıklarını ve bu kuşakları vergi ödememek için

gizli bir şekilde sattıklarını bildirmiştir. Durumun araştırılarak vergi vermemek için gizli yapılan satışların yasaklanması ve engellenmesine ferman.

Sayfa No: 106 Belge No: 305

Ankara'da Rüstem Paşa vakfından Hengel Hanının ferraşı olan İlyas'ın, işini oğlu Ali Çelebi'ye feragat ettiğine dair berat.

Sayfa No: 106 Belge No: 306

Şab yükünden altışar akçe alınacağına dair şehir kethüdasına gönderilen mektup.

Sayfa No: 107 Belge No: 307

Konargöçer tâifesinden Pertek cemaatinden Mehmed, arzuhal göndererek yine konargöçer tâifesinden ve Gündüslü cemaatinden olan Satılmış, Bayram, Hacı Ebubekir'in kendisine gelerek beylerbeyi ile olan işlerini çözmesini istemişler ve Mehmed'in tüm masraflarını ödeyeceklerine dair hüccetle kefil olmuşlardır. Mehmed bu iş için kendi malından altı at, bir tay ve yüz elli riyal gurusu harcamış ve bunları hüccet gereğince talep edince karşı taraf hiçbir şey ödememiştir. Olayın araştırılarak davanın görülmesi ve haksızlığın giderilmesine dair ferman.

Sayfa No: 107 Belge No: 308

Konargöçer tâifesinden Pertek cemaatinden Mehmed, arzuhal göndererek yine konargöçer tâifesinden ve Gündüslü cemaatinden olan Satılmış, Bayram, Hacı Ebubekir'in kendisine gelerek beylerbeyi ile olan işlerini çözmesini istemişler ve Mehmed'in tüm masraflarını ödeyeceklerine dair hüccetle kefil olmuşlardır. Mehmed bu iş için kendi malından altı at, bir tay ve yüz elli riyal gurusu harcamış ve bunları hüccet gereğince talep edince karşı taraf hiçbir şey ödememiştir. Mehmed'in durumu şahitlerle ispat etmesi üzerine karşı tarafın ödeme yapmasına dair ilam.

Sayfa No: 108 Belge No: 309

Şeyhler köyünde Hasan'ın, kendi kızını vurup öldürmesi Anadolu divanına bildirilmiş ve konunun teftişi için Mehmed Ağa'a görevlendirilmiştir. Mehmed Ağa'ya yardımcı olunması ve teftişin sonucuna göre davayı görmesine dair buyruldu.

Sayfa No: 108 Belge No: 310

(...) köyünden Dede-balı, Süleyman, Himmet ve Allahverdi adlı kişiler arzuhal gönderip kendilerinin köy ahalisi olup ödemeleri gereken vergileri eksiksiz ödedikleri hâlde tekaüd zabitlerinin "Siz Haymana reayasısınız." diyerek tekaüd vergisi talep ettiklerini bildirmişleridir. Olayın araştırılarak haksız vergi alınmasının engellenmesine dair ferman.

Sayfa No: 109 Belge No: 311

Ankara'da Hasbey Medresesinde müderris olan Mevlana Mehmed, arzuhal göndererek vakıf mütevellisi olan Beyzâde Mehmed'in görevini vermede geciktirdiğini bildirmiştir. Olayın araştırılarak müderrise hakkının verilmesine dair ferman.

Sayfa No: 109 Belge No: 312

On sekizinci cemaatten Yusuf Beşe'nin çukadar tayin olunduğuna dair gönderilen mektup.

Sayfa No: 109 Belge No: 313

Önemli ve acil bir iş için İstanbul'dan Haleb'e giden Hassa bostancılarbaşı hasekilerinden Hasan'a ve yanındaki ulağa yardımcı olunması ve kendilerine at verilmesine dair yol üzerindeki kadırlara gönderilen ferman.

Sayfa No: 110 Belge No: 314

Ankara ve Gerede Ermeni kiliselerinin rahibi olan Tevril'in görevinden feragat etmesi, onun yerine Minas adlı rahibin görevlendirilmesi ve dışarıdan müdahale olunmamasına dair berat.

Sayfa No: 111 Belge No: 315

Yeni rahipliğe atanan Minas'ın İstanbul'a gelip arzuhal sunarak berat-ı hümayun gereğince Ankara, Konya, Akşehir, Karahisar ve Seferihisar kazalarında yetkili kişi kendisi olmasına rağmen dışarıdan kişiler gelerek görevini yapmasına engel olduğunu ve hakkı olan vergileri toplamasına da engel olduğunu bildirmiştir. Olayın araştırılarak Minas'a verilen berat-ı hümayun gereğince davranılmasını ve dışarıdan müdahalenin engellenmesine dair ferman.

Sayfa No: 112 Belge No: 316

Ankara'da Ahi Yeşil Vakfının tevliyeti, vakfın şartı gereği vâkıfın soyundan olan Seyyid Mehmed'e verilmiştir. Dışarıdan kimsenin müdahale etmemesine dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 112 Belge No: 317

Ankara sancağında bulunan askerî zümrenin kassamlık görevinin Gazze kadısı Mevlânâ Ahmed Efendi'ye verildiğine dair buyruldu.

Sayfa No: 112 Belge No: 318

Mevlâna Seyyid Mehmed'in, mütevellilik görevinde herhangi bir kusuru yok iken Mustafa adlı kişinin müdahale ederek görevi kendi üzerine alması üzerine, görevin yeniden Mevlâna Seyyid Mehmed'e verildiğine dair verilen berat.

Sayfa No: 112 Belge No: 319

Ankara'da el-Hac (...) ve Toygaroğlu'nun, Bostancı Hüseyin'in oğlunu yaralaya-
rak öldürmeleri üzerine olayın araştırılması için gönderilen Mesud Ağa'ya yardımcı
olunması ve araştırma sonucuna göre davanın görülmesine dair kadiya gönderilen
buyruldu.

Sayfa No: 113 Belge No: 320

Haymana-ı Kebir ve Sagır'ın 1058 senesi hububat mahsulü vergilerini toplama gö-
revinin Yusuf Ağa'ya verildiğine dair mektup.

Sayfa No: 113 Belge No: 321

Ankara'da Cendere tamgası mukataası mahsulünün toplayan İbrahim Gürcü'nün
vefat etmesi üzerine görevin Piri'nin arzı gereğince diğer İbrahim'e verildiğine dair
berat.

Sayfa No: 113 Belge No: 322

4. Mehmed'in cülûs-u hümayunundan dolayı tüm ülkede bulunan cami ve mes-
citlerde 4. Mehmed adına hutbe okutulması, kalelerden top atılması ve şenlikler yapıl-
masına dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 114 Belge No: 323

Sultan Mehmed Han'ın cülusu münasebetiyle hutbe okutulup kalelerden toplar atıl-
masına ve şenlikler yapılmasına dair Ankara'da bulunan kadılara gönderilen mektup.

Sayfa No: 114 Belge No: 324

Yakub Abdal zaviyesinde zaviyedarlık görevinde bulunan Mevlâna Mahmud'un
beratının cülus nedeniyle yenilendiğine dair tecdid-i berat.

Sayfa No: 114 Belge No: 325

Ankara subaşılığı görevine (...) Ağa'nın getirildiği, eskiden olduğu gibi bazı ver-
gileri toplamakla görevlendirildiği ve hariçten müdahale edilmemesine dair mektup.

Sayfa No: 114 Belge No: 326

Ankara'da Doğan Beyoğlu Mehmed Bey imaretinde şeyh olan Muslu'nun herhan-
gi bir kusuru yok iken hariçten kişilerin gelerek görevini elinden alması üzerine Mus-
lu'ya yeniden şeyhlik görevinin verildiğine dair berat.

Sayfa No: 115 Belge No: 327

Rumeli Beylerbeyi Vezir Hasan Paşa, arzuhal sunarak Çukurcak hassınının Rumeli
Beylerbeyi olması dolayısıyla kendi hakkı olan 1058 senesi aşar vergisinin gereksiz

yere zapt olunduğunu bildirmesi üzerine, durumun araştırılarak durumun düzeltilmesine dair ferman.

Sayfa No: 115 Belge No: 328

Çukurcak hassının eskiden beri Rumeli Beylerbeyine ait olmasına rağmen, 1058 senesinde gereksiz müdahalede bulunularak gelirlerin Rumeli Beylerleyi Hasan Paşa'ya gönderilmemesi üzerine durumun önüne geçilmesi için gönderilen buyru oldu.

Sayfa No: 115 Belge No: 329

Bac-ı hamr vergisinin toplanmasına Muslu Ağa'nın tayin olduğuna dair gönderilen mektup.

Sayfa No: 116 Belge No: 330

Cülus nedeniyle Ankara kalesindeki neferlerin beratlarının yenilenmesi için kalede bulunan neferlerin eski beratlarının güvenilir bir kişi ile Anadolu divanına gönderilmesi için kale dizdarına gönderilen mektup.

Sayfa No: 116 Belge No: 331

Ankara'dan 1057 senesi donanma seferine memur olan ancak sefere katılmayan zeamet ve timar sahiplerinden timar bedellerinin alınmasına dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 117 Belge No: 332

Girit seferi için bölgede bulunan tüm yeniçeri, cebeci ve topçuların görevlendirildiği, onları toplamak için Hüseyin ve Yeniçeri çavuşlarından Ahmed'in bölgeye gönderildiği ve geride kimsenin kalmaması dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 117 Belge No: 333

Girit seferi serdarı Hüseyin Paşa'nın yardım talebi üzerine bölgede bulunan tüm zeamet ve timar erbabının silahlanarak Girit seferine katılmalarına ve eğer bu emre uymazlarsa idam edileceklerine dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 118 Belge No: 334

Girit seferi için bölgede bulunun bütün askerlerin görevlendirildiğine, acil bir şekilde silahlanarak Girit'e gitmelerine ve bu askerlerin emre karşı gelerek gitmemeleri hâlinde evlerinin önünde idam edilmelerine dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 119 Belge No: 335

Anadolu Beylerbeyi Mehmed'in, Kara Haydaroğlu adlı eşkıyanın ortadan kaldırılması için görevlendirildiğine dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 119 Belge No: 336

Ankara sancağında, Çubuk nahiyesinde, Şahviran köyünden 5500 akçelik timara mutasarrıf Ahmed'in timarına dışarıdan müdahalede bulunulmamasına dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 119 Belge No: 337

Yeğen Bey Camiinde hatib ve hâfız olan Mehmed'in yaşlanmasından dolayı görevini oğlu İbrahim'e devrettiğine dair berat.

Sayfa No: 120 Belge No: 338

Maraş eyaletinde bulunan Halil Paşa Vakfının vakıf köyü olan Kamus köyüne ait vergileri toplamaya yetkili olan Hızır Ağa'nın, bu iş için Osman Ağa'yı görevlendirdiğini bildirmesine dair mektup.

Sayfa No: 120 Belge No: 339

Haymana-ı Kebir ve Sagir ahalisinin vergilerini toplaması için Mehmed Ağa'nın mütesellim olarak görevlendirildiğine dair mektup.

Sayfa No: 121 Belge No: 340

Haymana-ı Kebir ve Küçük voyvodalıklarının eskiden olduğu gibi Devlü Mustafa Ağa'ya verildiğine ve dışarıdan müdahale olunmamasına dair mektup.

Sayfa No: 121 Belge No: 341

Yakub Abdal zaviyesi zaviyedarı olan Mevlana Mahmud'un azlini gerektiren bir durum yok iken Abdi adlı kişinin görevi haksız yere üstüne alması üzerine, zaviyedarlık görevinin yeniden Mevlana Mahmud'a verildiğine dair berat.

Sayfa No: 121 Belge No: 342

Anadolu Beylerbeyi Mehmed'in hâlâ eşkıyalık yapan Kara Haydaroğlu'nun ortadan kaldırılmak için görevlendirildiğine ve bu görev için Anadolu ile Karaman eyaletlerinde bulunan sancakbeylerine ve tüm askeri unsurlara komutan tayin edildiğine dair ferman.

Sayfa No: 122 Belge No: 343

Eşkîyalık yapan Kara Haydaroğlu'nun ortadan kaldırılması için Anadolu Beylerbeyi Mehmed'in serasker tayin edildiğine ve bölgede bulunan askerlerin hazırlanarak seraskerin yanına gitmelerine ve gitmezlerse cezalandırılmalarına dair ferman.

Sayfa No: 123 Belge No: 344

Debbağhane Mahallesinde Ahi Evran Tekkesinde tekye-nişin olan Seyyid Mustafa'nın azlini gerektiren bir durum olmadığı hâlde Hacı Osman adlı kişinin görevi

haksız yere üstüne alması üzerine, tekye-nişin görevinin yeniden Seyyid Mustafa'ya verilip dışarıdan müdahale olunmamasına dair berat.

Sayfa No: 123 Belge No: 345

Trabzon Beylerbeyi Musa'ya Ankara sancağının arpalık olarak verildiğine dair berat.

Sayfa No: 123 Belge No: 346

Ankara subaşılığı ve şemhane görevine Oruc Ağa'nın tayin olunduğuna dair mektup.

Sayfa No: 124 Belge No: 347

Ankara kalesi dizdarının Anadolu eyaletinde bulunan kalelerde yoklama alarak kaleleri terk eden mustahfızları İstanbul'a bildirmesine ve beratlarının yenilenmesi için mustahfızların beratlarının Anadolu divanına gönderilmesine dair mektup.

Sayfa No: 124 Belge No: 348

İsa Bey Fenârî'nin Ankara'da bulunan Tabacak, Gökçe ve Kapaklı vakıf köylerinin mahsülünü toplama görevinin Ali Beşe'ye 17.000 akçe karşılığında verildiğine dair berat.

Sayfa No: 124 Belge No: 349

Debbağhane Mahallesine Necmeddin Ahmed'in inşa ettiği camide hatib olan Hasan Halife'nin yaşlanması üzerine görevin es-Seyyid Himmet Halife'ye verilmesine dair berat.

Sayfa No: 124 Belge No: 350

Anadolu perakende defterine bağlı zimmî reyanın cizyelerini toplamağa Ahmed'in tayin olunduğuna ve toplanacak vergi miktarına dair gönderilen ferman.

Sayfa No: 125 Belge No: 351

Sipahi kethüdası Sarı Hüseyin, Selanikli Bika Mahmud ve eski Mardin voyvodası Diyarbakırlı Kürd Emir Hasan isyan ederek firar etmişlerdir... (Belge eksik)

Sayfa No: 125 Belge No: 352

Susuz hassına ait cürm-ü cinayet ve bâd-ı hevâ vergileri toplama görevinin Kenan Ağa'ya verildiğine dair mektup.

Sayfa No: 125 Belge No: 353

Susuz hassına ait cürm-ü cinayet ve bâd-ı hevâ vergileri toplama görevine sahip olan Kenan Ağa'nın bu görev için İbrahim Bey'i vekil tayin ettiğine dair mektup.

Sayfa No: 125 Belge No: 354

Kalecik Depedelen Mahallesinde perakende Anadolu cizyesini toplama görevinin Mehmed'e verildiğine dair temessük.

Sayfa No: 126 Belge No: 355

Bozdacaban, Rum-ı Kuds, Canba, Canbudak mukataasının Kara Hüseyin'e verildiğine dair berat.

Sayfa No: 126 Belge No: 356

Göstermiş olduğu yararlılıklardan dolayı Mehmed'e 11376 akçelik timar tevcih edildiğine dair berat.

3. H.1053-1059 (M.1643-1659) Tarihli 36 Numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde Yer Alan Belgelerin Belge Türleri ve Tarihleri

Belge No	Belge Türü	Tarih
1.	Hüccet	Selh-i Cemâziye'l-evvel 1058
2.	Hüccet	Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1058
3.	Hüccet	Yazılmamış
4.	Hüccet	3 Cemâziye'l-âhir
5.	Hüccet	Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1058
6.	Hüccet	Cemâziye'l-âhir 1058
7.	Hüccet	10 Cemâziye'l-âhir 1058
8.	Hüccet	Yazılmamış
9.	Fetva	Yazılmamış
10.	Hüccet	23 Cemâziye'l-âhir 1058
11.	Hüccet	23 Cemâziye'l-âhir 1058
12.	İlam	Selh-i Cemâziye'l-âhir 1058
13.	Hüccet	Selh-i Cemâziye'l-âhir 1058
14.	Hüccet	Selh-i Cemâziye'l-âhir 1058
15.	Hüccet	Yazılmamış
16.	Berat	Gurre-i Şaban 1058
17.	Hüccet	3 Şaban 1058
18.	Hüccet	5 Şaban 1058
19.	İlam	3 Şaban 1058
20.	Hüccet	5 Şaban 1058
21.	İlam	5 Şaban 1058
22.	Hüccet	6 Şaban 1058
23.	Hüccet	Şaban 1058
24.	Hüccet	7 Şaban 1058
25.	Hüccet	7 Şaban 1058
26.	Hüccet	7 Şaban 1058
27.	Hüccet	Şaban 1058

28.	İlam	7 Şaban 1058
29.	İlam	3 Şaban 1058
30.	Hüccet	3 Şaban 1058
31.	Hüccet	Evâsıt-ı Şaban 1058
32.	Hüccet	14 Şaban 1058
33.	İlam	13 Şaban 1058
34.	Hüccet	13 Şaban 1058
35.	Hüccet	14 Şaban 1058
36.	Hüccet	16 Şaban 1058
37.	Hüccet	15 Şaban 1058
38.	Hüccet	16 Şaban 1058
39.	Hüccet	16 Şaban 1058
40.	Hüccet	19 Şaban 1058
41.	Hüccet	19 Şaban 1058
42.	Hüccet	Selh-i Şaban 1058
43.	Hüccet	9 Ramazan 1058
44.	Hüccet	10 Ramazan 1058
45.	Hüccet	13 Ramazan 1058
46.	Hüccet	13 Ramazan 1058
47.	Hüccet	16 Ramazan 1058
48.	Hüccet	Selh-i Ramazan 1058
49.	İlam	6 Şevval 1058
50.	İlam	17 Ramazan 1058
51.	İlam	23 Ramazan 1058
52.	Hüccet	16 Ramazan 1058
53.	Hüccet	16 Ramazan 1058
54.	Hüccet	Ramazan 1058
55.	Hüccet	16 Ramazan 1058
56.	İlam	Gurre-i Şevval
57.	Hüccet	2 Şevval 1058
58.	Hüccet	18 Şevval 1058
59.	Hüccet	18 Şevval 1058
60.	Hüccet	17 Ramazan 1058
61.	İlam	22 Şevval 1058
62.	Hüccet	24 Şevval 1058
63.	Hüccet	25 Şevval 1058
64.	Hüccet	26 Şevval 1058
65.	Hüccet	24 Şevval 1058

66.	Hüccet	Gurre-i Zilkade
67.	İlam	6 Zilkade 1058
68.	Hüccet	6 Zilkade 1058
69.	İlam	22 Şevval 1058
70.	Hüccet	12 Zilkade 1058
71.	Hüccet	16 Zilkade 1058
72.	Hüccet	20 Zilkade 1058
73.	Hüccet	23 Zilkade 1058
74.	Hüccet	20 Zilkade 1058
75.	Hüccet	2 Zilkade 1058
76.	İlam	1 Zilhicce 1058
77.	Hüccet	18 Zilkade 1058
78.	İlam	2 Zilkade 1058
79.	Hüccet	6 Zilkade 1058
80.	Hüccet	4 Zilhicce 1058
81.	İlam	3 Zilhicce 1058
82.	Hüccet	5 Zilhicce 1058
83.	Hüccet	6 Zilhicce 1058
84.	İlam	7 Zilhicce 1058
85.	Hüccet	14 Zilhicce 1058
86.	Hüccet	24 Zilhicce 1058
87.	Hüccet	27 Zilhicce 1058
88.	Hüccet	26 Zilhicce 1058
89.	Hüccet	Selh-i Zilhicce 1058
90.	Hüccet	2 Zilkade 1058
91.	Hüccet	Gurre-i Muharrem 1059
92.	Hüccet	5 Muharrem 1059
93.	Hüccet	4 Muharrem 1059
94.	Hüccet	5 Muharrem 1059
95.	İlam	3 Muharrem 1059
96.	Hüccet	16 Muharrem 1059
97.	Sonu eksik belge	Sonu eksik belge
98.	Hüccet	25 Safer 1059
99.	Hüccet	28 Safer 1059
100.	Hüccet	3 Rebiülevvel 1059
101.	İlam	Safer 1057
102.	İlam	28 Safer 1059
103.	Hüccet	6 Rebiülevvel 1059

104.	Hüccet	6 Rebiülevvel 1059
105.	Hüccet	2 Rebiülevvel 1059
106.	İlam	7 Rebiülevvel 1059
107.	İlam	7 Rebiülevvel 1059
108.	İlam	6 Rebiülevvel 1059
109.	Hüccet	7 Rebiülevvel 1059
110.	Hüccet	10 Rebiülevvel 1059
111.	Hüccet	Sonu eksik belge
112.	Hüccet	11 Rebiülevvel 1059
113.	Hüccet	15 Rebiülevvel 1059
114.	Hüccet	12 Rebiülevvel 1059
115.	Hüccet	13 Rebiülevvel 1059
116.	Hüccet	12 Rebiülevvel 1059
117.	Hüccet	16 Rebiülevvel 1059
118.	Hüccet	13 Rebiülevvel 1059
119.	Hüccet	16 Rebiülevvel 1059
120.	İlam	20 Rebiülevvel 1059
121.	İlam	20 Rebiülevvel 1059
122.	İlam	20 Rebiülevvel 1059
123.	Hüccet	22 Rebiülevvel 1059
124.	Hüccet	Selh-i Rebiülevvel 1059
125.	İlam	Selh-i Rebiülevvel 1059
126.	İlam	27 Rebiülevvel 1059
127.	Hüccet	23 Rebiülevvel 1059
128.	İlam	22 Rebiülevvel 1059
129.	İlam	Selh-i Rebiülevvel 1059
130.	Hüccet	Selh-i Rebiülevvel 1059
131.	Hüccet	Rebiülahir 1059
132.	İlam	12 Rebiülahir 1059
133.	Hüccet	Muharrem
134.	Hüccet	13 Rebiülahir 1059
135.	Hüccet	14 Rebiülahir 1059
136.	Hüccet	14 Rebiülahir 1059
137.	İlam	15 Rebiülahir 1059
138.	İlam	11 Rebiülevvel 1059
139.	İlam	15 Rebiülahir 1059
140.	Hüccet	18 Rebiülahir 1059
141.	Hüccet	15 Rebiülahir 1059

142.	Hüccet	20 Rebiülahir 1059
143.	Hüccet	22 Rebiülahir 1059
144.	Hüccet	22 Rebiülahir 1059
145.	Hüccet	22 Rebiülahir 1059
146.	Hüccet	6 Rebiülahir 1059
147.	Hüccet	24 Rebiülahir 1059
148.	İlam	20 Rebiülahir 1059
149.	Hüccet	24 Rebiülahir 1059
150.	İlam	26 Rebiülahir 1059
151.	Hüccet	Selh-i Rebiülahir 1059
152.	Hüccet	Gurre-i Rebiülevvel 1059
153.	Hüccet	Gurre-i Cemaziyelevvel 1059
154.	Hüccet	Gurre-i Cemaziyelevvel 1059
155.	Hüccet	4 Cemaziyelevvel 1059
156.	Hüccet	4 Cemaziyelevvel 1059
157.	Hüccet	4 Cemaziyelevvel 1059
158.	Hüccet	6 Cemaziyelevvel 1059
159.	Hüccet	5 Cemaziyelevvel 1059
160.	Hüccet	6 Cemaziyelevvel 1059
161.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
162.	İlam	5 Cemaziyelevvel 1059
163.	Hüccet	7 Cemaziyelevvel 1059
164.	İlam	7 Cemaziyelevvel 1059
165.	Hüccet	9 Cemaziyelevvel 1059
166.	İlam	5 Cemaziyelevvel 1059
167.	İlam	5 Cemaziyelevvel 1059
168.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
169.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
170.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
171.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
172.	Hüccet	13 Cemaziyelevvel 1059
173.	Hüccet	10 Cemaziyelevvel 1059
174.	İlam	15 Cemaziyelevvel 1059
175.	Hüccet	6 Cemaziyelevvel 1059
176.	İlam	17 Cemaziyelevvel 1059
177.	Hüccet	15 Cemaziyelevvel 1059
178.	İlam	13 Cemaziyelevvel 1059
179.	Hüccet	10 Cemaziyelevvel 1059

180.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
181.	Hüccet	10 Cemaziyelevvel 1059
182.	Hüccet	15 Cemaziyelevvel 1059
183.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
184.	Hüccet	23 Cemaziyelevvel 1059
185.	Hüccet	18 Cemaziyelevvel 1059
186.	Hüccet	23 Cemaziyelevvel 1059
187.	Hüccet	23 Cemaziyelevvel 1059
188.	Hüccet	10 Cemaziyelevvel 1059
189.	Hüccet	16 Cemaziyelevvel 1059
190.	Hüccet	12 Cemaziyelevvel 1059
191.	Hüccet	25 Cemaziyelevvel 1059
192.	Hüccet	25 Cemaziyelevvel 1059
193.	İlam	26 Cemaziyelevvel 1059
194.	Hüccet	22 Cemaziyelevvel 1059
195.	Hüccet	23 Cemaziyelevvel 1059
196.	Hüccet	25 Cemaziyelevvel 1059
197.	İlam	Selh-i Cemaziyelevvel 1059
198.	Hüccet	Selh-i Cemaziyelevvel 1059
199.	İlam	28 Cemaziyelevvel 1059
200.	Hüccet	13 Cemaziyelahir 1059
201.	Buyruldu	26 Cemaziyelahir 1059
202.	İlam	29 Cemaziyelahir 1059
203.	İlam	Selh-i Cemaziyelahir 1059
204.	İlam	23 Safer 1059
205.	Hüccet	25 Safer 1059
206.	İlam	26 Safer 1059
207.	Hüccet	26 (Safer) 1059
208.	İlam	15 Safer 1059
209.	Hüccet	2 Safer 1059
210.	Hüccet	22 Cemaziyelevvel 1059
211.	Hüccet	15 Şevval 1052
212.	Hüccet	25 Cemaziyelevvel 1059
213.	Hüccet	Gurre-i Cemaziyelahir 1059
214.	Hüccet	Gurre-i Cemaziyelahir 1059
215.	İlam	Selh-i Cemaziyelahir 1059
216.	İlam	2 Cemaziyelahir 1059
217.	Hüccet	23 Cemaziyelevvel 1059

218.	İlam	21 Cemaziyelevvel 1059
219.	İlam	4 Cemaziyelahir 1059
220.	Hüccet	28 Cemaziyelevvel 1059
221.	Hüccet	2 Cemaziyelahir 1059
222.	İlam	2 Cemaziyelahir 1059
223.	Hüccet	5 Cemaziyelevvel 1059
224.	İlam	1 Cemaziyelevvel 1059
225.	İlam	7 Cemaziyelahir 1059
226.	Hüccet	17 Cemaziyelevvel 1059
227.	Hüccet	9 Cemaziyelahir 1059
228.	Hüccet	Yazılmamış
229.	Hüccet	5 Cemaziyelahir 1059
230.	Hüccet	15 Cemaziyelahir 1059
231.	Hüccet	Yazılmamış
232.	Hüccet	16 Cemaziyelahir 1059
233.	Hüccet	17 Cemaziyelahir 1059
234.	Hüccet	13 Cemaziyelahir 1059
235.	Hüccet	2 Cemaziyelahir 1059
236.	İlam	23 Cemaziyelahir 1059
237.	Hüccet	14 Cemaziyelahir 1059
238.	Hüccet	16 Cemaziyelahir 1059
239.	Hüccet	5 Rebiülevvel 1057
240.	Hüccet	16 Cemaziyelahir 1057
241.	İlam	5 Cemaziyelahir 1057
242.	Ferman	Evahir-i Ramazan 1057
243.	Ferman	Evâhir-i Zilhicce 1057
244.	Mürâsale /Tezkire	Gurre-i Safer 1057/19 Rebiülevvel 1058
245.	Ferman	Evâlil-i Rebiülahir 1058
246.	Ferman	20 Safer 1058
247.	Ferman	23 Muharrem 1058
248.	Ferman	Evail-i Rebiülahir 1058
249.	Berat	Evahir-i Şevval 1057
250.	Silik belge	Silik belge
251.	Ferman	Evahir-i Rebiülevvel 1058
252.	Ferman	Evahir-i Rebiülevvel 1058
253.	Ferman	Evail-i Safer 1058
254.	Ferman	14 Zilkade 1057

255.	Berat	Evail-i Rebiülahir 1058
256.	Ferman	18 Cemaziyelevvel 1058
257.	Ferman	Eksik belge
258.	Ferman	Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1058
259.	Berat	Evahir-i Rebiülahir 1058
260.	Ferman	Gurre-i Receb 1059
261.	Ferman	Cemaziyelahir 1058
262.	Berat	5 Rebiülevvel 1058
263.	Fetva	Yazılmamış
264.	Ferman	Evahir-i Cemaziyelevvel 1058
265.	Buyruldu	Evail-i Recep 1058
266.	Silik belge	Silik belge
267.	Buyruldu	Evail-i Zilkade 1058
268.	Mürâsele	Yazılmamış
269.	Ferman	Evahir-i Şevval 1058
270.	Ferman	6 Şevval 1058
271.	Berat	Yazılmamış
272.	Silik belge	Silik belge
273.	Berat	15 Muharrem 1059
274.	Ferman	Yazılmamış
275.	Berat	Yazılmamış
276.	Mektub	Yazılmamış
277.	Berat	Evail-i Rebiülevvel 1058
278.	Ferman	Safer 1058
279.	Mektub	Yazılmamış
280.	Ferman	Evail-i Rebiülahir 1058
281.	Berat	Zilkade 1058
282.	Ferman	15 Rebiülevvel 1058
283.	Mürasele	18 Rebiülevvel 1058
284.	Ferman	4 Zilkade 1058
285.	Mektub	Rebiülevvel
286.	Ferman	19 Rebiülevvel 1058
287.	Ferman	15 Rebiülevvel 1058
288.	Ferman	9 Safer 1058
289.	Ferman	Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1058
290.	Ferman	Muharrem 1058
291.	Ferman	Cemaziyelevvel 1058
292.	Mektub	7 Cemaziyelevvel 1058

293.	Berat	7 Cemaziyelevvel 1058
294.	Mektub	Evahir-i Rebiülahir 1058
295.	Tezkire	Evahir-i Rebiülahir 1058
296.	Ferman	Evahir-i Safer 1054
297.	Ferman	6 Cemaziyelevvel 1058
298.	Ferman	6 Cemaziyelahir 1058
299.	Berat	5 Rebiülahir 1058
300.	Berat	23 Cemaziyelevvel 1058
301.	Ferman	Şevval 1058
302.	Ferman	Evâil-i Cemaziyelevvel 1058
303.	Ferman	Evâsıt-ı Muharrem 1050
304.	Ferman	5 Zilhicce 1058
305.	Berat	Evâhir-i Zilhicce 1057
306.	Mektub	Cemaziyelevvel 1058
307.	Ferman	Cemaziyelevvel 1058
308.	İlam	Evâhir-i Cemaziyelevvel 1058
309.	Buyruldu	Evâil-i Receb 1058
310.	Ferman	Evâil-i Şaban 1058
311.	Ferman	Evâil-i Zilkade 1055
312.	Mektub	28 Rebiülahir 1058
313.	Ferman	Rebiülahir 1058
314.	Berat	10 Cemaziyelevvel 1058
315.	Ferman	10 Cemaziyelevvel 1058
316.	Ferman	Evâhir-i Rebiülhir 1058
317.	Buyruldu	10 Receb 1058
318.	Berat	Evâil-i Muharrem 1058
319.	Buyruldu	Evâsıt-ı Receb 1058
320.	Mektub	Şaban 1058
321.	Berat	3 Receb 1057
322.	Ferman	Evâhir-i Receb 1058
323.	Mektub	Evâil-i Şaban 1058
324.	Berat	Evâhir-i Receb 1058
325.	Mektub	Evahir-i Cemaziyelevvel 1058
326.	Berat	Evâhir-i Cemaziyelevvel 1058
327.	Ferman	Evâil-i Şaban 1058
328.	Buyruldu	Yazılmamış
329.	Mektub	Yazılmamış
330.	Mektub	Yazılmamış

331.	Ferman	4 Şaban 1058
332.	Ferman	Evâsıt-ı Şaban 1058
333.	Ferman	Evâsıt-ı Şaban 1058
334.	Ferman	Evâsıt-ı Şaban 1058
335.	Ferman	Evâhir-i Şaban 1058
336.	Ferman	Evâsıt-ı Şaban 1058
337.	Berat	Evâil-i Muharrem 1057
338.	Mektub	Gurre-i Ramazan 1058
339.	Mektub	Gurre-i Ramazan 1058
340.	Mektub	Evâil -i Ramazan 1058
341.	Berat	Evâil-i Ramazan 1058
342.	Ferman	Evâil-i Ramazan 1058
343.	Ferman	Evâil-i Ramazan 1058
344.	Berat	Evâhir-i Şaban 1057
345.	Berat	Evâhir-i Ramazan 1058
346.	Mektub	Evahir-i Ramazan 1058
347.	Mektub	Evâhir-i Ramazan 1058
348.	Berat	Gurre-i Muharrem 1058
349.	Berat	Evâil-i Rebiülahir 1058
350.	Ferman	7 Ramazan 1058
351.	Sonu eksik belge	Sonu eksik belge
352.	Mektub	Evâsıt-ı Şevval 1058
353.	Mektub	Gurre-i Zilkade
354.	Temessük	Gurre-i Zilkade
355.	Berat	4 Cemaziyelevvel 1058
356.	Berat	Yazılmamış

4. Belgelerin Konuları

Belge Konusu	Belge No:	Belge Adedi
Alım-Satım-Kira işleri ile ilgili davalar.	13-14-15-20-24-25-30-36-40-41-43-46-58-59-62-63-70-73-83-87-88-90-117-119-123-127-130-134-135-136-142-151-154-155-156-159-160-161-163-169-170-175-184-185-188-204-212-220-226-227-239-295	52
Hibe işlemleri ile ilgili davalar.	26-31-32-35-37-38-80-103-110-152-189-216-232-238	14
Miras işlemleri ile ilgili davalar.	7-12-17-22-23-39-47-54-60-69-72-74-75-82-94-115-124-129-136-137-146-148-165-177-183-186-187-217-223	29
Nafaka tayini ile ilgili davalar.	61-76-96-105-207	5

Vasi tayini ile ilgili davalar.	66-158-182-193-211-231-234	7
Boşanma-evlenme ile ilgili davalar.	86-89-118-202	4
Cinayet-hırsızlık-saldırı-yaralama-tecavüz-gasp ile ilgili davalar.	1-11-49-52-55-93-97-99-102-106-107-108-111-113-116-131-141-173-176-215-228-236-252-264-265-309-319	26
Görevlendirme-tayin ile ilgili belgeler.	4-44-57-157-249-250-255-259-262-267-268-270-271-273-274-275-276-277-278-279-281-282-284-291-293-294-299-305-312-314-315-316-317-318-320-321-324-325-326-329-330-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-352-353-354-355-356	62
İnşaat-tamir-yıkım ile ilgili davalar.	65-201	2
Alacak-verecek-borç davası ile ilgili davalar.	2-3-5-6-10-18-19-21-27-28-29-34-42-48-50-51-53-56-67-68-81-84-91-92-95-100-112-114-122-125-139-140-149-150-162-163-166-167-171-174-190-191-194-195-196-198-199-209-210-213-214-222-229-235-237-240-251-256-260-307-308	61
Vergilendirme ile ilgili davalar.	8-101-104-120-121-126-128-132-133-138-192-203-205-206-208-218-219-221-224-230-243-244-246-247-254-269-288-290-296-298-300-301-302-303-304-306-327-328	38
Köle ile ilgili davalar.	45-143-144-145-172-178	6
Diğer davalar-belgeler.	9-33-71-78-153-200-225-241-242-245-248-258-261-263-280-283-285-286-287-289-292-297-313-322-323-331-332-333-334	29

SONUÇ

Tarihi Friglerle başlayan Ankara şehri, coğrafi konumuna ve Kral Yolu üzerinde yer almasına bağlı olarak Anadolu'da bulunan önemli ticari merkezlerden birisi haline gelmiştir. Ancak şehrin ilerleyen yılları içerisinde İslam ordularının akınlarına, Haçlı seferlerine ve veba salgınlarına maruz kalması gelişimini sektete uğratmış ve şehir neredeyse boşaltılmıştır. Osmanlı egemenliği ile şehir hayatı, köklü bir Ahilik geleneğinin oluşması ve tiftik üretimi gibi faktörlerle de ticaret hayatı tekrar canlansa da, şehir Osmanlı yönetimi altında Anadolu eyaletinin bir sancağı olarak varlığını sürdürmüştür. Milli mücadelenin merkezi olmasından dolayı önem kazanan şehir, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olmuş ve günümüzde Türkiye'nin en kalabalık şehirlerinden birisi haline gelmiştir.

Bu çalışmada incelenen 36 numaralı Ankara şer'iyye sicili, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed dönemlerini içermektedir. Sicilde yer alan belgelerin büyük çoğunluğunu görevlendirmeler, alım-satım işlemleri ve borçlu-alacak davaları oluşturmaktadır. Görevlendirmelerde ve alım-satım işlemlerinde fiyatların belirtilmesi dönemin iktisadi hayatı hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Görevlendirmeler kısmı ise Osmanlı idari sistemi hakkında önemli bilgileri içermektedir.

Borçlu-alacak ve miras anlaşmazlık davalarında arabulucuların tayin edilmesi Osmanlı hukuk sistemi hakkında bilgiler vermektedir. Köle azilleri, evlenme, boşanma, vasi tayini mevr ve nafaka işlemleri ile cinayet, gasp, hırsızlık ve yaralama gibi çeşitli olayların sicil içerisinde yer almaktadır. Ayrıca mahkemeye başvuran ve belgelerde ismi geçen kişilere bakıldığı zaman, dönem Ankara'sının çok dinli ve çok uluslu bir yapıda olduğu anlaşılmalıdır. Tüm bu bilgiler Osmanlı sosyal hayatına ışık tutmakta ve bu alanda yapılacak çalışmalar için önemli veriler sağlamaktadır.

Sicil içerisinde vergi türleri ve vergi miktarları hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır. Bunlara ek olarak sefer hazırlıkları, eşkıyalıkla mücadele, padişah değişikliğinin taşraya yansması gibi konularla ilgili belgelerin bulunması da bu alanda yapılacak çalışmalar konusunda önemli bir kaynak olacaktır.

Sonuç olarak bakıldığında 36 numaralı Ankara şer'iyeye sicili hem Osmanlı Devleti'nin hem de Ankara'nın sosyal, ekonomik, siyasi, iktisadi ve dini yapısı hakkında önemli bilgiler içermekte ve bu alanda yapılacak çalışmalar için önemli bir kaynak değeri taşımaktadır.

Kaynakça

- H.1053-1059 (M.1643-1659) Tarihli 36 Numaralı Ankara Şer'iyeye Sicili.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler, C. 1, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul 1988.
- AYDIN, Mehmet Akif, "Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli", *TDV Yayınları*, İstanbul 2020.
- BAYINDIR, Abdülaziz, "İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)" *İslâmi İlimler Araştırma Vakfı*, İstanbul 1986.
- ERDEM, Sargon, "İslam Öncesi Ankara" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 201-203.
- ERDOĞAN, Abdülkerim, GÜNEL, Gökçe, KILCI, Ali, "Osmanlı'da Ankara" *Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, Ankara 2008.
- EYİCE, Semavi, "Bizans Döneminde Ankara", *Anadolu Araştırmaları*, S. 14 İstanbul 1996, s. 252-257.
- ONGAN, Halit, "Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyeye Sicili", *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara 1958.
- ÖZADIN, Abdülkerim, "İslami Dönem Ankara", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 203-204.

ÖZDEMİR, Rifat, "Osmanlılar Devri Ankara" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 204-209.

TAK, Ekrem, "XVI-XVII. Yüzyıl Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri Diplomatik Bilimi Bakımından Bir İnceleme", *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 2019.

UĞUR, Yunus, "Şer'iyeye Sicilleri" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, *Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul 2010, s. 8-11.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri" *Ülkü Halkevleri Dergisi*, C. 5 S. 29, Ankara 1935, s. 365-368.

VARLIK, Mustafa Çetin, "Anadolu Eyaleti" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 143-144.